

ประวัติศาสตร์ในพินธ์ว่าด้วยพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์
กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2466-2536

HISTORIOGRAPHY ON ADMIRAL PRINCE ABHAKARA KIARTIVONGSE (1923-1993)

คณะศ กังวานสุไรกร

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

2563

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศรเกียรติวงศ์
กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2466-2536

คณะศึกษาศาสตร์

ปริญญาานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ปีการศึกษา 2563
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

HISTORIOGRAPHY ON ADMIRAL PRINCE ABHAKARA KIARTIVONGSE (1923-1993)

KANEST KANGWANSURAKRAI

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of MASTER OF ARTS

(History)

Faculty of Social Sciences, Srinakharinwirot University

2020

Copyright of Srinakharinwirot University

ปริญญาานิพนธ์

เรื่อง

ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศกรเกียรติวงศ์

กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2466-2536

ของ

คณะศ กังวานสุไรกร

ได้รับอนุมัติจากบัณฑิตวิทยาลัยให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์

ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

(รองศาสตราจารย์ นายแพทย์ฉัตรชัย เอกปัญญาสกุล)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการสอบปากเปล่าปริญญาานิพนธ์

..... ที่ปรึกษาหลัก ประธาน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.โตม ไกรปกรณ์) (รองศาสตราจารย์ ดร.วิศรุต พึ่งสุนทร)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ)

ชื่อเรื่อง	ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศ เกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2466-2536
ผู้วิจัย	คณิศ กังวานสุรไกร
ปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
ปีการศึกษา	2563
อาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. โดม ไกรปกรณ์

ปฏิญยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ 1. เพื่อเข้าใจการอธิบายพระประวัติในประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรชวัง พ.ศ. 2466-2536 และความสัมพันธ์ต่อผู้เขียนในช่วงเวลาดังกล่าว และ 2. เพื่อเข้าใจเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพระประวัติของพระองค์ โดยศึกษาจากกลุ่มงานเขียนพระประวัติพระองค์ฉบับทางการที่ผลิตโดยกองทัพเรือไทยกับราชสกุลอากาศตั้งแต่ช่วงเวลาข้างต้นเป็นหลัก ขณะที่นางานเขียนพระประวัติที่ผลิตโดยบุคคลอื่นประกอบการศึกษาแม้งานเขียนพระประวัติฉบับทางการช่วงก่อนและหลังทศวรรษ 2490 จะเล่าเรื่องราวความสำเร็จในพระกรณียกิจและคุณสมบัติต่าง ๆ ของกรมหลวงชุมพรฯ แต่งานเขียนพระประวัติต่างนำเสนอตัวตนของพระองค์แตกต่างกัน เนื่องจากผู้เขียนพระประวัติแต่ละคนให้คุณค่าความหมายต่อพระองค์ เพื่อถ่ายทอดอุดมคติแตกต่างกันตามผู้เขียนพระประวัติแต่ละคนมุ่งหวังจะให้ผู้รับสารเห็นคล้ายตาม และตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลางานเขียนพระประวัติช่วงก่อนทศวรรษ 2490 จะนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะเชื้อพระวงศ์แบบอย่างสนองพระเดชพระคุณต่อพระมหากษัตริย์ เพื่อตอบสนองต่อบริบทการจัดระเบียบทางสังคมในหมู่ชนชั้นนำในช่วงที่สยามเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ส่วนงานเขียนพระประวัติช่วงหลังทศวรรษ 2490 จะนำเสนอตัวตนของพระองค์ในฐานะตัวตนทหารเรือนักปฏิรูป เพื่อเปลี่ยนแปลงการรับรู้ตัวตนของบุคคลากรของกองทัพเรือไทยใหม่หลังการสูญเสียสถานะทางการเมืองเนื่องด้วยเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็ยอมรับตัวตนของพระองค์ในฐานะผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบสมัยใหม่ที่แพร่หลายทั่วไปในหมู่ประชาชน เพื่อให้สถานะของกองทัพเรือได้รับยอมรับในสังคม จนกระทั่งทศวรรษ 2530 อุดมการณ์ของชาติที่รัฐสร้างขึ้นใหม่เพื่อยกสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นสู่จุดสูงสุดของสังคม ทำให้กองทัพเรือเลือกสรรนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ พร้อมเชิดชูพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาแห่งกองทัพเรือไทย” เพื่อตอกย้ำความรู้ความเข้าใจต่อตัวตนของพระองค์ในลักษณะเดียวกันทั้งภายในกองทัพเรือและในสังคม

คำสำคัญ : กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์, กองทัพเรือ, ประวัติศาสตร์นิพนธ์, ชีวประวัติ

Title	HISTORIOGRAPHY ON ADMIRAL PRINCE ABHAKARA KIARTIVONGSE (1923-1993)
Author	KANEST KANGWANSURAKRAI
Degree	MASTER OF ARTS
Academic Year	2020
Thesis Advisor	Assistant Professor Dome Kraipakron , Ph.D.

This study firstly aims to understand biographical explanation in historiographies on Admiral Prince Abhakara Kiartivongse from 1923 to 1993, and their relation to writers from that period. Secondly, it aims to understand the causes affecting changes in these biographical explanations. The study mainly uses the biographies of Prince Abhakara produced by writers from Royal Thai Navy (RTN) and the House of Abhakara. The study also used the biographies produced by public writers as a supplement to help to their cause. Although the official biographies of Prince Abhakara, before and after the 1950s would similarly present stories about his successful career and qualifications, each biography presented a different image because each writer valued his biography for relaying ideals that the writer expected audiences to agree with and conforming to the historical context. The biographies of Prince Abhakara before the 1950s presented him as an ideal royal family member by his obligation to the king, in the Siamese historical context of elite social reorganization, based on modernization. The biographies after the 1950s presented him as naval reformer who aimed to change the self-perception of RTN personnel after a loss of political status because of the Manhattan Rebellion in 1951. Meanwhile, the RTN accepted the image of Prince Abhakara as a practitioner of the Thai traditional sciences, occultism and traditional medicine, popular in public spaces and seeking social acceptance. By the 1990s, the national ideal of raising the status of monarchy to the top of society affected the presentation of the image of Prince Abhakara, according to the ideal. At the same time, RTN glorified him as the 'Father of Royal Thai Navy' for emphasizing his image as a naval reformer to both RTN personnel and public spaces.

Keyword : Abharaka Kiativongse, Biography, Historiography, Royal Thai Navy

กิตติกรรมประกาศ

ปริญญาานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จขึ้นได้ด้วยความช่วยเหลือของบุคคลต่าง ๆ มากมาย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผศ.ดร. โดม ไกรปรกรณ์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ช่วยเหลือกับคำแนะนำตลอดการทำปริญญาานิพนธ์นี้ทั้งในเรื่องประเด็นการศึกษา แนวคิดในการศึกษา และวิธีการเขียนงานวิจัย ต่อมา ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รศ.ดร. วิศรุต พึ่งสุนทร ประธานกรรมการในการสอบปริญญาานิพนธ์ และ รศ.ดร. ชาศริต ชุ่มวัฒนะ กรรมการในการสอบปริญญาานิพนธ์ ที่แนะนำประเด็นสำคัญที่ช่วยให้ปริญญาานิพนธ์นี้มีประเด็นที่น่าสนใจมากขึ้น และอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิที่สำคัญอีกท่าน คือ อาจารย์พัน วารุณี ไอสถารมย์ สำหรับข้อแนะนำในการเล่าเรื่องราวชีวิตประวัติบุคคลและข้อสังเกตเกี่ยวกับเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ในภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ทุกท่านที่อบรมสั่งสอนและให้คำแนะนำในเรื่องต่าง ๆ

นอกเหนือจากบุคคลข้างต้นแล้ว ผู้วิจัยต้องขอบคุณคุณป๋วย บุญพิสิฐ ศรีหงส์ สำหรับข้อมูลความรู้และเอกสารเกี่ยวกับกองทัพเรือ และคุณก้อง สุทธิศักดิ์ แสงศักดิ์ เพื่อนร่วมเรียนที่ให้ความช่วยเหลือและการประสานงาน ทำให้งานปริญญาานิพนธ์นี้สำเร็จได้อย่างราบรื่น

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุดทั้งในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒและสถาบันศึกษาอื่น, เจ้าหน้าที่กองประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑสถานทหารเรือ และเจ้าหน้าที่ทหารเรือประจำฝ่ายวารสารระดม รุานทัพเรือสัตหีบ จ.ชลบุรี ที่ให้ความช่วยเหลือการสืบค้นข้อมูลประกอบการศึกษาวิจัยนี้

คณศ กังวานสุไรกร

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญ	1
วัตถุประสงค์ของการศึกษา.....	6
ขอบเขตการศึกษา	7
วิธีการศึกษา.....	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
แหล่งศึกษาค้นคว้า	18
บทที่ 2 งานเขียนพระประวัติพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2466-2536: ชีวประวัติของเอกสาร	19
1. ชีวประวัติของงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ	19
1.1 งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ใน พ.ศ. 2466-2503.....	20
1.2 งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯใน พ.ศ. 2504-2527.....	22
1.3 งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯใน พ.ศ. 2528-2536.....	27
2. การทบทวนงานเขียนพระประวัติและการเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่อง.....	30
2.1 งานเขียนเชิงการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์.....	30

2.1.1 (พ.ศ. 2466) พระนิพนธ์พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯในหนังสือ จดหมายเหตุเรื่องเซอเซมสบรุก เข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393	30
2.1.2 (พ.ศ. 2499) หนังสือ ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป.....	35
2.1.3 (พ.ศ. 2499) ชุดหนังสือ ประวัติโรงเรียนนายเรือ พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) ถึง พ.ศ. 2498.....	36
2.1.4 (พ.ศ. 2503) หนังสือ อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 20 พฤศจิกายน 2503	37
2.1.5 (พ.ศ. 2527) หนังสือ พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ.....	42
2.2 งานเขียนเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง.....	46
2.2.1 (พ.ศ. 2496) ชุดเอกสารจดหมายเหตุของกองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือเรื่อง พระราชประวัติกรมหลวงชุมพรฯ บางส่วน.....	46
2.2.2 (พ.ศ. 2504) หนังสือ เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ โดยทานตะวัน.....	49
2.2.3 (พ.ศ. 2516) บทความเรื่อง “พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยสำนักงานเลขานุการกองทัพเรือ.....	52
2.2.4 (พ.ศ. 2537) เรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ในหนังสือ อนุสรณ์ท่านหญิงเจิง โดยหม่อมราชวงศ์ อภิเดช อามาการ	54
3. สรุปท้ายบท	55
บทที่ 3 โครงเรื่องในพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ พ.ศ. 2466-2536: การนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯในความเป็นสมัยใหม่และนอกความเป็นสมัยใหม่	57
1. งานเขียนประเภทชีวประวัติกับการเล่าเรื่องชีวิต	57
2. โครงเรื่องกับการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์	61
3. โครงเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ พ.ศ. 2466-2536	65

3.1	โครงเรื่องพระประวัติเพื่อนำเสนอตัวตนทหารเรือนักปฏิรูปสร้างความทันสมัย.....	65
3.1.1	โครงเรื่องกับแนวเรื่องของพระประวัติก่อนการสร้างโครงเรื่องแม่บทในทศวรรษ 2490	65
3.1.2	โครงเรื่องและแนวเรื่องของพระประวัติหลังการสร้างแม่บทพระประวัติในทศวรรษ 2490 จนถึง พ.ศ. 2527	70
3.1.3	โครงเรื่องในพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ที่ผลิตขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2528-2536	78
3.2	โครงเรื่องพระประวัติเพื่อนำเสนอตัวตนผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกความเป็นสมัยใหม่ ...	86
3.2.1	โครงเรื่องและแนวเรื่องของพระประวัติในทศวรรษ 2500-2510	86
3.2.2	โครงเรื่องและแนวเรื่องของพระประวัติในทศวรรษ 2510-2530	95
4.	สรุปท้ายบท	104
บทที่ 4	การเปลี่ยนแปลงสถานะของกรมหลวงชุมพรฯจากวีรบุรุษทางวัฒนธรรมสู่วีรบุรุษแห่งชาติ: ตัวตนของกองทัพเรือในงานเขียนพระประวัติ กรมหลวงชุมพรฯและการยกสถานะของตนระหว่าง พ.ศ. 2503-2536.....	107
1.	ตัวตนของกองทัพเรือในโครงเรื่องพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ	108
1.1	ตัวตนของกองทัพเรือไทยในงานเขียนพระประวัติก่อนการสร้างโครงเรื่องแม่บทในทศวรรษ 2490	108
1.2	ตัวตนของกองทัพเรือไทยในงานเขียนพระประวัติหลังการสร้างโครงเรื่องแม่บทในทศวรรษ 2490-2530.....	109
2.	การยกสถานะของกองทัพเรือด้วยการสร้างกรมหลวงชุมพรฯขึ้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม	114
2.1	การสร้างพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯภายในกองทัพเรือ พ.ศ. 2503-2510	115
2.2	การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิดชูบุชชากรมหลวงชุมพรฯของประชาชนในทศวรรษ 2510-2530	123

2.2.1 ศาลเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ต.ปากน้ำประแส อ.แกลง จ.ระยอง	124
2.2.2 ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ต.หาดทรายรี อ.เมืองชุมพร จ.ชุมพร	130
3. การเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” ทศวรรษ 2530	136
3.1 การปะทะแข่งขันในการเชิดชูวีรบุรุษผู้ก่อตั้งกองทัพเรือไทยก่อนทศวรรษ 2530	137
3.2 อนุสรณ์สถานระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯในกองทัพเรือและพิธีกรรมตอกย้ำพระเกียรติ คุณเมื่อเชิดชูพระองค์เป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” พ.ศ. 2536	141
4. สรุปท้ายบท	145
บทที่ 5 บทสรุป	147
บรรณานุกรม	155
ประวัติผู้เขียน	162

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพประกอบ 1 ภาพเหรียญพระรูปกรมหลวงชุมพรช้วนด้านหน้าและหลังที่กองประวัติศาสตร์ทหารเรือรวบรวมตีพิมพ์ในหนังสือ พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันพุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510 สถานีทหารเรือสัตหีบ (พ.ศ. 2510) นำเสนอความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างกรมหลวงชุมพรช้วนกับหลวงปู่ศุขด้วยการพิมพ์พระฉายาลักษณ์ของพระองค์ไว้ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งพิมพ์เป็นรูปหลวงปู่ศุข.....	92
ภาพประกอบ 2 พลเรือเอก จรูญ เฉลิมเตียรณ ผู้บัญชาการทหารเรือ และ พลเรือเอก อนันต์ เนตรโรจน์ รองผู้บัญชาการทหารเรือ ร่วมงานพิธีอุทิศส่วนกุศล ของราชสกุลอามาตย์แด่กรมหลวงชุมพรช้วนเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2513 ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ.....	101
ภาพประกอบ 3 ภาพถ่ายศาลกรมหลวงชุมพรช้วนยอดเขาแหลมปู่เจ้า อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี โดยพลเรือตรี กฤษา พรหมนะแพทย์ เมื่อ พ.ศ. 2533	117
ภาพประกอบ 4 ภาพในหนังสือ พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าองภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เทิดพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณเนื่องใน "วันอามาตย์" และครบรอบ 90 ปี ของการสิ้นพระชนม์ (19 พฤษภาคม พ.ศ. 2466 - 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2556) ประกอบเรื่องการสร้างกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์กับศาลกรมหลวงชุมพรช้วน แหลมปู่เจ้า อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี และอธิบายถึงสถานที่เก็บพระอัฐิของกรมหลวงชุมพรช้วนภายในศาลเคารพบูชาพระองค์แห่งนี้.....	118
ภาพประกอบ 5 พระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรช้วนที่สถานีทหารเรือสัตหีบ พ.ศ. 2510	120
ภาพประกอบ 6 ภาพถ่ายศาลกรมหลวงชุมพรช้วนที่ ต.ปากน้ำประแส จ.ระยอง โดยพลเรือตรี กฤษา พรหมนะแพทย์เมื่อ พ.ศ. 2536.....	126
ภาพประกอบ 7 ภาพถ่ายศาลกรมหลวงชุมพรช้วนศาลล่างที่หาดทรายรี จ.ชุมพร โดยพลเรือตรี กฤษา พรหมนะแพทย์เมื่อ พ.ศ. 2536	132

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงเป็นพระราชโอรสองค์ที่ 28 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาโหมด สกลบุณนาคน เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2423 เมื่อเจริญพระชนม์ได้ 13 พรรษา (พ.ศ. 2436) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้กรมหลวงชุมพรฯ¹เดินทางไปศึกษาวิชาทหารเรือที่ประเทศอังกฤษ ภายหลังจากสำเร็จการศึกษา พระองค์ทรงเดินทางกลับมามาประเทศไทยเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2443 และเข้ารับราชการในกรมทหารเรือด้วยพระยศนายเรือโทเมื่อวันที่ 23 มิถุนายนปีเดียวกัน พระองค์ทรงรับราชการตำแหน่งต่าง ๆ ในกรมทหารเรือจนกระทั่ง พ.ศ. 2454 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระบรมราชโองการให้กรมหลวงชุมพรฯออกจากราชการเป็นทหารกองหนุน แต่พระองค์ทรงได้กลับเข้ารับราชการอีกครั้งใน พ.ศ. 2460 ก่อนจะทรงลาพักราชการและสิ้นพระชนม์ในวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2466

ตลอดช่วงที่กรมหลวงชุมพรฯทรงมีพระชนม์ชีพ พระองค์ทรงปฏิบัติพระกรณียกิจพัฒนากองทัพเรือให้มีความทันสมัยเฉกเช่นชาติตะวันตกหลายอย่าง ทรงจัดตั้งหน่วยทัศนศึกษา (ผู้ส่งสัญญาณธง) ใน พ.ศ. 2443 เมื่อพระองค์ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารเรือ ทรงกราบทูลเสนอร่างพระราชบัญญัติศึกษานานาชาติทหารเรือใน พ.ศ. 2445 และจัดตั้งกองทหารที่บางพระในปีเดียวกัน ต่อมาใน พ.ศ. 2448 พระองค์ทรงจัดทำ “ระเบียบจัดการป้องกันฝ่ายทะเลโดยย่อ”² โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาของทหารเรือ ซึ่งพระองค์ทรงพัฒนาการศึกษาในโรงเรียนนายเรือใหม่ให้ทันสมัยทั้งในเรื่องวิชาการและในการฝึกหัด ทรงเป็นผู้สอนวิชา “ดาราศาสตร์ ตรีโกณมิติ การเรือไฮโดรกราฟี”³ และทรงจัดการฝึกหัดภาคทะเลด้วยพระองค์เอง เพื่อให้นักเรียนนายเรือเป็นนายทหารเรือที่มีความสามารถในการเดินเรือในทะเลลึกและความสามารถนำเรือเข้าสู่การรบได้ รวมทั้งพระองค์ทรงมีผลงานที่สำคัญคือ การนำเรือหลวงพระร่วงอันเป็นเรือรบที่ซื้อจากอังกฤษ

¹ผู้วิจัยจะใช้คำว่า “กรมหลวงชุมพรฯ” ในการกล่าวถึงพระองค์โดยทั่วไป

²มูลนิธิราชสกุลอาภากรฯ. (2558). *พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์: พระประวัติและพระปรีชา* จากการค้นคว้าและค้นพบใหม่ทั้งในประเทศไทยและสหราชอาณาจักร. หน้า 273.

³มลิวลย์ คงเจริญ. (2517). *บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์*. หน้า 116 (อ้างอิงจาก กรมทหารเรือ. (2449). *ทำเนียบข้าราชการในกรมทหารเรือรัตนโกสินทร์ศก* 125. หน้า 9.)

ด้วยเงินเรียบบริจาคของทั้งข้าราชการ, ประชาชน, ชนชั้นสูง และพระมหากษัตริย์กลับมาสู่สยาม ด้วยพระองค์เองโดยมีลูกเรือเป็นชาวสยามเท่านั้น ผลงานนี้เป็นสิ่งยืนยันความสำเร็จของพระองค์ ในการจัดการศึกษาทหารเรือให้มีความทันสมัยก้าวหน้า อีกทั้งในช่วงที่พระองค์ทรงออกจาก ข้าราชการ พระองค์ก็ทรงใช้เวลาว่างศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยและรักษาโรคให้แก่ผู้คนโดยไม่คิดค่า รักษาจนพระองค์ทรงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในชื่อ “หมอมพร” การรักษาของพระองค์มิใช่การลองผิด ลองถูก หากแต่ผ่านการทดลองกับสัตว์ต่าง ๆ ในลักษณะเชิงวิทยาศาสตร์ก่อนที่จะนำมารักษาผู้คน นอกจากนี้ ยังมีเกร็ดพระประวัติของพระองค์ที่กล่าวว่า พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสในวิชาไสย ศาสตร์ ผีกฝนจนพระองค์มีอิทธิฤทธิ์และใช้อำนาจอิทธิฤทธิ์ช่วยเหลือส่วนรวมและประเทศชาติ

เรื่องราวพระประวัติ พระกรณียกิจ และเกร็ดพระประวัติข้างต้นนี้ได้รับการเผยแพร่และ ผลิตซ้ำหลายครั้งผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือเทิดพระเกียรติ, สารคดี และอนุสรณ์สถาน รวมถึงมี การกำหนดวันแสดงการรำลึกถึงพระองค์ในทุกปี คือ “วันอาภากร” และ “วันอาภากรรำลึก”¹ จน กล่าวได้ว่า ผู้คนในปัจจุบันจะมีความรับรู้เกี่ยวกับพระองค์ 3 ภาพลักษณ์ ได้แก่ “พระบิดาแห่ง กองทัพเรือไทย” ผู้สร้างทหารเรือและวางรากฐานกิจการทหารเรือไทย, “หมอมพร” ผู้มีวิชาความรู้ แพทย์แผนไทยและมีเมตตารักษาผู้คนโดยไม่คิดค่ารักษา และ “เสด็จเตี้ย” ผู้มีวิชาอาคมทางไสย ศาสตร์และความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรได้รับการเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2466 ด้วยงานเขียนพระประวัติในหนังสือเรื่อง จดหมายเหตุเรือเชอเชมสบรุก เข้ามาทำ สัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จวบจนปัจจุบัน (พ.ศ. 2560) ด้วยงานเขียนพระประวัติใน สมุดภาพนายเรือ พ.ศ. 2502 โดย วัฑฒณ เทพหัสดิ์ ตีพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือโท เฉลิมพล เทพหัสดิ์

อย่างไรก็ตาม เมื่อผู้วิจัยได้ศึกษางานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯจำนวนหนึ่ง ก็ พบว่า งานเขียนพระประวัติบางเล่มมีเนื้อหาที่แตกต่างกัน เช่น ในเรื่องการศึกษาของพระองค์ บาง เล่มให้รายละเอียดในเรื่องนี้อย่างมาก ขณะที่บางเล่มกล่าวถึงเพียงเล็กน้อย รวมถึงเนื้อหาจำนวน หนึ่งมีความคลาดเคลื่อนหรือขยายความเกินกว่าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระองค์ นอกจากนี้ เรื่องราว อิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์ยังได้รับการยอมรับจากกองทัพเรือและราชสกุลอาภากรให้เป็นส่วนหนึ่ง ของพระประวัติอย่างเป็นทางการด้วยทั้งที่เรื่องราวดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นความทรงจำของ นายทหารเรือผู้ใกล้ชิดพระองค์กับเชื้อพระวงศ์ของพระองค์ และเรื่องเล่าสืบต่อกันของบุคคลอื่น

¹“วันอาภากร” คือ วันที่ 19 พฤษภาคม กำหนดโดยกองทัพเรือไทยโดยถือเอาวันสิ้นพระชนม์ของ พระองค์ ส่วน “วันอาภากรรำลึก” คือ วันที่ 19 ธันวาคมกำหนดโดยมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขต พนัสนิคมโดยถือเอาวันประสูติของพระองค์

โดยไม่มีหลักฐานข้อเท็จจริงใดยืนยัน เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ดังกล่าวสร้างภาพลักษณ์ “เสด็จเตี้ย” ผู้มีพลังอำนาจไสยศาสตร์เหนือธรรมชาติที่ขัดแย้งกับการเป็นผู้นำความทันสมัยแบบตะวันตกมาสู่กองทัพเรือไทยโดยสิ้นเชิง

ประเด็นเหล่านี้ได้สอดคล้องกับข้อสังเกตของชัยวัฒน์ สถาอานันท์ที่ได้อธิบายถึงปัญหาในการศึกษาชีวประวัติของผู้นำไทยว่า งานเขียนชีวประวัติของผู้นำมิได้นำเสนอข้อเท็จจริงอย่างตรงไปตรงมา หากแต่เป็นการนำเสนอภาพลักษณ์ที่ผู้เขียนชีวประวัติสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อรักษาเกียรติของผู้นำผู้นั้น หรือโน้มน้าวชวนเชื่อผู้คนทางอุดมการณ์การเมือง¹ รวมถึงสอดคล้องกับงานศึกษาเกี่ยวกับวีรบุรุษที่ได้อธิบายว่า เรื่องราวของวีรบุรุษจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือตีความให้ความหมายใหม่แก่วิกรรมของวีรบุรุษผู้นั้นตามสภาพสังคม และมีบริบททางการเมืองเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนเรื่องราวของวีรบุรุษผู้นั้น² ดังนั้น พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ จึงอาจมิได้นำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระองค์อย่างตรงไปตรงมา หากแต่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเรื่องราวของพระองค์ตามบริบททางประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลา

ปริญญาณีพนธ์เรื่อง *ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2466-2536* นี้จึงต้องการศึกษาเกี่ยวกับงานเขียนพระประวัติของพระองค์ในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ กล่าวคือ ศึกษาความเปลี่ยนแปลงของการเขียนประวัติศาสตร์ โดยมุ่งเน้นที่เนื้อหาของงานเขียนในแต่ละช่วงเวลา รวมทั้งพิจารณาถึงวิธีการกับหลักฐานที่นักประวัติศาสตร์ผู้นั้นใช้และเหตุปัจจัยที่ผลักดันให้เขาเขียนงานเขียนประวัติศาสตร์นั้น ซึ่งงานเขียนประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลาจะให้ความสำคัญต่อเหตุการณ์หรือตีความเหตุการณ์แตกต่างกันอันเนื่องมาจากปัจจัยแวดล้อมในแต่ละเวลาที่นักประวัติศาสตร์ผู้นั้นเขียนงานเขียนขึ้น³ โดยผู้วิจัยเห็นว่าประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรฯ ที่มีการเผยแพร่ในช่วง พ.ศ. 2466-2536 แบ่งตามกลุ่มผู้เขียนออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มกองทัพเรือกับราชสกุลอากาศ และกลุ่มผู้มีความเลื่อมใสพระองค์ ซึ่งกลุ่มกองทัพเรือกับราชสกุลอากาศเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ต่อกรมหลวงชุมพรฯ โดยตรงในฐานะหน่วยงานที่พระองค์ทรงกรมในช่วงที่ยังมีพระชนม์ชีพกับกลุ่มทายาทผู้สืบสกุลพระองค์ ขณะที่กลุ่มผู้มีความเลื่อมใสพระองค์นี้เป็นกลุ่มปัจเจกชนที่มีความเลื่อมใสต่อ

¹ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2527). ปัญหาการศึกษาผู้นำทางการเมือง: แนวความคิดและข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีการศึกษาเชิงประวัติ. ใน *บทความประกอบการสัมมนาทางศตวรรษธรรมศาสตร์: 2477-2527 เรื่องปัญหาการศึกษาประวัติผู้นำไทย*. หน้า 1, 16-17.

²นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). *วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย*. หน้า 1-2

³Arthur Marwick. (1985). *The Nature of History*. p. 21-26.

พระองค์ในเรื่องต่าง ๆ และผลิตประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับพระองค์ กลุ่มปัจเจกชนนี้อาจเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มกองทัพเรือกับราชสกุลอากาหรหรือไม่ได้

ทั้งนี้มีความเป็นไปได้ว่า เนื้อหาในงานเขียนที่ผลิตโดยกลุ่มผู้เขียนแต่ละกลุ่มอาจจะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางการเมือง ณ ช่วงเวลาที่ผู้เขียนเรียบเรียงพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ เช่นงานเขียนพระประวัติในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* ที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2503 โดยกองทัพเรือ ได้อธิบายถึงเหตุที่พระองค์ทรงออกจากราชการใน พ.ศ. 2454 ว่าพระองค์ทรงถูกกล่าวหาในเรื่องความรู้สามารถในการสั่งสอนนักเรียนนายเรือให้อยู่ในระเบียบวินัย อาจส่งผลให้นักเรียนนายเรือหันไปนับถือลัทธิบอลเชวิค¹ เมื่อพิจารณาบริบททางประวัติศาสตร์ ณ ช่วงเวลาที่พระองค์ทรงออกจากราชการ กลุ่มบอลเชวิคยังมีได้มีอำนาจทางการเมืองในรัสเซีย ขณะที่คำอธิบายเรื่องนี้สอดคล้องกับบริบททางการเมืองเรื่องการฟื้นฟูอำนาจของสถาบันกษัตริย์และการต่อต้านลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศไทยช่วงทศวรรษ 2500 มากกว่า ขณะเดียวกัน พระประวัติฉบับนี้ได้ยอมรับเรื่องราวที่พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสอำนาจไสยศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งของพระประวัติอย่างเป็นทางการทั้งที่เป็นเพียงเรื่องเล่าความทรงจำของหลวงรักษาราชทรัพย์ (รักษ์ เอกะวิภาต) เพียงผู้เดียวและไม่มีหลักฐานอื่นสนับสนุนเรื่องราวนี้ ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า การเล่าเรื่องนี้อาจเป็นผลลัพธ์จากความพ่ายแพ้ของกองทัพเรือในเหตุการณ์กบฏวังหลวง พ.ศ. 2492 และกบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 ซึ่งอาจทำให้กองทัพเรือจำเป็นต้องสถาปนาวีรบุรุษขององค์กร เพื่อฟื้นฟูขวัญกำลังใจของบุคลากรและเกียรติภูมิของกองทัพเรือ เป็นต้น

ดังนั้น บริภูณานิพนธ์นี้จึงต้องการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ เพื่อตอบคำถามว่า งานเขียนเกี่ยวกับพระประวัติมีความสัมพันธ์กับผู้เขียนอย่างไร และความเปลี่ยนแปลงในการอธิบายพระประวัติเกิดขึ้นภายใต้บริบทอย่างไร ซึ่งการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยพระประวัติของพระองค์ยังมีได้มีการศึกษาอย่างจริงจังมาก่อน โดยแง่มุมที่ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจคือ ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ กับกระแสความเป็นสมัยใหม่ (modernization) ที่เข้ามาในสยามตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และส่งผลให้เกิดองค์กรของรัฐที่มีความทันสมัยแบบตะวันตกเพื่อทำหน้าที่ในการสถาปนารัฐสมัยใหม่ที่รวมศูนย์อำนาจการปกครองไว้ที่พระมหากษัตริย์ เช่น กองทัพประจำการ (ทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือ) ที่ตั้งขึ้นโดยมีหน้าที่หลัก 2 ประการคือ เป็นเครื่องมือรักษาความมั่นคงภายในของพระมหากษัตริย์และเป็นสัญลักษณ์ของ

¹กองทัพเรือ. (2503). *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* 20 พฤษภาคม 2503. หน้า

ความทันสมัยของสยามที่ไว้แสดงให้เห็นโลกภายนอกเห็น¹ ทั้งนี้การปรับปรุงกองทัพให้มีเทคโนโลยีระดับสูงได้แก่ อาวุธยุทโธปกรณ์ต่าง ๆ และระเบียบการทำสงครามที่ทัดเทียมกับชาติตะวันตกเพื่อใช้เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงความทันสมัยของสยามให้โลกภายนอกเห็นถือเป็นภารกิจที่รัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสานต่อจากที่พระราชบิดาทรงริเริ่มไว้ ดังปรากฏว่ารายจ่ายของรัฐบาลสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้นร้อยละ 23.3 ของงบประมาณแผ่นดินถูกใช้เป็นงบประมาณด้านกองทัพของประเทศ อัตราการใช้งบประมาณด้านนี้ของสยามสูงกว่าอัตรางบประมาณด้านกองทัพของประเทศญี่ปุ่น, เดนมาร์ก, เนเธอร์แลนด์, สเปน และนอร์เวย์ เสียอีก²

ขณะเดียวกัน บุคลากรของกองทัพทั้งกองทัพบกและกองทัพเรือต่างได้รับการศึกษาความรู้แผนใหม่แบบตะวันตก โดยฝ่ายกองทัพบกนั้นพบว่า มีกลุ่มนายทหารอาชีพจำนวนหนึ่งที่ได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่เกิดความสำนึกทางการเมืองที่ต้องการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยพ้นจากสภาวะเศรษฐกิจตกต่ำและปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม อันนำไปสู่การเตรียมทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศเป็นระบอบที่กษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายดังเช่นประเทศตะวันตกที่เจริญแล้ว โดยกลุ่มนายทหารที่เรียกตนเองว่า “คณะ ร.ศ. 130” แต่การเคลื่อนไหวนี้ล้มเหลวเสียก่อน³ สำหรับฝ่ายทหารเรือนั้นจากบันทึกความทรงจำของพลเรือตรี แชน ปัจจุบันนนท์ ซึ่งเริ่มต้นชีวิตนักเรียนนายเรือเมื่อ พ.ศ. 2462 ทำให้ทราบว่า นักเรียนนายเรือได้ศึกษาความรู้สมัยใหม่ด้านต่าง ๆ เช่น วิชาช่างกล, วิชาตรีโกณมิติ, วิชาแผนที่, วิชาภาษาอังกฤษ, การฝึกใช้ปืนใหญ่, การฝึกใช้ตอร์ปิโด และทุ่นระเบิด ฯลฯ⁴ และจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่า กลุ่มทหารเรือจำนวนหนึ่งมีสำนึกทางการเมืองที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศให้เป็นระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยร่วมมือกับกลุ่มทหารบกและข้าราชการพลเรือนที่มีความคิดเห็นแบบเดียวกันรวมตัวกันเป็น “คณะราษฎร” แล้วทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475⁵

ผู้วิจัยเห็นว่า ด้วยความเกี่ยวข้องระหว่างทหาร (ทั้งทหารบกและทหารเรือ) กับความเป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกที่ได้กล่าวมา จึงเป็นเรื่องน่าประหลาดใจว่า เหตุใดประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่า

¹เบเนดิกท์ แอนเดอร์สัน. (2558). *ศิษย์รัฐไทย ย้อนสภาวะไทยศึกษา ว่าด้วยการเมืองไทยสมัยใหม่*. หน้า 14-18.

²เบนจามิน เอ. บัทสัน. (2543). *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*. หน้า 23-24.

³อัจฉราพร กมุทพิสมัย. (2540). *กบฏ ร.ศ. 130 กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่*.

⁴แชน ปัจจุบันนนท์. (2557). *ชีวิตลูกประดู่ บันทึกความทรงจำของพลเรือตรีแชน ปัจจุบันนนท์*. หน้า 74-109.

⁵นายหนวย. (2555). *ทหารเรือปฏิวัติ*; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2544). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย 2475-2500*. หน้า 33-54.

ด้วยกรมหลวงชุมพรฯ ที่ผลิตโดยบุคลากรของกองทัพเรือมีเนื้อหาส่วนที่ว่าด้วยความเลื่อมใสศรัทธาของกรมหลวงชุมพรฯ อันเป็นสิ่งที่ไม่ลงรอยกับข้อเท็จจริงที่ว่ากรมหลวงชุมพรฯ ทรงเป็นผู้นำความทันสมัยมาสู่กองทัพเรือ และไม่ลงรอยกับสภาวะที่กองทัพเรือเป็นหน่วยงานรัฐลำดับต้น ๆ ที่เป็นผู้นำทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ รวมทั้งบุคลากรของกองทัพก็ได้รับการศึกษาแบบสมัยใหม่มาตั้งแต่ช่วงเวลาแรก ๆ ที่ผู้นำสยามได้ปฏิรูปประเทศให้เป็นสมัยใหม่แบบตะวันตกและในการเรียนการสอนของโรงเรียนนายเรือก็มีรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักการคิดแบบเป็นเหตุเป็นผลแบบวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ ประเด็นที่น่าคิดอีกประการหนึ่งคือ ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรฯ ในช่วง พ.ศ. 2466-2536 ที่ผู้วิจัยต้องการศึกษานี้เกิดขึ้นในบริบทการเขียนงานทางประวัติศาสตร์ที่เป็นกระแสหลักของไทยได้ยึดเอาแนวทางที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงวางไว้ให้นักประวัติศาสตร์ไทย คือ การให้ความสำคัญกับการวิพากษ์ความน่าเชื่อถือของหลักฐาน (โดยเฉพาะคำอธิบายที่ปรากฏในหลักฐาน) อันเป็นแนวทางที่รับอิทธิพลมาจากการศึกษาความรู้ด้านประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตก โดยนักวิชาการและผู้ที่มีสนใจความรู้ด้านประวัติศาสตร์ในยุคต่อมาได้ยึดถือแนวทางของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพเป็นวิธีหลักในการศึกษา¹ ดังนั้น ประเด็นที่ชวนคิดจึงอยู่ที่ว่า ประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรฯ ในช่วง พ.ศ. 2466-2536 มีความเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยกระแสหลักที่รับอิทธิพลมาจากแนวการศึกษาประวัติศาสตร์แบบตะวันตก (แบบสมัยใหม่) หรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด

ทั้งนี้ผู้วิจัยหวังว่า ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้จะมีส่วนขยายมุมมองในการทำความเข้าใจประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับบุคคลสำคัญที่ผลิตขึ้นโดยองค์กรหรือบุคคลที่เป็นดอกผลของการเปลี่ยนแปลงสู่สมัยใหม่ของไทย อันจะช่วยให้เกิดความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงสู่สมัยใหม่ทางการเมืองและทางวัฒนธรรมได้รอบด้านยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการอธิบายพระประวัติในประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรฯ ช่วง พ.ศ. 2466-2536 และความสัมพันธ์ต่อผู้เขียนในช่วงเวลาดังกล่าว
2. เพื่อศึกษาถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพระประวัติของพระองค์ในช่วงเวลาดังกล่าว

¹ นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2523, กรกฎาคม). การศึกษาประวัติศาสตร์: อดีตและอนาคต. *โลกหนังสือ*. 3(10): 32-46.

ขอบเขตการศึกษา

ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตช่วงเวลาในการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536 โดยถือเอางานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯในพระนิพนธ์เรื่อง *จดหมายเหตุเรื่องเชอชมสบรุก เข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393* โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพที่ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2466 เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา เนื่องจากงานเขียนพระประวัตินี้เป็นงานเขียนพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯชิ้นแรก ได้สร้างตัวตนของพระองค์ให้ปรากฏขึ้นในประวัติศาสตร์นิพนธ์ครั้งแรก และร่องรอยตัวตนของพระองค์จากงานเขียนพระประวัตินี้ยังคงดำรงอยู่ตลอดจวบจนปัจจุบัน ส่วนจุดสิ้นสุดการศึกษา ผู้วิจัยจะถือเอา *ประกาศกองทัพเรือ เรื่อง ขนานพระนาม พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* เป็น "พระบิดาของกองทัพเรือไทย" และกำหนดให้วันที่ 19 พฤษภาคม เป็น "วันอากาศกร" ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 กับประวัติศาสตร์นิพนธ์อื่นที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันเป็นจุดสิ้นสุดการศึกษา เนื่องจากในช่วงเวลานี้พระองค์ได้รับการยกย่องเป็น "พระบิดา" ของกองทัพเรือไทยอย่างเป็นทางการและสถานะนี้เป็นสถานะที่ผู้คนในปัจจุบันยังระลึกถึงพระองค์แม้กองทัพเรือจะมีการแก้ไขสถานะใหม่เป็น "องค์บิดาแห่งทหารเรือไทย" เมื่อวันที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2544

รวมทั้งการศึกษานี้จะพิจารณาประวัติศาสตร์นิพนธ์ฉบับทางการที่น่าเสนอพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯในฐานะ "พระบิดา" ของกองทัพเรือไทยเป็นแกนหลัก ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยจะพิจารณาประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่น่าเสนอภาพลักษณ์ "หมอพร" และ "เสด็จเตี้ย" เป็นองค์ประกอบที่เสริมสถานะ "พระบิดา" ของพระองค์ด้วย

วิธีการศึกษา

ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าหลักฐานขั้นต้นและหลักฐานชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ในช่วง พ.ศ. 2466-2536 โดยจะเน้นความสำคัญของประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่ผลิตโดยกลุ่มกองทัพเรือกับราชสกุลอากาศกรเป็นแกนหลักในการศึกษา เนื่องจากกลุ่มนี้เป็นผู้เขียนและเลือกสรรเรื่องราวที่สมควรนำเสนอในพระประวัติฉบับทางการ ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยจะนำประวัติศาสตร์นิพนธ์อื่นที่เกี่ยวข้องกับพระองค์โดยกลุ่มผู้มีความเลื่อมใสพระองค์ในเรื่องไสยศาสตร์มาพิจารณาความแตกต่างและความสัมพันธ์ที่มีต่อพระประวัติฉบับทางการ อีกทั้งผู้วิจัยจะนำหลักฐานอื่นนอกเหนือจากงานเขียนพระประวัติ เช่น คำจารึกที่

อนุสาวรีย์ คาถาบูชา เกรียงกมลห้วงซุมพรฯ สิ่งของที่จัดแสดงภายในอนุสรณ์สถานที่ระลึกถึง พระองค์ ฯลฯ มาใช้ประกอบการศึกษาด้วย

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจการอธิบายพระประวัติในประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงซุมพรฯ ในช่วง พ.ศ. 2466-2536 และความสัมพันธ์ระหว่างคำอธิบายพระประวัติกับผู้เขียน
2. ทำให้เข้าใจเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพระประวัติของพระองค์ในช่วงเวลาดังกล่าว

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้แบ่งกลุ่มเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ โดยแบ่งเป็นการศึกษาเกี่ยวกับพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศเรียวรังษี กรมหลวงซุมพรเขตอุดมศักดิ์ จำนวน 2 กลุ่มย่อย และการศึกษาเกี่ยวกับวีรบุรุษ ประวัติศาสตร์ และความทรงจำ จำนวน 2 กลุ่มย่อย ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาเกี่ยวกับพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศเรียวรังษี กรมหลวงซุมพรเขตอุดมศักดิ์

1.1 งานศึกษาพระประวัติกับพระกรณียกิจของกรมหลวงซุมพรฯ

กลุ่มงานศึกษานี้ส่วนใหญ่มีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการเกิดพระเกียรติ เผยแพร่พระประวัติ และแสดงความสำคัญของพระองค์ด้วยพระกรณียกิจและพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดการกิจการทหารเรือ, ดนตรี, การเกษตร, การแพทย์ และไสยศาสตร์ เป็นต้น¹ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ในกลุ่มนี้กลับมีจำนวนน้อย มุ่งหมายเผยแพร่พระเกียรติคุณเป็นหลัก และมีความคลาดเคลื่อนในข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระองค์ แม้งานศึกษาใหม่เมื่อ พ.ศ. 2558 มีการใช้หลักฐานใหม่เพิ่มขึ้น แต่ผู้ศึกษาเลือกใช้หลักฐานเพียงเพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของเรื่องราวพระประวัติที่มีอยู่ในการศึกษาก่อนหน้า งานที่จะยกมา ณ ที่นี้คือ *พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงซุมพรเขตอุดมศักดิ์*

¹ ตัวอย่างงานศึกษาในเชิงการเผยแพร่พระเกียรติกับพระกรณียกิจ ได้แก่ *การศึกษาทบทวนเพลงทหารเรือในพระนิพนธ์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงซุมพรเขตอุดมศักดิ์* ของรังสิพันธุ์ แข็งขัน การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศเรียวรังษี กรมหลวงซุมพรเขตอุดมศักดิ์ ของมาฆวดี บุญสมบัติ และ *การผลิตรายการโทรทัศน์เรื่องพระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงซุมพรเขตอุดมศักดิ์* ของไพโรจน์ วงศ์ยุทธไกร, ธวัชชัย รัตนธรรมา และจิตราภรณ์ดุสิตา

รวบรวมจากเอกสารราชการ โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช, พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์: พระประวัติและพระปรีชา จากการค้นคว้าและค้นพบใหม่ทั้งในประเทศไทยและสหราชอาณาจักร โดยมูลนิธิราชสกุลอากาทร และบทความ “ประสบการณ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาทรเกียรติวงศ์ในราชนาวิกอังกฤษ: การศึกษา, การต่อรองแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ และบทบาทของเรื่องเล่าการรบบนเกาะครีตในการเชิดชูพระเกียรติ” (Prince Abhakara's Experience with Britain's Royal Navy: Education, Geopolitical Rivalries, and the Role of a Cretan Adventure in Apotheosis) โดยริชาร์ด เอ. รูธ (Richard A. Ruth)

งานศึกษาที่จะกล่าวถึงก่อนคือ พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ โดย พลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2527 งานศึกษานี้เป็นงานศึกษาพระประวัติชิ้นแรกที่มีลักษณะเป็นการศึกษาทางประวัติศาสตร์ตั้งแต่การประสูติจนถึง พ.ศ. 2454 ที่พระองค์ทรงต้องออกจากราชการ ประพัฒน์ได้ศึกษาพระประวัติที่ปรากฏในเอกสารราชการภายในประเทศไทยเป็นหลักและตัดเรื่องราวอภินิหารเกี่ยวกับพระองค์ออกทั้งหมด ซึ่งทำให้งานศึกษานี้มีความน่าเชื่อถือและเป็นวิชาการ แต่ด้วยวัตถุประสงค์เพื่อการเทิดพระเกียรติ ประพัฒน์จึงมุ่งเน้นเชิดชูความสำคัญของพระองค์ โดยเลือกกลະเลยข้อเท็จจริงบางประการ เช่น ให้ความสำคัญต่อกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะ “นักเรียนนายเรือคนแรกของกองทัพเรือไทย”¹ แต่พระองค์ทรงเป็นนักเรียนนายเรือผ่านการแต่งตั้งโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เสนาบดีกระทรวงกลาโหม เพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของกระทรวงการต่างประเทศอังกฤษที่จะอนุญาตให้พระองค์เข้ารับการศึกษาบนเรือรบของอังกฤษ กรมหลวงชุมพรฯจึงทรงมิได้เป็นนักเรียนนายเรือตามระบบการศึกษานายทหารเรือ เป็นต้น

เนื่องด้วยลักษณะงานที่เป็นเชิงวิชาการและอ้างอิงเอกสารชั้นต้นจำนวนมาก ทำให้งานศึกษาของประพัฒน์มีความน่าเชื่อถือและกลายเป็นหนึ่งในเอกสารอ้างอิงสำหรับการศึกษาพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ให้แก่งานเขียนที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ในสมัยหลังทั้งงานเขียนทางราชการและสาธารณชน โดยเฉพาะงานศึกษาล่าสุด นั่นคือ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ โดยมูลนิธิราชสกุลอากาทรฯ ตีพิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2558 งานศึกษานี้เป็นงานศึกษาชิ้นล่าสุดที่ได้รับการตีพิมพ์ และได้ต่อยอดการศึกษาของประพัฒน์ด้วยการใช้หลักฐานใหม่ทั้งจากในประเทศไทยและสหราชอาณาจักร เพื่อให้พระประวัติของพระองค์มีความสมบูรณ์

¹พลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช. (2527). พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ. หน้า 18

มากยิ่งขึ้น แต่กระนั้น วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ยังคงเป็นการเทิดพระเกียรติเช่นเดียวกับงานก่อนหน้า อีกทั้งเสริมภาพลักษณ์ของพระองค์ให้ยิ่งใหญ่มากขึ้นทั้งในเรื่องชาติกำเนิด ความรู้ความสามารถ และการระลึกถึงพระองค์ของผู้คนภายหลังการสิ้นพระชนม์

งานศึกษาพระประวัติทั้งสองชิ้นนี้ได้ให้ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานแก่ผู้วิจัยและได้แสดงถึงสถานภาพการศึกษาพระประวัติของพระองค์ในเชิงวิชาการทางประวัติศาสตร์โดยกลุ่มกองทัพอากาศกับราชสกุลอากาศที่ดำเนินมาจนถึงปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระองค์ในเรื่องต่าง ๆ จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ในเวลาเดียวกัน ผู้วิจัยได้สังเกตว่าแม้งานศึกษาพระประวัติทั้งสองจะใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์นำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ แต่ก็มีการวางโครงเรื่องกำกับการเล่าเรื่องมุ่งนำเสนอพระเกียรติคุณของพระองค์ที่มีต่อกองทัพอากาศและประเทศชาติ โดยวางลำดับการเล่าเรื่องตั้งแต่พระประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์ เลื่อนนำเสนอเรื่องความสำเร็จในพระกรณียกิจของพระองค์ด้านกิจการทหารเรือกับคุณสมบัติที่ทำให้พระองค์ทรงประสบความสำเร็จเป็นหลัก และอธิบายความสำเร็จในพระกรณียกิจในฐานะรากฐานที่ทำให้กองทัพอากาศไทยมีความเจริญก้าวหน้าและคุณประโยชน์ที่ทรงมีต่อมวลชนซึ่งทำให้ผู้คนต่างระลึกถึงพระองค์เสมอมา

อีกทั้งขณะที่งานศึกษาทั้งสองนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระชนม์ชีพและความสำเร็จของพระองค์ งานศึกษาทั้งสองมิได้วิพากษ์ความน่าเชื่อถือของเกร็ดพระประวัติในเรื่องหมอมพรและเรื่องความศรัทธาของพระองค์ต่อไสยศาสตร์ หากแต่ยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของพระประวัติ ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อคำถามว่า เหตุใดกลุ่มกองทัพอากาศยังคงให้ความเชื่อถือในเกร็ดพระประวัติดังกล่าว ซึ่งได้ก่อให้เกิดตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯอีกด้านหนึ่งที่ย้อนแย้งกับตัวตนของพระองค์ในฐานะผู้สร้างความเป็นสมัยใหม่แก่กองทัพอากาศ

นอกจากงานทั้งสองชิ้นนี้แล้ว ยังมีงานศึกษาพระประวัติเชิงวิชาการอีกชิ้นหนึ่งที่เผยแพร่ไม่นานนี้คือ บทความ “ประสบการณ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอากาศท้าวพระเกียรติวงศ์ในราชนาวิกอังกฤษ: การศึกษา, การต่อรองแข่งขันทางภูมิรัฐศาสตร์ และบทบาทของเรื่องเล่าการรบบนเกาะคริสต์ในการเชิดชูพระเกียรติ” โดยริชาร์ด เอ. รูธ ดีพิมพ์ลงวารสาร SOJOURN: Journal of Social Issues in South East Asia ปีที่ 34 เมื่อ พ.ศ. 2562 บทความนี้ได้พยายามศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการศึกษาของกรมหลวงชุมพรฯที่ประเทศอังกฤษ โดยใช้มุมมองทางภูมิรัฐศาสตร์และหลักฐานเอกสารจดหมายเหตุของอังกฤษในการอธิบายถึงความจำเป็นที่กรมหลวงชุมพรฯต้องทรงไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษและการต่อรองแข่งขันทางการเมืองระหว่างประเทศระหว่างสยามกับประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก ณ เวลานั้น รูธได้มีข้อเสนอสองประการ ประการแรก

แม้เรื่องราวประสบการณ์ของกรมหลวงชุมพรระหว่างการศึกษาที่ประเทศอังกฤษมีลักษณะเป็น
เรื่องเล่าลือมากกว่าข้อเท็จจริง แต่เรื่องเล่าลือนี้กลับมีความสำคัญต่อการสร้างสถานะความ
ยิ่งใหญ่ของพระองค์ ประการต่อมาคือ ผู้เขียนพระประวัติในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 26 ได้ปรุงแต่ง
เรื่องราวประสบการณ์ข้างต้นให้สอดคล้องกับการการเล่าเรื่องราวเพื่อนำเสนอพระชนมชีพของ
พระองค์ทั้งในฐานะอาจารย์ฝึกหัดทหารเรือ, ผู้บัญชาการทหารเรือ และผู้มีอำนาจพิเศษเหนือจริง

รัฐได้หยิบยกหนึ่งในเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรที่มีบทบาท
สำคัญในการเชิดชูพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” คือ เรื่องเล่าการปราบจลาจลบน
เกาะครีต พ.ศ. 2441 ซึ่งเข้ามาเติมเต็มความสมบูรณ์ในพระปรีชาสามารถของพระองค์
นอกเหนือจากความรู้ความสามารถทางวิชาการ และทำให้พระองค์ทรงมีคุณสมบัติเป็น “นักรบ
ผ่านศึก” (veteran status as a warrior) ที่จะมียุทธศาสตร์สำคัญในการเชิดชูพระองค์เมื่อกองทัพเรือ
ไทยสามารถยกสถานะของตนขึ้นมาได้สำเร็จหลังจากกองทัพบกมีภาพลักษณ์แง่ลบจากการ
ปราบปรามกระแสดการเรียกร้องประชาธิปไตยในทศวรรษ 2510 การยกสถานะของกองทัพเรือนี้ทำ
ให้มีการหยิบยกเรื่องราวบทบาทของกรมหลวงชุมพรในการสร้างความทันสมัยแก่กองทัพเรือ
พร้อมคุณสมบัติที่ทำให้พระองค์ทรงเป็นที่นิยมเลื่อมใส ขณะเดียวกัน คุณสมบัติของพระองค์จาก
เรื่องราวการปราบจลาจลบนเกาะครีต เช่น ความรักชาติ, ความกล้าหาญ และความเสียสละ ได้
กลายเป็นส่วนหนึ่งในอุดมคติของชาติที่ตอบโต้ต่อภาพลักษณ์ของนักศึกษาในการเรียกร้อง
ประชาธิปไตยในช่วงเวลานั้นด้วยเช่นกัน

บทความนี้ยืนยันแนวคิดการศึกษาวิบุรุษว่า เรื่องราวชีวประวัติบุคคลสำคัญได้
ถูกวางโครงเรื่องและการเล่าเรื่องนำเสนอตัวตนของบุคคลนั้น โดยมีวัตถุประสงค์สนองต่อผู้เขียน
ชีวประวัติและบริบททางประวัติศาสตร์ ในกรณีของกรมหลวงชุมพร รัฐได้แสดงให้เห็นว่า การ
หยิบยกเรื่องราวประสบการณ์การศึกษาของพระองค์ที่ประเทศอังกฤษมาเผยแพร่สู่สาธารณะ
เกิดขึ้นตอบสนองต่อบริบทการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่กองทัพเรือไทยประสบความสำเร็จใน
การยกสถานะของตน ผู้วิจัยมีความเห็นสอดคล้องกับรัฐในประเด็นที่ว่า เรื่องราวการศึกษาของ
กรมหลวงชุมพรมีบทบาทในการตอกย้ำคุณสมบัติของพระองค์และทำให้ตัวตนของพระองค์ใน
ฐานะผู้สร้างความทันสมัยแก่กองทัพเรือมีความชัดเจนและยิ่งใหญ่มากขึ้น แต่ก็มองว่า กองทัพเรือ
เพียงต่อรองสถานะได้มากขึ้น มากกว่าประสบความสำเร็จในการยกสถานะของตนเอง เนื่องจาก
ภายหลังจากการรัฐประหาร พ.ศ. 2520 กองทัพบกก็ยังคงแสดงบทบาทนำทางการเมืองมากกว่า
กองทัพเรือ โดยเห็นได้จากการรัฐประหารในเวลาต่อมาและรายชื่อผู้ที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี
จากการรัฐประหาร ซึ่งส่วนใหญ่ยังคงเป็นนายทหารจากกองทัพบก

กระนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นต่างจากรูทในบางประเด็น ประเด็นหนึ่งคือ เรื่องการเผยแพร่พระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ โดยกองทัพเรือ รูทได้เสนอว่า ความนิยมแพร่หลายทั่วไปของกรมหลวงชุมพรฯ เกิดขึ้นจากบริบทที่กองทัพเรือสามารถยกสถานะของตนขึ้นได้สำเร็จ เนื่องด้วยการลดบทบาททางการเมืองของกองทัพบกหลังการปราบปรามกระแสนการเรียกร้องประชาธิปไตยในทศวรรษ 2510 และความนิยมแพร่หลายของเรื่องราวพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ ทำให้เครื่องรางของขลังเกี่ยวกับพระองค์เริ่มเป็นที่นิยมให้หมู่ทหารเรือและผู้คนทั่วไป ข้อเสนอข้างต้นนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจว่า รูทมองตัวตนของพระองค์เปลี่ยนแปลงจากการเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เนื่องด้วยความแพร่หลายของเรื่องราวพระประวัติกับพระเกียรติคุณในทศวรรษ 2510 แต่จากการค้นคว้าหลักฐานร่วมสมัยเบื้องต้น ผู้วิจัยเห็นต่างว่า ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะเจ้านายทหารเรือและในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดำรงอยู่คู่ขนานกันตั้งแต่ทศวรรษ 2480 จากการปรากฏขึ้นของศาลกรมหลวงชุมพรฯ บริเวณย่านนางเลิ้ง กรุงเทพฯ พร้อมเรื่องราวเกี่ยวกับการสำแดงอิทธิปาฏิหาริย์ของศาลแห่งนี้ รวมทั้งมีความเป็นไปได้ว่า กองทัพเรืออาจอาศัยความนิยมเลื่อมใสของผู้คนทั่วไปต่อความศักดิ์สิทธิ์ของกรมหลวงชุมพรฯ ในการยกสถานะของตนเองในช่วงก่อนทศวรรษ 2520 ด้วย

1.2 งานศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของกองทัพ

กลุ่มงานนี้เป็นกลุ่มงานศึกษากองทัพเชิงประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการศึกษากองทัพบกเป็นหลัก เช่น การปรับปรุงกองทัพบกของไทยตามแบบตะวันตก ตั้งแต่ พ.ศ. 2394-2475 โดยแจ่มจันทร์ วงศ์วิเศษ การจัดการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) โดยจิตราภรณ์ ไชยภัณฑา และ การปฏิรูปทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยภารดี มหาขันธ์ เป็นต้น เนื่องจากกองทัพบกเป็นกลุ่มที่มีบทบาททางการเมืองอย่างมากตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จวบจนปัจจุบัน ขณะที่การศึกษาเกี่ยวกับกองทัพเรือมีอยู่น้อยและมุ่งเน้นศึกษาในเชิงพัฒนาการขององค์กร งานที่จะยกมา ณ ที่นี้คือ บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ของ มลิวัดย์ คงเจริญ

วิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดย มลิวัดย์ คงเจริญ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2517 เป็นงานศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทและพัฒนาการของกองทัพเรือสยามตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งมลิวัดย์ มองว่า กองทัพเรือเป็นหน่วยราชการที่มีมาแต่โบราณเช่นเดียวกับกองทัพบก เพียงแต่มิได้มีการแบ่งแยกกำลังทหารออกเป็นทหารบกหรือทหารเรือต่างหาก และริเริ่มพัฒนาขึ้นเป็นองค์กรทางทหารในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจากการตั้งกองทหารเรือวังหน้าและกองทหารเรือวัง

หลวง จนกระทั่งกองทัพเรือได้กลายเป็นหน่วยราชการโดยสมบูรณ์จากการตั้งกรมทหารเรือภายใต้การกำกับดูแลของกรมยุทธนาธิการใน พ.ศ. 2430 และมีเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ที่ได้รับการแต่งตั้งจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเข้ามาจัดการกิจการทหารเรือให้เป็นระเบียบและพัฒนาก้าวหน้า แต่กระนั้น การพัฒนาความก้าวหน้าของกองทัพเรือก็ต้องเผชิญอุปสรรคต่าง ๆ เช่น บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางทหารเรือมีอยู่จำนวนน้อย งบประมาณในการดำเนินการจัดการมีอย่างจำกัดเนื่องด้วยงบประมาณส่วนใหญ่มุ่งไปยังการพัฒนากองทัพบก และความขัดแย้งระหว่างบุคลากรภายใน เป็นต้น จึงส่งผลให้กองทัพเรือไทยมิได้พัฒนาอย่างเต็มที่

งานวิทยานิพนธ์นี้ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยเกี่ยวกับบริบทภายในของกองทัพเรือสยามในช่วงเวลาที่กรมหลวงชุมพรทวงษ์รับราชการทหารเรือว่า กองทัพเรือสยามอยู่ในช่วงการพัฒนาปรับปรุงเป็นองค์กรราชการสมัยใหม่ มีบุคลากรหลายคนเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องข้องในการจัดระเบียบและพัฒนากองทัพเรือ โดยกรมหลวงชุมพรทวงษ์เป็นเชื้อพระวงศ์พระองค์หนึ่งที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาด้านนี้ท่ามกลางเชื้อพระวงศ์พระองค์อื่นและข้าราชการต่าง ๆ ที่หมุนเวียนกันเข้ามาปรับปรุงกองทัพเรือให้มีความเจริญก้าวหน้า บริบทข้างต้นทำให้ผู้วิจัยเห็นว่า หากพิจารณาในเชิงประวัติศาสตร์นิพนธ์ งานศึกษากลุ่มนี้พิจารณาพระองค์เป็นเพียงหนึ่งในบุคลากรที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาเท่านั้น ขณะที่งานศึกษากลุ่มแรกมุ่งเน้นพระองค์เป็นศูนย์กลางในการอธิบายเรื่องการพัฒนากิจการทหารเรือ ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การเปลี่ยนมุมมองหรือจุดเน้นความสำคัญเรื่องสามารถเปลี่ยนแปลงคุณค่าความหมายต่อกรมหลวงชุมพรฯ และทำให้ผู้วิจัยเข้าใจการนำเสนอเรื่องราวพระชนม์ชีพในงานเขียนพระประวัติพระองค์มากขึ้น

2. การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราววีรบุรุษ ประวัติศาสตร์ และความทรงจำ

2.1 งานศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราววีรบุรุษ

กลุ่มงานนี้เป็นกลุ่มงานศึกษาแนวคิดและกระบวนการยกย่องเชิดชูบุคคลขึ้นเป็นวีรบุรุษของสังคม รวมถึงความจำเป็นที่ต้องยกย่องบุคคลขึ้นเป็นวีรบุรุษ ได้แก่ *วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย* โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์, *การสร้างวีรสตรีสามัญชนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก (พ.ศ. 2481-2487)* โดยวราภรณ์ เฟือกเล็ก และ *รากเหง้าจินตนากรรมของคอมมิวนิสต์เวียดนาม: ตง ดึก ด่างกับการเมืองของประวัติศาสตร์และความทรงจำ* (Imagined Ancestries of Vietnamese Communism: Ton Duc Thang and Politics of History and Memory) โดย คริสตอ ฟ กี้ เบล (Christoph Giebel)

งานศึกษา *วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย* โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ ตีพิมพ์เนื่องในงานปาฐกถาพิเศษ ป่วย อึ้งภากรณ์ ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ. 2536 เป็นงานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและ

ประเภทของวีรบุรุษ โดยนิธิต์อธิบายแนวคิดที่ว่า วีรบุรุษเป็นตัวแทนอุดมคติที่ผู้คนหรือสังคมนั้น ยึดถือ อาจจะมีตัวตนจริงหรือไม่จริงในประวัติศาสตร์ก็ได้ มีการกระทำอันเป็นคุณประโยชน์ต่อ ส่วนรวมซึ่งการกระทำนี้เป็นการกระทำที่ยากลำบาก และมีคุณค่าในทุกยุคสมัยตราบเท่าที่วีรบุรุษ ผู้นั้นยังคงได้รับการยกย่อง แต่กระนั้น อุดมคติของสังคมเปลี่ยนไปตามสภาพสังคม วีรบุรุษที่มี คุณลักษณะหรือการกระทำไม่สอดคล้องกับอุดมคติของสังคมในช่วงเวลานั้น ก็จะไม่เลือนหายไป จากการรับรู้ของผู้คน หรือมีการตีความให้ความหมายใหม่กับการกระทำของวีรบุรุษผู้หนึ่งให้ สอดคล้องกับอุดมคติทางสังคมเพื่อให้ได้รับการยกย่องต่อไป

เหตุที่ทำให้ผู้คนหรือสังคมจำเป็นต้องมีการยกย่องวีรบุรุษขึ้นนั้น นิธิต์อธิบายว่า วีรบุรุษเป็นตัวตนรูปธรรมของอุดมคติคุณธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของมาตรฐานทางจริยธรรมของ ผู้คนในสังคม ซึ่งการทำอุดมคติคุณธรรมให้เป็นตัวตนรูปธรรมนี้สะดวกต่อการสืบทอดและต่อยอด ด้วยพิธีกรรมและเรื่องราว รวมทั้งเนื่องจากวีรบุรุษมิได้จำเป็นต้องมีตัวตนอยู่จริง เรื่องราวของ วีรบุรุษจึงสามารถต่อเติมหรือสร้างขึ้นใหม่ได้ เพื่อให้เหมาะสมกับอุดมคติของสังคมในแต่ละ ช่วงเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ดังนั้น ในทัศนะของนิธิต์ การศึกษาวีรบุรุษจึงเป็นการศึกษาอุดม คติคุณธรรมที่แต่ละวัฒนธรรมยึดถือ

งานศึกษา *การสร้างวีรสตรีสามัญชนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก (พ.ศ. 2481-2487)* โดยวราภรณ์ เผือกเล็ก ตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2547 เป็นงานศึกษากระบวนการเชิดชู วีรสตรีในสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งการเชิดชูวีรสตรีสามัญชนเป็นส่วนหนึ่งของ นโยบายสร้างชาติของรัฐบาลในช่วงเวลานั้น เพื่อตอบสนองต่ออุดมการณ์การเมืองประชาธิปไตย และแนวคิดชาตินิยมของคณะราษฎร ให้ประชาชนสามัญชนตระหนักถึงความสำคัญของตนเอง และตระหนักถึงบทบาทของตนในฐานะผู้ปกป้องรักษาประเทศชาติ อีกทั้งเป็นฐานอำนาจทาง การเมืองให้แก่คณะราษฎรในการต่อสู้กับกลุ่มเจ้าอันเป็นกลุ่มการเมืองเดิม โดยกระบวนการเชิดชูนี้ ดำเนินผ่านเครื่องมือต่าง ๆ เช่น แบบเรียนในระบบการศึกษา บทละคร เพลง และอนุสาวรีย์ เป็นต้น นอกจากนี้ แม้ว่าข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับวีรสตรีเหล่านั้นจะมีอยู่เท่าใด ข้อเท็จจริง เหล่านั้นก็ได้รับการเลือกสรรหยิบยก แต่งเติม และปรับเปลี่ยน เพื่อยืนยัน “ความจริง” ของเรื่องราว เกี่ยวกับวีรสตรีที่รัฐวางโครงเรื่องไว้ก่อนแล้วเท่านั้น

งานศึกษา *รากเหง้าจินตนากรรมของคอมมิวนิสต์เวียดนาม* โดยคริสตอฟ กีเบล ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2547 เป็นงานศึกษาวิเคราะห์การเขียนชีวประวัติและกระบวนการเชิดชูตง ด๊ก ดาง (Ton Duc Thang) ในฐานะวีรบุรุษนักปฏิวัติและ “รากเหง้า” ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่ เชื่อมโยงกับพรรคคอมมิวนิสต์ไซเวียต ซึ่ง “รากเหง้า” นี้มาจากเรื่องเล่าวีรกรรมของตงถึงการเข้า

ร่วมการก่อกบฏบนเรือรบฝรั่งเศสที่ปฏิบัติการกิจ ณ ทะเลดำช่วยเหลือกองทัพขาวในการต่อต้านฝ่ายคอมมิวนิสต์ใน พ.ศ. 2462 (ค.ศ. 1919) แม้ว่าก๊เบลสามารถพิสูจน์ความเป็นไปได้ที่เหตุการณ์ในเรื่องเล่าวีรกรรมนี้อาจจะมีได้เกิดขึ้นจริงในทางประวัติศาสตร์ แต่เรื่องเล่านี้ก็ถูกนำมาใช้ประโยชน์หลายระดับและแปรเปลี่ยนไปในแต่ละบริบทของช่วงเวลา ตั้งแต่ในช่วงแรกก่อนเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนาม ตงใช้ประโยชน์จากเรื่องเล่านี้ เพื่อให้ตนได้รับการเคารพยกย่องจากสหายร่วมอุดมการณ์ชาวเวียดนามและได้รับโอกาสเข้าร่วมพรรค เมื่อพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามต้องการได้รับการรับรองจากองค์การคอมมิวนิสต์สากล (Comintern - Communist International) พรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามก็นำเรื่องเล่าของตงมาใช้เพื่อประโยชน์นี้และใช้จัดความสัมพันธ์ของตนกับพรรคคอมมิวนิสต์ชาติอื่น รวมทั้งสหภาพโซเวียตนำเรื่องเล่านี้เป็นเครื่องยืนยันความสำเร็จของการเผยแพร่แนวคิดคอมมิวนิสต์สายโซเวียต และความสามารถของสหภาพโซเวียตในการเป็นผู้นำลัทธิคอมมิวนิสต์ของโลก

นอกจากนี้ ถึงแม้ตง ดี้ก ดางจะมีบทบาทจริงในพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามและมักมิได้ดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจอย่างแท้จริง แต่ด้วยบุคลิกภาพลักษณะผู้นำ การเป็นชาวเวียดนามใต้โดยกำเนิด และเรื่องเล่าวีรกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อพรรค ทำให้ตงได้รับความสำคัญในฐานะผู้นำมวลชนที่จะโน้มน้าวผู้คนชาวเวียดนามทั้งเหนือและใต้ให้ตอบสนองเป้าหมายของพรรค ขณะเดียวกัน ตงก็ยังเป็นภาพลักษณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์เวียดนามที่ใช้สื่อสารกับชาติคอมมิวนิสต์ชาติอื่นด้วย

กลุ่มงานนี้ได้ทำให้ผู้วิจัยมีความรู้ความเข้าใจถึงธรรมชาติของวีรบุรุษในฐานะสื่อกลางที่ถ่ายทอดอุดมคติที่สังคมหรือรัฐสร้างขึ้น และมีการเลือกสรรเรื่องราวและคุณสมบัติของวีรบุรุษ เพื่อให้ผู้คนในสังคมยอมรับอุดมคตินั้นร่วมกัน แม้อาจมิได้มีข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ยืนยันการมีอยู่ของตัววีรบุรุษผู้นั้นหรือวีรกรรมที่เขาได้กระทำ แต่ตัวตนของวีรบุรุษก็สามารถดำรงอยู่ในสังคมได้ผ่านการถ่ายทอดเรื่องราวผ่านสื่อกลางต่าง ๆ เช่น อนุสรณ์สถาน, บทเพลง, นิทานหรือเรื่องเล่าลือ อีกทั้งวีรบุรุษจะมีการเปลี่ยนแปลงการนำเสนอเรื่องราวและคุณสมบัติสัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงของบริบททางประวัติศาสตร์ เพื่อให้วีรบุรุษผู้นั้นได้รับการยอมรับนับถือต่อไป กรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะปฐนียบุคคลของกองทัพเรือก็ดำรงสถานะเช่นเดียวกับวีรบุรุษ ผู้วิจัยจึงมองว่า เมื่อกรมหลวงชุมพรฯ ทรงได้รับการเชิดชูขึ้นเป็นปฐนียบุคคลจากกองทัพเรือ ก็ย่อมต้องมีการเลือกสรรนำเสนอเรื่องราวพระประวัติและคุณสมบัติของพระองค์ เพื่อสนองตอบต่อวัตถุประสงค์ของกองทัพเรือและบริบททางประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลา

2.2 งานศึกษาเกี่ยวกับความทรงจำกับประวัติศาสตร์

กลุ่มงานนี้เป็นกลุ่มงานศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและความสัมพันธ์ระหว่างความทรงจำกับประวัติศาสตร์ ได้แก่ *ระหว่างความทรงจำกับประวัติศาสตร์ (Between Memory and History)* โดยปีแอร์ นอรา (Pierre Nora) ว่าด้วย “การเมือง” ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ โดยนิธิ เอียวศรีวงศ์ และ *เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท.* โดยอังกูร หงษ์คณานุกาเคราะห์

งานศึกษา *ระหว่างความทรงจำกับประวัติศาสตร์* โดยปีแอร์ นอรา ตีพิมพ์ลงในหนังสือ *ประวัติศาสตร์นิพนธ์: กรอบแนวคิดวิพากษ์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ (Historiography: Critical Concepts in Historical Studies)* ใน พ.ศ. 2549 เป็นบทความที่ชี้ให้เห็นความแตกต่างระหว่างความทรงจำกับประวัติศาสตร์ว่า ความทรงจำมีลักษณะเป็นนามธรรมที่ผูกพันกับผู้คนในสังคมปัจจุบัน แปรเปลี่ยนให้เหมาะสมกับข้อเท็จจริงได้ ถูกลืมเลือนหรือรื้อฟื้นกลับมาใหม่เป็นครั้งคราว เป็นจริงในการรับรู้ของผู้คนเสมอ มีอารมณ์ความรู้สึกและความน่าหลงใหล รวมทั้งผู้คนในสังคมสามารถรับรู้ความทรงจำเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้ร่วมกัน โดยความทรงจำเรื่องนั้นอาจหลากหลายตามแต่การรับรู้ของแต่ละคน สามารถระลึกถึงได้ภายหลังด้วยสิ่งที่เป็นร่องรอยของความทรงจำนั้น เช่น วัตถุสิ่งของ, พื้นที่ และรูปภาพ เป็นต้น และมีลักษณะสมบูรณ์เป็นเอกเทศมิได้มีความต่อเนื่องของเหตุการณ์หรือสัมพันธ์กับความทรงจำอื่น¹

ขณะที่ประวัติศาสตร์เป็นการสร้างภาพของอดีตขึ้นทั้งหมดจากความว่างเปล่า มีข้อโต้แย้ง ไม่สมบูรณ์ และไร้อารมณ์ เนื่องด้วยประวัติศาสตร์เป็นผลผลิตทางวิชาการที่ต้องการการวิเคราะห์วิพากษ์ รวมทั้งประวัติศาสตร์เป็นเรื่องราวสากลที่ทุกคนในสังคมรับรู้แบบเดียวกัน และต้องสัมพันธ์ต่อเนื่องกันเป็นลำดับก่อน-หลัง นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์เป็นชุดความรู้ที่มุ่งหมายวิพากษ์และทำลายความทรงจำเนื่องด้วยความกังขาในความน่าเชื่อถือของความทรงจำ แม้ว่าประวัติศาสตร์จะยังคงเก็บรักษาวัตถุหรือพื้นที่ร่องรอยของเหตุการณ์ไว้ แต่ลบล้างเรื่องราวความทรงจำที่บรรจุในสิ่งเหล่านั้นเสีย เพื่อจัดเรียงและให้ความหมายใหม่² กระนั้น ประวัติศาสตร์ก็ยังมีสัมพันธ์กับความทรงจำด้วยการอธิบายข้อเท็จจริงของความทรงจำและยืนยันการมีอยู่ของเหตุการณ์ในความทรงจำนั้น³

¹Pierre Nora. (2006). *Between Memory and History*. In *Historiography*, V.4. p. 285-286.

²*Ibid.*

³อังกูร หงษ์คณานุกาเคราะห์. (2552). *เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท.* หน้า 21.

นอร์เวย์ยังได้อธิบายว่า กระแสการเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์นิพนธ์และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบความทรงจำดั้งเดิมที่เรื่องภายในของปัจเจกบุคคลไปสู่ความทรงจำร่วมที่ปรากฏเป็นรูปธรรมด้วยวัตถุประสงค์ถึงต่าง ๆ ทำให้ความทรงจำซึ่งเดิมได้รับการพิจารณาในฐานะสิ่งที่ไม่น่าเชื่อถือในทางประวัติศาสตร์ กลายเป็นสิ่งที่สามารถนำมาศึกษาในทางประวัติศาสตร์ได้ เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจว่า ความทรงจำผลักดันให้เกิดปฏิบัติการทางสังคมจนนำไปสู่การสร้างสำนึกร่วมได้อย่างไร โดยมีได้จำเป็นต่อการสืบหาที่มาและพิสูจน์ข้อเท็จจริงของความทรงจำนั้น¹

งานเขียน ว่าด้วย “การเมือง” ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ โดยนิตี เอียวศรีวงศ์ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2545 เป็นงานเขียนรวมบทความที่นิตินิพนธ์วิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ประวัติศาสตร์มิได้นำเสนอ “ความจริง” ของอดีตอย่างแท้จริง หากแต่เป็นการนำเสนอเรื่องราวและคำอธิบายของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่ถูกผูกเข้าด้วยกันโดยผู้เขียนประวัติศาสตร์นิพนธ์ เพื่อให้ผู้คนในสังคมยอมรับจดจำอดีตที่เชื่อมโยงกับปัจจุบันและอนาคตของตนเป็นความทรงจำร่วมกัน ซึ่งความทรงจำร่วมนี้มีบทบาทในการกำหนดอัตลักษณ์ของผู้คนในสังคม และกำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจทั้งภายในสังคมของตนเองและต่อสังคมอื่นภายนอก² การเขียนประวัติศาสตร์จึงมีการเลือกสรรเรื่องราวกับคำอธิบายที่จะนำเสนอ เพื่อกำหนดอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ของผู้คนแต่ละกลุ่มในสังคมแต่ละช่วงเวลา³ ที่ประวัติศาสตร์นิพนธ์ได้รับการเขียนขึ้น

งานศึกษา เรื่องเล่าจากสหราชอาณาจักร: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท. โดยอังกูร หงส์คณานุกาเคราะห์ ตีพิมพ์ใน พ.ศ. 2552 เป็นงานศึกษาทำความเข้าใจรูปแบบและเงื่อนไขในการเกิดความทรงจำร่วมของผู้คนในสังคมผ่านกรณีศึกษาชาวบ้านในชุมชนบ้านโคกเขา จ.บุรีรัมย์ อังกูรได้พยายามชี้ให้เห็นว่า แม้ว่าภาพความทรงจำของผู้คนในชุมชนต่ออดีตจะมีลักษณะที่แตกต่างกันในรายละเอียดปลีกย่อย และพิธีรำลึกสถาปม์ทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับขบวนการคอมมิวนิสต์และไม่เกี่ยวข้อง แต่ความแตกต่างนี้มิได้ส่งผลให้ความสัมพันธ์ของผู้คนแปลกแยกขึ้นแต่อย่างใด หากยังทำให้ผู้คนมีความทรงจำร่วมกันในเรื่องราวเกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์และภาพชุมชนในอดีตผ่านพิธีนี้ รวมทั้งอังกูรยังชี้ให้เห็นว่า ความทรงจำสามารถเป็นเครื่องมือกำหนดทิศทางของผู้คนในสังคมได้ด้วยการสร้างความสัมพันธ์ของปัจจุบันกับอดีต

กลุ่มงานนี้ได้แสดงถึงธรรมชาติของความทรงจำที่สามารถแปรเปลี่ยน ถูกลืม, รื้อฟื้นกลับมา, สร้างการรับรู้ร่วมกัน หรือผลักดันให้เกิดการกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดได้ รวมทั้งแม้ว่า

¹แหล่งเดิม. หน้า 22.

²มุกหอม วงษ์เทศ. (2545). คำนำเสนอ ว่าด้วย “การเมือง” ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ. ใน ว่าด้วย “การเมือง” ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ. หน้า (12)-(13).

ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อาจจะมีได้สอดคล้องกับความทรงจำ แต่ความทรงจำเป็นจริงในการรับรู้ของผู้คนเสมอ และประวัติศาสตร์จะเข้ามามีบทบาทยืนยันการมีอยู่ของเหตุการณ์ในความทรงจำ ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดการศึกษาความทรงจำกับประวัติศาสตร์มาใช้ในการศึกษาการเล่าเรื่องประวัตินกรมหลวงชุมพรฯ และได้มีข้อสังเกตเบื้องต้นว่า ตัวตนของพระองค์ในความทรงจำของกองทัพเรือกับผู้คนทั่วไปมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน กล่าวคือ ตัวตนของพระองค์ที่ปรากฏในงานเขียนพระประวัติโดยกองทัพเรือจะแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำความทันสมัยจากตะวันตก กลับมาสร้างความเจริญก้าวหน้าในกิจการทหารเรือสยาม ขณะที่ตัวตนของพระองค์ในการรับรู้ของผู้คนแสดงถึงความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิฤทธิ์เหนือจริง กระนั้น แม้ตัวตนทั้งสองจะมีความแตกต่างกัน แต่กลับดำรงอยู่อย่างกลมกลืน ทำให้ผู้วิจัยตั้งข้อคำถามถึงความเป็นไปได้ที่คุณสมบัติของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ได้รับการหยิบยกขึ้นมาสร้างเป็นส่วนหนึ่งในความทรงจำร่วมกัน เพื่อสนองตอบต่อบริบททางการเมืองของกองทัพเรือที่ตกต่ำลงหลังเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 และความเป็นไปได้ที่กองทัพเรือยกสถานะของตนเองด้วยการยอมรับตัวตนของพระองค์ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนในท้องถิ่นสร้างขึ้น เพื่อแสดงความเป็นพวกพ้องเดียวกันระหว่างกองทัพเรือกับชาวบ้านผ่านการนับถือกรมหลวงชุมพรฯ

แหล่งศึกษาค้นคว้า

1. กรมสารบรรณทหารเรือ กองทัพเรือ
2. แผนกนาวิกศาสตร์ สำนักงานราชนาวิกสภา กองทัพเรือ
3. กองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ
4. ห้องสมุดโรงเรียนนายเรือ
5. กองบรรณานุกรม สำนักงานนิตยสารกระตุก กองเรือยุทธการ
6. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
7. ห้องหนังสือหายาก หอสมุดแห่งชาติ
8. ห้องหนังสือหายาก สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
9. ห้องหนังสือหายาก สำนักงานวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
10. ศาลกรมหลวงชุมพรฯและอนุสรณ์สถานที่ระลึกถึงพระองค์ที่ก่อสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 2492-2536
11. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล วิทยาเขตปทุมธานี

บทที่ 2

งานเขียนพระประวัติพระเจ้าบรมวงศ์เธอ

กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2466-2536: ชีวิตประวัติของเอกสาร

พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการจดจำและรำลึกถึงจากทั้งกองทัพเรือและสาธารณชนเป็นเวลานานจนปัจจุบัน ประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับพระองค์จึงมีจำนวนมากและพยายามนำเสนอเรื่องราวพระประวัติให้ผู้อ่านมีความรู้ความเข้าใจต่อตัวตนของพระองค์ เมื่อพิจารณาความรู้ความเข้าใจต่อกรมหลวงชุมพรฯ ในสังคมไทยปัจจุบัน จะสามารถแบ่งตัวตนของพระองค์ออกเป็นสองกระแสหลัก ได้แก่ ตัวตนของพระองค์ในฐานะเจ้านายทหารเรือนักปฏิรูป ผู้วางรากฐานสร้างความทันสมัยแก่ทหารเรือไทยให้ทัดเทียมชาติตะวันตก อีกตัวตนหนึ่งคือ เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ ผู้เป็นสังคีตลีลา “กึ่งเทพกึ่งผี” มีอิทธิฤทธิ์ไสยศาสตร์ให้คุณแก่ผู้เคารพนับถือพระองค์และให้โทษแก่ผู้ลบหลู่ดูหมิ่น

ทั้งนี้การแสวงหารับรู้ตัวตนทั้งสองของกรมหลวงชุมพรฯ มิได้เกิดขึ้นคู่ขนานมาตั้งแต่แรก หากแต่มีชุดเรื่องราวพระประวัติที่ผลิตขึ้นในแต่ละช่วงเวลาที่ผ่านมาอุปสรรคสร้างตัวตนของพระองค์ขึ้นด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ ในบทนี้ ผู้วิจัยจะไล่เรียงประวัติศาสตร์นิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับกรมหลวงชุมพรฯ นับตั้งแต่การสิ้นพระชนม์ใน พ.ศ. 2466 จนถึงการเชิดชูพระองค์เป็น “พระบิดาของทหารเรือไทย” ใน พ.ศ. 2536 โดยจะพิจารณาเรื่องราวพระประวัติของพระองค์ในฐานะเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์, ทบทวนงานเขียนพระประวัติที่ผลิตขึ้นตลอดช่วงเวลา และแสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของการเล่าเรื่องพระประวัติ

1. ชีวิตประวัติของงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ

งานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ผลิตขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536 มีจำนวนมากและมีงานเขียนจำนวนหนึ่งผลิตซ้ำเรื่องราวพระประวัติทั้งหมดในงานเขียนที่เคยผลิตขึ้นก่อนหน้า ดังนั้น ในเบื้องต้น ผู้วิจัยจะแสดงงานเขียนพระประวัติทั้งหมดที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยจะพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงภาพรวมของการเล่าเรื่องพระประวัติโดยกองทัพเรือกับราชสกุลอาภากร และในหัวข้อต่อมา ผู้วิจัยจะเลือกทบทวนเฉพาะงานเขียนพระประวัติชิ้นสำคัญที่แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่องพระประวัติ

1.1 งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ใน พ.ศ. 2466-2503

งานเขียนพระประวัติกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรกที่เกิดขึ้นนับตั้งแต่การสิ้นพระชนม์ของกรมหลวงชุมพรฯ ใน พ.ศ. 2466 โดยมีโครงเรื่องเล่าเรื่องพระชนม์ชีพของพระองค์ตั้งแต่เกิดจนถึงสิ้นพระชนม์ ความสำเร็จในพระชนม์ชีพ และคุณสมบัติของพระองค์ที่ทำให้ประสบความสำเร็จนั้น โครงเรื่องของงานเขียนพระประวัติกลุ่มนี้เป็นโครงเรื่องยุคแรกในการเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ และเป็นโครงเรื่องแม่บทของการเล่าพระประวัติในช่วงเวลาต่อมาจวบจนปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงถือเอางานเขียนในช่วงเวลานี้ที่เล่าเพียงพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ หรือเรื่องราวบางส่วนของพระชนม์ชีพเข้ามาในกลุ่มนี้ด้วย เพื่ออธิบายถึงการสร้างโครงเรื่องแม่บทพระประวัติ

งานเขียนพระประวัติในกลุ่มนี้มีจำนวน 13 ชิ้นดังนี้ (ปีที่อยู่ในวงเล็บคือ ปีที่ข้อเขียนชิ้นนั้นถูกผลิตและเผยแพร่)

1. (พ.ศ. 2466) พระนิพนธ์พระประวัติในหนังสือ *จดหมายเหตุเรื่องเซอเซมสบรุก* เข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393 โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตีพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงพระศพ กรมหลวงชุมพรฯ เป็นพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพฉบับทางการฉบับแรก
2. (พ.ศ. 2493) หนังสือรวมพระนิพนธ์เรื่อง *ประวัติบุคคลสำคัญ* โดยสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งนางประไพพิศ สนธิรักษ์ขอกรมศิลปากรรวบรวม ตีพิมพ์เพื่อจำหน่ายเป็นหนังสือคติสอนใจแก่ผู้อ่านในการดำเนินชีวิต¹
3. (ประมาณ พ.ศ. 2494-2500)² บทความเรื่อง “พระประวัติกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดย พ. สายเกษม ตีพิมพ์ในวารสาร *ชาวนาวี* ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ พ. สายเกษมเขียนพระประวัตินี้เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ และโน้มน้าวให้ผู้คนระลึกถึงพระองค์ในฐานะผู้สร้างทหารเรือไทย
4. (พ.ศ. 2496) หนังสือรวมพระนิพนธ์เรื่อง *ประวัติบุคคลสำคัญ* โดยสมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งสำนักพิมพ์แพร่พิทยา-โอเดียนสไตร์ขอกรมศิลปากร

¹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2494). พระประวัติพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *ประวัติบุคคลสำคัญ*. ประไพพิศ สนธิรักษ์. หน้า (ค).

²ผู้วิจัยไม่สามารถระบุปีตีพิมพ์ได้ชัดเจนเนื่องด้วยเล่มวารสารชำรุด จึงพิจารณาจากร่องรอยภายในวารสาร วารสารระบุว่า จอมพล แปลก พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และจอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล (ประยูร ยุทธศาสตร์โกศล) ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือ เมื่อพิจารณาจากช่วงเวลาที่ยอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศลดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารเรือโดยจอมพล ป. ยังดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอยู่ ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า วารสารฉบับนี้ตีพิมพ์ในช่วงเวลาระหว่าง พ.ศ. 2494-2500

- รวบรวมตีพิมพ์เพื่อจำหน่าย เนื่องจากพระนิพนธ์ได้รับความนิยมในหมู่ผู้อ่านหนังสือเรื่องนี้ผลิตซ้ำพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระยาต่อราชอาณาภาพ
5. (พ.ศ. 2496) จดหมายของนาวาตรี หลวงรักษาราชทรัพย์ (รักษ เอกะวิภาต) ในชุดเอกสาร พระราชประวัติกรมหลวงชุมพรฯ บางส่วน หลวงรักษาราชทรัพย์เขียนจดหมายฉบับนี้ตอบการร้องขอของพลเรือจัตวา ยงยุทธ อาชวาคม ผู้อำนวยการกองประวัติศาสตร์ กรมยุทธการทหารเรือ¹ ซึ่งประสงค์จะทราบพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ จากความทรงจำของนายทหารเรือร่วมสมัยพระชนมชีพ เพื่อนำไปประกอบการสร้างอนุสรณ์สถานระลึกถึงพระองค์
 6. (พ.ศ. 2499) หนังสือ *เกียรติประวัติกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เวย์มอนด์, ตำรายาจากคัมภีร์ของ (เจ้าพ่อ)* โดย ร.ช. (นามแฝง) ตีพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาตรี หลวงรักษาราชทรัพย์ งานเขียนนี้เล่าพระประวัติส่วนใหญ่ของกรมหลวงชุมพรฯ ตามจดหมายที่ท่านได้เขียนส่งยังกองประวัติศาสตร์ทหารเรือเมื่อ พ.ศ. 2496
 7. (พ.ศ. 2499) หนังสือ *ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป* โดยนาวาตรี สำเนียง ฉายานนท์ ตีพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาโท พระนิกรอาษา (เผื่อน นิกรอาษา) เป็นงานเขียนชิ้นแรกที่เล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียนนายเรือและบทบาทของกรมหลวงชุมพรฯ ในการสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่การศึกษาของนักเรียนนายเรือ
 8. (พ.ศ. 2499) ชุดหนังสือ *ประวัติโรงเรียนนายเรือ พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) ถึง พ.ศ. 2498* จำนวน 4 เล่ม โดยพลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทร (บุญมี พันธุมนาวิน) งานเขียนนี้เล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียนนายเรืออย่างละเอียดโดยอ้างอิงหลักฐานค้นคว้าส่วนใหญ่เป็นเอกสารราชการ กระนั้น งานเขียนนี้ตีพิมพ์เป็นเอกสารประวัติศาสตร์สำหรับการค้นคว้าภายในกองทัพเรือเท่านั้น มิได้เผยแพร่สู่สาธารณะ
 9. (พ.ศ. 2501) บทความเรื่อง “การอวดธงครั้งที่ 1 ของนักเรียนนายเรือ” โดยพลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทร (บุญมี พันธุมนาวิน) ตีพิมพ์ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 41 ฉบับเดือนพฤศจิกายน เป็นเรื่องเล่าความทรงจำของพระยาหาญกลางสมุทรเมื่อท่านเป็นนักเรียนนายเรือที่ได้ออกฝึกภาคทะเล ณ

¹ผู้วิจัยขอเรียกว่า “กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ” ในครั้งต่อ ๆ ไป

ต่างประเทศครั้งแรกภายใต้การกำกับของกรมหลวงชุมพรฯ เพื่ออธิบายและยืนยันความสามารถของทหารเรือไทยในการเดินเรือในทะเลลึก

10. (พ.ศ. 2502) บทความเรื่อง “เรื่องฉาปนกิจของกองทัพเรือ” โดยกรมสวัสดิการทหารเรือ ตีพิมพ์ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 42 ฉบับเดือนกรกฎาคม กรมสวัสดิการทหารเรือเล่าเรื่องอธิบายความเป็นมาของการตั้งหน่วยงานจัดการงานฉาปนกิจทหารเรือ และเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯ เนื่องด้วยทรงทำให้ทหารเรือมีเกียรติยศศักดิ์ศรี
11. (พ.ศ. 2502) บทความเรื่อง “นิทานชาวไร่” โดยนาวาเอก สวัสดิ์ จันทน์ ตีพิมพ์ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 42 ฉบับเดือนธันวาคม นาวาเอก สวัสดิ์เล่าเรื่องพระประวัติของสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และตัดพ้อเปรียบเทียบถึงการที่พระบรมราชชนกทรงได้รับการเชิดชูให้มีอนุสรณ์ระลึกถึงพระองค์ ขณะที่กองทัพเรือยังไม่ได้สร้างอนุสรณ์ใด ๆ ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯ
12. (พ.ศ. 2503) พระประวัติในหนังสือ *พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ แล เกศากันต์ และทหารเรือในสมัยพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ตีพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นาวาเอก หม่อมเจ้า พรปรีชา กมลาศน์ งานเขียนนี้เล่าเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตของนักเรียนนายเรือที่ได้ออกฝึกภาคทะเล ณ ต่างประเทศครั้งแรกในรายละเอียด และผลิตซ้ำบางเรื่องราวของนาวาตรี หลวงรักษาราชทรัพย์
13. (พ.ศ. 2503) หนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 20 พฤศจิกายน 2503* โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ตีพิมพ์เป็นที่ระลึกถึงพิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์พร้อมศาลกรมหลวงชุมพรฯ ณ แหลมปู่เจ้า สถานีทหารเรือสัตหีบ (ต่อมาใน พ.ศ. 2517 ได้ยกสถานะเป็น “ฐานทัพเรือสัตหีบ”) อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี และเป็นพระประวัติฉบับทางการฉบับที่สอง

1.2 งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ใน พ.ศ. 2504-2527

งานเขียนพระประวัติกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ผลิตขึ้นภายหลังจากการสร้างอนุสรณ์กระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์พร้อมศาลกรมหลวงชุมพรฯ ณ แหลมปู่เจ้า ฐานทัพเรือสัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี เมื่อ พ.ศ. 2503 และการเขียนพระประวัติฉบับทางการฉบับที่สองในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* โครงเรื่องของงานเขียนพระประวัติกลุ่มนี้จะเล่าเรื่องราวพระประวัติตามโครงเรื่องแม่บทที่ผลิตขึ้นก่อนหน้า แต่มีการขยายรายละเอียดเรื่องราวสองส่วนมากขึ้น ส่วนหนึ่ง

คือ พระกรณียกิจของพระองค์ อีกส่วนหนึ่งคือ เรื่องเล่าเหนือจริง การเล่าเรื่องพระประวัติทั้งสองส่วนนี้ได้สร้างตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรมขึ้น¹ เพื่อเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจของผู้คนในสังคม งานเขียนพระประวัติกลุ่มนี้มีจำนวน 21 ชิ้นดังนี้

1. (พ.ศ. 2504) หนังสือ *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ* โดยทานตะวัน (นามแฝงของสิงห์ ผูกพานิช) เป็นหนังสือรวมบทความเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ที่สิงห์เขียนลงหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตย ต่อมาสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์ได้รวบรวมจัดพิมพ์เป็นหนังสือ สิงห์ได้อธิบายแรงบันดาลใจในการเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ว่า เขาได้รับมอบหมายให้เขียนเรื่องนี้ เนื่องจากบรรณาธิการสนใจเรื่องความนิยมของผู้คนต่ออิทธิปาฏิหาริย์ของกรมหลวงชุมพรฯ เขาจึงเขียนพระประวัติของพระองค์ขึ้นและเรียบเรียงเรื่องเล่าลืออิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ
2. (พ.ศ. 2506) บทความ “บุคคลที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ตีพิมพ์ลงวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 46 ฉบับเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม วัตถุประสงค์ของบทความหัวเรื่องนี้เป็น การนำเสนอเรื่องราวชีวิตประวัติของบุคคลสำคัญทางการเมืองและการทหารทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต่อมาใน พ.ศ. 2505 บทความหัวเรื่องนี้จะมุ่งเน้นยังบุคคลสำคัญด้านกิจการทหารเรือไทยเป็นหลัก โดยมีกรมหลวงชุมพรฯ เป็นบุคคลสำคัญคนที่สามในบทความหัวเรื่องนี้ และเป็นพระประวัติฉบับทางการฉบับที่สาม
3. (พ.ศ. 2506-2512) หนังสือ *พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* โดยชัยมงคล อุดมทรัพย์ เป็นงานเขียนพระประวัติที่เน้นด้านอิทธิปาฏิหาริย์อีกชิ้นที่ได้รับความนิยมแพร่หลายในสังคม และเป็นงานเขียนชิ้นแรกที่ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของศาลกรมหลวงชุมพรฯ ที่ย่านนางเลิ้ง

¹ผู้วิจัยจะยึดถือความหมายของ “วีรบุรุษทางวัฒนธรรม” ที่ประมวลจากการบรรยายสาธิตเรื่อง “Cultural Hero: วีรบุรุษวัฒนธรรมในมุมมองของ ‘ศรีศักร วัลลิโภดม’” ผู้วิจัยเข้าใจว่า วีรบุรุษทางวัฒนธรรมเป็นบุคคลที่จะได้รับการยกย่องขึ้นเพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนนั้น ๆ ไม่ว่าจะวีรบุรุษผู้นั้นจะมีตัวตนจริงตามประวัติศาสตร์หรือไม่ก็ตาม (ใน ไหม่มณี รักษาพรมาช. (2559). บรรยายสาธิต : Culture Hero : วีรบุรุษวัฒนธรรมในมุมมอง ‘ศรีศักร วัลลิโภดม’)

4. (พ.ศ. 2506) หนังสือ *ที่ระลึกงานสร้างพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* นำไปประดิษฐาน ณ หาดทรายสี จังหวัดชุมพร โดยคนรถไฟ (ครฟ.) ผู้เขียนพระประวัติในหนังสือนี้คือ พันเอก แสง จุละจาริตต์ อดีตผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย¹ และเป็นประธานกรรมการจัดงานสร้างพระรูปนี้ โดยท่านเขียนหนังสือนี้เพื่อบอกเล่าประวัติความเป็นมาของการสร้างศาลกรมหลวงชุมพรฯ แห่งนี้และการดำเนินการสร้างพระรูปพระองค์ เป็นอนุสรณ์แก่คณะผู้ร่วมงานและประชาชนจังหวัดชุมพร
5. (พ.ศ. 2510) พระประวัติในหนังสือ *พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันพุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510* โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ เป็นหนังสือที่ระลึกเนื่องในการสร้างพระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรฯ ที่หน้ากองบัญชาการกองเรือยุทธการ สถานีทหารเรือสัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี โดยมีพระประวัติเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ที่ทรงมีต่อทหารเรือ เพื่อให้ผู้ร่วมงานมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญและคุณสมบัติอันเหมาะสมที่จะเชิดชูพระองค์ขึ้นเป็นปูชนียบุคคลของกองทัพเรือทั้งในฐานะ “พระบูรพาจารย์ของทหารเรือไทย” และผู้ “สถาปนาสัตหีบเป็นฐานทัพเรือ”²
6. (พ.ศ. 2512) หนังสือ *อนุสรณ์ งานพิธีประดิษฐานพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ศาลตำบลปากน้ำประแสร์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง วันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2512* เป็นหนังสือที่ระลึกงานพิธีประดิษฐานพระรูปกรมหลวงชุมพรฯ ที่ศาลเคารพฐาพระองค์ที่ตำบลปากน้ำประแสร์ อ.แกลง จ.ระยอง เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ที่ทรงมีต่อทหารเรือ และเป็นงานเขียนแรกที่ปรากฏการรวมเอาเรื่องเล่าอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับพระองค์ทั้งเรื่องที่ปรากฏในงานเขียนพระประวัติฉบับอื่นก่อนหน้าและเรื่องเล่าของผู้คนปากน้ำประแสร์ที่ประสบเหตุการณ์พลังปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระประวัติฉบับทางการในฐานะเกียรติพระประวัติ

¹ขณะที่พันเอก แสงเขียนหนังสือเล่มนี้ ท่านมียศเป็นพันตรี และดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย ด้านกิจการเดินรถและขนส่ง

²กองทัพเรือ. (2510). *พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันพุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510*. หน้า 19.

7. (พ.ศ. 2513) บทความเรื่อง “เจ้าฟ่อนาวี-ทีเอ๋บ๊อเต็ก-เซ็คกันทูนัน” โดยพันเอก ประจวบ วัชรปาณ ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 53 ฉบับเดือนพฤศจิกายน เป็นบทความที่พยายามอธิบายตัวตนและดวงชะตาของกรมหลวงชุมพรฯ โดยอ้างอิงจากตำราโหราศาสตร์ต่าง ๆ
8. (พ.ศ. 2513) บทความเรื่อง “เมื่อข้าพเจ้าได้พบในกรมหลวงชุมพรฯ ครั้งแรก” โดยพลเรือตรี ดาว เพชรชาติ ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 53 ฉบับเดือนพฤศจิกายน เป็นบทความเล่าความทรงจำและความประทับใจของพลเรือตรี ดาวที่มีต่อกรมหลวงชุมพรฯ เมื่อครั้งท่านยังเป็นนักเรียนนายเรือ
9. (พ.ศ. 2516) บทความเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชาวเรือ: พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยยุทธการ (นามแฝง) ตีพิมพ์ลงในวารสาร *กระดุกงู* ปีที่ 17 ฉบับที่ 200 ประจำเดือนกุมภาพันธ์ บทความหัวเรื่องนี้เล่าประวัติศาสตร์สิ่งต่าง ๆ เกี่ยวกับทหารเรือไทย เช่น ประวัติการรบของทหารเรือ, สิ่งของเครื่องใช้ และกิจการทางทะเล เป็นต้น พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ เป็นเรื่องราวหนึ่งที่ได้รับการนำเสนอขึ้น เพื่อเป็นความรู้ด้านประวัติศาสตร์ทหารเรือแก่ผู้อ่าน
10. (พ.ศ. 2516) บทความเรื่อง “พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยสำนักงานเลขาธิการกองทัพเรือ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 56 ฉบับเดือนพฤษภาคม ตีพิมพ์เนื่องด้วยครบรอบ 50 วันสิ้นพระชนม์ของพระองค์ งานเขียนนี้เป็นพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯ ฉบับทางการฉบับที่สี่ และเป็นงานเขียนพระประวัติฉบับแรกที่เผยแพร่เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเป็นส่วนหนึ่งของพระประวัติในฐานะเกร็ดพระประวัติ
11. (พ.ศ. 2516) หนังสือเรื่อง *เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* โดยหม่อมเจ้า เริงจิตรแจรง อาภากร ตีพิมพ์เป็นอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้า จารุพัตรา ศุภขลาศัย (นามเดิมคือ จารุพัตรา อาภากร) เกร็ดพระประวัติในงานเขียนนี้ผลิตซ้ำจากเรื่องเกร็ดพระประวัติที่ตีพิมพ์ในพระประวัติฉบับทางการฉบับที่สี่ และได้รับการเพิ่มเติมเนื้อหาบางส่วนโดยหม่อมเจ้า เริงจิตรแจรง

12. (พ.ศ. 2517) พระประวัติในหนังสือ *ประวัติบุคคลสำคัญ* โดยสมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพ รวบรวมตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์บรรณาคาร เพื่อจำหน่ายสนอง ความต้องการของตลาดผู้อ่าน
13. (พ.ศ. 2521) บทความเรื่อง “พระบิดาแห่งทหารเรือไทย” โดยจิรวัดณ์ (นามแฝง) ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 61 ฉบับเดือนพฤษภาคม บทความเล่า พระประวัติตลอดพระชนม์ชีพอย่างยิ่งใหญ่ โดยอธิบายพระองค์ในฐานะผู้สร้าง ความเจริญก้าวหน้าในกิจการทหารเรือในทุกด้าน
14. (พ.ศ. 2522) พระประวัติในบทความเรื่อง “หน้าต่างประวัติศาสตร์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยกองประวัติศาสตร์ ทหารเรือ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 62 ฉบับเดือนพฤษภาคม เป็น พระประวัติตลอดพระชนม์ชีพฉบับทางการฉบับที่ห้า และเล่าประวัติความเป็นมา ของการสร้างศาลเคารพบูชาพระองค์ที่หาดทรายรี อ.เมืองชุมพร จ.ชุมพร เพื่อ อธิบายถึงความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนในท้องถิ่นต่อพระเกียรติคุณของพระองค์
15. (พ.ศ. 2523) หนังสือ *พระประวัติ พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวง ชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (ในตำแหน่งพระสยามเทวาริราช องค์ที่ 11 อากาศ) โดย แฉล้ม อุสุภรัตน์ เป็นงานเขียนเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ชื่นแรกที่ เขียนโดยผู้ประกอบอาชีพคนทรงเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ เล่าเรื่องราวพระชนม์ชีพหลังการสิ้นพระชนม์และความเลื่อมใสของผู้คนที่มีต่อตำหนักทรงแห่งนี้
16. (พ.ศ. 2523) บทความเรื่อง “เฉลิมพระชนมายุครบร้อยพรรษาของเสด็จในกรม หลวงชุมพรฯ” ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 63 ฉบับเดือนธันวาคม โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช บทความนี้เขียนขึ้นเนื่องในครบรอบ 100 ปี วันประสูติของกรมหลวงชุมพรฯ เป็นงานเขียนเล่าพระประวัติบางส่วนของ พระองค์จากการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์ โดยเน้นเรื่องราวการศึกษา ของพระองค์ที่ประเทศอังกฤษ
17. (พ.ศ. 2523) พระประวัติในหนังสือ *อนุสรณ์การมอบเรือหลวงชุมพร ณ หาด ทรายรี จังหวัดชุมพร* โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ เป็นงานเขียนที่ระลึกพิธี การมอบเรือหลวงชุมพรถวายแก่เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ ณ ศาลเคารพบูชา พระองค์ที่หาดทรายรี โดยผลิตซ้ำพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพและเกร็ดพระ ประวัติต่าง ๆ จากงานเขียนพระประวัติช่วงก่อนหน้า

18. (พ.ศ. 2524) บทความเรื่อง “เทิดพระเกียรติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระบิดาแห่งทหารเรือไทย” โดยพลเรือตรี ดาว เพชรชาติ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 64 ฉบับเดือนพฤศจิกายน เป็นประวัติฉบับทางการฉบับที่หก ตีพิมพ์เนื่องในครบรอบวันกองทัพเรือ ท่านประสงค์จะให้ทหารเรือระลึกถึงพระเกียรติคุณ พระปรีชาสามารถ และพระวิริยะอุตสาหะของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงทำให้กิจการทหารเรือไทยเกิดขึ้นได้สำเร็จ
19. (พ.ศ. 2525-2528) บทความเรื่อง “พระประวัติและพระกรณียกิจของเสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ” โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 65-68 เพื่อเทิดพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ และเป็นความพยายามที่จะชำระพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากท่านเห็นว่า การเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ที่ผ่านมามีอยู่กับความทรงจำที่คลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงตามหลักฐานและเน้นเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ขณะที่เรื่องพระกรณียกิจยังได้รับความสนใจน้อย ท่านจึงประสงค์จะเผยแพร่พระเกียรติคุณจากพระกรณียกิจของพระองค์ให้เป็นรับรู้มากขึ้น
20. (พ.ศ. 2526) พระประวัติในหนังสือ *คนดีที่ข้าพเจ้ารู้จัก* โดยชมรมดำรงวิทยา เป็นงานเขียนที่ผลิตซ้ำพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระยามะยาตำราธิราช เพื่อเทิดพระเกียรติพระองค์
21. (พ.ศ. 2527) หนังสือ *พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ* โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช เป็นพระประวัติฉบับทางการฉบับที่เจ็ด โดยเรียบเรียงขึ้นจากบทความที่พลเรือเอก ประพัฒน์เขียนลงวารสาร *นาวิกศาสตร์* และอ้างอิงหลักฐานทางประวัติศาสตร์อย่างเคร่งครัด แต่ท่านเขียนพระประวัติถึงแค่เพียงการออกจากราชการ พ.ศ. 2454 เท่านั้น

1.3 งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ใน พ.ศ. 2528-2536

งานเขียนพระประวัติกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ผลิตขึ้นภายหลังหนังสือ *พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5* โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช ใน พ.ศ. 2527 โครงเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ยังคงเล่าเรื่องตามโครงเรื่องแม่บทเช่นเดิม แต่วิธีการเล่าเรื่องพระประวัติมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงไปสู่การมุ่งเล่าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ ด้วยวิธีการทาง

ประวัติศาสตร์ ขณะที่เรื่องเล่าอิทธิปาฏิหาริย์เริ่มถูกให้คุณค่าน้อยลงแม้กระแสดูความเข้าใจนี้ยังคงอยู่ในการรับรู้ของคนในสังคม งานเขียนพระประวัติกลุ่มนี้มีจำนวนขึ้นดังนี้

1. (พ.ศ. 2528) หนังสือ *พระประวัติโดยสังเขป นายพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* โดยกรมยุทธการทหารเรือ ตีพิมพ์แจกลือมวชนเนื่องในงานเทิดพระเกียรติกรมหลวงชุมพรฯ ณ หาดทรายรี จ.ชุมพร เป็นพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพโดยสังเขปและเน้นเรื่องพระเกียรติคุณจากพระกรณียกิจเป็นหลัก
2. (พ.ศ. 2528) บทความเรื่อง “พระประวัติ นายพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ตีพิมพ์ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 68 ฉบับเดือนพฤษภาคม เป็นบทความพระประวัติโดยย่อเนื่องในครบรอบวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์ และเล่าถึงการรำลึกพระเกียรติคุณของพระองค์ทั้งจากกองทัพเรือและประชาชน
3. (พ.ศ. 2529) หนังสือ *ปาฏิหาริย์ กรมหลวงชุมพร เสด็จเดี่ยวจอมคาถา* โดยภาครัตนกุล กัณฑ์อน ท่ามะโอ เป็นงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ที่เน้นนำเสนอเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เกี่ยวกับพระองค์ เพื่อแสดงศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่ของพระองค์ และเชื่อว่า พระวิญญูณของพระองค์ยังสถิตอยู่ที่ศาลเคารพบูชาพระองค์ที่หาดทรายรี
4. (พ.ศ. 2530) หนังสือ *ศาลพลเรือเอก กรมหลวงชุมพรฯ โรงเรียนเตรียมทหาร* โดยนาวาเอก นิทัศน์ เพชรน้อย ตีพิมพ์เนื่องในพิธีเปิดศาลกรมหลวงชุมพรฯ ณ โรงเรียนเตรียมทหาร อ.บ้านนา จ.นครนายก เป็นพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพโดยย่อ เน้นความสำคัญในพระกรณียกิจเรื่องการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียน นายเรือกับเรื่องการซื้อเรือหลวงพระร่วง ขณะเดียวกัน งานเขียนนี้ก็ยอมรับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในฐานะข้อเท็จจริงที่มีความเป็นไปได้
5. (พ.ศ. 2533) เกร็ดพระประวัติในบทความเรื่อง “บันทึกของเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยเรือเอก สุทิน สารวัตร ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 73 ฉบับเดือนพฤษภาคม เป็นครั้งแรกที่บันทึกคำสาปของกรมหลวงชุมพรฯ ได้ปรากฏในงานเขียนของกองทัพเรือ
6. (พ.ศ. 2533) บทความเรื่อง “เมื่อเสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ ทรงเป็นเสือป่า” โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช ตีพิมพ์ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 73 ฉบับ

เดือนสิงหาคม-กันยายน เป็นบทความเล่าเรื่องราวพระประวัติที่เกี่ยวกับการปฏิบัติราชกิจของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะสมาชิกเสือป่า โดยอ้างอิงหลักฐานเอกสารราชการต่าง ๆ เพื่อแสดงข้อเท็จจริงโต้แย้งเรื่องเหตุที่พระองค์ต้องทรงออกจากราชการเพราะพระองค์ทรงข้อมอบเอาขณะฝ่ายพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

7. (พ.ศ. 2534) หนังสือ *พระประวัติและพระเกียรติคุณ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* โดยนันทวัน เพ็ชรวัฒน์ กับสมเกียรติ ศรีวิสัย จัดพิมพ์โดยสมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์แห่งชาติ เป็นงานเขียนพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพที่ให้คุณค่าต่อพระเกียรติคุณของพระองค์ในฐานะการทำคุณประโยชน์ต่อสังคมไทยทั้งในด้านกิจการทหารเรือและสาธารณประโยชน์
8. (พ.ศ. 2534) บทความเรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยกองบรรณาธิการวารสารนาวิกศาสตร์ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 74 ฉบับเดือนพฤษภาคม เป็นพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพฉบับทางการฉบับที่แปด เน้นเรื่องพระกรณียกิจของพระองค์ที่ทรงกระทำและให้คุณค่าต่อพระกรณียกิจต่าง ๆ ในฐานะคุณประโยชน์ต่อกองทัพเรือและสังคมส่วนรวม
9. (พ.ศ. 2534) บทความเรื่อง “พระปณิธานพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยพลเรือเอก ดิลก ภัทรโกศล ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 74 ฉบับเดือนสิงหาคม เป็นบทความเล่าพระดำริของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงปรารถนาจะช่วยเหลือทุนทรัพย์สนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนนายเรือ พระดำริของพระองค์ได้รับการสานต่อโดยหม่อมเจ้าหญิงดวงทิพย์โชติอากาศกร ชายาของหม่อมเจ้าครุฑพิบูล อากาศกร พระโอรสของกรมหลวงชุมพรฯ
10. (พ.ศ. 2535) พระประวัติบางส่วนในบทความเรื่อง “19 พฤษภาคม 2466” โดยพลเรือตรี กวีธา พรหมนะแพทย์ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 75 ฉบับเดือนพฤษภาคม เป็นบทความที่เล่าถึงการสิ้นพระชนม์ของพระองค์จากหลักฐานประวัติศาสตร์และการตั้งแผนกฉนวนกึ่งทหารเรือ
11. (พ.ศ. 2537) เรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ในหนังสือ *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง* โดยหม่อมราชวงศ์ อภิเดช อากาศกร ตีพิมพ์เนื่องในครบรอบหนึ่งปีการสิ้นชีพิตักษัยของหม่อมเจ้าหญิง เริงจิตร์

แจรง อากาศ เป็นงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรที่เล่าจากความทรงจำของท่านหญิง และเป็นงานเขียนพระประวัติชิ้นแรกที่เริ่มปฏิเสธเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ในช่วงที่ทรงมีพระชนม์ชีพ

2. การทบทวนงานเขียนพระประวัติและการเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่อง

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะทบทวนงานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ จำนวนหนึ่งและแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงเรื่องราวพระประวัติในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งจะนำไปสู่การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องพระประวัติในบทต่อไป

จากงานเขียนพระประวัติทั้งหมดที่ผู้วิจัยนำเสนอข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า งานเขียนพระประวัติสามารถแบ่งออกได้เป็นสองประเภทตามลักษณะของการเล่าเรื่อง ได้แก่ งานเขียนเชิงการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์ และงานเขียนเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง

2.1 งานเขียนเชิงการศึกษาค้นคว้าด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์

งานเขียนพระประวัติประเภทนี้จะมุ่งนำเสนอเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ โดยใช้วิธีทางประวัติศาสตร์นำเสนอเรื่องราวข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระชนม์ชีพของพระองค์ การเล่าเรื่องของงานเขียนกลุ่มนี้จะมุ่งเล่าพระชนม์ชีพทั่วไปตั้งแต่พระประสูติจนถึงสิ้นพระชนม์, พระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือ, พระจริยวัตร และพระอัธยาศัย โดยจะไม่เชื่อมโยงกับปรากฏการณ์เหนือจริง

2.1.1 (พ.ศ. 2466) พระนิพนธ์พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯในหนังสือจดหมายเหตุเรื่องเชอชมสบรุก เข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393

พระประวัติฉบับนี้เป็นพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพฉบับทางการฉบับแรกของกรมหลวงชุมพรฯ ผู้เขียนพระประวัติคือ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตีพิมพ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงพระศพกรมหลวงชุมพรฯเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2466 สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงนิพนธ์พระประวัติด้วยวิธีทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ พระองค์ทรงเลือกสรรหลักฐานและนำเสนอเรื่องราวพระประวัติแบบมนุษยนิยม โดยทรงนำเสนอคุณค่าของกรมหลวงชุมพรฯตามพระปรีชาสามารถของพระองค์ กระนั้น เนื่องด้วยจารีตการเขียนหนังสืออนุสรณ์งานศพ สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพจึงทรงเล่าเรื่องเฉพาะคุณงามความดีของกรมหลวงชุมพรฯ เพื่อให้ผู้ร่วมงานพระราชทานเพลิงพระศพมีความทรงจำที่ดีต่อกรมหลวงชุมพรฯ และเป็นกุศโลบายมิให้ผู้คนเศร้าหมองต่อการสิ้นพระชนม์

เมื่อพิจารณาถึงรูปแบบการเขียน พระนิพนธ์พระประวัติได้สะท้อนถึงรูปแบบการเขียนประวัติของบุคคลในลักษณะ “ชีวประวัติบุคคลสมัยใหม่” (modern biography) ที่แตกต่างจากการเขียนประวัติบุคคลแบบพงศาวดารตามจารีต และได้กลายเป็นรูปแบบวิธีการเล่า

ชีวประวัติบุคคลที่เริ่มปรากฏขึ้นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปรากฏรูปแบบการเขียนชีวประวัติสมัยใหม่เกิดขึ้นร่วมกับการเขียนประวัติศาสตร์แบบสมัยใหม่จากตะวันตก อันเป็นผลมาจากการคลี่คลายเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของสยามตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ การเปลี่ยนแปลงนี้ทำให้ชนชั้นนำสยามเกิดสำนึกถึงศักยภาพของมนุษย์ในการสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่สังคม นำไปสู่ความใคร่รู้อดีตของตนเองและพยายามอธิบายอดีตเสียใหม่ด้วยการนำเอาความคิดทางศาสนาออกจากเรื่องราวอดีต¹

ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ เกิดความเปลี่ยนแปลงจารีตการเขียนชีวประวัติสมัยใหม่ในโลกตะวันตกช่วงประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 25 (คริสต์ศตวรรษที่ 19) โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษ การเขียนชีวประวัติบุคคลโดยนำเสนอข้อเท็จจริงทุกแง่มุมเกี่ยวกับเจ้าของชีวประวัติอย่างตรงไปตรงมาถูกวิพากษ์วิจารณ์แง่ลบถึงการไม่ให้เกียรติและการซ้ำเติมเจ้าของชีวประวัติที่สิ้นชีวิต ทำให้กระแสจารีตการเขียนชีวประวัตินำเสนอเรื่องราวคุณความดีของเจ้าของชีวประวัติ ขณะที่เลือกนำเสนอความล้มเหลวหรือด้านที่ไม่ประสบความสำเร็จเพียงเล็กน้อย และละการนำเสนอเรื่องราวที่สร้างความอ่อนไหวต่อความรู้สึกหรือนำไปสู่ความเสื่อมเสียต่อเจ้าของชีวประวัติ² ดังนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพที่ทรงรับสำนึกทางประวัติศาสตร์แบบใหม่และทรงศึกษาความรู้จากแหล่งข้อมูลที่เป็นภาษาอังกฤษ จึงทรงรับจารีตการเขียนชีวประวัติแบบสมัยใหม่และระมัดระวังมิให้พระนิพนธ์ของพระองค์สร้างความเสื่อมเสียทั้งต่อกรมหลวงชุมพรฯ, ราชวงศ์จักรี และสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งวิธีนิพนธ์ชีวประวัติบุคคลของพระองค์ก็ได้กลายเป็นแบบแผนของการเขียนชีวประวัติบุคคลโดยผู้อื่นทั้งในหมู่ชนชั้นนำและสามัญชน

ด้วยรูปแบบและจารีตการเขียนชีวประวัติข้างต้น พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯในพระนิพนธ์นี้เล่าเรื่องไล่เรียงตามลำดับเวลาตั้งแต่พระประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์ โดยนำเสนอความสำเร็จของพระองค์ในพระกรณียกิจที่ทรงได้รับมอบหมายจากพระมหากษัตริย์ และอธิบายพระอัธยาศัยของพระองค์ที่ทำให้ทรงประสบความสำเร็จนั้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเลือกสรรหลักฐานและนำเสนอความสำเร็จของกรมหลวงชุมพรฯในฐานะพระราชโอรสที่มีความรู้ความสามารถนำเอาความทันสมัยจากชาติตะวันตกกลับมาสร้างความเจริญแก่สยามและสร้างความประทับใจแก่พระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นแบบอย่างให้แก่เชื้อพระวงศ์ชั้นผู้น้อยและข้าราชการผู้มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ

¹ อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2532). “ประวัติศาสตร์สามัญชน” ก่อน พ.ศ. 2475. ใน *สายธารแห่งความคิด*. หน้า 156.

² Barbara Caine. (2010). *Biography and History*. p. 34-36.

พระนิพนธ์พระประวัติเริ่มต้นด้วยเล่าพระประสูติและพระชนม์ชีพวัยเยาว์ของ กรมหลวงชุมพรฯว่า พระองค์ประสูติในพระบรมมหาราชวัง เป็นพระราชโอรสพระองค์แรกของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับเจ้าจอมมารดาโหมด พระองค์ทรงมีพระชนิษฐากับ พระอนุชาอย่างละพระองค์ แต่พระชนิษฐาสิ้นพระชนม์ตั้งแต่ทรงพระเยาว์ ส่วนพระอนุชาก็ สิ้นพระชนม์ไปเมื่อทรงเป็นกรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส เมื่อทรงพระเยาว์ พระองค์ทรงศึกษาอักษร สัมัยในพระบรมมหาราชวังและทรงได้เป็นนักเรียนในโรงเรียนหลวง ณ พระตำหนักสวนกุหลาบ ทรง ศึกษาอยู่จนกระทั่งเสกกันต์ เมื่อถึง พ.ศ. 2436 กรมหลวงชุมพรฯทรงได้รับการโปรดเกล้าฯให้เสด็จ ไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษร่วมกับสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ (ต่อมาคือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว) เมื่อถึงช่วงที่ทรงศึกษาวิชาเฉพาะ ทั้งสองพระองค์จึงทรง แยกกันออกไปศึกษา กรมหลวงชุมพรฯทรงเข้าศึกษาวิชาทหารเรือ ขณะที่ทรงอยู่ในช่วงการศึกษา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก กรมหลวงชุมพรฯทรงลา เรียนมารับเสด็จพระองค์ที่ศรีลังกา โดยพระองค์ทรงได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่บังคับเรือใน สถานะผู้ช่วยกัปตันของเรือพระที่นั่งมหาจักรี ภายหลังจากการรับเสด็จแล้ว พระองค์ทรงกลับไป ศึกษาต่อจนกระทั่งสำเร็จการศึกษา จึงเสด็จกลับสยามใน พ.ศ. 2442 และเข้ารับราชการในกรม ทหารเรือ พ.ศ. 2447 พร้อมทั้งทรงรับการสถาปนาพระอิสริยยศเป็น “กรมหมื่น”

เมื่อทรงรับราชการทหาร กรมหลวงชุมพรฯทรงมุ่งมั่นพระทัยจะฝึกหัดให้คนไทย มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือทะเล เนื่องจากผู้มีความสามารถในการเดินเรือทะเล ณ เวลานั้นมีเพียงชาวตะวันตก และโรงเรียนนายทหารเรือที่ตั้งขึ้นยังไม่ประสบความสำเร็จในการสร้าง นายทหารเรือที่มีความรู้ความสามารถเช่นเดียวกับชาวตะวันตกได้ กรมหลวงชุมพรฯจึงทรงริเริ่ม พัฒนาการฝึกหัดนายทหารเรือและได้รับโปรดเกล้าฯให้ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ พระองค์ทรงใช้เวลา 2 ปีฝึกหัดนายทหารเรือจึงประสบความสำเร็จและสร้างความประทับใจแก่พระราช ญาติแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหลวงชุมพรฯ ทรงได้รับการโปรดเกล้าฯให้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงทหารเรืออีกตำแหน่งหนึ่ง แต่ พระองค์ทรงดำรงตำแหน่งได้เพียงปีเดียว ก็ประชวรและทรงขอออกจากราชการเป็นนายทหาร กองหนุนชั่วคราวจนกระทั่ง พ.ศ. 2460 จึงทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง เมื่อถึง พ.ศ. 2463 พระองค์ ทรงได้รับแต่งตั้งเป็นข้าหลวงพิเศษเสด็จไปจัดซื้อเรือรบหลวงพระร่วงที่ยุโรปด้วยเงินเรียวยุโรปของ ราชนาวิสมาคม เมื่อทรงซื้อเรือหลวงพระร่วงได้แล้ว พระองค์ทรงนำเรือกลับมายังสยามด้วยพระองค์ เอง ทำให้ทรงได้รับการยกย่องว่า พระองค์ทรงเป็นนายทหารเรือไทยคนแรกที่สามารถเดินทางจาก

ยุโรปมาถึงสยาม ความดีความชอบของพระองค์ในครั้งนี้ทำให้ทรงได้รับการเลื่อนพระอิสริยยศเป็น กรมหลวงและต่อมาได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือใน พ.ศ. 2466

กระนั้น ด้วยกรมหลวงชุมพรฯ ประชวรเป็นพระโรคภายในกระเสาะกระแสะ พระองค์จึงทรงขอลาออกไปพักตากอากาศที่ชายทะเล ณ ปากน้ำเมืองชุมพรหลังจากทรงดำรง ตำแหน่งได้ไม่นาน ขณะที่ทรงประทับตากอากาศ พระองค์ทรงถูกฝนเป็นไข้หวัดใหญ่และ ลื่นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระศพกลับมาบำเพ็ญ กุศลที่วังและพระราชทานเพลิงศพแก่พระองค์ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง

หลังจากการเล่าเรื่องพระชนม์ชีพ พระนิพนธ์พระประวัติได้เล่าถึงครอบครัวของ กรมหลวงชุมพรฯว่า พระองค์ทรงมีพระชายาคือ หม่อมเจ้าหญิงทิพยสัมพันธ์ ในสมเด็จพระเจ้า บรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงมีพระโอรสด้วยกันสองพระองค์ ได้แก่ พระองค์เจ้าอาทิตย์ทิพอาภา และหม่อมเจ้าชายรังษิยากร หลังจากหม่อมเจ้าหญิงทิพยสัมพันธ์ ลื่นชีพิตักษัย กรมหลวงชุมพรฯ ทรงมีหม่อมเจ้าชายหญิงอีก 7 พระองค์

ท้ายที่สุด พระนิพนธ์พระประวัติอธิบายพระอัธยาศัยของกรมหลวงชุมพรฯว่า พระองค์ทรงมีความซื่อตรง ความกล้าหาญในการปฏิบัติพระกรณียกิจให้สำเร็จดังพระประสงค์ และความโอบอ้อมอารีต่อผู้คนอย่างไม่เลือกหน้าชนชั้นวรรดาศักดิ์ ท้ายที่สุด สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพทรงสรุปว่า คุณสมบัติทั้งสามในพระอัธยาศัยนี้เป็นสิ่งที่ทำให้กรมหลวงชุมพรฯ ทรงประสบความสำเร็จในพระกรณียกิจและทำให้ผู้คนต่างรักใคร่พระองค์

ในการเล่าพระประวัติข้างต้น สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงประสบ ปัญหาในการเรียบเรียงเรื่องราวพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯ เนื่องจากกรมหลวงชุมพรฯมิได้ ทรงเขียนพระประวัติของพระองค์ไว้ที่กระทรวงทหารเรือและเวลาในการนิพนธ์มีน้อย¹ สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพจึงทรงเลือกสรรหลักฐานเท่าที่พระองค์ทรงสืบค้นได้และความทรงจำ ส่วนพระองค์ในฐานะที่ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ชั้นผู้ใหญ่ หลักฐานเอกสารที่พระองค์ทรงใช้มีจำนวน ได้แก่ ลายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีถึงสมเด็จพระ ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถฯ, ประกาศราชกิจจานุเบกษา และลายพระราชหัตถเลขาในสมุดเยี่ยม ของโรงเรียนนายเรือ

¹สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2466). จดหมายเหตุเรื่องเซอร์เชมสบุรก เข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393. หน้า 8.

แม้พระองค์จะทรงอธิบายถึงความไม่สมบูรณ์หรือข้อผิดพลาดที่อาจมีในพระนิพนธ์พระประวัติ¹ แต่พระนิพนธ์พระประวัติของกรมหลวงชุมพรชยันตีก็ได้รับการยอมรับถึงความถูกต้องน่าเชื่อถือในฐานะพระประวัติฉบับแรกและฉบับเดียวที่ผลิตขึ้น ณ ช่วงก่อนทศวรรษ 2490 ขณะเดียวกัน การให้ความเชื่อถือต่อพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพก็มีมากขึ้นเมื่อพระองค์ทรงมีชื่อเสียงด้านพระนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์อย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. 2481 โดยปรากฏการยกย่องชื่อเสียงของพระองค์ในโฆษณาขายหนังสือ “พระราชพงศาวดาร พระราชหัตถเลขา ฉบับมีพระอธิบายของสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ” ดังนี้

สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ

มหาชนบุชากันว่าเป็น “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์สยาม” โดยได้ทรงนิพนธ์ “พระอธิบายพระราชพงศาวดารฉบับพระราชหัตถเลขา” ตราไว้เป็นหลักประวัติศาสตร์สยาม

ใครที่ไม่ได้อ่าน “พระอธิบายพงศาวดาร” ขึ้นนี้ ผู้นั้นเป็นคนที่น่าสงสารที่สุด เพราะเขาบกพร่องความรู้ในประวัติศาสตร์ของชาติ²

คำโฆษณานี้บ่งชี้ว่า สมเด็จพระยาบรมราชานุภาพทรงมีชื่อเสียงเป็นที่รับรู้แพร่หลายในฐานะผู้สร้างองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทยคนสำคัญตั้งแต่ทศวรรษ 2480 และเมื่อถึง พ.ศ. 2505 องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ ยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) ได้ยกย่องสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพขึ้นเป็นบุคคลสำคัญของโลก และในปีเดียวกัน รัฐบาลไทยได้เชิดชูพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” การเชิดชูนี้ได้ทำให้พระนิพนธ์ด้านประวัติศาสตร์เรื่องต่าง ๆ โดยสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพปราศจากข้อกังขาเรื่องความน่าเชื่อถือ และได้รับการผลิตซ้ำเรื่อยมาจวบจนปัจจุบัน รวมถึงพระนิพนธ์พระประวัติของกรมหลวงชุมพรชยันตี โดยได้ผลิตซ้ำในงานเขียนรวมพระนิพนธ์ชีวประวัติบุคคลเรื่อง *ประวัติบุคคลสำคัญ* ซึ่งเริ่มตีพิมพ์ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2490 จวบจนปัจจุบัน³ และงานเขียนรวมพระนิพนธ์ชีวประวัติบุคคลเรื่อง *คนดีที่ข้าพเจ้ารู้จัก* ซึ่งตีพิมพ์ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2520

¹แหล่งเดิม.

²เที่ยง ศิวทัตย์. (2481). *ประวัติศาสตร์การเมืองเล่มที่สำคัญที่สุดคือ ประวัติศาสตร์การเสียดินแดนสยามในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ 8 ครั้ง* โดย กี่ อยู่โพธิ์. หน้า 1.

³หนังสือ *ประวัติบุคคลสำคัญ* ได้รับการตีพิมพ์ซ้ำจวบจนปัจจุบันอย่างน้อย 6 ครั้ง ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2493 โดยนางประไพพิศ สนธิรักษ์ โรงพิมพ์พระจันทร์ ครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. 2496 โดยบริษัท แพร์พิทยาและโอเดียนส์โตร์

พระนิพนธ์พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาต่อราชกุมารภาพจึงกลายเป็นความรู้ความเข้าใจเบื้องต้นของผู้คนในสังคมตลอดช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2466 จนถึงปัจจุบัน โครงเรื่องและวิธีการเล่าพระประวัติในพระนิพนธ์นี้ยังปรากฏอยู่ในงานเขียนพระประวัติที่ผลิตขึ้นในสมัยหลังทั้งโดยกองทัพเรือและโดยบุคคลทั่วไปอื่นจนจบจนปัจจุบัน

2.1.2 (พ.ศ. 2499) หนังสือ ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป

หนังสือนี้เป็นประวัติโรงเรียนนายเรือฉบับแรกที่มีการตีพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณะตีพิมพ์เป็นหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพนาวาโท พระนิกรอาษา เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2499 ผู้เรียบเรียงคือ นาวาตรี สำเนียง ฉายานนท์ ท่านเลือกเรื่องประวัติโรงเรียนนายเรือมาพิมพ์ เพื่อเป็นเกียรติประวัติแก่พระนิกรอาษาในฐานะหนึ่งในนักเรียนนายเรือรุ่นแรกและเคยดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรืออยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ขณะเดียวกัน ท่านก็สามารถเขียนเรื่องนี้ได้อย่างสะดวกราบรื่น เพราะได้รับความช่วยเหลือจากเรือเอก โปรง ชื่นใจ อาจารย์ของโรงเรียนนายเรือ และขณะนั้นกองทัพเรือกำลังรวบรวมวัตถุดิบหลักฐานและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ เพื่อจัดทำพิพิธภัณฑ์ทหารเรือ¹ ทำให้ท่านได้รับเอกสารประวัติโรงเรียนนายเรือที่กองประวัติศาสตร์ทหารเรือจัดทำอยู่มาใช้ในการเขียนงานเขียนนี้

ทั้งนี้นาวาตรี สำเนียงมิได้ระบุว่า ชื่อเอกสารประวัติโรงเรียนนายเรือที่ได้รับมา แต่เมื่อพิจารณาถึงเวลาที่กองประวัติศาสตร์ทหารเรือกำลังจัดทำเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเอง, ความสอดคล้องของเนื้อความ และลักษณะของเอกสารประวัติโรงเรียนนายเรือที่นาวาตรี สำเนียงระบุว่า เป็น “ต้นฉบับของกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ” และ “มีข้อความยืดยาวมาก” ผู้วิจัยจึงสันนิษฐานว่า งานเขียนของนาวาตรี สำเนียงนี้เรียบเรียงจากเอกสารประวัติโรงเรียนนายเรือโดยพลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทร ซึ่งเป็นประวัติโรงเรียนนายเรือที่สมบูรณ์ที่สุด ณ ช่วงเวลานั้น และผลิตในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยจะทบทวนงานเขียนนี้ในลำดับต่อไป

ภาพรวมของงานเขียนนี้จะเล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียนนายเรือตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้งใน พ.ศ. 2440 จนถึงการดำเนินการฝึกหัดนักเรียน พ.ศ. 2499 แม้งานเขียนนี้มิใช่พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ โดยตรง แต่เป็นงานเขียนแรกที่เล่ารายละเอียดพระกรณียกิจของพระองค์ในการปรับปรุงการศึกษาของโรงเรียนนายเรือ โดยเริ่มต้นเล่าถึงความเป็นมาของการสร้างกองทัพเรือสมัยใหม่ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาเมื่อเกิดเหตุการณ์

ครั้งที่สามเมื่อ พ.ศ. 2505 โดยสำนักพิมพ์ คลังวิทยา ครั้งที่สี่เมื่อ พ.ศ. 2517 โดยสำนักพิมพ์ บรรณาคาร ครั้งที่ห้าเมื่อ พ.ศ. 2531 โดยห้างหุ้นส่วนจำกัด บรรณกิจเทรดดิ้ง และครั้งที่หกเมื่อ พ.ศ. 2554 โดยสำนักพิมพ์ แสงดาว

¹นาวาตรี สำเนียง ฉายานนท์. (2499). *ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป*. หน้า ก-ข.

ร.ศ. 112 ขึ้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้ความสำคัญต่อการศึกษาร้านอาหารไทย เพราะชาวต่างชาติที่รับราชการอาหารเรือทำงานเพียงเพื่อค่าจ้าง มิใช่เพื่อชาติบ้านเมือง จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงชุมพรเสด็จไปศึกษาวิชาอาหารเรือที่ประเทศอังกฤษ เพื่อให้พระองค์ทรงนำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสร้างความเจริญแก่กองทัพเรือสยาม

ช่วงเวลาระหว่างที่กรมหลวงชุมพรเสด็จไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ ราชการก็ได้จัดตั้งโรงเรียนนายเรือขึ้นและสามารถฝึกหัดคนไทยให้เป็นนายทหารเรือได้สำเร็จ 4 นาย เมื่อกรมหลวงชุมพรทรงสำเร็จการศึกษา เสด็จกลับมาสยาม และขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษา ทรงดำเนินการปฏิรูปการศึกษาของนักเรียนนายเรือใหม่ โดยทรงให้นักเรียนชั้นสูงสุดสอบออกเป็นนายทหารเรือ และยุบนักเรียนชั้นต่ำกว่าทั้งหมดลงมาเริ่มเรียนด้วยหลักสูตรใหม่ที่พระองค์ทรงเพิ่มวิชาใหม่เข้าไป รวมทั้งเปลี่ยนระเบียบการปกครองนักเรียนให้เป็นแบบทหารเรือทั้งหมด การปฏิรูปของพระองค์ทำให้กิจการทหารเรือโดยคนไทยสามารถลงหลักปักฐานได้สำเร็จ

ต่อมาใน พ.ศ. 2450 กรมหลวงชุมพรทรงนำนักเรียนนายเรือออกฝึกภาคทะเลที่ต่างประเทศ โดยทรงให้นักเรียนนายเรือประจำหน้าที่ทั้งหมดบนเรือ นับเป็นการรอดครั้งแรก และแสดงให้เห็นว่า คนไทยสามารถเดินเรือไปต่างประเทศด้วยตนเองได้แล้ว เมื่อถึง พ.ศ. 2454 กรมหลวงชุมพรทรงออกจากราชการ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร ทรงขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาแทนและปรับปรุงการศึกษาของโรงเรียนนายเรือต่อมา จนกระทั่งกรมหลวงชุมพรทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้งใน พ.ศ. 2460 กรมหลวงชุมพรทรงปรับปรุงการศึกษาใหม่ โดยทรงร่นหลักสูตรลง เพื่อเร่งผลิตนายทหารเรือออกประจำการบนเรือเร็วขึ้นรองรับกับสถานการณ์ที่สยามเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 เรื่องราวส่วนที่เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรสิ้นสุดลงเมื่องานเขียนเล่าถึงเรื่องที่พระองค์ทรงขยายหลักสูตรการศึกษาของโรงเรียนกลับไปเช่นเดิม เพราะสงครามโลกครั้งที่ 1 สิ้นสุดลงแล้ว

แม้จะมีการให้คุณค่าของกรมหลวงชุมพรในฐานะนักปฏิรูปที่ทำให้กิจการทหารเรือไทยสามารถลงหลักปักฐานได้สำเร็จ แต่นาวาตรี สำเนียงก็ให้ความสำคัญต่อโรงเรียนนายเรือมากกว่าในฐานะองค์กรรากฐานที่ผลิตนายทหารออกประจำราชการและเชื่อว่า หากสถานศึกษาของทหารเรือได้รับการปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์อยู่เสมอ กองทัพเรือไทยก็จะรุ่งเรืองทัดเทียมกับอารยประเทศอื่น ๆ ได้

2.1.3 (พ.ศ. 2499) ชุดหนังสือ ประวัติโรงเรียนนายเรือ พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) ถึง พ.ศ. 2498

งานเขียนนี้เป็นประวัติโรงเรียนนายเรือฉบับสมบูรณ์ฉบับแรก ตีพิมพ์เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2499 ผู้เขียนประวัติคือ พลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทร (บุญมี พันธุมนาวิน)

ท่านเขียนหนังสือนี้ขึ้นตามคำสั่งของกองทัพเรือที่ประสงค์จะให้ เป็นหนังสืออ้างอิงข้อมูล ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการของโรงเรียนนายเรือ โดยมีหลักฐานเอกสารต่าง ๆ ประกอบจำนวนมาก และด้วยเหตุที่ท่านเป็นนายทหารระดับสูงที่มีประสบการณ์ทั้งในฐานะอดีตนักเรียนนายเรือและในฐานะอาจารย์พิเศษที่เคยสอนในโรงเรียนนี้ ท่านจึงใช้ความทรงจำของท่านประกอบการเล่าบาง เกร็ดประวัติโรงเรียนบางเรื่องด้วย ทั้งนี้งานเขียนนี้จำกัดการเผยแพร่เพียงเฉพาะบุคคลากรภายใน กองทัพเรือ จึงมีการเผยแพร่อย่างจำกัด

เช่นเดียวกับหนังสือ *ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป* ที่ผู้วิจัยได้ทบทวนก่อน หน้านี้ ภาพรวมของงานเขียนนี้จะเล่าประวัติความเป็นมาของโรงเรียนนายเรือตั้งแต่แรกเริ่มก่อตั้ง ใน พ.ศ. 2440 จนถึงการดำเนินงานของโรงเรียนนายเรือใน พ.ศ. 2492 แต่จะเน้นเล่าข้อมูล รายละเอียดต่าง ๆ เช่น รายชื่อนักเรียนนายเรือที่เข้าศึกษาในแต่ละช่วงเวลา, รายชื่ออาจารย์ที่สอน แต่ละวิชา, กฎระเบียบ, เอกสารคำสั่ง และหลักสูตรที่ใช้สอน เป็นต้น เพื่อใช้ศึกษาอ้างอิงใน รายละเอียด เรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯในงานเขียนนี้จึงจะจัดกระจายไปตามส่วน ต่าง ๆ และเน้นเพียงบทบาทของพระองค์ในโรงเรียนนายเรือตั้งแต่ทรงเข้ารับราชการทหารเรือ จนถึงการสิ้นพระชนม์ โดยจะคล้ายคลึงกับที่ปรากฏในหนังสือ *ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป* แต่มีรายละเอียดมากกว่า

มีหลายเรื่องที่จะปรากฏงานเขียนพระประวัติฉบับอื่นที่ผลิตในเวลาต่อมา เช่น เรื่อง ประสบการณ์ส่วนพระองค์ที่เคยทรงออกรบจริงบนเกาะครีต, เรื่องทรงทดสอบความกล้าของ นักเรียนโดยให้ไปเห็นชื่อหน้าห้วกะโหลกในเวลากลางคืน และเรื่องสาเหตุที่ทรงออกจากราชการ เป็นต้น

2.1.4 (พ.ศ. 2503) หนังสือ อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 20 พฤศจิกายน 2503

งานเขียนนี้เป็นหนังสือที่ระลึกพิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์และศาล กรมหลวงชุมพรฯที่แหลมปู่เจ้า อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2503 เป็นพระ ประวัตินตลอดพระชนม์ชีพฉบับทางการฉบับที่สอง และเป็นงานเขียนแม่บทการเล่าพระประวัติของ กรมหลวงชุมพรฯในเวลาต่อมาเนื่องด้วยพระประวัติฉบับนี้ผลิตขึ้นจากการเรียบเรียงงานเขียนที่ เล่าพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯที่ผลิตขึ้นในทศวรรษ 2490 และสามารถสืบค้นได้กับความ ทรงจำของนายทหารเรือร่วมสมัยที่ยังมีชีวิตอยู่ ณ เวลานั้น ผู้เขียนพระประวัติคือ กอง ประวัติศาสตร์ทหารเรือ โดยกล่าวถึงความเป็นมาของการสร้างอนุสรณ์สถานแห่งนี้และเล่าพระ ประวัติของกรมหลวงชุมพรฯเพื่อเชิดชูพระเกียรติยศของพระองค์ในฐานะ “องค์บูรพาจารย์แห่ง ทหารเรือไทย”

งานเขียนนี้เล่าเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ โดยอ้างอิงโครงเรื่องจากพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรานุกาพย์ แต่มีการเพิ่มเติมเรื่องราวและการอธิบายบางเรื่องใหม่ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็นปูชนียบุคคลของกองทัพเรือและพยายามสร้างความสมบูรณ์แก่พระประวัติให้ได้มากที่สุด เมื่อพิจารณาเนื้อเรื่องพระประวัติ ผู้วิจัยเห็นว่า งานเขียนที่นำมาใช้เรียบเรียงพระประวัติฉบับนี้มีอย่างน้อย 4 ชิ้น ได้แก่ พระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรานุกาพย์ (พ.ศ. 2466), หนังสือประวัติโรงเรียนนายเรือโดยพลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทร (พ.ศ. 2499), จดหมายของหลวงรักษาราชการทัพ (พ.ศ. 2499) และเรื่องเล่าประสบการณ์ของนักเรียนนายเรือในหนังสือ พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ แล เกศากันต์ และทหารเรือในสมัยพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (พ.ศ. 2503) โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ

พระประวัติฉบับนี้เริ่มต้นด้วยการเล่าภาพรวมตำแหน่งหน้าที่ทางราชการตลอดพระชนม์ชีพตั้งแต่ทรงเข้ารับราชการเป็นผู้บังคับการเรือหลวงมูรธาวัสติสวัสดี พ.ศ. 2443 จนถึงเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ พ.ศ. 2466 รวมถึงหน้าที่ราชการพิเศษอื่น แล้วจึงเล่าเรื่องราวพระชนม์ชีพของพระองค์ตั้งแต่การประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์ โดยมีพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรานุกาพย์ เป็นกรอบโครงเรื่องกำกับการเล่าพระประวัติ และมีรายละเอียดปลีกย่อยเพิ่มเติมตลอดทั้งโครงเรื่อง ตัวอย่างเช่น เรื่องพระประสูติ งานเขียนเล่าถึงวันประสูติ, ครอบครัวของพระองค์ และสถานที่ประสูติ มีการให้รายละเอียดสถานที่ประสูติชัดเจนมากขึ้นว่า สถานที่ประสูติอยู่ที่ “ด้านพระปรัศรัวฯ และริมกำแพงสวนควิลยทางทิศตะวันออก (เรียกว่า ตำหนักท่านที่มุขคือ เจ้าจอมมารดาโหมด พระมารดาอยู่ต่อตำหนักเจ้าคุณประยูรวงศ์ ผู้เป็นพี่สาว)”¹ และในเรื่องการศึกษา มีการระบุชื่อพระอาจารย์ที่ถวายการศึกษาแก่พระองค์ ได้แก่ พระยาอิศรพันธุ์โสภณ (หนู อิศรางกูร) ถวายพระอักษรภาษาไทย และมิสเตอร์มอแรนต์ (Mr. Morant) ถวายพระอักษรภาษาอังกฤษ² เป็นต้น

ส่วนที่มีการขยายเพิ่มเติมมากที่สุดของพระประวัติคือ พระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ โดยขยายเรื่องราวเพิ่มขึ้นจากที่ปรากฏในพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาตำราพระอักษรานุกาพย์ ผู้วิจัยได้แบ่งเรื่องราวพระกรณียกิจในพระประวัติออกเป็นสองกลุ่ม

กลุ่มแรกคือ การปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือ ซึ่งเป็นพระกรณียกิจหลักก่อนทรงออกจากราชการ พระนิพนธ์พระประวัติเล่าเรื่องราวส่วนนี้เพียงเล็กน้อย โดยเล่าถึงสาเหตุ

¹ กองทัพเรือ. (2503). *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 20 พฤศจิกายน 2503*. หน้า 4.

² แหล่งเดิม. หน้า 5.

ที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงมุ่งมั่นพระทัยฝึกหัดคนไทยเป็นนายทหารเรือ ความมุ่งมั่นพระทัยนี้ทำให้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้พระองค์ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษา ความมุ่งมั่นพระทัยทำให้พระองค์ทรงประสบความสำเร็จในการวางรากฐานกิจการทหารเรือของคนไทย เรื่องนี้ในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* มีรายละเอียดเพิ่มเติมจากพระนิพนธ์พระประวัติมาก โดยเล่าถึงวิธีการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือตั้งแต่ทรงริเริ่มเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษา, ทรงรับสั่งให้สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกฝึกหัดนักเรียนนายเรือ ตลอดจนถึงการทำหน้าที่ฝึกหัดต่าง ๆ แก่ นักเรียนนายเรือด้วยพระองค์เอง ทั้งก่อนและภายหลังการเปิดโรงเรียนนายเรือ

กลุ่มที่สองคือ พระกรณียกิจหลังจากทรงออกจากราชการ ซึ่งมีได้เกี่ยวข้องกับ การพัฒนาปรับปรุงการศึกษาของโรงเรียนนายเรือ แต่มุ่งยังการสร้างเกียรติยศชื่อเสียงแก่ กองทัพเรือแทน พระนิพนธ์พระประวัติเล่าเรื่องราวในช่วงหลังการออกจากราชการและการกลับเข้ารับราชการใหม่เพียงเล็กน้อย โดยเน้นเพียงเรื่องการซื้อเรือหลวงพระร่วง ขณะที่พระประวัติในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* ได้อธิบายเหตุที่ทรงออกจากราชการใหม่ และเพิ่มเติมเรื่องราวพระชนม์ชีพช่วงออกจากราชการ เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีพระทัย อุทิศพระองค์เพื่อประโยชน์ต่อชาติบ้านเมือง

พระประวัติเล่าว่า พระองค์ทรงออกจากราชการเนื่องจากเรือตรี กรุด บุนนาคตีมีสุราเมาและพูดจาข่มขู่ราชการหากตนไม่ได้รับเงินพิเศษเพิ่ม เมื่อเรื่องทราบถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ก็ทรงมีพระราชวินิจฉัยสั่งว่า กรมหลวงชุมพรฯ ทรงอบรมสั่งสอนนักเรียนทหารเรือไม่ดีและกำเริบเป็นพวกบอลเชวิคซึ่งเป็นศัตรูกับเจ้านาย จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงชุมพรฯ ทรงออกจากราชการ หลังจากทรงออกจากราชการแล้ว พระองค์ก็ทรงประกอบอาชีพเป็นหมอยาแผนไทยรักษาผู้คนโดยไม่คิดค่ารักษาจนมีชื่อเสียงไปทั่วทั้งเมือง เมื่อทรงทราบว่าสยามจะเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1 พระองค์ก็เสด็จมาตรวจปืนใหญ่ที่บ้อมพระจุลจอมเกล้าและทรงมีรับสั่งให้ซ่อมแซมจนสามารถใช้งานได้ และเมื่อถึงวันที่สยามประกาศสงครามและเกิดความวุ่นวายที่กระทรวงทหารเรือ พระองค์ก็เสด็จไปช่วยเหลือการจับกุมเรือสินค้าเยอรมันที่ทอดสมอในแม่น้ำเจ้าพระยา โดยพระประวัตินำเสนอความพยายามของกองประวัติศาสตร์ทหารเรือในการตรวจสอบข้อเท็จจริงเรื่องนี้

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือนำเสนอเรื่องการจับกุมเรือสินค้าเยอรมัน หรือ “การจับเรือเชลย” ตามที่พระประวัติส่วนใหญ่เรียก โดยเล่าถึงความรู้ความเข้าใจเรื่องนี้จำนวนสองกระแส กระแสหนึ่งมีต้นเรื่องมาจากจดหมายเล่าพระประวัติบางส่วนของนาวาตรี หลวงรักษาราช

ทรัพย์ (รัช ๒ เอกะวิภาต) จดหมายเล่าเรื่องนี้ว่า กรมหลวงชุมพรฯ ทรงเสด็จมายังกระทรวงทหารเรือ และได้รับมอบหมายอำนาจจากเสนาบดีกระทรวงทหารเรือให้ดำเนินการจับกุมเรือสินค้าเยอรมัน พระองค์ทรงดำเนินการเลือกสรรทหารเรือในปฏิบัติการและกำกับจับกุมด้วยพระองค์เอง โดยทรงประทับและสั่งการบนเรือยนต์ หลวงรักษาราชทรัพย์ยืนยันข้อเท็จจริงนี้ในฐานะท่านเป็นผู้อยู่ในเหตุการณ์นี้ด้วยตนเองและชื่อน้ำโชดาถวายพระองค์ด้วย

อีกกระแสหนึ่งมีต้นเรื่องมาจากเกร็ดพระประวัติจากความทรงจำของพลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทร (บุญมี พันธุมนาวิน) เกร็ดพระประวัตินี้เล่าว่า การจับกุมเรือสินค้าเยอรมัน ครั้งนั้นเป็นผลงานของพระยาหาญกลางสมุทร โดยท่านเป็นผู้บังคับบัญชาปฏิบัติการจับกุมตามคำสั่งลับของเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ผลงานการจับเรือสินค้าครั้งนี้ทำให้พระยาหาญกลางสมุทรมำความขึ้นกราบทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงชุมพรฯ กลับเข้ารับราชการอีกครั้ง

กองประวัติศาสตร์ทหารเรือได้นำเสนอเรื่องนี้ทั้งสองกระแส แต่ให้น้ำหนักเชื่อถือเรื่องของพระยาหาญกลางสมุทรมากกว่า เนื่องจากมีเอกสารคำสั่งกระทรวงทหารเรือแต่งตั้งให้พระยาหาญกลางสมุทรเป็นผู้บัญชาการจับเรือสินค้า และพลเรือเอก หม่อมเจ้าครุฑพิลา อากาศพระโอรสของกรมหลวงชุมพรฯ ได้เล่าความทรงจำของหม่อมช้อย หม่อมมของกรมหลวงชุมพรฯ และเป็นมารดาของหม่อมเจ้าครุฑพิลา ยืนยันว่า กรมหลวงชุมพรฯ ทรงประทับอยู่ที่วังในวันประกาศสงคราม¹ ด้วยหลักฐานเอกสารราชการและความทรงจำของสมาชิกในครอบครัวของพระองค์ ทำให้กองประวัติศาสตร์อธิบายเรื่องของหลวงรักษาราชทรัพย์ว่า อาจเป็นความเข้าใจผิดของท่านเอง เนื่องจากหลวงรักษาราชทรัพย์ได้เห็นพระองค์เสด็จมารายงานพระองค์ที่กระทรวงทหารเรือ และท่านเชื่อมั่นต่อพระปรีชาสามารถของพระองค์

หลังจากเรื่องพระชนม์ชีพช่วงออกจากราชการแล้ว พระประวัติฉบับนี้ได้นำเสนอรายละเอียดเรื่องการซื้อเรือหลวงพระร่วง โดยอธิบายถึงความสำคัญของเรือหลวงพระร่วง ในฐานะเกียรติยศของพระมหากษัตริย์และสิ่งแสดงความจงรักภักดีของราษฎรต่อพระองค์, การตั้งราชานาวีสยามคม, การดำเนินการเรียไรทรัพย์ ตลอดจนคุณสมบัติของเรือรบที่จัดซื้อมาเป็นเรือหลวงพระร่วง เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของกรมหลวงชุมพรฯ ในการสร้างเกียรติยศแก่กองทัพเรือไทย เนื่องด้วยทรงเลือกสรรเรือรบที่ทันสมัยที่สุด ณ เวลานั้นเท่าที่ทรงสามารถจัดซื้อได้มาเป็นกำลังรบแก่กองทัพเรือไทยและเป็นเกียรติยศต่อชาติ

¹แหล่งเดิม. หน้า 58.

นอกเหนือจากเรื่องราวพระชนมชีพและพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯแล้ว พระประวัติฉบับนี้ยังเป็นพระประวัติฉบับแรกที่น่าเอาเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเข้าเป็นส่วนหนึ่งในพระประวัติ คือ เรื่องพระจริยวัตรเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ เรื่องนี้มีต้นเรื่องมาจากจดหมายเล่าพระประวัติบางส่วนของหลวงรักษาราชทรัพย์ แม้หลวงรักษาราชทรัพย์จะได้อธิบายในเรื่องของท่านแล้วว่า ท่านฟังเรื่องนี้มาจากพลเรือตรี พระยากำแหงณรงค์ฤทธิ (ห้อง หังสนาวิน)¹ และไม่มีพยานหลักฐานอื่นยืนยันข้อเท็จจริงนี้ แต่ด้วยเหตุที่กองประวัติศาสตร์ทหารเรือนำเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งในข้อเท็จจริงเรื่องพระจริยวัตรของพระองค์และพระประวัติฉบับนี้ผ่านการตรวจสอบโดยบุคคล 4 คน² ได้แก่ 1. พลเรือเอก หม่อมเจ้าครุฑพิบูล อากาศกร พระโอรสของกรมหลวงชุมพรฯ 2. หม่อมเจ้าหญิง พูนพิศมัย พระธิดาของสมเด็จพระนครินทราบรมราชชนนีและทรงมีชื่อเสียงจากพระนิพนธ์ด้านพุทธศาสนาและประวัติศาสตร์ 3. พลเรือตรี ทองรอด เมฆสุภา อดีตผู้ทำการแทนหัวหน้ากองประวัติศาสตร์ทหารเรือช่วงทศวรรษ 2480 และ 4. นาวาเอก หนู แจ่มผล อดีตหัวหน้ากองประวัติศาสตร์ทหารเรือเมื่อ พ.ศ. 2502-2503 ด้วยคุณสมบัติของบุคคลข้ามต้นสามท่านเป็นบุคคลที่มีความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และอีกหนึ่งท่านเป็นสมาชิกในครอบครัวของกรมหลวงชุมพรฯ รวมถึงพระประวัติฉบับนี้ผลิตโดยกองทัพเรืออันเป็นองค์กรที่พระองค์ทรงงาน จึงทำให้เรื่องราวของหลวงรักษาราชทรัพย์ได้รับการรับรองความถูกต้องเชื่อถือในฐานะข้อเท็จจริงหนึ่งเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯและได้รับการผลิตซ้ำในพระประวัติฉบับอื่น ๆ จวบจนปัจจุบัน

พระประวัติในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* จบลงด้วยเรื่องราวการสิ้นพระชนม์ของกรมหลวงชุมพรฯ ซึ่งเล่าเรื่องตามพระนิพนธ์พระประวัติและให้รายละเอียดเพิ่มเติมเล็กน้อยว่า กองทัพเรือได้จัดเรือหลวงเจนทะเลเป็นพาหนะให้ทรงประทับเสด็จและกรมแพทย์ทหารเรือได้จัดแพทย์ประจำพระองค์ถวายการดูแลรักษาพระองค์ในระหว่างการเสด็จลาพักราชการครั้งนั้นด้วย แต่การสิ้นพระชนม์ก็เป็นเหตุสุดวิสัยที่มีอาจป้องกันหรือแก้ไขได้ทำที่สุด พระประวัติก็ให้คุณค่าต่อพระองค์ในฐานะปูชนียบุคคลที่ทำให้กองทัพเรือมีความเจริญก้าวหน้าเป็นที่ยอมรับในสายตาของนานาชาติในปัจจุบัน เหล่าทหารเรือต่างระลึกถึงพระองค์อยู่เสมอผ่านบทเพลงทหารเรือที่พระองค์ทรงนิพนธ์ และนำมาซึ่งการสร้างอนุสรณ์สถานกระโจมไฟแห่งนี้

ด้วยพระประวัติฉบับนี้เป็นพระประวัติตลอดพระชนมชีพฉบับทางการฉบับที่สองและได้เรียบเรียงเรื่องราวด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ทั้งการใช้หลักฐานและความพยายามตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระองค์ รวมทั้งการเล่าเรื่องราวพระประวัติได้แสดงคุณค่าพระเกียรติ

¹แหล่งเดิม. หน้า 74.

²แหล่งเดิม. หน้าคำของพระประวัติ

คุณต่อกองทัพเรือ พระประวัติฉบับนี้จึงได้รับความเชื่อถือถึงความถูกต้องแม่นยำและเป็นแม่บท การเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ โดยกองทัพเรือตลอดช่วงทศวรรษ 2500-2520 ทั้งในแง่ เนื้อหาและวิธีการเล่าพระประวัติ รวมถึงได้รับการอ้างอิงในพระประวัติโดยบุคคลอื่นภายนอกใน ช่วงเวลาเดียวกันด้วย ทำให้กระแสความรู้ความเข้าใจต่อกรมหลวงชุมพรฯ ส่วนหนึ่งในฐานะปูชนีย บุคคลด้านกิจการทหารเรือเป็นที่แพร่หลายทั่วไปในสังคมจวบจนปัจจุบัน

2.1.5 (พ.ศ. 2527) หนังสือ พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสาร ราชการ

งานเขียนนี้เป็นหนังสือเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ เฉพาะช่วงพระ ประสูติจนถึงการออกจากราชการใน พ.ศ. 2453 โดยมุ่งเล่าเรื่องพระกรณียกิจต่าง ๆ ของพระองค์ ที่ทรงมีต่อกิจการทหารเรือ แม้จะมีใช้พระประวัติตลอดพระชนม์ชีพฉบับทางการโดยตรง แต่ เรื่องราวพระประวัติฉบับนี้ได้เปลี่ยนแปลงเรื่องราวแม่บทบางส่วนและวิธีการเล่าเรื่องพระประวัติใน ช่วงเวลาต่อมา ผู้เขียนพระประวัติคือ พลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช อดีตผู้บัญชาการทหารเรือ พ.ศ. 2526-2527 ท่านเขียนงานเขียนนี้เพื่อ “บำเพ็ญวิทยาทาน...เป็นอนุสรณ์แห่งชีวิตการ ทำงาน”¹ รวมทั้งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อกรมหลวงชุมพรฯ ส่วนตัวของท่านเองด้วย

พลเรือเอก ประพัฒน์ใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างเคร่งครัดในการเขียนพระ ประวัติฉบับนี้ โดยให้หลักฐานเอกสารต่าง ๆ อ้างอิงและยืนยันข้อเท็จจริงในแต่ละเรื่องราวพระชนม์ชีพของพระองค์ หลักฐานที่พลเรือเอก ประพัฒน์นำมาใช้ได้แก่ เอกสารจดหมายเหตุราชการต่าง ๆ ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 จนถึงรัชกาลที่ 6 ที่สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติเก็บรักษาไว้, ราชกิจจานุเบกษา, เอกสารราชการของกองทัพเรือสมัยที่เป็นกรมทหารเรือและกระทรวงทหารเรือ รวมถึงหนังสือต่าง ๆ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ การที่พลเรือเอก ประพัฒน์ใช้หลักฐานจำนวนมากที่ร่วมสมัยพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯ และเกี่ยวข้องกับองค์ที่พระองค์ทรงงานทำให้งานเขียนพระประวัติฉบับนี้มีความน่าเชื่อถือในทางประวัติศาสตร์และได้รับการอ้างอิงในงานเขียนพระประวัติในสมัยหลังจวบจนปัจจุบัน

พระประวัติเล่าเรื่องราวพระชนม์ชีพใช้โครงเรื่องแม่บททำกับการเล่าเรื่องตั้งแต่พระประสูติจนถึงการออกจากราชการใน พ.ศ. 2453 โดยเล่าเรื่องตามลำดับเรื่องในโครงเรื่องแม่บท ได้แก่ พระประสูติ, การศึกษาของพระองค์, การรับราชการ, การปฏิรูปการศึกษาของ

¹พลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช. (2527). พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ. หน้าคำปรารภ.

โรงเรียนนายเรือ และการออกจากราชการ แต่พระประวัติฉบับนี้ได้เพิ่มเรื่องราวพระกรณียกิจอื่นของพระองค์นอกเหนือจากการปฏิรูปการศึกษา เพื่อแสดงให้เห็นว่า บทบาทของกรมหลวงชุมพรฯ ที่มีต่อกิจการทหารเรือในทุกด้านมากกว่าแค่เพียงการศึกษาของโรงเรียนนายเรือ และแสดงถึงความวิริยะอุตสาหะของพระองค์ที่ทรงพยายามฝ่าฟันอุปสรรคให้กิจการทหารเรือของคนไทยสามารถตั้งขึ้นได้สำเร็จ เนื่องจากเจ้านายเชื้อพระวงศ์พระองค์อื่นไม่สามารถใส่ใจกิจการทหารเรือได้อย่างจริงจัง

พลเรือเอก ประพัฒน์ได้อธิบายภาพรวมปัญหาของกิจการทหารเรือช่วงแรกที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงรับราชการไว้ว่า หน่วยงานต่าง ๆ เพียงมีความรับผิดชอบขึ้นตรงต่อกรมทหารเรือ แต่ไม่ได้จัดเป็นส่วนราชการ อีกทั้งเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่ดำรงตำแหน่งระดับสูงทางทหารต่างปฏิบัติหน้าที่ในกรมทหารเรือได้ไม่เต็มที่ เนื่องจากดำรงตำแหน่งทั้งในกระทรวงกลาโหมและกรมทหารเรือ รวมถึงเจ้านายบางพระองค์มีปัญหาเรื่องสุขภาพ ทำให้กรมหลวงชุมพรฯ ต้องทรงรับภาระงานบริหารราชการกรมทหารเรือแทนบ่อยครั้ง ตัวอย่างหนึ่งเช่น เรื่องทรงรักษาการแทนเสนาบดีกระทรวงกลาโหม พลเรือเอกประพัฒน์ได้อ้างอิงเรื่องนี้จากลายพระหัตถ์กราบบังคมทูลลา 121/2412 เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม ร.ศ. 119¹ (พ.ศ. 2443)

เรื่องเล่าว่า ช่วงแรกเมื่อทรงรับราชการในกรมทหารเรือ กรมหลวงชุมพรฯ ทรงจำเป็นต้องปฏิบัติหน้าที่บังคับบัญชากรมทหารเรือแทนพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม ผู้บัญชาการทหารเรือ ณ ขณะนั้น เนื่องจากกรมหลวงประจักษ์ฯ เสด็จไปตรวจราชการทหารเรือ ณ จังหวัดชายทะเลฝั่งตะวันออกอย่างเร่งด่วน และทรงรับสั่งให้กรมหลวงชุมพรฯ ดูแลราชการกรมทหารเรือแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นพ้องกับกรมหลวงประจักษ์ฯ เพราะทรงเห็นว่า กรมหลวงชุมพรฯ ยังทรง “เป็นเด็กเพิ่งมาใหม่ จะเข้าไปเป็นหน้าไฟอยู่”² แต่พระองค์ทรงได้รับลายพระหัตถ์แจ้งเรื่องลาไปตรวจราชการหลังจากกรมหลวงประจักษ์ฯ เสด็จออกไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงแก้ไขสถานการณ์ โดยให้พระศรีธรรมาโศภิต ราชปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม ทำหน้าที่ถวายคำปรึกษาแก่กรมหลวงชุมพรฯ และรับผิดชอบราชการ ณ ช่วงเวลานั้น

นอกจากปัญหาเรื่องการจัดระเบียบส่วนราชการของกรมทหารเรือและการที่เจ้านายผู้ใหญ่ที่ดำรงตำแหน่งระดับสูงของกรมทหารเรือไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ราชการได้เต็มที่แล้ว พลเรือเอก ประพัฒน์ยังได้อธิบายถึงปัญหาภายในอื่น ๆ ที่ทำให้การจัดการกิจการทหารเรือดำเนิน

¹แหล่งเดิม. หน้า 71-72.

²แหล่งเดิม. หน้า 72.

ไปได้อย่างลำบาก เช่น ความไม่เป็นระเบียบของการเบิกจ่ายงบประมาณของกรมทหารเรือ และความขัดแย้งระหว่างข้าราชการผู้ใหญ่กลุ่มหัวใหม่กับกลุ่มหัวเก่า เป็นต้น จนกระทั่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิตทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือและจัดการระเบียบราชการ ปัญหาภายในจึงลดน้อยลงไป

อย่างไรก็ตาม แม้พระประวัติฉบับนี้มีเรื่องราวใหม่จำนวนมากที่มีได้ปรากฏในแม่บทพระประวัติและพยายามนำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับอุปสรรคที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงต้องประสบตลอดการรับราชการช่วงแรก ซึ่งทำให้ภาพกรมหลวงชุมพรฯ ในงานเขียนนี้ปรากฏในลักษณะเจ้านายชั้นผู้น้อยที่พยายามสร้างกิจการทหารเรือให้เป็นรูปร่างท่ามกลางปัญหาต่าง ๆ แต่เรื่องราวสำคัญที่ได้รับการถ่ายทอดไปยังพระประวัติฉบับอื่นคือ เรื่องประสบการณ์การศึกษาของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ประเทศอังกฤษ พลเรือเอก ประพัฒน์นำเสนอพระอภัยค้ำกับพระปรีชาสามารถของพระองค์ในด้านการทหารเรือผ่านพระชนมชีพในช่วงที่ทรงศึกษาอยู่ที่อังกฤษ ขณะเดียวกัน ก็เน้นความสำคัญของวิชาทหารเรืออังกฤษด้วยการอธิบายความยากลำบากในการฝากพระองค์เข้าเรียนในโรงเรียนนายเรืออังกฤษ

พระประวัติเล่าว่า เมื่อกรมหลวงชุมพรฯ ทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศอังกฤษ พระองค์ทรงศึกษาในโรงเรียนกวดวิชาทหารเรือของมิสเตอร์ลิตเติลจอห์น (W.T. Littlejohn) ซึ่งเป็นครูใหญ่ที่มีความเข้มงวดมากและไม่โห่ร้าย โดยทรงมีผลการเรียนในระดับดีและได้รับการยอมรับจากมิสเตอร์ลิตเติลจอห์น กระนั้น การฝากกรมหลวงชุมพรฯ เข้าเรียนในโรงเรียนนายเรืออังกฤษประสบอุปสรรค เนื่องจากโรงเรียนนายเรืออังกฤษ (HMS Britannia)¹ หวงแห่งความรู้ทางทหารเรือของตนและไม่ยินยอมให้ชาวต่างชาติเข้าศึกษา ราชการไทยจึงพยายามเจรจาขอให้กระทรวงทหารเรืออังกฤษผ่อนผันข้อบังคับ กระทรวงทหารเรือจึงยินยอมให้กรมหลวงชุมพรฯ สามารถเข้ารับการฝึกหัดบนเรือรบของราชนาวีอังกฤษได้ โดยมีเงื่อนไขว่า พระองค์ต้องทรงมีพระชนมายุ 16 ปีเท่ากับนักเรียนนายเรืออังกฤษที่สำเร็จการฝึกที่โรงเรียนนายเรือ และทรงได้รับการแต่งตั้งเป็นนักเรียนนายเรือไทยแล้ว

ราชการไทยจึงดำเนินการดังกล่าวอ้างอิงมาตรฐานการเข้าศึกษาในโรงเรียนนายเรืออังกฤษ โดยแต่งตั้งให้กรมหลวงชุมพรฯ ทรงเป็นนักเรียนนายเรือไทยและรับการฝึกหัดบนเรือพระที่นั่งมหาจักรีเมื่อพระองค์เสด็จมาร่วมขบวนเสด็จประพาสยุโรปของพระบาทสมเด็จพระ

¹โรงเรียนนายเรืออังกฤษก่อตั้งขึ้นโดยใช้เรือรบหลวงชื่อ “บริตันเนีย” เป็นเรือรบแบบใช้ใบสามเส้าจอดทอดสมอที่ปากแม่น้ำดาร์ต และเมื่อเรือทรุดโทรมลง ก็จะนำเรือใหม่มาทอดสมอเป็นโรงเรียนนายเรือหลังใหม่ เป็นประเพณีที่กระทำจนถึง พ.ศ. 2448 เมื่อมีการสร้างโรงเรียนนายเรือบริตันเนียเป็นอาคารขึ้น โรงเรียนนายเรือที่เป็นเรือรบก็ยุติบทบาทของตนไป

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวใน พ.ศ. 2440 หลังจากทรงสำเร็จการฝึกหัดบนเรือพระที่นั่งและผ่านการทดสอบตามมาตรฐานของนักเรียนนายเรืออังกฤษ พระองค์ก็เสด็จขึ้นฝึกหัดในฐานะนักเรียนทำการนายเรือ (Midshipman) บนเรือรบอังกฤษที่ประจำอยู่ในทะเลเมดิเตอร์เรเนียน และทรงดำเนินพระชนม์ชีพฝ่าฟันความยากลำบากจากความเข้มงวดของผู้บัญชาการเรือและการกลั่นแกล้งจากนายทหารเรือ

ในระหว่างทรงฝึกหัดบนเรือรบอังกฤษ กองเรืออังกฤษในทะเลเมดิเตอร์เรเนียนต้องทำการปราบปรามเหตุจลาจลบนเกาะครีตและเรือรบที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงฝึกหัดอยู่ต้องร่วมการปราบปรามครั้งนี้ ทำให้พระองค์ต้องทรงร่วมปราบจลาจล โดยทรงรับหน้าที่เป็นผู้บังคับบัญชาทหารที่ยกพลขึ้นบกและทรงเล่าถึงพระชนม์ชีพอย่างลำบากบนเกาะครีตเป็นเวลา 3 เดือนแก่พลเรือตรี พระยาหาญกลางสมุทรว่า พระองค์ทรง “ต้องนอนกลางดินกินกลางทราย หนาวก็หนาว ในสนามรบต้องนอนกับศพที่ตายใหม่ ๆ และบางคราวข้ายังอดอาหาร ต้องจับหอยตากมาทอดเสวยกับหัวหอม ศพที่ถูกยิงที่ท้องนับว่าเหม็นร้ายกาจ ถึงว่าจะเป็ศพที่ตายใหม่ ๆ ก็ตาม”¹ หลังจากการปราบจลาจลบนเกาะครีตแล้ว กรมหลวงชุมพรฯ ก็เสด็จขึ้นฝึกหัดบนเรือรบลำอื่น จนกระทั่งทรงสอบไล่วิชาการเรือระดับเรือเอกสำเร็จและทรงศึกษาที่วิทยาลัยทหารเรือที่กรีนิชต่อเป็นเวลา 4 เดือน จึงทรงสำเร็จการศึกษาวิชาทหารเรือที่ประเทศอังกฤษ

เรื่องราวประสบการณ์ของกรมหลวงชุมพรฯ ในการศึกษาวิชาทหารเรือที่ประเทศอังกฤษข้างต้นนี้ได้นำเสนอพระปรีชาสามารถของพระองค์ด้านกิจการทหารเรืออยู่ระดับมาตรฐานของชาติตะวันตกที่เป็นมหาอำนาจทางทะเลและพระอภัยมณีอันมุ่งมั่นฝ่าฟันความเข้มงวดในการฝึกหัดนักเรียนนายเรือของอังกฤษ รวมถึงทรงมีประสบการณ์ในการรบจริง ทำให้พระองค์ทรงมีภาพลักษณ์ความเป็นมนุษย์ที่ผ่านประสบการณ์ฝึกฝนจนมีความรู้ความชำนาญจริง รวมทั้งเป็นที่ยืนยันว่า ความรู้ความทันสมัยที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงนำกลับมาสามารถสร้างความสำเร็จแก่กองทัพเรือไทยเมื่อทรงปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือ

พระประวัติฉบับนี้จบลงด้วยการแสวงหาข้อเท็จจริงเรื่องเหตุที่กรมหลวงชุมพรฯ ออกจากราชการทหารเรือ โดยสอบถามจากหลักฐานเรื่องเล่าความทรงจำของบุคคลและหลักฐานเอกสารราชการต่าง ๆ พลเรือเอก ประพัฒน์วิเคราะหฺ์และได้ข้อสรุปว่า พระองค์ทรงต้องออกจากราชการด้วยเหตุรับเคราะห์จากนายทหารเรือที่ใช้คำพูดกำเริบต่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทำยที่สุด พระประวัติฉบับนี้ให้คุณค่าความสำคัญต่อกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะพระบิดาของทหารเรือไทย โดยพิจารณาถึงพระกรณียกิจที่จำต้องทรงก่อร่างสร้างกองทัพเรือตั้งแต่มิได้มี

¹พลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช. (2527). *พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ*. หน้า 31.

รากฐานใด ๆ ให้ขึ้นมาเป็นรูปเป็นร่าง และต้องทรงฝึกหัดผู้ที่จะปฏิบัติราชการในกิจการด้านนี้ทั้งในแง่ความรู้ความสามารถและในแง่สำนึกที่ผู้ปฏิบัติราชการนี้พึงมี รวมทั้งความใส่พระทัยที่ทรงมีต่อกองทัพเรือและทหารเรือจึงทำให้พระองค์ทรงเป็นที่เคารพรักใคร่และสมควรได้รับการเชิดชูเป็นปูชนียบุคคล

แม้เรื่องราวส่วนใหญ่ในพระประวัติโดยพลเรือเอก ประพัฒน์จะมีได้รับการผลิตซ้ำในพระประวัติที่เขียนขึ้นภายหลัง แต่ด้วยวิธีการนำเสนอพระประวัติด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างเคร่งครัดและการยืนยันข้อเท็จจริงเรื่องพระปรีชาสามารถของกรมหลวงชุมพรฯ ด้านการศึกษาวิชาการทหารเรือ ทำให้งานเขียนพระประวัติฉบับนี้เปลี่ยนแปลงแม่บทการเล่าเรื่องราวการศึกษาของพระองค์ที่ประเทศอังกฤษ และจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการเล่าพระประวัติฉบับทางการในช่วงเวลาต่อมาที่จะเริ่มตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับพระจริยวัตรต่าง ๆ ของพระองค์ และปฏิเสธเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง

2.2 งานเขียนเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง

งานเขียนพระประวัติประเภทนี้จะเน้นเล่าเกร็ดพระประวัติเรื่องเล่าอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง โดยอ้างอิงจากพระจริยวัตรของกรมหลวงชุมพรฯ ด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์และเรื่องพระชนมชีพช่วงออกจากราชการ เรื่องราวพระประวัติกลุ่มนี้ส่วนใหญ่มีได้ระบุนเวลาที่ชัดเจนและไม่เล่าเรื่องไล่เรียงตามเวลา แต่จะถือเอาเรื่องความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ต่อหลวงปู่ศุขกับเรื่องที่ทรงตั้งใจจะเป็นหมอมพรเป็นจุดเริ่มต้นของเรื่องเล่าอิทธิปาฏิหาริย์อื่น ผู้วิจัยสามารถแยกเรื่องเล่าออกได้เป็นสองโครงเรื่อง ได้แก่ โครงเรื่องหลวงปู่ศุข และโครงเรื่องหมอมพร

โครงเรื่องหลวงปู่ศุขเป็นโครงเรื่องที่อธิบายความเป็นมาของเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เชื่อมโยงกับพระจริยวัตรความเลื่อมใสศรัทธาของกรมหลวงชุมพรฯ ต่อหลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า จ. ชัยนาท โดยอธิบายว่า พระองค์ทรงได้รับวิชาไสยศาสตร์ของหลวงปู่ศุขมาและแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ในเหตุการณ์ต่าง ๆ ส่วนโครงเรื่องหมอมพรเป็นโครงเรื่องที่อธิบายเรื่องราวปาฏิหาริย์การรักษาโรคของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทำให้ผู้คนหายป่วยได้อย่างอัศจรรย์

2.2.1 (พ.ศ. 2496) ชุดเอกสารจดหมายเหตุของกองประวัติศาสตร์ กรมยุทธศึกษาทหารเรือเรื่อง พระราชประวัติกรมหลวงชุมพรฯ บางส่วน

เอกสารชุดนี้เป็นชุดเอกสารจดหมายเหตุที่เก็บรักษาอยู่ที่กองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ประกอบด้วย

1. จดหมายลายมือของนาวาตรี หลวงรักษาราชทรัพย์ (รักษ์ เอกะวิภาต) ที่เล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ

2. เอกสารลายมือของหลวงรักษาราชทรัพย์ที่แจ้งให้หัวหน้ากองประวัติศาสตร์ทหารเรือแก้ไขคำและเรื่องของท่านตามความเหมาะสม
3. บันทึกข้อความของกองประวัติศาสตร์ทหารเรือในการตรวจสอบความถูกต้องเรื่องเพลงพระนิพนธ์ของกรมหลวงชุมพรฯ
4. เอกสารตัวพิมพ์ดีดคัดลอกเนื้อความในจดหมายของหลวงรักษาราชทรัพย์ในที่นี้ผู้วิจัยจะเน้นความสำคัญเพียงจดหมายลายมือของหลวงรักษาราชทรัพย์เป็นหลัก เนื่องจากเป็นเอกสารต้นเรื่องในชุดเอกสารนี้

จดหมายในชุดเอกสารนี้เป็นจดหมายฉบับที่ 2 ของหลวงรักษาราชทรัพย์ ส่งมาถึงพลเรือจัตวา ยงยุทธ อาชวาคม หัวหน้ากองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ณ เวลานั้น เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2496 เพื่อเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯตามที่พลเรือจัตวา ยงยุทธเขียนร้องขอในวารสารนาวิกศาสตร์ ฉบับปีที่ 36 เล่มที่ 9 ประจำเดือนกันยายน พ.ศ. 2496¹ และหลวงรักษาราชทรัพย์ทราบว่า กองทัพเรือกำลังดำเนินการสร้างพระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรฯขึ้นที่ฐานทัพเรือสัตหีบ จึงมีความยินดีเล่าพระประวัติของพระองค์ เพื่อนำไปเป็นเรื่องราวประกอบพระอนุสาวรีย์นี้ โดยท่านจะเล่าพระประวัติเรื่องต่าง ๆ จากความทรงจำของท่าน จดหมายฉบับนี้เป็นงานเขียนชิ้นแรกที่เล่าถึงเรื่องราวพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์และเรื่องทรงเป็นหมอพร ซึ่งทั้งสองเป็นต้นเรื่องของเกร็ดพระประวัติในด้านนี้ที่จะปรากฏในงานเขียนอื่นจนจบฉบับปัจจุบัน

เรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯในจดหมายฉบับนี้มีภาพรวมนำเสนอพระเกียรติคุณของพระองค์ที่ทรงมีต่อแวดวงทหารเรือไทย โดยมีเรื่องเล่าพระประวัติจำนวน 8 เรื่อง ได้แก่ 1. อุตชีวประวัติส่วนตัวของท่านโดยย่อ 2. สถานที่ประทับของกรมหลวงชุมพรฯก่อนหน้าวังนางเลิ้ง 3. พระจริยวัตรเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ 4. การสืบราชการลับ 5. การตั้งกองทหารที่บางพระและกองทหารหัวเมือง 6. พระชนมชีพช่วงออกจากราชการ 7. การตั้งกิจการฌาปนกิจศพทหารเรือ และ 8. บทเพลงทหารเรือที่พระองค์ทรงนิพนธ์ เรื่องราวพระประวัติข้างต้นนี้ส่วนใหญ่ได้รับการผลิตซ้ำในหนังสือ *เกียรติประวัติกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เวทย์มนต์, ตำรายาจากคัมภีร์ของ (เจ้าพ่อ)* ซึ่งเป็นหนังสืออนุสรณ์งานศพหลวงรักษาราชทรัพย์ และพระประวัติฉบับทางการในเวลาต่อมา แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะทบทวนเฉพาะเรื่องพระจริยวัตรเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ และเรื่องทรงเป็นหมอพร ซึ่งอยู่ในเรื่องพระชนมชีพช่วงออกจากราชการ

¹ผู้วิจัยมิอาจทราบเนื้อความในวารสารได้โดยตรง เนื่องด้วยข้อจำกัดในการเข้าถึงเนื้อหาของวารสารที่เก็บรักษาในแผนกวารสารนาวิกศาสตร์ ราชนาวิกสภา

หลวงรักษาราชทรัพย์เล่าเรื่องพระจริยวัตรเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ว่า หลังจากที่กรมหลวงชุมพรเสด็จกลับมายังสยาม พระองค์ทรงประสบเหตุการณ์อิทธิปาฏิหาริย์ ด้วยพระองค์เองสองครั้ง ครั้งแรกเมื่อพระองค์ทรงลองความขลังของพระเครื่องที่ทรงได้รับมาจาก พระราชวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิบูลพรรณรังษี โดยทรงนำไปผูกไว้ที่ต้นไม้หน้าประตูใหญ่ทางเข้า กองทัพเรือ และรับสั่งให้นำวาเอก พระยานาวาพลพยุหรัักษ์ (ลอย ชะลายนนาวิน) ใช้ปืนไรเฟิลยิงใส่ ปืนยิงไม่ออกสามนัด แต่เมื่อหันปืนยิงขึ้นฟ้ากลับยิงออกได้ พระองค์จึงทรงเริ่มเลื่อมใสศรัทธาไสย ศาสตร์และพุทธศาสนา ครั้งที่สองเมื่อพระองค์ทอดพระเนตรเห็นหลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า จ.ชัยนาท ใช้อำนาจไสยศาสตร์เสกให้หัวเหล็กล้วยกลายเป็นกระต่าย และเสกให้พลทหาร จ้อก เป็นจระเข้ พระองค์ก็ทรงเลื่อมใสศรัทธาและฝากตัวเป็นศิษย์ของหลวงปู่ศุข

ในตอนท้ายของเรื่อง หลวงรักษาราชทรัพย์ได้อธิบายเรื่องนี้ว่า ท่านมิได้อยู่ใน เหตุการณ์ข้างต้น หากแต่ฟังเรื่องนี้มาจากพลเรือตรี พระยากำแหงณรงค์ฤทธิ์ (ห่อง หังสนาวิน) เจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือผู้เป็นลูกศิษย์ต้นกฐินที่ได้รับการสั่งสอนจากกรมหลวงชุมพรอย่าง ใกล้ชิด ฟ่านักอาศัยอยู่ในเขตวังของพระองค์ และอยู่ร่วมเหตุการณ์ข้างต้น การอธิบายนี้ทำให้ ความรับผิดชอบในการชี้แจงข้อเท็จจริงตกอยู่กับพระยากำแหงณรงค์ฤทธิ์ผู้เป็นต้นเรื่องของ เรื่องราว และเป็นหน้าที่ของพลเรือจัตวา ยงยุทธที่จะตรวจสอบข้อเท็จจริงนี้ ขณะที่หลวงรักษาราช ทรัพย์อยู่ในฐานะผู้ถ่ายทอดเรื่องราวที่ได้ยินได้ฟังมาเท่านั้น

ส่วนเรื่องทรงเป็นหมอมพรนั้น หลวงรักษาราชทรัพย์เล่าจากความทรงจำว่า หลังจากกรมหลวงชุมพรทรงออกจากราชการ พระองค์ทรงตั้งพระทัยจะเป็นหมอรักษาโรคให้แก่ ผู้คน โดยทรงศึกษาวิชาแพทย์แผนยาไทยจากพระยาพิชณูประสาธเวช (คง ถาวรเวช) และทรง นิพนธ์สมุดข่อยตำรายานี้ไว้ด้วย พระองค์จะทรงผสมยาและทดลองกับสัตว์ต่าง ๆ เมื่อทรงเห็นว่า ยาสามารถรักษาได้ผลดี จึงทรงรับรักษาโรคให้แก่ผู้คนอย่างไม่เลือกหน้า โดยไม่คิดค่ายาการรักษา และทรงให้ผู้คนเรียกพระองค์ว่า หมอมพร ผู้ที่มารับการรักษาจากพระองค์มีทั้งที่รักษาแล้วหายและ รักษาแล้วป่วยหนักจนเสียชีวิต แต่พระองค์ก็ทรงมีชื่อเสียงไปทั่วทั้งเมือง

ทั้งในเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์และเรื่องทรงเป็นหมอมพร หลวงรักษาราชทรัพย์มิได้มีหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริง แต่เมื่อจดหมายเหตุฉบับนี้ได้รับการคัดลอกเก็บไว้ เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ¹ และต่อมาได้รับการตรวจสอบ

¹ในเอกสารลายมือของหลวงรักษาราชทรัพย์ที่แจ้งให้หัวหน้ากองประวัติศาสตร์เรื่องแก้ไขคำและเรื่อง ของท่านตามความเหมาะสม มีลายมือดินสอดเขียนโดยเจ้าหน้าที่ในกองประวัติศาสตร์ทหารเรือว่า จดหมายเหตุของ หลวงรักษาราชทรัพย์ได้ “คัดไว้ 2 ชุด เก็บไว้เป็นประวัติศาสตร์ 1 ชุดตามต้นฉบับ ส่วนอีก 1 ชุดที่ลงในนาวิก

ยืนยันในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟ* (พ.ศ. 2503) เรื่องราวทั้งสองเรื่องก็กลายเป็นข้อเท็จจริงหนึ่งเกี่ยวกับพระองค์ ได้รับการผลิตซ้ำในงานเขียนพระประวัติอื่น และกลายเป็นคำอธิบายความเป็นมาของเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเรื่องอื่นที่เกี่ยวกับพระองค์ในเวลาต่อมา

2.2.2 (พ.ศ. 2504) หนังสือ *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ โดยทานตะวัน*

งานเขียนนี้เป็นพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ตลอดพระชนม์ชีพชิ้นแรกที่ผลิตโดยบุคคลภายนอกกองทัพเรือและเป็นพระประวัติฉบับแรกที่เล่าถึงการที่พระองค์ทรงแสดงพลังอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง ผู้เขียนพระประวัติคือ สิงห์ ผูกพานิช โดยใช้นามแฝงว่า ทานตะวัน งานเขียนตีพิมพ์เผยแพร่ในฐานะบทความในหนังสือพิมพ์ประชาธิปไตยก่อนจะได้รับการรวมตีพิมพ์เป็นหนังสือใน พ.ศ. 2504 สิงห์อธิบายถึงความเป็นมาของงานเขียนนี้ว่า เขาเป็นนักหนังสือพิมพ์ประจำสำนักพิมพ์ประชาธิปไตยและได้รับมอบหมายจากบรรณาธิการให้เขียนเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ เนื่องจากบรรณาธิการมีความสนใจความศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์ที่แพร่หลายอยู่ในสังคม

ขณะเดียวกัน สิงห์อธิบายความน่าสนใจของเรื่องราวความศักดิ์สิทธิ์ของกรมหลวงชุมพรฯว่า ในช่วงที่สิงห์กำลังรวบรวมเรื่องราวพระประวัติ ได้เกิดเรื่องเล่าลืออิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับอุบัติเหตุทหารเรือกับประชาชนเสียชีวิตหมู่ในบริเวณฐานทัพเรือสัตหีบ จ.ชลบุรี เมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2504 ทั้งทหารและประชาชนในพื้นที่เล่าลือกันว่า หลังจากกองทัพเรือสร้างศาลเคารพบูชาพระองค์ที่แหลมปู่เจ้า พระองค์เสด็จเข้าร่างทหารเรือคนหนึ่งและทรงประสงค์ขอทหารไปเฝ้าศาล แต่ไม่มีผู้ใดเชื่อ จึงทรงบันดาลให้เกิดอุบัติเหตุดังกล่าวขึ้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงนี้เป็นแรงบันดาลใจส่วนหนึ่งให้สิงห์เขียนพระประวัติฉบับนี้ขึ้น

งานเขียนเล่าเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ตลอดพระชนม์ชีพตั้งแต่พระประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์ตามโครงเรื่องแม่บททำกับการเล่าพระประวัติ และเพิ่มเกร็ดพระประวัติหลายเรื่องแทรกเข้าไประหว่างพระประวัติแต่ละช่วง เช่น เรื่องงานอดิเรกของพระองค์, เรื่องพระปรีชาสามารถต่าง ๆ และเรื่องการวางแผนยุทธศาสตร์ทางทะเล เป็นต้น แต่เนื่องด้วยรูปแบบของงานเขียนที่เดิมเป็นบทความในหนังสือพิมพ์ เกร็ดพระประวัติเหล่านี้จึงมิได้ถูกจัดลำดับการเล่าเรื่องตามเวลาของพระชนม์ชีพ และทำให้พระประวัติมีภาพรวมลำดับการเล่าเรื่องตามโครงเรื่อง

ศาสตร์นั้น ได้จัดการตรวจแก้อักษร, สำนวน และข้อความบางประการให้เหมาะสมยิ่งขึ้น เพราะผู้เขียน ๆ มาในทำนองพูด” จึงยืนยันได้ว่า กองประวัติศาสตร์ทหารเรือได้พิจารณาจดหมายของหลวงรักษาราชทรัพย์ในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว (ใน กองทัพเรือไทย. เอกสารกองประวัติศาสตร์ กรมยุทธการทหารเรือ 1.กปศ. ยก.ทร.3.6.13 เรื่อง พระราชประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ บางส่วน (2496 – 2497).

แม่บทอย่างหลวม ๆ โดยไล่เรียงเรื่องดังนี้ คือ พระประสูติ, การศึกษา, การปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือ, การนำนักเรียนนายเรือออกฝึกภาคทะเลในต่างประเทศ, การตั้งกองทหารที่บางพระ, การออกจากราชการ, พระชนม์ชีพช่วงออกจากราชการ, การจับเรือเซलय, การตั้งกิจการฌาปนกิจทหารเรือ, การซื้อเรือหลวงพระร่วง, เกร็ดพระประวัติเรื่องต่าง ๆ และการสิ้นพระชนม์

เนื่องจกงานเขียนนี้ใช้โครงเรื่องแม่บททำกับการเล่าเรื่อง ทำให้เรื่องราวพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯ ส่วนใหญ่คล้ายคลึงกับพระประวัติในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟ* (พ.ศ. 2503) เช่น เรื่องพระชนม์ชีพวัยเยาว์ของพระองค์ งานเขียนนี้เล่าตามแม่บทว่า พระองค์ทรงเติบโตในพระบรมมหาราชวังและทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบจนกระทั่งทรงโสกันต์ใน พ.ศ. 2436 แต่ได้เติมแต่งรายละเอียดเพิ่มว่า หลังจากทรงโสกันต์แล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว “ทรงสังเกตอุปนิสัยใจคอของพระเจ้าลูกยาเธอแต่ละพระองค์ ว่าควรจะส่งองค์ใดไปศึกษาวิชาการแขนงใด...ก็ทรงเห็นว่า เสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ เหมาะที่จะทรงเป็นทหารเรือ”¹ เป็นต้น การเล่าพระประวัติตามแม่บทนี้เป็นเครื่องยืนยันว่า เรื่องราวแม่บทได้กลายเป็นความรู้ความเข้าใจพื้นฐานของสังคมที่มีต่อกรมหลวงชุมพรฯ แล้ว

ในส่วนขงเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง พระประวัตินี้ได้นำเสนอเกร็ดพระประวัติด้านนี้เป็นจำนวนมากกว่าที่ปรากฏในงานเขียนพระประวัติฉบับก่อนหน้า และเป็นงานเขียนแรกที่เล่าเรื่องราวที่พระองค์ทรงสร้างเหตุการณ์ปาฏิหาริย์เหนือจริงด้วยพระองค์เอง ทั้งนี้งานเขียนเล่าเกร็ดพระประวัติด้านนี้กระจัดกระจายอยู่ในพระประวัติเรื่องอื่นที่ไม่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยจึงจัดลำดับเกร็ดพระประวัติด้วยการพิจารณาโครงเรื่องและพบว่า เกร็ดพระประวัติด้านนี้แบ่งโครงเรื่องออกเป็นสองกลุ่ม ได้แก่ โครงเรื่องหลวงปู่ศุข และโครงเรื่องหมอพร โดยมีเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์กับเรื่องทรงเป็นหมอพรเป็นเรื่องลำดับแรกของแต่ละโครงเรื่องก่อนการเล่าถึงเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์อื่นในกลุ่ม และจะอธิบายความเป็นมาของเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์อื่นเชื่อมโยงกับการที่พระองค์ทรงเป็นศิษย์ของหลวงปู่ศุขและทรงศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยจากพระยาพิษณุประสาทเวช

ในโครงเรื่องหลวงปู่ศุข เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงในพระประวัติฉบับนี้เริ่มต้นด้วยการเล่าเรื่องพระจริยวัตรของกรมหลวงชุมพรฯ ด้านความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ ซึ่งผลิตซ้ำเรื่องพระจริยวัตรด้านความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟ ชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2503) ต่อมาจึงได้เล่าว่า หลังจากที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงเป็นศิษย์ของหลวงปู่ศุขแล้ว พระองค์ทรงได้รับวิชาไสยศาสตร์จากหลวงปู่ศุขและทรงแสดงพลังอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติในเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ เช่น เรื่องทรงใช้อาคมตะปูสามดอกนำเรือฝ่าอุปสรรคในทะเลได้

¹ทานตะวัน. (2504). *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ*. หน้า 8-9.

อย่างปลอดภัย, เรื่องทรงสามารถล่วงรู้สิ่งต่าง ๆ ที่ห่างไกลได้ และเรื่องทรงเสกใบมะขามเป็นตัวต่อ เป็นต้น เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ส่วนหนึ่งในงานเขียนนี้ได้รับการผลิตซ้ำในงานเขียนพระประวัติฉบับอื่นภายหลัง ตัวอย่างหนึ่งในเรื่องเหล่านั้นคือ เรื่องทรงแสดงวิชาคงกระพันชาตรีช่วยชีวิตมหาดเล็ก เรื่องนี้เล่าว่า กรมหลวงชุมพรทรงได้รับวิชาคงกระพันชาตรีจากหลวงปู่ศุขและฝึกริชานี้จนชำนาญ วันหนึ่งเมื่อพระองค์ทรงทราบว่า มหาดเล็กคนหนึ่งของพระองค์กำลังถูกนักเลงทำร้าย พระองค์จึงรีบเสด็จโดยรถม้าพระที่นั่งไปยังที่เกิดเหตุ ทรงกระโดดลงจากรถม้าและใช้พระวรกายรับคมดาบของนักเลง โดยพระวรกายของพระองค์มิได้รับบาดเจ็บ มีเพียงรอยบุบบู่บนพระปฤษฎางค์เพียงเล็กน้อยเท่านั้น¹

ส่วนในโครงเรื่องหมอพร เรื่องราวเกี่ยวกับหมอพรในพระประวัติฉบับนี้เริ่มต้นด้วยการเล่าถึงเรื่องทรงเป็นหมอพร โดยผลิตซ้ำมาจากงานเขียนพระประวัติก่อนหน้านี้เช่นกัน แต่มีการอธิบายเรื่องราวความสำเร็จในการรักษาโรคของกรมหลวงชุมพรฯ ใหม่ เรื่องราวเดิมได้อธิบายว่า การรักษาโรคของพระองค์มีทั้งผู้ป่วยที่มารับการรักษแล้วหายและผู้ป่วยที่มารับการรักษแล้วป่วยหนักจนตาย แต่พระประวัติฉบับนี้ได้อธิบายใหม่ว่า การรักษาโรคของกรมหลวงชุมพรฯ ประสบความสำเร็จทุกครั้ง เนื่องจากพระองค์จะทรงทดลองยาจนกว่าทรงเห็นว่า ยานั้นรักษาโรคได้แน่นอน จึงจะทรงนำเอารักษาผู้คน ความสำเร็จนี้จึงทำให้พระองค์ทรงมีชื่อเสียงไปทั่วทั้งเมือง และเกิดเรื่องเล่าลือถึงปาฏิหาริย์เรื่องพระองค์ทรงช่วยเหลือรักษาผู้คนสองเรื่องที่ผลิตซ้ำในงานเขียนพระประวัติฉบับอื่นภายหลัง ได้แก่ เรื่องทรงรักษาวัณโรคแก่สามีของครอบครัวหนึ่งที่สำเพ็ง และเรื่องทรงทำคลอดแก่นางละคร

เรื่องทรงรักษาวัณโรคแก่สามีของครอบครัวหนึ่งที่สำเพ็งเล่าว่า หลังจากที่ยาของกรมหลวงชุมพรฯ ทรงมีชื่อเสียงจากการรักษาโรค ครอบครัวหนึ่งในสำเพ็งมีสามีป่วยเป็นวัณโรครักษาไม่หาย เมื่อภรรยาของครอบครัวได้ทราบว่า กรมหลวงชุมพรฯ ทรงปลอมพระองค์เสด็จมาที่สำเพ็ง จึงทูลร้องขอความช่วยเหลือ พระองค์เสด็จไปที่บ้านและทรงรักษาวัณโรคด้วยวิธีแพทย์แผนไทย จากนั้นไม่นานสามีผู้นั้นก็หายป่วยและต้องการถวายทรัพย์สินที่ตนเองมีเป็นค่ารักษา แต่พระองค์ไม่ทรงรับและให้สามีนำทรัพย์สินไปทำสาธารณะประโยชน์อื่นแทน สามีจึงนำไปสร้างศาลาการเปรียญให้วัดแห่งหนึ่ง

ส่วนเรื่องทรงทำคลอดแก่นางละครก็เล่าในลักษณะคล้ายคลึงกันว่า หลังจากกรมหลวงชุมพรฯ ทรงมีชื่อเสียงจากการรักษาโรค นางละครของคณะปรีดาลัยเกิดเจ็บท้องใกล้คลอดในยามดึก และทราบถึงชื่อเสียงของหมอพร จึงรีบไปทูลขอความช่วยเหลือ พระองค์ตรัสว่า

¹แหล่งเดิม. หน้า 238-240.

ทรงไม่มีความรู้เกี่ยวกับการทำคลอด แต่มีอาจทรงทนการอ่อนน้อนได้ จึงทรงทำคลอดให้ แม้พระองค์ทรงไม่มีความรู้เรื่องนี้ แต่ก็ทรงประสบความสำเร็จในการทำคลอดอย่างง่ายดายนำอัศจรรย์ โดยทั้งแม่และลูกปลอดภัย ปาฏิหาริย์นี้ทำให้พระองค์ทรงมีชื่อเสียงมากขึ้น และหญิงเจ็บท้องใกล้คลอดคนอื่นก็ปรารถนาจะให้พระองค์เป็นหมอตำแย

แม้พระประวัติฉบับนี้มีชิ้นงานเขียนแรกที่เล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง แต่เป็นงานเขียนแรกที่เล่าถึงการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์โดยกรมหลวงชุมพรฯเอง และแสดงถึงพระปรีชาสามารถในศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งตรงกันข้ามกับภาพลักษณ์ของพระองค์ในฐานะนักปฏิรูปสร้างวัฒนธรรมทันสมัยแก่กองทัพเรือ งานเขียนพระประวัตินี้จึงเป็นงานเขียนแรกที่สะท้อนถึงความรู้ความเข้าใจของสังคม ณ เวลานั้นที่มีต่อกรมหลวงชุมพรฯและคุณสมบัติสำคัญอีกด้านหนึ่งที่ทำให้พระองค์ได้รับการจดจำแพร่หลายในสาธารณชนนอกเหนือจากความเป็นทหารเรือนักปฏิรูป

2.2.3 (พ.ศ. 2516) บทความเรื่อง “พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยสำนักงานเลขาธิการกองทัพอเรือ

งานเขียนนี้เป็นบทความพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพฉบับที่สี่พร้อมด้วยเรื่องราวเกร็ดพระประวัติต่าง ๆ ผู้เขียนพระประวัติคือ สำนักงานเลขาธิการกองทัพอเรือ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 56 ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2516 เนื่องด้วยครบรอบ 50 ปีวันสิ้นพระชนม์ของกรมหลวงชุมพรฯ งานเขียนนี้เป็นงานเขียนพระประวัติฉบับทางการชิ้นที่สองที่นำเรื่องเกร็ดพระประวัติอิทธิปาฏิหาริย์เข้าเป็นส่วนหนึ่งในพระประวัติฉบับทางการ โดยนำเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ส่วนหนึ่งจากงานเขียนพระประวัติอย่างน้อยสองชิ้นที่ผลิตโดยบุคคลภายนอก กองทัพอเรือมาตีพิมพ์รวมในบทความนี้ได้แก่ หนังสือ *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ* (พ.ศ. 2504) โดยทานตะวัน และหนังสือ *พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2512) โดยชัยมงคล อุดมทรัพย์

งานเขียนพระประวัติฉบับนี้ได้แบ่งการเล่าเรื่องออกเป็นสองส่วน ได้แก่ ส่วนแรกเป็นพระประวัติทั่วไปตลอดพระชนม์ชีพ ซึ่งผลิตซ้ำตามแม่บทพระประวัติที่สร้างขึ้นในทศวรรษ 2490 โดยเล่าเรื่องราวพระชนม์ชีพตั้งแต่พระประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์ตามโครงเรื่องแม่บท ส่วนที่สองเป็นเกร็ดพระประวัติต่าง ๆ ที่สำนักงานเลขาธิการกองทัพอเรือรวบรวมมาตีพิมพ์ โดยพิจารณาว่า แม้เรื่องราวเกร็ดพระประวัติบางเรื่องเป็น “สิ่งที่เกินเลยความจริงไปบ้าง” แต่ก็ เป็นเครื่องที่ยืนยันถึง “ความเลื่อมใสศรัทธาเป็นที่นับถือกันอยู่ทั่วไปในพระองค์ท่านเป็นอย่างยิ่ง”¹

¹ สำนักเลขาธิการกองทัพอเรือ. (2516, พฤษภาคม). พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวิกศาสตร์*. 56(5): 51.

เกร็ดพระประวัติเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ในบทความพระประวัตินี้มีลำดับเรื่องแบ่งออกเป็นสองโครงเรื่องเช่นเดียวกับพระประวัติที่เขียนโดยบุคคลภายนอกกองทัพเรือ โดยมีโครงเรื่องหลวงปู่ศุขกับโครงเรื่องหมอปอว์กับการเล่าเรื่อง โครงเรื่องหลวงปู่ศุขในบทความพระประวัตินี้เริ่มต้นด้วยการเล่าถึงพระจริยวัตรของกรมหลวงชุมพรฯ ด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ และจะอธิบายเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์อื่นในฐานะเครื่องยืนยันความเลื่อมใสศรัทธาของพระองค์ต่อวิชาไสยศาสตร์ และยืนยันข้อเท็จจริงที่พระองค์ทรงมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์จากการได้รับวิชาไสยศาสตร์จากหลวงปู่ศุข เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์อื่นในกลุ่มนี้ได้แก่ เรื่องทรงแสดงปาฏิหาริย์ย่อพระวรกายลงไปอยู่ในขวดโหล, เรื่องทรงแสดงวิชาคงกระพันชาตรีช่วยชีวิตมหาดเล็ก, เรื่องทรงทดลองความขลังของผ้าประเจียดจากหลวงปู่ศุข, เรื่องหลวงปู่ศุขลงตะกรุดสามกษัตริย์ให้แก่พระองค์, เรื่องพระจริยวัตรทำพิธีไหว้ครุทางไสยศาสตร์ทุกปี และเรื่องทรงทำทายวิชาไสยศาสตร์ของตากัน

ส่วนโครงเรื่องหมอปอว์ก็เริ่มต้นด้วยการเล่าถึงเรื่องทรงเป็นหมอปอว์ และอธิบายเรื่องราวปาฏิหาริย์การรักษาโรคของพระองค์ในฐานะสิ่งยืนยันพลังปาฏิหาริย์ของพระองค์ เรื่องราวปาฏิหาริย์ของหมอปอว์ ได้แก่ เรื่องทรงรักษาโรคแก่สามีของครอบครัวหนึ่งที่สำเพ็ง และส่วนเรื่องทรงทำคลอดแก่นางละคร

การผลิตซ้ำเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์จากงานเขียนพระประวัติโดยบุคคลอื่นลงในบทความพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ นี้ถือเป็นการนำเอาเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับพระองค์ที่เล่าลือในสังคมเข้าเป็นส่วนหนึ่งในพระประวัติฉบับทางการ ขณะเดียวกัน การผลิตซ้ำนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของกองทัพเรือที่จะเขียนพระประวัติของพระองค์ร่วมกับประชาชนเพื่อผลักดันให้กองทัพเรือได้รับการยอมรับในสังคม โดยพยายามสร้างให้กรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมด้วยการนำเรื่องเล่าลือและคุณสมบัติที่ประชาชนระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯ เข้าเป็นส่วนหนึ่งในตัวตนของพระองค์ นอกจากนี้ ในปีเดียวกัน เรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” (พ.ศ. 2516) โดยหม่อมเจ้า เริงจิตรแจรง อากาศกร ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้า จารุพัตรา ศุภชลาศัย ก็ได้พยายามต่อยอดความพยายามเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ร่วมกัน โดยผลิตซ้ำเรื่องราวเกร็ดพระประวัติโดยสำนักงานเลขานุการกองทัพเรือและเสริมเรื่องราวความทรงจำของท่านในเกร็ดบางเรื่องเข้าไปด้วย ทำให้เรื่องราวเกร็ดพระประวัติอิทธิปาฏิหาริย์มิใช่เป็นเรื่องเล่าลือที่แต่งขึ้นอย่างไม่มีที่มา หากแต่มีร่องรอยข้อเท็จจริงบางประการอยู่และได้รับการยอมรับจากสมาชิกในราชสกุลของพระองค์

2.2.4 (พ.ศ. 2537) เรื่อง “เกิร์ตพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ในหนังสือ อนุสรณ์ท่านหญิงเริง โดยหม่อมราชวงศ์ อภิเดช อาภากร

งานเขียนนี้เป็นพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพที่เรียบเรียงขึ้นจากเรื่องราวพระประวัติทางการและความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิง เริงจิตรแจรง อาภากร ตีพิมพ์เนื่องด้วยครบรอบหนึ่งปีการสิ้นชีวิตของท่านใน พ.ศ. 2537 ผู้เรียบเรียงพระประวัติคือ หม่อมราชวงศ์ อภิเดช อาภากร พระนัดดาของกรมหลวงชุมพรฯ ท่านนำเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯมาตีพิมพ์ประกอบในหนังสืออนุสรณ์นี้เพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนผู้สนใจเรื่องราวของพระองค์ แม้งานเขียนนี้จะมีสำนักงานศึกษาทางวิชาการด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ แต่หม่อมราชวงศ์ อภิเดช ก็พยายามแสดงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง โดยใช้เรื่องเล่าความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิงเริงจิตรแจรงยืนยัน เนื่องจากท่านเป็นพระธิดาที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับกรมหลวงชุมพรฯมากที่สุด

งานเขียนนี้เล่าเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯตามโครงเรื่องแม่บทตั้งแต่พระประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์ แต่จะแทรกเรื่องราวเกิร์ตพระประวัติในแต่ละช่วงของเรื่องเกิร์ตพระประวัติทั้งหมดจะมีเรื่องราวพื้นฐานมาจากเกิร์ตพระประวัติที่เคยผลิตขึ้นในงานเขียนพระประวัติฉบับก่อนหน้า และจะขยายความเรื่องราวมากขึ้นหรืออธิบายเรื่องราวใหม่ด้วยความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิง เริงจิตรแจรง การขยายเรื่องราวหรืออธิบายเรื่องใหม่นี้ได้เป็นความพยายามที่ชำระเรื่องราวพระประวัติใหม่ โดยเฉพาะเกิร์ตพระประวัติอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง เพื่อให้เรื่องราวพระประวัติเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์และสอดคล้องกับการผลักดันกรมหลวงชุมพรฯจากวีรบุรุษทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นวีรบุรุษแห่งชาติ

ตัวอย่างหนึ่งคือ เรื่องพระชนม์ชีพช่วงออกจากราชการ พระประวัติฉบับก่อนหน้าได้เล่าว่า หลังจากกรมหลวงชุมพรฯทรงออกจากราชการ ทรงไปศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยและรักษาผู้คนให้หายได้อย่างปาฏิหาริย์ ส่วนพระประวัติฉบับนี้ได้เล่าเรื่องพระชนม์ชีพช่วงออกจากราชการใหม่ว่า ในช่วงแรกที่ทรงออกจากราชการ พระองค์ทรงดำเนินพระชนม์ชีพบนเรือใบพร้อมครอบครัวกับทหารเรือนอกราชการอยู่ระยะเวลาหนึ่งก่อนจะทรงเห็นว่า การดำเนินพระชนม์ชีพเช่นนี้ไม่ก่อเกิดประโยชน์ใด จึงทรงตั้งพระทัยจะเป็นหมอรักษาผู้คน พระองค์ทรงเรียนทั้งวิชาแพทย์แผนไทยและแผนปัจจุบันจากพระอาจารย์หลายคนทั้งชาวไทยและชาวตะวันตก ทรงตั้งพระทัยอย่างจริงจังด้านนี้ โดยทรงซื้ออุปกรณ์วิทยาศาสตร์และสารเคมีต่าง ๆ รวมทั้งเสด็จไปหาสมุนไพรด้วยพระองค์เอง ท่านหญิงก็เป็นลูกมือช่วยพระองค์ในการผลิตยาและตามเสด็จไปรักษาผู้คนที่บ้านสามัญชนและวังเจ้านาย

นอกจากเรื่องหมอมพรแล้ว เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงอื่นก็ได้รับการอธิบายใหม่ด้วยเช่นกัน เช่น เรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ เรื่องราวเดิมได้เล่าถึง

ความเลื่อมใสศรัทธาของกรมหลวงชุมพรฯต่อหลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า เนื่องด้วยทรงประทับพระทัยปาฏิหาริย์วิชาไสยศาสตร์ที่หลวงปู่แสดงต่อหน้าพระพักตร์ แต่เรื่องราวนี้ตามความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิง เริงจิตร์แจรงได้อธิบายใหม่ว่า เหตุการณ์ปาฏิหาริย์ตามเรื่องราวเดิมมิได้เกิดขึ้น เมื่อเรือจอดทอดสมอที่วัดมะขามเฒ่า กรมหลวงชุมพรฯทรงได้ยินเด็กวัดเล่าถึงความขลังของหลวงปู่ศุข จึงทรงสนพระทัยและเสด็จลงจากเรือไปสนทนากับหลวงปู่ วันต่อมาก็ทรงฝากพระองค์เป็นศิษย์เรียนวิชาไสยศาสตร์ ท่านหญิงก็มีความสนใจอำนาจไสยศาสตร์ของหลวงปู่ จึงขอให้หลวงปู่แสดงให้ท่านดู แต่ท่านหญิงก็ถูกปฏิเสธว่า อำนาจไสยศาสตร์เป็นสิ่งที่ใช้เฉพาะยามจำเป็น แสดงให้ดูเล่น ๆ ไม่ได้ ขณะเดียวกัน เมื่อท่านหญิงทูลขอให้กรมหลวงชุมพรฯทรงแสดงวิชาไสยศาสตร์ให้ดู ท่านก็ไม่เคยเห็นพระองค์ทรงแสดงให้เห็นซักครั้ง

ท้ายที่สุด งานเขียนพระประวัติฉบับนี้จบลงด้วยการอธิบายการระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯผ่านพื้นที่อนุสรณ์ความทรงจำของพระองค์, บทเพลงพระนิพนธ์ และสื่อต่าง ๆ โดยแสดงให้เห็นว่า พระเกียรติคุณของพระองค์ได้สร้างความเลื่อมใสศรัทธาทั่วไปและความเคารพรักใคร่ในหมู่ทหารเรือ และในปัจจุบัน กองทัพเรือได้ผลักดันให้พระองค์เป็นวีรบุรุษแห่งชาติอย่างเป็นทางการด้วยการประกาศให้พระองค์ทรงเป็น “พระบิดาแห่งทหารเรือไทย” และกำหนดให้ทุกวันที่ 19 พฤษภาคมเป็น “วันอากาศ” เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระองค์ การสร้างกรมหลวงชุมพรฯ ให้กลายเป็นวีรบุรุษชาตินี้ทำให้การเขียนพระประวัติฉบับทางการต่อมาพยายามนำเสนอตัวตนของพระองค์ด้วยข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์มากขึ้น ขณะที่ลดตัวตนความเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมลงและจะนำไปสู่การปฏิเสธเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงบางเรื่องในทศวรรษ 2540

3. สรุปท้ายบท

งานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯที่ผลิตขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536 แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงการเล่าพระประวัติของพระองค์ ด้านหนึ่งพระประวัติแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องจากเรื่องราวตั้งต้นเดิมใน พ.ศ. 2466 โดยมีการตั้งโครงเรื่องแม่บทกำกับการเล่าพระประวัติตั้งแต่ทศวรรษ 2490 และนำเสนอเรื่องราวความสำเร็จของกรมหลวงชุมพรฯทั้งในเรื่องเกี่ยวกับพระชนม์ชีพทั่วไปและในเรื่องพระกรณียกิจด้วยการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เลือกสรรหลักฐานทางประวัติศาสตร์และความทรงจำของบุคคลใกล้ชิดพระองค์นำเสนอข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทั้งสองเรื่อง ทำให้การนำเสนอเรื่องราวพระประวัติตลอดทศวรรษ 2500-2530 มุ่งแสดงถึงสองเรื่องใหญ่สำคัญ เรื่องแรกคือ พระปรีชาสามารถด้านการทหารเรือ โดยจะเล่าเรื่องการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือเป็นเรื่องหลัก และต่อมาได้ขยายการเล่าเรื่องมากขึ้นด้วยการเพิ่มเรื่องราวใหม่

ที่เกี่ยวกับพระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือ เช่น การวางแผนยุทธศาสตร์ทางทะเล และการจัดระเบียบหน่วยงานทหารเรือ เป็นต้น รวมถึงขยายความเรื่องการศึกษาวิชาการทหารเรือที่ประเทศอังกฤษ เพื่อแสดงพระปรีชาสามารถด้านนี้ของพระองค์ให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น ส่วนอีกเรื่องหนึ่งคือ พระอัครยาศย์ที่ทำให้พระองค์ทรงประสบความสำเร็จและเป็นที่ยกย่องสรรเสริญของผู้คนทั้งในหมู่ทหารเรือและผู้คนทั่วไป ซึ่งเล่าผ่านความทรงจำของสมาชิกในครอบครัวของพระองค์และนายทหารเรือร่วมสมัยพระชนมชีพที่มีโอกาสได้ใกล้ชิดพระองค์ เรื่องราวทั้งสองเรื่องนี้ได้นำไปสู่การสร้างตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะทหารเรือนักปฏิรูปผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ ของความเป็นวีรบุรุษและความเป็นสมัยใหม่

ในช่วงเวลาเดียวกับการเล่าเรื่องราวนำเสนอตัวตนความเป็นสมัยใหม่ของกรมหลวงชุมพรฯ เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ ก็ได้ปรากฏขึ้นในช่วงต้นทศวรรษ 2500-2510 จากความเลื่อมใสศรัทธาและการเล่าลือของผู้คนทั่วไปในสังคม เรื่องราวเหล่านี้มีโครงเรื่องอย่างหลวม ๆ ที่สร้างขึ้นจากเรื่องพระจริยวัตรความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์กับเรื่องพระชนมชีพช่วงออกจากราชการ และนำเสนอเรื่องราวที่พระองค์ทรงสามารถสร้างปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์แสดงถึงความนิยมเลื่อมใสของผู้คนต่อความศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์และเป็นสิ่งที่ผู้คนระลึกถึงพระองค์ ทำให้เมื่อกองทัพเรือประสงค์จะสร้างกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมในช่วงทศวรรษ 2510-2520 กองทัพเรือจึงนำเอาเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เข้าเป็นส่วนหนึ่งในพระประวัติ แสดงถึงการยอมรับการเขียนเรื่องราวพระประวัติจากมุมมองของผู้คนทั่วไปที่ระลึกถึงพระองค์แตกต่างจากกองทัพเรือ จนกระทั่งปลายทศวรรษ 2520 ความพยายามผลักดันให้กรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็นวีรบุรุษแห่งชาติได้ทำให้การเขียนพระประวัติฉบับทางการมีกฎเกณฑ์หรือกรอบการนำเสนอเฉพาะข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และเริ่มปฏิเสธเรื่องเล่าลืออิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง

เราจะเห็นได้ว่า การเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ มีโครงเรื่อง (การลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์จากต้นจนจบ) กำกับการเล่าเรื่องราวพระชนมชีพและการนำเสนอตัวตนของพระองค์ทั้งในเรื่องพระชนมชีพด้านทหารเรือและเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง การเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องย่อมส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนการนำเสนอตัวตนของพระองค์แตกต่างจากเดิม รวมถึงการเลือกสรรเรื่องที่จะบรรจุในพระประวัติด้วย ดังนั้น ในบทต่อไปผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์โครงเรื่องในงานเขียนพระประวัติ เพื่อแสดงให้เห็นว่า โครงเรื่องของพระประวัติในแต่ละช่วงเวลาส่งผลให้เกิดการนำเสนอตัวตนของพระองค์แตกต่างกันอย่างไร

บทที่ 3

โครงเรื่องในพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ พ.ศ. 2466-2536: การนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในความเป็นสมัยใหม่และนอกความเป็นสมัยใหม่

ในบทก่อนหน้า ผู้วิจัยได้ทบทวนงานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ และแสดงให้เห็นว่า เรื่องเล่าในงานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536 มีการเปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลาทั้งในเรื่องพระชนมชีพทั่วไปและในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ การเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่องนี้ทำให้ตัวตนของพระองค์ถูกนำเสนอแตกต่างกัน ตัวตนของพระองค์ในเรื่องราวพระประวัติดั้งเดิมที่มีเพียงหนึ่งเดียวได้ถูกแบ่งออกเป็นสองกระแสความรู้ที่อยู่ขัดแย้งกัน ตัวตนกระแสหนึ่งมีความเป็นทางการ, เป็นสมัยใหม่, ถือกำเนิดจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และดำรงสัมพันธ์กับกองทัพเรือ ขณะที่ตัวตนอีกกระแสหนึ่งเป็นความเชื่อถือศรัทธา, อยู่นอกความเป็นสมัยใหม่, ถือกำเนิดขึ้นจากเรื่องราวลือลือ และดำรงสัมพันธ์กับผู้คนทั่วไปที่เลื่อมใสศรัทธาพระองค์ ตัวตนทั้งสองต่างประกอบขึ้นด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ ที่สื่อสารผ่านเรื่องราวพระประวัติของพระองค์และอยู่ภายใต้การกำกับของโครงเรื่องกับแนวเรื่อง

สำหรับบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์โครงเรื่องในพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ เพื่อทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงการนำเสนอตัวตนของพระองค์ที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536

1. งานเขียนประเภทชีวประวัติกับการเล่าเรื่องชีวิต

เมื่อผู้วิจัยศึกษาการเล่าเรื่องในงานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ผู้วิจัยได้พบว่ามีรูปแบบประเภทของงานเขียนชีวประวัติมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดและกำกับการเล่าเรื่องราวพระชนมชีพของกรมหลวงชุมพรฯ โดยกำหนดว่า เรื่องราวเรื่องใดจะได้รับการนำเสนอในงานเขียน และควรอธิบายเรื่องราวเหล่านั้นในลักษณะใด รูปแบบข้างต้นนี้เป็นผลมาจากพัฒนาการการเขียนชีวประวัติในโลกตะวันตกตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 22 (ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17) โดยเฉพาะในประเทศอังกฤษ และเมื่อสยามพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ สยามก็รับเอารูปแบบวิธีการเขียนชีวประวัติมาประยุกต์ใช้ เพื่อเล่าชีวประวัติบุคคลในแบบของตนเอง

ในโลกตะวันตก การเขียนประวัติบุคคลได้ปรากฏขึ้นมาตั้งแต่ก่อนสมัยใหม่แล้ว โดยเล่าประวัติของบุคคลในฐานะส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ และมุ่งเน้นเพียงบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น ผู้นำทางการเมือง, วีรบุรุษนักรบ และนักบุญ เป็นต้น จนกระทั่งในช่วงปลาย

ศตวรรษที่ 22 (ประมาณปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17) แนวคิดมนุษยนิยมที่แพร่หลายในสังคมยุโรป และความเจริญก้าวหน้าทางความรู้จากการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ได้นำไปสู่ความสนใจการศึกษา การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในฐานะปรากฏการณ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งที่สามารถศึกษาวิเคราะห์ ในเชิงประจักษ์ได้เช่นเดียวกับการศึกษาสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ

ความสนใจดังกล่าวได้นำไปสู่การสร้างงานเขียนประเภทใหม่ขึ้นคือ ชีวประวัติบุคคล (Biography) โดยมีจุดเด่นสำคัญคือ การนำเสนอชีวิตของมนุษย์ในเชิงปัจเจกและใน “พื้นที่ส่วนตัว” (the private realm) เพื่อสร้างความเข้าใจถึงชีวิตของมนุษย์คนหนึ่ง ๆ ทุกแง่มุมและ แยกออกจากประวัติศาสตร์เป็นเอกเทศ จอห์น ไดรเดน (John Dryden) กวีชาวอังกฤษ ได้อธิบาย เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างประวัติศาสตร์กับชีวประวัติไว้ว่า ประวัติศาสตร์มอง ปรากฏการณ์สำคัญขนาดใหญ่ที่มีผู้คนจำนวนมากเข้ามามีส่วนร่วมและดำเนินกิจกรรมอย่าง เปิดเผย ขณะที่ชีวประวัติให้ความสำคัญกับการกระทำต่าง ๆ ที่ไม่สำคัญในชีวิตของปัจเจกชน ใน ประวัติศาสตร์ เราเข้าไปศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในระดับของรัฐ แต่ในชีวิตประวัติ เราเข้าไป พื้นที่ส่วนตัวของวีรชน มองดูความเปลี่ยนแปลงของเขาและทำความเข้าใจพฤติกรรมและบท สนทนาที่ส่วนตัวที่สุดของเขา เมื่อเอาค้ำยกย่องสรรเสริญออกไป เราจะสามารถเห็นวีรชนผู้นั้นเป็น เพียงมนุษย์ผู้นำสงสารคนหนึ่งที่มีกิเลสและความเขลาในตนเองตามที่ธรรมชาติได้สร้างเขาขึ้นมา แจกเช่นมนุษย์คนอื่น¹

คำอธิบายของไดรเดนนี้ทำให้ผู้วิจัยเข้าใจว่า ในช่วงเวลาแรกทำงานเขียนประเภท ชีวประวัติได้ปรากฏขึ้นเป็นเอกเทศจากประวัติศาสตร์ ผู้เขียนงานเขียนประเภทนี้จะมุ่งนำเสนอชีวิต ของบุคคลคนหนึ่งทุกแง่มุมในลักษณะคล้ายคลึงกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ โดยมุ่งหมายเข้าถึง ความจริงแท้ของเจ้าของชีวประวัตินั้น กรอบโครงเรื่องชีวประวัติในช่วงเวลานี้จึงจะพยายาม นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับเจ้าของชีวประวัติตั้งแต่เจ้าของชีวประวัติถือกำเนิดขึ้นบนโลกจนถึง สิ้นชีวิตลงประหนึ่งการเฝ้าสังเกตชีวิตของบุคคลนั้นตลอด และนำเสนอเรื่องทั้งในด้านดีและไม่ดี หนึ่งในผู้สร้างแบบแผนการเขียนชีวประวัตินี้ใหม่ที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด ในประวัติศาสตร์ การเขียนชีวประวัติบุคคล คือ ซามูเอล จอห์นสัน (Samuel Johnson)

เขาเป็นนักเขียนชีวประวัติคนหนึ่งที่ได้รับอิทธิพลจากงานเขียน *Parallel Lives* โดยพลู ตาร์ช (Plutarch) ผู้วางแบบแผนการเขียนชีวประวัติบุคคลโดยให้ความสำคัญต่อชีวิตของบุคคลทั้งใน ด้านที่เปิดเผยต่อสาธารณะและด้านส่วนตัว อิทธิพลงานเขียนของพลูตาร์ชทำให้จอห์นสันมองว่า งานเขียนชีวประวัติควรนำเสนอคุณลักษณะตามความเป็นจริงของเจ้าของชีวประวัติอันมาจากการ

¹ Barbara Caine. (2010). *Biography and History*. p. 27.

สำรวจชีวิตประจำวันในสังคมและในชีวิตส่วนตัวมากกว่าการแสดงภาพลักษณะต่อสาธารณะ¹ กระนั้น ขณะที่พหุศาสตร์สำรวจชีวิตของบุคคลสำคัญเพื่อสะท้อนถึงอารยธรรมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ แต่จอห์นสันกลับสำรวจเรื่องราวชีวิตประจำวันของบุคคลทั่วไปและความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของชีวประวัติกับบุคคลอื่นในสังคม โดยเชื่อว่า ชีวิตของเจ้าของชีวประวัติสามารถเป็นบทเรียนชีวิตแก่ผู้อื่นได้ ทำให้ความจริงทุกด้านของเจ้าของชีวประวัติไม่ว่าจะเป็นด้านความสำเร็จหรือความล้มเหลวจะต้องถูกนำเสนออย่างตรงไปตรงมาในงานเขียน และการเข้าถึงความจริงเกี่ยวกับเจ้าของชีวประวัติกลายเป็นเกณฑ์กำหนดคุณค่าของงานเขียนชีวประวัตินั้น²

แนวคิดและวิธีการการเขียนชีวประวัติของจอห์นสันมีอิทธิพลอย่างมากในวงการเขียนชีวประวัติของประเทศอังกฤษ และเป็นหนึ่งในแบบแผนสำคัญของงานเขียนชีวประวัติจนเมื่อเข้าสู่ประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 24 ถึงกลางพุทธศตวรรษที่ 25 (คริสต์ศตวรรษที่ 19) บริบทกระแสความรุนแรงทางอารมณ์ความรู้สึกหลังการปฏิวัติฝรั่งเศสส่งผลให้สังคมอังกฤษเกิดถกเถียงถึงการนำเสนอความอ่อนแอและความล้มเหลวในชีวิตมนุษย์ ทำให้การเขียนชีวประวัติบุคคลอยู่ภายใต้จารีตที่กำกบให้ผู้เขียนชีวประวัติต้องปฏิบัติตามอย่างระมัดระวังมิให้เกิดความเสียหายต่อเจ้าของชีวประวัติแม้จะสิ้นชีวิตไปแล้ว โดยเฉพาะประเด็นทางศีลธรรม กรอบโครงเรื่องชีวประวัติบุคคลในช่วงเวลานี้จึงจะมุ่งนำเสนอคุณงามความดีมากกว่าความล้มเหลวในชีวิต ขณะเดียวกัน เรื่องราวอ่อนแอหรือหมิ่นเหม่ต่อศีลธรรมก็จะถูกละเว้นไม่กล่าวถึง ไม่ให้ความสำคัญ หรือปรับแต่งแก้ไขให้อ่อนเบาลง

อีกทั้งชีวประวัติเริ่มปลีกตัวออกจากความเป็นศาสตร์ที่นำเสนอความจริงเบื้องต้นของเจ้าของชีวประวัติไปสู่ความเป็นวรรณกรรมมากขึ้น สาเหตุหนึ่งมาจากความต้องการบันทึกเรื่องราวชีวิตของบุคคลที่ขยายตัวจากบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์หรือมีชื่อเสียงไปยังคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม ขณะที่นักเขียนชีวประวัติจำนวนหนึ่งอาจมิได้มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดคุ้นเคยกับเจ้าของชีวประวัติหรือมีประสบการณ์รับรู้เรื่องราวส่วนตัวของเจ้าของชีวประวัติ หากแต่เป็นเพียงบุคคลที่ถูกจ้างวานจากสำนักพิมพ์หรือครอบครัวและเพื่อนของเจ้าของชีวประวัติ เพื่อเขียนหนังสืออนุสรณ์ระลึกถึงเจ้าของชีวประวัติ ทำให้นักเขียนชีวประวัติเหล่านี้ต้องประกอบสร้างตัวตนของเจ้าของชีวประวัติเพียงจากหลักฐานและคำบอกเล่าของผู้ใกล้ชิดเจ้าของชีวประวัติเท่านั้น รวมทั้งมิได้มีอิสระในการนำเสนอความจริงของเจ้าของชีวประวัติทุกแง่มุมอย่างตรงไปตรงมา หากแต่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดทางจารีต คุณค่าทางสังคม และความคาดหวังของผู้ว่าจ้าง ข้อจำกัดในการสะท้อนความ

¹ *Ibid.* p. 30.

² *Ibid.* p. 31.

จริงเกี่ยวกับเจ้าของชีวประวัติข้างต้นทำให้งานเขียนชีวประวัติถูกให้คุณค่าในฐานะวรรณกรรมมากกว่าศาสตร์ที่นำเสนอความจริงของบุคคล และกลายเป็นจารีตการเขียนชีวประวัติที่ยังคงปรากฏร่องรอยหลงเหลืออยู่ในการเขียนชีวประวัติสืบต่อเนื่องมาถึงในปัจจุบัน

เมื่อสยามรับความรู้วิทยาการจากชาติตะวันตกตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 24 และเกิดสำนึกใหม่ทางประวัติศาสตร์ขึ้นในหมู่ชนชั้นนำสยาม ชนชั้นนำสยามก็เริ่มรับเอาวิธีการและจารีตการเขียนชีวประวัติสมัยใหม่แบบตะวันตก โดยเฉพาะจากอังกฤษ งานเขียนประวัติบุคคลจึงเปลี่ยนแปลงจากการเขียนแบบพงศาวดารเป็นการเขียนแบบชีวประวัติสมัยใหม่ตามอย่างอังกฤษ งานเขียนประวัติบุคคลของไทยแบ่งออกได้เป็นสองประเภท ได้แก่ งานเขียนประวัติวงศ์ตระกูลและงานเขียนชีวประวัติบุคคล แม้งานเขียนทั้งสองประเภทจะมีลักษณะเนื้อหาใกล้เคียงกันคือ การเล่าเรื่องราวชีวิตและมีจุดเริ่มต้นเรื่องเริ่มจากตัวเจ้าของประวัติ แต่จุดมุ่งเน้นของเรื่องในงานเขียนทั้งสองประเภทแตกต่างกัน กล่าวคือ ขณะทำงานเขียนประวัติวงศ์ตระกูลจะมุ่งอธิบายบรรพบุรุษและความเป็นมาของเจ้าของประวัติ งานเขียนชีวประวัติจะมุ่งยังชีวิตเจ้าของประวัติและการกระทำของเจ้าของประวัติเป็นหลัก

สำหรับงานเขียนชีวประวัติของไทย ส่วนใหญ่จัดทำขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานศพ จึงจะจัดวางโครงเรื่องเล่าชีวิตตั้งแต่เกิดจนถึงสิ้นชีวิตแบบปัจเจกชนในลักษณะมนุษยนิยม และเลือกมุ่งนำเสนอบทบาทของเจ้าของชีวประวัติที่กระทำตลอดชีวิตภายใต้จารีตที่จะให้คุณค่าชีวิตเจ้าของชีวประวัติเป็นสิ่งน้อมนำให้ผู้อ่านระลึกถึงคำสอนทางพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น พระนิพนธ์เรื่อง *พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว* โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชประวัติเริ่มต้นเล่าเรื่องที่พระประสูติและสิ้นสุดเรื่องด้วยการสวรรคต เล่าบทบาทของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงกระทำตลอดพระชนม์ชีพโดยสังเขป และให้คุณค่าพระชนม์ชีพนั้นกลายเป็นสิ่งน้อมนำให้ผู้อ่าน “จงปลงธรรมสังเวชเถิด ว่าสมบัติวิบัติทั้งปวงเป็นความทุกข์สำหรับสังสารวัฏ ความตัดอาลัยและความกำหนดในของทุกอย่างเพื่อออกจากทุกข์ทั้งปวงเป็นความดีแท้แล”¹

เมื่อสยามเริ่มพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2440 งานเขียนชีวประวัติจำนวนหนึ่งได้เริ่มนำเสนอคุณค่าใหม่ คือ การปฏิบัติหน้าที่สนองพระเดชพระคุณต่อพระมหากษัตริย์ เพื่อริเริ่มจัดระเบียบทางสังคมใหม่ คุณค่านี้นำให้งานเขียนชีวประวัติมีการจัดโครงเรื่องใหม่เน้นเล่าเรื่องชีวิตช่วงรับราชการ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าของชีวประวัติกับ

¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2496). *พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า 5.

พระมหากษัตริย์ และการพระราชทานตอบแทนความดีความชอบ เช่น การได้รับเพิ่มเงินพระราชทานเบี้ยหวัด, การได้รับโปรดเกล้าฯ เลื่อนบรรดาศักดิ์ และการได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เป็นต้น ขณะที่เรื่องราวสายตระกูลหรือครอบครัวจะถูกกล่าวถึงเพียงเล็กน้อย รวมถึงชีวิตวัยเยาว์ของเจ้าของชีวประวัติด้วย ต่อมาคุณค่าการสร้างคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ถูกนำเสนอในงานเขียนชีวประวัติเมื่อสยามกำลังพัฒนาไปสู่ความเป็นรัฐชาติสมัยใหม่ เพื่อสร้างพลเมืองที่จะให้ความร่วมมือต่อรัฐ และได้กลายเป็นคุณค่าของโครงเรื่องชีวประวัติบุคคลแบบหนังสืออนุสรณ์งานศพที่แพร่หลายตลอดช่วงการสร้างรัฐชาติตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจวบจนทศวรรษ 2490 โดยเฉพาะชีวประวัติของบุคคลที่ประกอบอาชีพข้าราชการ

เราจะเห็นได้ว่า พัฒนาการของงานเขียนชีวประวัติสมัยใหม่ในโลกตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษ ได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงภาพรวมการเล่าเรื่องในงานเขียนประเภทนี้จากการเล่าชีวิตทุกแง่มุมตามข้อเท็จจริงไปสู่การเลือกสรรเล่าเรื่องราวเพียงบางด้านเพื่อรักษาเกียรติของผู้สิ้นชีวิตเมื่อชนชั้นนำสยามรับเอาความรู้วิทยาการจากตะวันตกและเกิดสำนักทางประวัติศาสตร์สมัยใหม่ขึ้น ชนชั้นนำสยามก็รับเอาวิธีการเขียนชีวประวัติสมัยใหม่และประยุกต์เข้ากับบริบทของตนเอง โครงเรื่องชีวประวัติสมัยใหม่ของไทยจึงเริ่มต้นวางอยู่บนกรอบใหญ่ที่จะนำเสนอคุณค่าของชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งที่น้อมนำไปสู่คำสอนทางพุทธศาสนา จนกระทั่งสยามก้าวเข้าสู่การพัฒนาเป็นรัฐสมัยใหม่ตั้งแต่ทศวรรษ 2440 งานเขียนชีวประวัติก็เริ่มปรากฏการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องใหม่ โดยวางอยู่บนกรอบโครงเรื่องที่น่าเสนอคุณค่าการสร้างคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวมและความจงรักภักดี ดังนั้น งานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรที่เริ่มปรากฏขึ้น ณ ช่วงเวลาร่วมสมัยกันนี้จึงปรากฏการจัดวางโครงเรื่องที่สัมพันธ์กับรูปแบบงานเขียนประเภทนี้ที่ได้ถูกวางรากฐานไว้ก่อนแล้ว

2. โครงเรื่องกับการเล่าเรื่องทางประวัติศาสตร์

ในการวิเคราะห์โครงเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพร ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดเรื่องโครงเรื่องจากทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์ (Hayden White) นักทฤษฎีและนักปรัชญาประวัติศาสตร์เชิงวรรณกรรมวิจารณ์ ไวต์ได้วิพากษ์ความพยายามของนักประวัติศาสตร์ที่จะพัฒนางานสาขาวิชาของตนตามแนวคิดของวิทยาศาสตร์กายภาพและได้มีข้อเสนอสามประการได้แก่ 1. งานเขียนทางประวัติศาสตร์เป็นงานประพันธ์ทางวรรณกรรมรูปแบบหนึ่ง มิได้แตกต่างจากงานวรรณกรรมแบบอื่น 2. วิทยาการทางประวัติศาสตร์เป็นวิธีการคิดเชื่อมโยงแบบโวหารภาพพจน์ (figurative thinking) ที่ความข้อเท็จจริงจากอดีตให้เรื่องราวมีคุณค่าความหมาย

มิใช่วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสร้างสมมติฐานแบบวิทยาศาสตร์กายภาพ และ 3. กลวิธีการประพันธ์เป็นเครื่องมือสำคัญของการเขียนประวัติศาสตร์ ซึ่งนักประวัติศาสตร์สมควรดทอนองค์ประกอบนี้ลง หากแต่ควรเรียนรู้เครื่องมือในการประพันธ์มากขึ้น เพื่อนำไปใช้ในการตีความข้อเท็จจริงและนำเสนอภาพแทนของอดีต¹

ผู้วิจัยจะใช้แนวคิดของข้อเสนอแรกในการวิเคราะห์โครงเรื่องกับแนวเรื่องพระประวัติ ในข้อเสนอแรก ไวต์ได้อธิบายการทำงานของนักประวัติศาสตร์ว่า นักประวัติศาสตร์มีการทำงานคล้ายกับนักประพันธ์ โดยมีขั้นตอนการทำงานแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกเป็นการเรียบเรียงข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในรูปของเรื่องราวด้วยการกำหนดจุดเริ่มต้น จุดกึ่งกลาง และจุดสิ้นสุด เพื่อสร้างขอบเขตของเรื่องราวเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่จะทำการศึกษา เช่นเดียวกับนักประพันธ์ที่สร้างจุดเริ่มต้น จุดตอนกลาง และจุดสิ้นสุด

ส่วนถัดมาคือ การตีความเรื่องราวข้างต้นให้กลายเป็นเรื่องเล่าที่มีความหมาย โดยสร้างชุดคำอธิบายให้กับเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับการสร้างโครงเรื่อง, ระดับการสร้างข้อถกเถียง, ระดับนัยยะทางอุดมการณ์ และระดับการมองเหตุการณ์ผ่านไวยากรณ์ ความเปรียบเทียบ ในการศึกษาวิเคราะห์โครงเรื่องกับแนวเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ผู้วิจัยจะเลือกเพียงสามระดับแรก เนื่องด้วยข้อจำกัดทางความรู้ของผู้วิจัยในการทำความเข้าใจการสร้างคำอธิบายในระดับการมองเหตุการณ์ผ่านไวยากรณ์ความเปรียบเทียบ ซึ่งจำเป็นต้องใช้วิธีการทางภาษาศาสตร์ในการศึกษาวิเคราะห์ ผู้วิจัยจึงขอละการศึกษาวิเคราะห์นี้เองด้วยมิได้มีความรู้เพียงพอ ในการสร้างคำอธิบายระดับต่าง ๆ ไวต์ได้สร้างชุดคำอธิบายแยกออกเป็น 4 ประเภทย่อยไว้เรียงดังนี้²

ระดับการสร้างโครงเรื่อง (emplotment) หมายถึงการจัดวางเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่จะศึกษาเข้าไปอยู่ในแนวเรื่อง 4 แนว ซึ่งจัดเป็นคู่ตรงข้ามกันสองคู่ ได้แก่ วิรคติ (Romance) กับเย้ยหยัน (Satire) และสุขนาฏกรรม (Comedy) กับโศกนาฏกรรม (Tragedy) แนวเรื่องคู่แรกเป็นแนวเรื่องที่อธิบายเรื่องราวอย่างสุดซึ้ง กล่าวคือ แนวเรื่องวิรคติมองว่า มนุษย์สามารถเอาชนะก้าวข้ามอุปสรรค และปลดปล่อยตนเองออกจากการจ้องจ้ำของสถานการณ์และ

¹ ตามไท ดิลกวิทยรัตน์. (2562, มกราคม-มิถุนายน). ทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์. ใน *วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์*. 6(1): 132.

² ผู้วิจัยอ้างอิงการอธิบายทฤษฎีตามที่ตามไทอธิบายในเรื่อง “ทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์” ตั้งแต่หน้า 139-142 (ใน ตามไท ดิลกวิทยรัตน์. (2562, มกราคม-มิถุนายน). ทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์. ใน *วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์*. 6(1).)

เวลา ขณะที่แนวเรื่องเย้ยหยันจะมองว่า มนุษย์มีอาจเอาชนะชะตากรรมหรืออุปสรรคได้ ต้องตก เป็นเหยื่อของสถานการณ์และเวลา สำหรับแนวเรื่องคู่หลังทั้งสุขนาฏกรรมและโศกนาฏกรรมต่าง มองว่า มนุษย์ยังมีโอกาสที่จะหลุดพ้นออกจากชะตากรรมได้ชั่วคราว โดยแนวเรื่องสุขนาฏกรรมจบลง ด้วยชัยชนะของมนุษย์เหนืออุปสรรค ขณะที่แนวเรื่องโศกนาฏกรรมจบลงด้วยความพ่ายแพ้ แต่จะ ชดเชยด้วยความตระหนักถึงข้อจำกัดของมนุษย์

ระดับการสร้างข้อถกเถียง (argument) หมายถึงการใช้หลักการอนุมานตามลำดับ ขึ้นตอนเชื่อมโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์โดยแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ซึ่งจัดเป็นคู่ตรงข้ามกัน สองคู่ ได้แก่ Formist กับ Contextualist และ Organicist กับ Mechanist ในหลักการอธิบายคู่แรก Formist จะมองว่า ปรัชญาการณหรือวัตถุแห่งการศึกษานั้นมีลักษณะเฉพาะตัวหรือพึงเข้าใจได้ โดยตัวสิ่งนั้นเอง โดยไม่จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับสิ่งอื่นนอกเหนือจากปรัชญาการณหรือวัตถุแห่ง การศึกษา ส่วน Contextualist จะมองว่า การทำความเข้าใจปรัชญาการณหรือวัตถุแห่งการศึกษ ต้องเชื่อมโยงเข้ากับปรัชญาการณอื่นหรือบริบทแวดล้อม ส่วนแนวการอธิบายคู่หลังจะมอง ปรัชญาการณหรือวัตถุแห่งการศึกษเป็นเพียงส่วนย่อยของภาพใหญ่ โดย Organicist มองว่า ปรัชญาการณหรือวัตถุแห่งการศึกษเป็นส่วนหนึ่งขององค์ภาพพและดำเนินประสานกับ ปรัชญาการณอื่น ๆ ขณะที่ Mechanist จะมองปรัชญาการณหรือวัตถุแห่งการศึกษในฐานะ พื้นเพที่ดำเนินอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่ตายตัว

ระดับนัยยะทางอุดมการณ์ (ideological implication) เป็นการให้คุณค่าต่อความ เปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ผ่านจุดยืนทางอุดมการณ์ โดยพิจารณาถึงภาวะอันพึงปรารถนา (desirability) และจังหวะของการเปลี่ยนแปลงที่เหมาะสม (the optimum pace of change) นัยยะ ทางอุดมการณ์นี้แบ่งออกเป็น 4 แบบ ซึ่งจัดเป็นคู่ตรงข้ามสองคู่ ได้แก่ Anarchist กับ Liberal และ Radical กับ Conservative นัยยะคู่แรกพิจารณาถึงภาวะอันพึงปรารถนา โดย Anarchist จะมอง ภาวะอันพึงปรารถนาเป็นสิ่งที่ดีดำรงอยู่ในอดีตอันไกลโพ้น ขณะที่ Liberal จะมองภาวะอันพึง ปรารถนาอยู่ในอนาคตที่ยังมองไม่เห็น ส่วนนัยยะคู่หลังจะพิจารณาถึงจังหวะของการเปลี่ยนแปลง โดย Radical มองว่า ความเปลี่ยนแปลงแบบรวดเร็วและถอนรากถอนโคนเป็นความจำเป็น ขณะที่ Conservative จะว่า ความเปลี่ยนแปลงควรดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามธรรมชาติ

เมื่อใช้ทฤษฎีการสร้างคำอธิบายทั้งสามระดับข้างต้นนี้วิเคราะห์พระประวัติของกรม หลวงชุมพรฯ ผู้วิจัยพบว่า เรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯฉบับทางการมีการ เปลี่ยนแปลงการสร้างความหมายต่อตัวตนของพระองค์ในแต่ละช่วงเวลา โดยมีการเปลี่ยนแปลง โครงเรื่องจากสุขนาฏกรรม (Comedy) ในงานเขียนพระประวัติช่วงก่อนทศวรรษ 2490 ไปสู่วีรคติ

(Romance) ในช่วงหลังทศวรรษ 2490 ทั้งในเรื่องราวพระชนม์ชีพทั่วไปและในเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ การเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องนี้ทำให้ตัวตนของพระองค์ในสองช่วงเวลาดังกล่าวถูกนำเสนอแตกต่างกัน ตัวตนของพระองค์ในฐานะเชื้อพระวงศ์แบบอย่างผู้นำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสู่สยามเพื่อสนองราชกิจของพระมหากษัตริย์ได้รับการผลักดันไปสู่ฐานะใหม่คือ ทหารเรือนักปฏิรูปผู้วางรากฐานกิจการทหารเรือไทย

อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องพระประวัติก็ให้คุณค่าต่ออรรถาธิบายความเปลี่ยนแปลงแตกต่างกันจากจังหวะแบบ Liberal-conservative ในงานเขียนพระประวัติช่วงก่อนทศวรรษ 2490 ไปสู่ Liberal-radical ในงานเขียนหลังทศวรรษ 2490 กล่าวคือ พระประวัติช่วงก่อนทศวรรษ 2490 ได้มองความสำเร็จในพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะจุดเริ่มต้นหรือหน่ออ่อนของกิจการทหารเรือไทยที่ยังต้องผ่านการฟุ่บฝักเติบโตอีกต่อไปในอนาคต ขณะที่พระประวัติช่วงหลังทศวรรษ 2490 มองความสำเร็จเดียวกันนี้ในฐานะมรดกอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้เกิดกองทัพเรือในปัจจุบัน และผลลัพธ์ความสำเร็จจากการปฏิรูปของพระองค์ทำให้คนไทยมีความรู้ความสามารถในการเดินเรือในทะเลตั้งแต่ช่วงที่พระองค์ทรงมีพระชนม์ชีพ

ทั้งนี้งานเขียนพระประวัติทั้งในช่วงก่อนและหลังทศวรรษ 2490 ส่วนใหญ่จะนำเสนอข้อสรุปของเรื่องในลักษณะแบบ Formist เป็นพื้นฐานกล่าวคือ พระประวัติจะสรุปความสำเร็จในพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ มีสาเหตุสำคัญมาจากคุณสมบัติของพระองค์ทั้งในด้านพระปรีชาสามารถและพระอัธยาศัย เนื่องด้วยรูปแบบของงานเขียนพระประวัติส่วนใหญ่เป็นงานเขียนประเภทชีวประวัติบุคคลเชิงเชิดชูเกียรติยศ ทำให้ข้อสรุปของเรื่องราวจะเป็นการอธิบายคุณสมบัติของเจ้าของชีวประวัติที่ทำให้เจ้าของชีวประวัตินั้นประสบความสำเร็จ ขณะเดียวกัน เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ ก็มีข้อสรุปของเรื่องคล้ายคลึงกัน คือ เรื่องราวพยายามสรุปให้เห็นว่า พระองค์ทรงมีคุณสมบัติในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงทำให้พระองค์ทรงมีอิทธิฤทธิ์บันดาลปาฏิหาริย์ได้

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ทฤษฎีการสร้างความหมายของไวต์มิได้สามารถใช้วิเคราะห์งานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ได้อย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากทฤษฎีนี้เป็นคำตอบที่ไวต์ประมวลขึ้นจากการวิเคราะห์งานเขียนทางประวัติศาสตร์แต่ละชิ้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า งานเขียนทางประวัติศาสตร์ชิ้นนั้นมีลักษณะความเป็นงานประพันธ์ทางวรรณกรรมมากกว่างานวิเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์ แต่ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีนี้มาใช้วิเคราะห์ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ปรากฏในการเล่าพระประวัติในแต่ละช่วงเวลา โดยมองว่า ตัวตนของพระองค์ได้ผ่านการประกอบสร้างขึ้นจากงานเขียนพระประวัติหลายชิ้นที่มีผู้เขียนพระประวัติแตกต่างกันและมีได้เล่าเรื่องแบบ

เดียวกัน กล่าวคือ งานเขียนพระประวัติแต่ละชิ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อาจมีได้มีลำดับเรื่องเหมือนกัน และมีการเลือกเรื่องที่จะนำเสนอแตกต่างกัน แต่ก็นำเสนอตัวตนของพระองค์ในลักษณะเดียวกัน ผู้วิจัยจำเป็นต้องเรียงลำดับเรื่องขึ้นใหม่ด้วยการประมวลจากงานเขียนพระประวัติที่ผลิตขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยใช้โครงเรื่องการเล่าพระประวัติตามเวลาตั้งแต่การประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์เป็นเกณฑ์ เพื่อให้ผู้วิจัยสามารถวิเคราะห์ภาพรวมตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ที่งานเขียนพระประวัติ ณ ช่วงเวลานั้น ๆ พยายามนำเสนอได้ชัดเจน

ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ลำดับเรื่องใหม่เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นโดยผู้วิจัยและนำเสนอภาพรวมการเล่าเรื่องพระประวัติ ขณะที่ทฤษฎีของไวต์วางอยู่บนการวิเคราะห์งานเขียนแต่ละชิ้นในรายละเอียด ลำดับเรื่องใหม่โดยผู้วิจัยย่อมส่งผลให้การวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีของไวต์สร้างคำตอบที่อาจคลาดเคลื่อนจากตัวตนของพระองค์ที่งานเขียนพระประวัติแต่ละชิ้นนำเสนอ ซึ่งผู้วิจัยตระหนักถึงข้อจำกัดนี้และจะใช้ทฤษฎีของไวต์อธิบายการนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในภาพรวมที่การเล่าเรื่องพระประวัติในช่วงเวลานั้น ๆ นำเสนอ

3. โครงเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ พ.ศ. 2466-2536

ในส่วนนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์โครงเรื่อง (การลำดับเหตุการณ์และการกำหนดแนวเรื่อง) ในพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ผลิตขึ้นในช่วงระหว่างพ.ศ. 2466-2536 โดยจะพิจารณาถึงการสร้างและขบขันคุณสมบัติในตัวตนของพระองค์สองตัวตน คือ ตัวตนความเป็นทหารเรือนักปฏิรูป และตัวตนผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกความเป็นสมัยใหม่ คุณสมบัติในตัวตนแรกจะประกอบสร้างขึ้นจากเรื่องราวพระชนม์ชีพทั่วไปและความสำเร็จในพระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือ ส่วนตัวตนผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกความเป็นสมัยใหม่จะประกอบสร้างขึ้นจากเรื่องราวพระชนม์ชีพที่ทรงเป็นแพทย์แผนไทย, พระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ และเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงต่าง ๆ

3.1 โครงเรื่องพระประวัติเพื่อนำเสนอตัวตนทหารเรือนักปฏิรูปสร้างความทันสมัย

3.1.1 โครงเรื่องกับแนวเรื่องของพระประวัติก่อนการสร้างโครงเรื่องแม่บทในทศวรรษ 2490

งานเขียนพระประวัติที่ผลิตขึ้น ณ ช่วงเวลานี้ได้แก่ พระนิพนธ์พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ โดยสมเด็จพระยาตำราภิรมย์ และงานเขียนที่ผลิตซ้ำพระนิพนธ์พระประวัติ จึงมีเรื่องราวและโครงเรื่องเพียงแนวเดียว คือ โครงเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) นำเสนอ

ความสำเร็จในพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงสามารถนำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสู่สยามเพื่อสนองราชกิจของพระมหากษัตริย์ได้ เรื่องราวมีลำดับเรื่องดังนี้¹

1. กรมหลวงชุมพรฯ ประสูติขึ้นในฐานะพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีพระชนม์ชีพวัยเยาว์อยู่ในพระบรมมหาราชวัง จนกระทั่ง พ.ศ. 2436 พระองค์ทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ เมื่อถึงเวลาต้องทรงศึกษาวิชาเฉพาะ พระองค์ทรงเลือกศึกษาวิชาทหารเรือ
2. ในระหว่างที่ทรงศึกษา พระองค์ทรงลาพักเรียนมาร่วมขบวนเสด็จประพาสยุโรปที่ศรีลังกาเมื่อ พ.ศ. 2440 และทรงแสดงพระปรีชาสามารถถือท้ายเรือพระที่นั่งไปจนถึงยุโรป หลังจากเสด็จถึงยุโรป พระองค์ทรงศึกษาวิชาวิชาการทหารเรือต่อจนสำเร็จการศึกษา ทรงเสด็จกลับสู่สยามใน พ.ศ. 2442 และรับราชการในกรมทหารเรือ
3. กรมหลวงชุมพรฯ ทรงมุ่งหมายที่จะฝึกหัดคนไทยให้มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือในทะเลลึกได้ เนื่องจากที่ผ่านมาราชการไทยต้องจ้างชาวต่างชาติมาทำหน้าที่บังคับการเรือ แม้ราชการได้ตั้งโรงเรียนนายเรือแล้ว ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ
4. จนกระทั่งกรมหลวงชุมพรฯ ทรงเข้ารับราชการ พระองค์จึงทรงริเริ่มฝึกหัดนายทหารเรือไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเห็นชอบ จึงโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงชุมพรฯ ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือ พระองค์ทรงฝึกหัดนายทหารเรือเรื่อยมา จนกระทั่ง พ.ศ. 2449 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเปิดโรงเรียนนายเรือ ทรงพอพระราชหฤทัยการฝึกหัดของกรมหลวงชุมพรฯ และมีลายพระราชหัตเลขาชื่นชมไว้ในสมุดเยี่ยมของโรงเรียนนายเรือ

¹ เนื่องจากมีงานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ จำนวนมากในแต่ละช่วงเวลาและผู้วิจัยพระประวัติแต่ละคนมีวิธีการนำเสนอเรื่องราวพระชนม์ชีพของพระองค์แตกต่างกันแม้จะนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน การพิจารณาลำดับเรื่องในแต่ละงานเขียนพระประวัติหรือเลือกวิเคราะห์เพียงบางชิ้นงานจึงอาจไม่เหมาะสมต่อการวิเคราะห์ถึงตัวตนของพระองค์ที่ได้รับการประกอบสร้างขึ้นจากงานเขียนพระประวัติหลายชิ้นร่วมกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงใช้ลำดับเรื่องนี้แสดงภาพรวมของการเล่าพระประวัติแต่ละช่วงเวลาตามที่ผู้วิจัยประมวลขึ้นแทนการแสดงลำดับเรื่องตามงานเขียนพระประวัติ

5. ต่อมาเมื่อถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหลวงชุมพรทองได้รับโปรดเกล้าฯเป็นผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ แต่ทรงดำรงตำแหน่งได้ไม่นาน ก็ประชวรและทรงขอลาพักราชการออกเป็นนายทหารกองหนุนชั่วคราวจนกระทั่ง พ.ศ. 2460 จึงทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง
6. หลังจากกรมหลวงชุมพรทองกลับเข้ารับราชการ ราชนาวิเสศมาคมได้เรียกเงินเพื่อจัดซื้อเรือรบถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหลวงชุมพรทองได้รับมอบหมายจากราชนาวิเสศมาคมให้เป็นข้าหลวงพิเศษเสด็จไปซื้อเรือหลวงพระร่วงที่ยุโรป เมื่อทรงซื้อเรือได้แล้ว พระองค์ทรงบังคับการเรือกลับมายังสยามด้วยพระองค์เอง เป็นความดีความชอบทำให้พระองค์ทรงได้รับการเลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงและต่อมาทรงได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ
7. กรมหลวงชุมพรทองดำรงตำแหน่งไม่นาน ทรงประชวรกระเสาะกระแสะและทรงขอลาพักไปตากอากาศที่ชายทะเลปากน้ำเมืองชุมพร ระหว่างที่ทรงอยู่ที่ชายทะเล พระองค์ทรงถูกฝน ประชวรเป็นไข้หวัดใหญ่ และสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้อัญเชิญพระศพกลับมาบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัง เมื่อถึงวันพระราชทานเพลิงศพ พระองค์ทรงรับสั่งให้มีกระบวนแห่พระศพตามพระเกียรติยศทางทหารเรือในระดับนายพลเรือเอกและกระบวนแห่พระศพตามพระเกียรติยศเชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่

ลำดับเรื่องข้างต้นนี้จะเห็นว่า แนวเรื่องของพระประวัติเป็นแนวเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) โดยมีปมปัญหาสำคัญของเรื่องคือ การฝึกหัดให้คนไทยมีความรู้ความสามารถเดินเรือในทะเลลึก เรื่องราวพระประวัติมิได้มองพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรทองในฐานะสิ่งที่แก้ไขปมปัญหาให้หมดไป หากแต่เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปมปัญหา สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายการแก้ปัญหานี้ผ่านลายพระราชหัตถเลขาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในสมุดเยี่ยมเมื่อวันเปิดโรงเรียนนายเรือว่า “เราจุฬาลงกรณ์ ป.ร. ได้มาเปิดโรงเรียนนี้ มีความปลื้มใจซึ่งได้เห็นการทหารเรือมีรากหยั่งลงแล้ว

จะเป็นที่มันสืบไปในภายหน้า”¹ ข้อความนี้จึงแสดงให้เห็นถึงการคลี่คลายปมปัญหาของเรื่องลงชั่วคราวด้วยพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ ซึ่งทรงประสบความสำเร็จอย่างราบรื่นและสร้างความพอพระราชหฤทัยแด่พระมหากษัตริย์ ทำให้ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งสำคัญของราชการทหารเรือ ทำயที่สุด แม้เรื่องราวจะจบลงด้วยการสิ้นพระชนม์ของพระองค์ แต่พระองค์ก็ทรงได้รับการปฏิบัติต่อพระศพอย่างสมพระเกียรติด้วยการมีกระบวนแห่พระศพตามพระเกียรติยศ ทั้งฝ่ายทหารเรือและฝ่ายเชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่ เรื่องราวพระประวัติของพระองค์จึงลงด้วยความสุขที่พระองค์ทรงสามารถคลี่คลายปัญหาได้ชั่วคราว

ขณะเดียวกัน พระนิพนธ์พระประวัตินี้ได้นำเสนอข้อสรุปแบบกึ่ง Organicist-formist กล่าวคือ พระประวัติได้อธิบายปัจจัยที่ทำให้กรมหลวงชุมพรฯ ทรงประสบความสำเร็จในพระกรณียกิจมาจากพระอัจฉริยภาพของพระองค์ “คือความซื่อตรงอย่างหนึ่ง ความกล้าหาญในบรรดาการซึ่งทรงทำ...ความสามารถซึ่งจะทำการอันทรงจำนงให้สำเร็จดังพระสงค์อย่างหนึ่ง และความโอบอ้อมอารี...อาศรัยพระคุณสมบัติดังกล่าวมานี้ จึงทรงสามารถทำราชการต่าง ๆ ซึ่งได้รับในหน้าที่ให้ลุล่วงดังได้กล่าวมาข้างต้น”² แต่เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของพระองค์ในเรื่องราวพระประวัติ พระองค์ทรงมีบทบาทสนองต่อพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ในเรื่องต่าง ๆ ทั้งในเรื่องการปรับปรุงการศึกษาของโรงเรียนนายเรือและเรื่องการค้าเรือหลวงพระร่วง กรมหลวงชุมพรฯ ในพระนิพนธ์พระประวัติจึงทรงดำรงตำแหน่งแห่งที่เป็นส่วนหนึ่งขององคคัพพพที่นำโดยพระมหากษัตริย์

โครงเรื่องและข้อสรุปได้สะท้อนถึงบริบทความพยายามของชนชั้นนำในการจัดระเบียบทางสังคมขึ้นใหม่ในช่วงทศวรรษ 2450-2460 เนื่องด้วยความวุ่นวายทางสังคมที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนผ่านสังคมของสยามไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การปกครองที่รวมศูนย์อำนาจที่รัฐส่วนกลางต้องการให้ประชาชนยอมรับอำนาจและให้ความร่วมมือต่อรัฐ ขณะเดียวกัน ภายในในกลุ่มชนชั้นนำเองก็เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกันจากการแบ่งสรรทรัพยากรที่ไม่เป็นระเบียบและไม่เท่าเทียมกัน³ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในฐานะเจ้านายชั้นสูงของราชวงศ์และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยจึงทรงเห็นจำเป็นต้องจัด

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2466). *จดหมายเหตุเรื่องเซอเซมสบุรุก* เข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393. หน้า 13.

² แหล่งเดิม. หน้า 18.

³ สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). *สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ: การสร้างอัตลักษณ์ “เมืองไทย” และ “ชน” ของชาวสยาม*. หน้า 7-15.

ความสัมพันธ์ทางอำนาจของผู้คนในสังคมชั้นใหม่ พระองค์ทรงใช้พระนิพนธ์ต่าง ๆ เป็นเครื่องมือเปลี่ยนแปลงการรับรู้ตัวตนของผู้คนในสังคม โดยทรงโน้มน้าวให้ผู้คนตระหนักถึงบทบาทตามชนชั้นของตน และให้คุณค่าของชีวิตเน้นไปยังการทำประโยชน์ต่อสังคมบ้านเมือง รวมถึงการมีความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์¹

ความมุ่งหมายของสมเด็จพระเจ้ากรุงรัตนโกสินทร์ทรงใช้พระนิพนธ์พระประวัติกรมหลวงชุมพรชุกชุมพระสะท้อนถึงอุดมการณ์ของรัฐนอกเหนือผ่านการรำลึกถึงสิ่งที่กรมหลวงชุมพรฯ ได้ทรงกระทำไว้เมื่อครั้งยังมีพระชนม์ชีพ โดยมีเป้าหมายผู้อ่านที่เป็นชนชั้นนำที่ดำรงตำแหน่งราชการ พระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ในพระนิพนธ์พระประวัติจึงนำเสนอตำแหน่งแห่งที่ของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะองค์ประกอบย่อยขององค์ภาพที่ทำหน้าที่สนองตอบพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ทั้งในเรื่องการฝึกหัดคนไทยให้มีความสามารถในการเดินเรือและเรื่องการซื้อเรือหลวงพระร่วง รวมทั้งนำเสนอคุณสมบัตินิพนธ์ของกรมหลวงชุมพรฯ ที่นำพระองค์ไปสู่ความสำเร็จ เพื่อโน้มน้าวให้ชนชั้นนำยึดถือเป็นแบบอย่าง ตระหนักบทบาทหน้าที่ในชนชั้นของตน มีความสามัคคีเอื้ออาทรระหว่างกัน และปฏิบัติราชการด้วยความจงรักภักดี เพื่อเกื้อหนุนให้พระมหากษัตริย์สามารถนำพาประเทศชาติผ่านพ้นปัญหาและรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มั่นคงสืบไปได้

ขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงเป้าหมายปลายทางของการแก้ปมปัญหาและจังหวะอันเหมาะสม พระประวัติสะท้อนถึงนัยยะอุดมการณ์แบบ Liberal-conservative โดยมองว่าสถานการณ์ที่ดำรงอยู่เดิมไม่เป็นที่พึงปรารถนา คือ การที่คนไทยไม่มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือในทะเลลึกทำให้ราชการต้องจ้างชาวต่างชาติทำหน้าที่แทน การฝึกหัดให้คนไทยมีความรู้ความสามารถในการเดินเรือได้อย่างชาวต่างชาติจึงเป็นภาวะพึงปรารถนาในอนาคตที่ราชการไทยประสงค์จะไปให้ถึง กระนั้น ผลลัพธ์ของการแก้ปมปัญหาได้ปรากฏในพระประวัติฉบับนี้ อีกทั้งพระประวัติยังอธิบายความสำเร็จในพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ เพียงในฐานะจุดเริ่มต้นของการคลี่คลายสถานการณ์ปัญหา หมายความว่า ความสำเร็จในพระกรณียกิจได้สามารถคลี่คลายปมปัญหาหลังชั่วคราวแล้ว ซึ่งได้สะท้อนมุมมองต่อจังหวะที่เหมาะสมต่อการแก้ปมปัญหาเรื่องว่ามีใช้เรื่องเร่งด่วนต่อการดำเนินการแก้ไขในทันที ดังนั้น นัยยะอุดมการณ์นี้บ่งชี้มุมมองของชนชั้นนำที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างความทันสมัยแก่กิจการทหารเรือระดับหนึ่ง โดยมองว่า การฝึกหัด

¹ อรรถจักร สัตยานุรักษ์. (2556). ความหมายของตัวตน: พัฒนาการหนังสือแจกในงานศพ. ใน *ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา: รวมบทความไทยศึกษาเพื่อระลึกถึงศาสตราจารย์ อธิวิธิ โยเนะโอะ*. หน้า 202.

นายทหารเรือให้มีความสามารถเดินเรือเป็นเรื่องที่จำเป็น และกรมหลวงชุมพรฯ ได้ทรงทำให้เกิด “รากหยั่งลงแล้ว” แต่การแก้ไขปมปัญหานี้ก็มีใช่เป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องดำเนินให้สำเร็จอย่างรวดเร็วเมื่อเทียบกับสถานการณ์ปัญหาอื่น ๆ โดยเฉพาะปัญหาความขัดแย้งในหมู่ชนชั้นนำ

จากการวิเคราะห์การสร้างความหมายต่อเรื่องเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ จะเห็นได้ว่า พระประวัติได้สร้างตัวตนของพระองค์ในฐานะเชื้อพระวงศ์แบบอย่างผู้นำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสู่สยามเพื่อสนองพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ ตัวตนนี้ถือกำเนิดขึ้นสนองตอบพระประสงค์ของสมเด็จพระปิตุลาธิราชเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพในการจัดระเบียบการรับรู้ตัวตนและบทบาทของชนชั้นนำเมื่อสยามกำลังเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ในช่วงทศวรรษ 2450-2460 พระประวัติจึงนำเสนอกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะแบบอย่างที่ชนชั้นนำพึงยึดถือและปฏิบัติ เพื่อรักษาสถานะของชนชั้นนำและระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้ดำเนินเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ได้อย่างราบรื่น

3.1.2 โครงเรื่องและแนวเรื่องของพระประวัติหลังการสร้างแม่บทพระประวัติในทศวรรษ 2490 จนถึง พ.ศ. 2527

การล้อมสถานะและอำนาจทางการเมืองของกองทัพเรือจากความพ่ายแพ้ในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 ได้ทำให้เกิดความพยายามในการเขียนประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือขึ้นใหม่ เพื่อเปลี่ยนแปลงการรับรู้ตัวตนของกองทัพเรือในฐานะกบฏ ขณะเดียวกัน กระแสการฟื้นฟูสถานะทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์เพื่อต่อต้านการขยายตัวของแนวคิดคอมมิวนิสต์ก็นำมาซึ่งการมองย้อนเรื่องราวบทบาทของชนชั้นนำในอดีตและให้คุณค่าพระเกียรติคุณที่สร้างความเจริญต่อประเทศชาติ เพื่อสร้างการรับรู้ของผู้คนที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ใหม่ในฐานะศูนย์รวมจิตใจของประชาชนชาวไทย บริบททั้งสองนี้ได้ทำให้เรื่องราวแม่บทพระประวัติฉบับทางการนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะปุชนียบุคคลสำคัญผู้วางรากฐานความเจริญต่อกองทัพเรือไทยในปัจจุบัน

เรื่องราวแม่บทพระประวัตินี้สร้างขึ้นจากเรื่องราวพระประวัติตามความรู้ความเข้าใจที่ดำรงอยู่ในสังคมก่อนทศวรรษ 2490 ซึ่งมาจากพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระปิตุลาธิราชเจ้า กรมพระยาดำรงราชานุภาพและการศึกษาค้นคว้าเรื่องราวประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือในช่วงทศวรรษ 2490 โดยมีงานเขียนสำคัญได้แก่ จดหมายของนาวาตรี หลวงรักษาราชทรัพย์ (รักษ เอกะวิภาค) (พ.ศ. 2496), หนังสือประวัติโรงเรียนนายเรือ (พ.ศ. 2499) และเรื่องเล่าประสบการณ์ของนักเรียนนายเรือในหนังสือ พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ แล เกศากันต์ฯ กองประวัติศาสตร์ทหารเรือได้เรียบเรียงขึ้นเป็นพระประวัติฉบับทางการฉบับที่สองในหนังสือ อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (พ.ศ. 2503) แม้พระประวัติฉบับอื่นที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้จะมีรายละเอียดการเล่าเรื่องหรือ

ลำดับเรื่องแตกต่างกันบ้าง แต่งานเขียนพระประวัติส่วนใหญ่ยังมีภาพรวมการเล่าเรื่องตามพระประวัติฉบับทางการฉบับที่สอง งานเขียนพระประวัติส่วนใหญ่มีภาพรวมลำดับเรื่องดังนี้

1. กรมหลวงชุมพรฯ ประสูติขึ้นในฐานะพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีพระชนม์ชีพวัยเยาว์อยู่ในพระบรมมหาราชวัง จนกระทั่ง พ.ศ. 2436 พระองค์ทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ โดยทรงศึกษาวิชาการทหารเรือตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทอดพระเนตรเห็นความไม่มั่นคงของประเทศชาติเนื่องด้วยการให้ชาวต่างชาติรับราชการทหารเรือ
2. ในระหว่างที่ทรงศึกษา พระองค์ทรงลาพักเรียนมาร่วมขบวนเสด็จประพาสยุโรปที่ศรีลังกาเมื่อ พ.ศ. 2440 และทรงแสดงพระปรีชาสามารถถือท้ายเรือพระที่นั่งไปจนถึงยุโรป หลังจากเสด็จถึงยุโรป พระองค์ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือต่อจนสำเร็จการศึกษา เสด็จกลับสู่สยามใน พ.ศ. 2442 และรับราชการในกรมทหารเรือ โดยทรงมีพระทัยมุ่งมั่นที่จะฝึกหัดทหารเรือไทยให้มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือได้อย่างชาวต่างประเทศ แต่ทรงยังไม่มีโอกาส
3. เมื่อนาวาเอก หม่อมเจ้า ไชยยนต์เทพ ออกจากตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือใน พ.ศ. 2448 กรมหลวงชุมพรฯ ทรงได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งแทน พระองค์ทรงถือโอกาสนี้ปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือทั้งหมดใหม่ ทรงทุ่มเทพระทัยให้ความรู้และฝึกหัดทักษะแก่นักเรียนนายเรือด้วยพระองค์เอง จนกระทั่งนักเรียนนายเรือแสดงความสามารถในการจัดการเรือเป็นที่ประทับใจพระราชหฤทัยต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในวันเปิดโรงเรียนนายเรือ
4. ใน พ.ศ. 2449 เมื่อกรมหลวงชุมพรฯ เสด็จไปตั้งกองทหารที่บางพระ ทรงแสดงพระอัธยาศัยคลุกคลีใกล้ชิดและอุปถัมภ์เหล่าทหารเรือ ทำให้ทหารเรือต่างเคารพรักใคร่พระองค์
5. เมื่อถึง พ.ศ. 2450 กรมหลวงชุมพรฯ ทรงนำนักเรียนนายเรือออกฝึกภาคทะเลในต่างประเทศเป็นครั้งแรก โดยให้นักเรียนนายเรือทั้งหมดเป็นลูกเรือ และไม่มีชาวต่างชาติบนเรือเลย เป็นการแสดงความสามารถครั้งแรกของคนไทยในการเดินเรือให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสายตาชาวต่างชาติ

6. หลังจากที่กรมหลวงชุมพรทองได้รับการโปรดเกล้าฯให้ดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารเรือ พระองค์เสด็จไปอำนวยการฝึกหัดทหารเรือในการใช้ตอร์ปิโดที่อ่าวสัตหีบ ในครั้งนั้นพระองค์ทรงมีพระดำริที่จะให้อ่าวแห่งนี้เป็นฐานทัพเรือในอนาคต เนื่องจากเป็นพื้นที่ทางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม
7. เมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหลวงชุมพรทองจำต้องออกจากราชการโดยยังไม่มีข้อสรุปเหตุผลชัดเจน ในระหว่างทรงออกจากราชการ พระองค์ยังทรงมีพระทัยห่วงใยทหารเรือ เมื่อทรงทราบว่า สยามจะประกาศสงครามกับเยอรมนี ทรงเสด็จในตรวจบ้อมพระจุลจอมเกล้าและรับสั่งให้ซ่อมแซม เมื่อถึงวันประกาศสงคราม ก็เสด็จมาช่วยเหลือ
8. หลังจากกรมหลวงชุมพรทองกลับเข้ารับราชการใน พ.ศ. 2460 ราชนาวิสมาคมได้เรียกรายเงินเพื่อจัดซื้อเรือรบถวายแด่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมหลวงชุมพรทองได้รับมอบหมายจากราชนาวิสมาคมให้เป็นข้าหลวงพิเศษเสด็จไปซื้อเรือหลวงพระร่วงที่ยุโรป เนื่องจากคณะกรรมการราชนาวิสมาคมมีความเห็นร่วมกันว่า พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถด้านการทหารเรือมากที่สุด เมื่อทรงซื้อเรือได้แล้ว พระองค์ทรงบังคับการเรือกลับมายังสยามด้วยพระองค์เอง เป็นความดีความชอบทำให้พระองค์ทรงได้รับการเลื่อนพระอิสริยยศเป็นกรมหลวงและต่อมาทรงได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ
9. กรมหลวงชุมพรทองดำรงตำแหน่งนี้ไม่นาน ทรงประชวรเป็นพระโรคภายในจึงทรงขอลาพักไปตากอากาศที่ชายทะเลปากน้ำเมืองชุมพรระหว่างที่ทรงอยู่ที่ชายทะเล พระองค์ทรงถูกฝน ประชวรเป็นไข้หวัดใหญ่ และสิ้นพระชนม์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้อัญเชิญพระศพกลับมาบำเพ็ญพระราชกุศลที่วัง เมื่อถึงวันพระราชทานเพลิงศพ พระองค์ทรงรับสั่งให้มีกระบวนแห่พระศพตามพระเกียรติยศทางทหารเรือในระดับนายพลเรือเอกและกระบวนแห่พระศพตามพระเกียรติยศพระวงศ์ผู้ใหญ่
10. พระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรทองที่ทรงมีพระปรีชาสามารถและความมุ่งมั่นตั้งพระทัยทำให้งกิจการทหารเรือของประเทศได้กลายเป็นของคนไทย

และทำให้กองทัพเรือไทยในปัจจุบันสามารถมีเกียรติภูมิเป็นที่ยอมรับในสายตาของต่างชาติด้วยการมีระเบียบประเพณีและวิชาความรู้ที่ทัดเทียมนานาชาติ อีกทั้งพระจริยวัตรและพระอัธยาศัยของพระองค์ทำให้ทหารเรือต่างเคารพรักใคร่และแสดงความระลึกถึงพระองค์เสมอ

ลำดับเรื่องราวพระประวัติข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นว่า พระประวัติที่ผลิตขึ้นในช่วงเวลานี้มีแนวเรื่องแบบวีรคติ (Romance) โดยมีปมปัญหาสำคัญของเรื่องคือ การฝึกหัดให้คนไทยมีความรู้ความสามารถเดินเรือในทะเลลึก เพื่อแทนที่ชาวต่างชาติที่รับราชการในกิจการทหารเรือ ซึ่งแตกต่างจากแนวเรื่องของพระประวัติในช่วงเวลาก่อนหน้าที่มีแนวเรื่องแบบสุชนาฏกรรม พระประวัติช่วงเวลานี้พิจารณาพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะสิ่งที่แก้ไขปมปัญหาได้อย่างสมบูรณ์ โดยตีความความสำเร็จนี้จากเรื่องการฝึกหัดภาคทะเลของนักเรียนนายเรือเมื่อ พ.ศ. 2450 ซึ่งใช้นักเรียนนายเรือไทยในการปฏิบัติหน้าที่บนเรือทั้งหมด และมองว่า การฝึกภาคทะเลครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่นักเรียนนายเรือได้แสดงความรู้ความสามารถเดินเรือในทะเลอย่างเป็นที่ประจักษ์ต่อสายตานานาชาติ¹ ความสำเร็จนี้มีที่มาจากพระปรีชาสามารถด้านการทหารเรือกับความอุตสาหะของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงลงทุนลงแรงปฏิรูปเปลี่ยนแปลงการศึกษาของโรงเรียนนายเรือใหม่ให้ทัดเทียมกับการศึกษาวิชาทหารเรือของตะวันตกด้วยตัวพระองค์เอง ความสำเร็จนี้ยังได้เปลี่ยนแปลงสภาพของกิจการทหารเรือไทยจากกิจการที่ชาวต่างชาติเป็นผู้ขับเคลื่อนเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนกลายเป็นกิจการที่คนไทยดำเนินการเพื่อประโยชน์ของชาติบ้านเมือง เนื่องด้วยการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือทำให้มีนายทหารเรือไทยรับราชการแทนที่ชาวต่างชาติจนสามารถทำให้กิจการทหารเรือเป็นของคนไทยได้สมบูรณ์

นอกจากความเปลี่ยนแปลงต่อกิจการทหารเรือแล้ว ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในเรื่องราวพระประวัติก็เปลี่ยนแปลงจากเจ้านายเชื้อพระวงศ์พระองค์หนึ่งที่ปฏิบัติราชการทหารเรือไปสู่ นายทหารเรือ นักปฏิรูปผู้วางรากฐานทหารเรือไทย ความเปลี่ยนแปลงข้างต้นมาจากข้อสรุปแบบ Formist ที่พระประวัติ ณ ช่วงเวลานี้สร้างขึ้น โดยนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ใหม่ที่ประกอบขึ้นด้วยคุณสมบัติต่าง ๆ เช่น การมีพระปรีชาสามารถด้านการทหารเรือที่ทันสมัย, ความกล้าหาญในการริเริ่มกระทำสิ่งต่าง ๆ และความไม่ถือพระองค์ โดยเฉพาะคุณสมบัติเรื่องความมุ่งมั่นตั้งพระทัยที่จะทรงทำสิ่งใดให้สำเร็จ ซึ่งถูกนำเสนอผ่านการที่พระองค์ต้องทรงดำเนินการเรื่องต่าง ๆ ด้วยตัวพระองค์เอง เช่น พระองค์ทรงเป็นอาจารย์สอนวิชาจำนวนหนึ่งในโรงเรียน, ทรงรับสั่งให้สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักเรียนนายเรือ และทรงดำเนินการฝึกหัดด้วย

¹ กองทัพเรือ. (2503). อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 20 พฤศจิกายน 2503. หน้า 48.

พระองค์เอง เป็นต้น คุณสมบัติเหล่านี้เป็นสิ่งที่จะอธิบายความสำเร็จในพระกรณียกิจและสร้างความเปลี่ยนแปลงต่อกิจการทหารเรือไทย

ในการนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะวีรบุรุษ นัยยะอุดมการณ์ของการเปลี่ยนแปลงแบบ Liberal-radical ที่อยู่ในพระประวัติเป็นสิ่งที่ขบขันความเป็นวีรบุรุษของพระองค์ให้โดดเด่นมากขึ้น พระประวัติในช่วงเวลานี้มองภาวะดั้งเดิมคือ การมีชาวต่างชาติรับราชการทหารเรือ เป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาและเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของชาติด้วยการอธิบายว่า “ชาวต่างประเทศที่มารับราชการในประเทศไทยเรานั้น จะหวังพึ่งเขาในคราวคับขันหาได้ไม่ เพราะเขามาทำงานเพื่อค่าจ้างเท่านั้น ไม่ได้มาทำงานเพื่อช่วยป้องกันบ้านเมืองซึ่งไม่ใช่ของเขา”¹ การอธิบายนี้ทำให้ภาวะการมีชาวต่างชาติรับราชการทหารเรือเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขเร่งด่วน และจังหวะของการแก้ไขปัญหาคงเกิดขึ้นทันทีแบบถอนรากถอนโคนด้วยการเอาชาวต่างชาติออกจากราชการทหารเรือจนหมดสิ้น

พระประวัตินิยามถึงวิธีการดำเนินการปฏิรูปของกรมหลวงชุมพรฯ ว่า “การรื้อศักราช”² อันหมายถึงการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนนักเรียนนายเรือด้วยวิชาความรู้ใหม่ทั้งหมด โดยทรงจัดให้สอบไล่นักเรียนนายเรือชั้นสูงสุดออกเป็นนายทหารเรือ และให้ยุบนักเรียนนายเรือชั้นอื่นมาเรียนด้วยหลักสูตรใหม่และระเบียบการจัดการปกครองนักเรียนนายเรือใหม่ทั้งหมด วิธีการปฏิรูปของพระองค์และความอุตสาหะตั้งพระทัยที่จะให้พระกรณียกิจสำเร็จดังพระประสงค์ได้สร้างผลลัพธ์เป็นที่พอพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และสามารถทำให้คนไทยมีความรู้ความสามารถในการเดินเรือได้อย่างแท้จริงเมื่อทรงนำนักเรียนนายเรือออกฝึกภาคทะเลในต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. 2450 ซึ่งใช้เวลานับตั้งแต่ทรงริเริ่มปฏิรูปจนถึงการนำนักเรียนออกฝึกภาคทะเลนี้เพียง 2 ปีเท่านั้น นัยยะของการแก้ปัญหาคงมองความสำเร็จในพระกรณียกิจกรมหลวงชุมพรฯ เป็นสิ่งที่นำกิจการทหารเรือไทยไปสู่เป้าหมายที่พึงปรารถนาและให้ผลลัพธ์อย่างรวดเร็ว

การนำเสนอเรื่องราวพระประวัติ ณ ช่วงเวลานี้ได้พยายามขบขันคุณสมบัติต่าง ๆ ของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะวีรบุรุษ เพื่อตอบสนองต่อบริบทที่กองทัพเรือสูญเสียสถานภาพทางการเมืองหลังความพ่ายแพ้ในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 กองทัพเรือในฐานะฝ่ายสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ประสบความสำเร็จล้มเหลวในการพยายามยึดอำนาจการเมืองจากรัฐบาล

¹ พลเรือตรี ดาว เพชรชาติ. (2524, พฤศจิกายน). เทิดพระเกียรติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระบิดาแห่งทหารเรือไทย. ใน *นาวิกศาสตร์*. 64(11): 1218.

² กองทัพเรือ. (2503). *เล่มเดิม*. หน้า 15.

ทหารฝ่ายกองทัพพบกับฝ่ายอนุรักษ-กษัตริย์นิยม ความหวาดหวั่นต่อแสนยานุภาพของกองทัพเรือ ทำให้ฝ่ายรัฐบาลลดทอนแสนยานุภาพของกองทัพเรือลงมิให้เป็นปรปักษ์กับรัฐบาลได้อีกต่อไป โดยยุบหรือโอนหน่วยงานที่รัฐบาลเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับกิจการกองทัพเรือ ย้ายที่ตั้งหน่วยงานของกองทัพเรือที่เหลืออยู่ออกจากเขตพระนครและธนบุรี รวมถึงมีคำสั่งพักราชการและปลดนายทหารเรือจำนวนมากที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นี้ ซึ่งนายทหารเรือที่ถูกปลดจะมีได้รับเบี้ยหวัดบำนาญ นอกจากนี้การโอนย้ายหน่วยงานและการปลดนายทหารเรือออกจากราชการจำนวนมาก กองทัพเรือยังได้สูญเสียทรัพย์สินกว่า 5 ล้านบาท, เสียเรือรบสองลำ, กรมอุทกทหารเรือเสียหายหนักจากไฟไหม้ และเชื้อเพลิงกับอาวุธสูญหายเป็นจำนวนมาก¹

การลดทอนแสนยานุภาพของกองทัพเรือนี้ได้ทำให้กองทัพบกขึ้นมามีบทบาทนำทางการเมืองตลอดตั้งแต่ทศวรรษ 2500 ด้านหนึ่งสามารถเห็นได้จากผู้นำการเมืองและผู้นำการรัฐประหารที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลานี้มีที่มาจากกองทัพบกเกือบทั้งหมด ได้แก่ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ (พ.ศ. 2502-2506), จอมพล ถนอม กิตติขจร (พ.ศ. 2501, 2506-2516), พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ (พ.ศ. 2520-2523) และพลเอก เปรม ติณสูลานนท์ (พ.ศ. 2523-2531) แม้มีช่วงระยะเวลา ระหว่าง พ.ศ. 2518-2520 ที่มีนายทหารเรือพยายามขึ้นมาอำนาจทางการเมืองคือ พลเรือเอก สงัด ชลออยู่ (ดำรงตำแหน่งหัวหน้าคณะปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. 2519-2520) แต่เขาก็ยังต้องแต่งตั้งนายทหารจากกองทัพบก คือ พลเอก เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อประสานประโยชน์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ แทนตนเอง สิ่งนี้ได้ยืนยันว่า กองทัพบกมีอิทธิพลทางการเมืองมากกว่ากองทัพเรือ

อีกด้านหนึ่ง ในการรับรู้ของสังคมไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2500 กองทัพบกได้แสดงภาพลักษณ์ของตนเองในฐานะผู้เสียสละปกป้องชาติไทยให้รอดพ้นจากภัยอันตราย หนึ่งในช่องทางเผยแพร่ภาพลักษณ์นี้คือ บทเพลงปลุกใจที่กระจายเสียง ณ ช่วงทศวรรษ 2500-2520 เช่น เพลงทหารพระนคร (พ.ศ. 2515), เพลงชายชาญทหารไทย (พ.ศ. 2516), เพลงแต่ทหารหาญในสมรภูมิ (พ.ศ. 2519) และเพลงจากยอดดอย (พ.ศ. 2522) เป็นต้น เพลงปลุกใจเหล่านี้ต่างนำเสนอความเสียสละของทหารบกที่ต้องออกเดินทางไปยังพื้นที่ห่างไกล เผชิญความยากลำบากต่อสู้กับศัตรู เพื่อรักษาเอกราชของชาติ ขณะที่ผู้คนในสังคมอาจมิได้ล่วงรู้ถึงวีรกรรมของพวกเขา บทเพลงปลุกใจเหล่านี้โน้มน้าวให้ผู้คนมีความรู้ความเข้าใจถึงความสำคัญและบทบาทหน้าที่ของกองทัพบกในฐานะผู้เสียสละปกป้องชาติ

¹ ศุภการ สิริไพศาล และ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2559). *กบฏแมนฮัตตัน*. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2560, จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กบฏแมนฮัตตัน>

ด้านกองทัพเรือ การลดทอนแสนยานุภาพจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 ได้สร้างความไม่มั่นคงในวิชาชีพทหารเรือขึ้น บุคลากรของกองทัพเรือจำนวนมาก ประสบความยากลำบากในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ โดยสะท้อนผ่านการออกโครงการส่งเสริมสวัสดิการทหารเรือ พ.ศ. 2494 และระเบียบกองทัพเรือที่ 66 ว่าด้วยเงินทุนสวัสดิการเพื่อครอบครัวทหารเรือ พ.ศ. 2495 โดยพลเรือตรี หลวงยุทธศาสตร์โกศล (ประยูร ยุทธศาสตร์โกศล) เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของทหารเรือในเรื่องค่าครองชีพสูงและรายได้ไม่เพียงพอ¹ นอกจากนี้ ความยากลำบากในการดำรงชีพแล้ว บุคลากรทหารเรือก็มีความรู้สึกไม่มั่นคงในวิชาชีพของตน ด้วย เพราะรัฐบาลดำเนินนโยบายลดแสนยานุภาพของกองทัพเรือกระชั้นชิดกับเหตุการณ์กบฏ ทำให้บุคลากรทหารเรือเกิดความระส่ำระสายถึงสถานะไม่แน่นอนของตนเอง พลเรือตรี ประพัฒน์ จันทวิรัชเล่าถึงการกระชั้นชิดในการยึดพื้นที่ของหน่วยงานทหารเรือว่า “เมื่อทหารหน่วยอื่นเข้ายึดครองที่ทำการกองทัพเรือและกรมเสนาธิการทหารเรือหลังจากเหตุการณ์ร้ายแรงวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2494 แล้วนั้น ได้ทำให้เงินราชการ เอกสารราชการ และทรัพย์สินอื่น ๆ สูญหายไปมาก”² อีกทั้งหน่วยงานทหารเรือที่เหลืออยู่ก็อยู่ห่างไกลจากเขตพระนครและอยู่ในพื้นที่ทุรกันดาร ณ ช่วงเวลานั้น เช่น สมุทรปราการและชลบุรี เป็นต้น เมื่อประกอบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติหน้าที่ ก็ย่อมทำให้ผู้คนภายนอกมองอาชีพทหารเรือเป็นอาชีพที่ยากลำบาก และไม่มี ความมั่นคง

ความระส่ำระสายในวิชาชีพทหารเรือทำให้กองทัพเรือจำเป็นต้องฟื้นฟูขวัญ กำลังใจและความเชื่อมั่นของบุคลากรต่อวิชาชีพทหารเรือขึ้นใหม่ โดยเฉพาะการจัดการความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 การเชิดชูปฐุนีบุคคลในอดีตของกองทัพเรือเป็นหนึ่งในวิธีการที่กองทัพเรือใช้สร้างความทรงจำร่วมใหม่ โดยแสดงให้เห็นบุคลากรในกองทัพเรือเห็นถึงความสำคัญของวิชาชีพนี้ที่มีมาแต่อดีตผ่านเรื่องราวชีวิตประวัติและบทบาทของบุคคลนั้นที่มีต่อประเทศชาติ เพื่อโน้มน้าวให้บุคลากรเชื่อมั่นว่า ประเทศยังคงต้องการวิชาชีพทหารเรือในสังคมภายใน พ.ศ. 2496 วารสาร *นาวีกศาสตร์* ซึ่งเป็นวารสารของราชนาวีกองบัญชาโดยตรง ได้ตีพิมพ์เรื่องราวชีวิตประวัติและบทบาทความสำคัญของบุคคลที่ควรได้รับการเชิดชูเป็นปฐุนีบุคคลของ

¹ พลเรือตรี หลวงเจียร กลการ. (2499). จอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล เป็นมิ่งมงคลของสวัสดิภาพมวลทหารเรือ. ใน *เรื่องราวความเป็นมาแต่หนหลังของจอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล ผู้บัญชาการทหารเรือ*. หน้า 136-139.

² พลเรือตรี ประพัฒน์ จันทวิรัช. (2519). *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิน*. หน้า 125.

กองทัพอากาศถึงสองคน ได้แก่ สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช และกรมหลวงชุมพรฯ¹ โดยเล่าเรื่องพระประวัติและบทบาทความสำคัญของทั้งสองพระองค์ที่เกี่ยวข้องกับทหารเรือ

ขณะเดียวกัน บริบทการฟื้นฟูสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายต่อต้านการคุกคามของลัทธิคอมมิวนิสต์และการกลับสู่อำนาจของกลุ่มอนุรักษ-กษัตริย์นิยม ได้ต่อยอดคุณค่าเรื่องบทบาทของพระมหากษัตริย์กับเชื้อพระวงศ์ราชวงศ์จักรีในการปกป้องรักษาเอกราชของชาติไทย โดยเฉพาะคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแลเชื้อพระวงศ์ร่วมสมัยพระองค์ที่ทรงแสดงพระปรีชาสามารถและวิสัยทัศน์สร้างความทันสมัยนำพาประเทศให้รอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมของมหาอำนาจชาติตะวันตก คุณประโยชน์ส่วนหนึ่งสะท้อนให้เห็นผ่านงานศึกษาทางประวัติศาสตร์ที่เล่าเรื่องเกี่ยวกับภัยคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกและการปฏิรูปประเทศไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ซึ่งผลิตขึ้นในช่วงทศวรรษ 2500-2520 เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง การแก้ไขสนธิสัญญาว่าด้วยสิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับประเทศมหาอำนาจในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2502) โดยทรงศรี อัจจุรณ ได้มีข้อสรุปว่า ชนชั้นนำไทยมิได้มีความไว้วางใจต่อชาวต่างชาติตะวันตก แต่จำเป็นต้องทำสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรม เพื่อหลีกเลี่ยงการตกเป็นอาณานิคมเฉกเช่นเดียวกับประเทศเพื่อนบ้าน เมื่อกระแสจักรวรรดินิยมได้ผ่อนคลาย ราชการไทยก็ได้พยายามดำเนินการแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมต่อประเทศไทยและประสบความสำเร็จขึ้นได้ เพราะพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ตลอดจนการดำเนินงานของคณะเสนาบดีของทั้งสองพระองค์อันมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการเป็นกำลังสำคัญ² และวิทยานิพนธ์เรื่อง บทบาทของประเทศมหาอำนาจตะวันตกในการสร้างทางรถไฟของประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2517) โดยสมใจ ไพโรจน์ธีระวิทย์ ได้เสนอภาพการครอบงำกิจการรถไฟไทยโดยมหาอำนาจต่างชาติที่เข้ามาแข่งขันแก่งแย่งผลประโยชน์ในประเทศไทย ราชการไทยตระหนักถึงปัญหานี้และได้ดำเนินการแก้ไขด้วยวิธีต่าง ๆ จนสามารถทำให้อิทธิพลของต่างชาติหมดสิ้นไปจากกิจการรถไฟไทย³ เป็นต้น

¹ กรมยุทธการทหารเรือ. (2496). "ตากสิน" จอมทัพอากาศ. ใน *นาวิกศาสตร์*. 36(8). และ กรมยุทธการทหารเรือ. (2496). กรมหลวงชุมพรผู้สร้างทหารเรือไทย. ใน *นาวิกศาสตร์*. 36(9).

² คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2535). *รวมบทความอภินิหารประวัติศาสตร์* พ.ศ. 2488-2534. หน้า 3.

³ แหล่งเดิม. หน้า 18-19.

อีกส่วนหนึ่งถูกนำเสนอผ่านกระแสการสร้างบุชเนียบุคคล “พระบิดา” ของหน่วยราชการต่าง ๆ ตั้งแต่ทศวรรษ 2500 โดยมีการให้คุณค่าต่อเชื้อพระวงศ์ที่มีบทบาทในการสร้างความทันสมัยแก่ประเทศไทยในฐานะ “พระบิดา” และการสร้างอนุสาวรีย์หลายแห่งในทศวรรษ 2500-2510 เช่น พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินทรงได้รับเฉลิมพระเกียรติเป็น “พระบิดาแห่งการรถไฟไทย” และทรงมีพระอนุสาวรีย์อยู่ที่หน้าตึกบัญชาการรถไฟแห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2500, พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ทรงได้รับการเฉลิมพระเกียรติเป็นพระบิดาแห่งกฎหมายไทยโดยคณะกรรมการเนติบัณฑิตยสภา และทรงมีพระอนุสาวรีย์แห่งแรกที่สนามหญ้าหน้ากระทรวงยุติธรรมเมื่อ พ.ศ. 2507 พร้อมการกำหนดให้วันคล้ายวันสิ้นพระชนม์ของพระองค์วันที่ 7 สิงหาคมของทุกปีเป็น “วันรพี” เพื่อระลึกถึงพระเกียรติคุณของพระองค์ และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถทรงได้รับการเฉลิมพระเกียรติเป็น “พระบิดาแห่งการพาณิชย์ไทย” โดยข้าราชการกระทรวงพาณิชย์ เนื่องด้วยทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์คนแรก และทรงมีพระอนุสาวรีย์แห่งแรกที่หน้าอาคารทำการกระทรวงพาณิชย์เมื่อ พ.ศ. 2515 เป็นต้น¹

บริบทข้างต้นประกอบกับความประสงค์ของกองทัพเรือที่จะเชิดชูบุชเนียบุคคลขององค์กรเป็นขวัญกำลังใจของบุคลากรและปิดรอยแผลจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯจึงเริ่มต้นได้รับการนำเสนอในลักษณะวีรบุรุษผู้สร้างทหารเรือ เพื่อตอบสนองต่อบริบทปัญหาการสูญเสียสถานภาพทางการเมืองของกองทัพเรือในทศวรรษ 2490 และต้องการผลักดันสถานะของตนให้ได้รับการยอมรับในสังคมอีกครั้งภายใต้สถานการณ์ที่กองทัพบกมีบทบาทนำทางการเมืองและกระแสการรับรู้หลักในสังคมตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นไป อย่างไรก็ตาม กองทัพเรือมิได้นำเสนอความเป็นวีรบุรุษของกรมหลวงชุมพรฯเพียงเฉพาะด้านการเป็นทหารเรือเท่านั้น หากแต่ยังได้ยอมรับความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากกระแสความรู้ความเข้าใจของผู้คนในสังคมด้วย ซึ่งในประเด็นนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ในส่วนต่อไป

3.1.3 โครงเรื่องในพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ที่ผลิตขึ้นระหว่าง พ.ศ. 2528-2536

การเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯและการเล่าพระประวัติในช่วงเวลาที่ผ่านมาได้สร้างตัวตนของพระองค์ขึ้นสองตัวตน ตัวตนหนึ่งคือ ตัวตนทหารเรื่อนักปฏิรูปผู้สร้างทหารเรือไทย อีกตัวตนหนึ่งคือ ผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ กองทัพเรือประสบความสำเร็จในการสร้างการยอมรับพวกตนต่อสังคมท้องถิ่นหลายแห่งผ่านการแสดงความเคารพนับถือกรมหลวงชุมพรฯในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรม แต่สถานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรมก็ได้เริ่มสร้างปัญหาใหม่ขึ้น

¹ ดูรายละเอียดใน ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. (2525). *พระพุทธรูปและอนุสาวรีย์สำคัญทั่วประเทศไทย*.

เมื่อกองทัพเรือประสงค์จะเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็นวีรบุรุษทางประวัติศาสตร์ในช่วงทศวรรษ 2530 กล่าวคือ ผู้คนในสังคมต่างระลึกกรมหลวงชุมพรฯ ในสถานะนี้มากกว่าการเป็นบุคคลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ขณะที่การเกิดขึ้นของชนชั้นกลางกลุ่มใหม่ที่มีการศึกษาระดับอุดมศึกษาตั้งแต่ทศวรรษ 2510-2530 และกำลังขึ้นมา มีบทบาททางการเมืองมากขึ้นจากการขยายตัวของเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 2520-2540 รวมทั้งความพยายามของชนชั้นนำในการตอบโต้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากกระแสโลกาภิวัตน์ ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะทหารเรือ นักปฏิรูปได้รับการขยายความมากขึ้นครอบคลุมถึงระเบียบการจัดการราชการทหารเรือ และขบขันพระกรณียกิจการสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม พระกรณียกิจในและนอกกิจการทหารเรือ จึงได้รับการเน้นให้โดดเด่นมากขึ้นและได้รับการอธิบายในลักษณะการมุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม

พระประวัติที่ผลิตในช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่จะมีได้เล่าพระประวัติตลอดพระชนม์ชีพ แต่มีจะเน้นเล่าเกร็ดพระประวัติรายละเอียดเรื่องต่าง ๆ เพื่อแสดงพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ ให้เด่นชัด โดยมีภาพรวมลำดับเรื่องดังนี้

1. กรมหลวงชุมพรฯ ประสูติขึ้นในฐานะพระราชโอรสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีพระชนม์ชีพวัยเยาว์อยู่ในพระบรมมหาราชวัง จนกระทั่ง พ.ศ. 2436 พระองค์ทรงได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปศึกษาที่ประเทศอังกฤษ โดยทรงศึกษาวิชาการทหารเรือตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. ในช่วงที่ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือที่ประเทศอังกฤษ พระองค์ต้องทรงมีความวิริยะอุตสาหะและพระปรีชาสามารถฝ่าฟันความลำบากและความเข้มงวดในการเรียนและการฝึกหัดบนเรือรบของอังกฤษจนกระทั่งทรงประสบความสำเร็จในการศึกษาด้วยคะแนนระดับสูงตามมาตรฐานของอังกฤษ
3. กรมหลวงชุมพรฯ เสด็จกลับสู่สยามใน พ.ศ. 2442 และรับราชการในกรมทหารเรือ โดยทรงมีพระทัยมุ่งมั่นที่จะฝึกหัดทหารเรือไทยให้มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือได้อย่างชาวต่างประเทศ แต่เนื่องด้วยพระองค์ยังทรงมีพระชนมายุน้อยและราชการทหารเรือเป็นหน่วยราชการใหม่ที่เพิ่งริเริ่มจัดตั้งขึ้น เชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่ในกรมทหารเรือมีภาระหน้าที่มากมายจากการดำรงตำแหน่งทั้งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมและบัญชาการทหารเรือพร้อมกัน พระองค์จึงทรงต้องอยู่ใต้บังคับบัญชาของเชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่และได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติราชการระดับสูงบ่อยครั้ง

4. หลังจากนาวาเอก หม่อมเจ้า ไชยชนต์เทพ ออกจากตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษาทหารเรือใน พ.ศ. 2448 กรมหลวงชุมพรทองได้รับโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งแทน พระองค์ทรงริเริ่มปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือทั้งหมด เนื่องจากกิจการทหารเรือเป็นสิ่งที่มิเคยมีระเบียบการปฏิบัติเป็นหลักเกณฑ์มาก่อน พระองค์ทรงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอน, ระเบียบการบริหารจัดการภายใน และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก จนกระทั่ง พ.ศ. 2449 เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จมาเปิดโรงเรียนนายเรือ พระองค์ทรงพอพระราชหฤทัยการฝึกหัดของกรมหลวงชุมพรฯ
5. เมื่อถึง พ.ศ. 2450 กรมหลวงชุมพรทองนำนักเรียนนายเรือไปฝึกหัดปฏิบัติการในทะเล เพื่อให้นักเรียนเรียนรู้ประสบการณ์การปฏิบัติงานในทะเลจริงและเป็นการแสดงให้นานาชาติเห็นความเป็นเอกราชของชาติด้วยการอดรนาวี
6. ในช่วงที่ทรงรับราชการ กรมหลวงชุมพรทองตั้งกองดับเพลิงขึ้นเพื่อฝึกหัดให้นักเรียนนายเรือช่วยเหลือประชาชนในการดับเพลิง กองดับเพลิงนี้เป็นกองดับเพลิงเพียงแห่งเดียวในพื้นที่กรุงเทพฯและธนบุรี
7. เมื่อถึง พ.ศ. 2454 กรมหลวงชุมพรทองกราบบังคมทูลขอออกจากราชการ และทรงใช้พระชนม์ชีพอยู่บนเรือใบอยู่ขณะหนึ่ง แต่ได้ทรงเปลี่ยนพระทัยและมุ่งจะทำประโยชน์เพื่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยทรงประกอบอาชีพเป็นแพทย์แผนไทยออกรักษาผู้คน จนกระทั่ง พ.ศ. 2460 จึงทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง
8. เมื่อทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง กรมหลวงชุมพรทองตั้งแผนกการกุศล ฅมนาปนิกทหารเรือขึ้นหลังจากทรงทอดพระเนตรเห็นการจัดศพทหารเรือเยี่ยงสามัญชน พระองค์จึงทรงให้มีการทำพิธีศพทหารเรือให้สมเกียรติขึ้น เพื่อให้ทหารเรือมีเกียรติยศศักดิ์ศรี
9. ใน พ.ศ. 2463 กรมหลวงชุมพรทองได้รับมอบหมายเป็นข้าหลวงพิเศษเสด็จไปซื้อเรือหลวงพระร่วงที่ยุโรป เมื่อพระองค์ทรงซื้อเรือได้แล้ว ทรงบังคับการเรือกลับมายังสยามด้วยพระองค์เอง เป็นการสร้างเกียรติภูมิให้แก่กองทัพเรือไทย

10. ในช่วงที่ทรงดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารเรือ พระองค์ทอดพระเนตรเห็น อ่าวสัตหีบและทรงมีพระดำริเห็นว่า พื้นที่นี้มีความเหมาะสมแก่การตั้งเป็น ฐานทัพเรือ จึงทรงกราบบังคมทูลขอพระราชทานพื้นที่บริเวณนั้น พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯพระราชทานให้ใน พ.ศ. 2465 กรมหลวงชุมพรฯทรงกำกับกับการก่อสร้างด้วยพระองค์ แต่ พระองค์ทรงสิ้นพระชนม์ไปก่อนที่จะได้ทอดพระเนตรเห็นความสำเร็จนี้
11. เมื่อกรมหลวงชุมพรฯทรงขึ้นดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงทหารเรือใน พ.ศ. 2466 พระองค์ประชวรเป็นโรคภายใน จึงทรงขอออกจากราชการไป พักตากอากาศที่หาดทรายรี จ.ชุมพร พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่จังหวัดนี้ มาก เนื่องจากชื่อจังหวัดตรงกับพระนามของพระองค์ ทรงตั้งพระทัยจะทำ สวน แต่ในระหว่างพระองค์ทรงพักผ่อน ทรงถูกฝนประชวรเป็นไข้หวัดใหญ่ อยู่ 3 วัน จึงสิ้นพระชนม์
12. พระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯตลอดพระชนม์ชีพได้สร้างคุณประโยชน์ ต่อประเทศชาติและกองทัพเรือ ประชาชนและทหารเรือต่างระลึกและมีการ สร้างพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงพระองค์อยู่ในทุกภาคของประเทศไทย
- ลำดับเรื่องข้างต้นนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ภาพรวมการเล่าพระประวัติของกรมหลวง ชุมพรฯ ณ ช่วงเวลานี้มีแนวเรื่องแบบวีรคติ (Romance) เช่นเดียวกับแนวเรื่องของการเล่าพระประวัติ ในช่วงเวลาก่อนหน้านี้ แต่ปมปัญหาของเรื่องได้เริ่มเปลี่ยนไป แนวเรื่องเดิมในช่วงก่อนจะมีปมปัญหา สำคัญของเรื่องคือ การฝึกหัดให้คนไทยมีความรู้ความสามารถเดินเรือในทะเลลึก เพื่อแทนที่ ชาวต่างชาติที่รับราชการในกิจการทหารเรือ แต่พระประวัติในช่วงเวลานี้จะมองปมปัญหาในฐานะ เป้าหมายเชิงคุณค่ามากขึ้น กล่าวคือ พระประวัติช่วงเวลานี้จะมองการทำคุณประโยชน์เพื่อส่วนรวม เป็นเป้าหมายที่กรมหลวงชุมพรฯทรงมุ่งหมายจะไปให้ถึง และการบรรลุเป้าหมายนี้ได้ยกสถานะของ พระองค์ขึ้นเป็นบุคคลสำคัญของชาติเช่นเดียวกับเชื้อพระวงศ์พระองค์อื่นที่ได้รับการเชิดชูในสังคม
- คุณค่าเป้าหมายนี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลักดันให้สถาบัน พระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดของสังคมไทยในช่วงทศวรรษ 2520-2530 กระบวนการนี้ได้ ตอบสนองต่อบริบทสองประการ ประการแรกคือ การตอบสนองนโยบายทางการเมืองในการกวาด ล้างอิทธิพลของคอมมิวนิสต์ที่ยังหลงเหลืออยู่ในสังคม อีกประการหนึ่งคือ การตอบโต้กระแสความ เปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างรวดเร็วอันเกิดขึ้นจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษ 2520-2540 กลุ่มอนุรักษ์นิยมหัวนัวิตกว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากกระแสโลกาภิวัตน์จะทำ

ให้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมไทยส่งผลกระทบต่อสถานภาพของพวกเขา โดยเฉพาะเรื่องคุณค่า ความดีงามจากความสามัคคี ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และการทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม ภาครัฐจึงได้พยายามสร้างอุดมการณ์ของชาติชุดใหม่ขึ้นคือ “ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และ ประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข” โดยยกสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบัน สูงสุดของชาติที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวไทยและความต่อเนื่องของประวัติศาสตร์ชาติไทย ขณะเดียวกัน อุดมการณ์ของชาตินี้ก็ได้นิยามคุณค่าของพระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ให้ผูกพัน กับคุณความดีแบบพุทธศาสนา และต้องมีบทบาททำคุณประโยชน์ต่อปวงประชาชน เนื่องด้วย อุดมการณ์แห่งชาติกำหนดคุณค่า “ความดี” เป็นคุณสมบัติที่สำคัญของผู้ปกครองประเทศ¹

อุดมการณ์ของชาติข้างต้นทำให้การเล่าเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ จำเป็นต้องนำเสนอว่า พระองค์ทรงกระทำคุณประโยชน์ต่อสังคมในวงกว้างอย่างไรบ้าง งานเขียน พระประวัติส่วนใหญ่ในช่วงเวลานี้จึงเน้นเล่าเกร็ดพระประวัติต่าง ๆ ทั้งด้านกิจการทหารเรือและใน ด้านสาธารณะส่วนรวม เพื่อแสดงให้เห็นว่า กรมหลวงชุมพรฯทรงกระทำคุณประโยชน์ต่าง ๆ มากกว่า เพียงในด้านการทหารเรือ และสิ่งนี้ทำให้พระองค์ทรงเป็นที่จดจำในหมู่ผู้คนทั่วไป เรื่องราวเกร็ด พระประวัติเหล่านี้ส่วนใหญ่จะหยิบยกมาจากงานเขียนพระประวัติในช่วงเวลาก่อนหน้า แต่นำมา อธิบายเพิ่มเติมหรือแก้ไขตีความใหม่ให้สอดคล้องกับคุณค่าการสร้างคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม

ในด้านการทหารเรือ พระประวัติยังคงให้ความสำคัญต่อเรื่องราวการปฏิรูป การศึกษาของโรงเรียนนายเรือเป็นเรื่องสำคัญและอธิบายเรื่องนี้ด้วยแนวเรื่องวีรคติ (Romance) โดยเล่าเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ทำให้นายทหารเรือไทยมีความรู้ความสามารถในการเดินเรือ และสามารถ เข้ารับราชการเป็นผู้บังคับการเรือแทนที่ชาวต่างชาติที่รับราชการทหารเรืออยู่ได้จนหมดสิ้น เช่นเดียวกับพระประวัติในช่วงเวลาก่อนหน้า แต่มีการแก้ไขเรื่องราวใหม่เพื่อนำเสนอกรมหลวง ชุมพรฯในลักษณะผู้ริเริ่มก่อร่างสร้างกิจการทหารเรือตั้งแต่ต้น เรื่องราวหนึ่งคือ เรื่องการตั้ง โรงเรียนนายเรือ

เรื่องนี้ในพระประวัติช่วงก่อนทศวรรษ 2490 จะอธิบายว่า ราชการได้ริเริ่มตั้ง โรงเรียนนายเรือเพื่อฝึกหัดนายทหารเรือไทยแล้วตั้งแต่ก่อนกรมหลวงชุมพรฯทรงเข้ารับราชการ แต่ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพมิได้ทรงอธิบายรายละเอียดสภาพของโรงเรียนนายเรือ จนกระทั่งงานเขียนพระประวัติในช่วงหลังทศวรรษ 2490 จึงได้มีการอธิบายสภาพของโรงเรียน

¹ Office of His Majesty's Principal Private Secretary. (1987). *A Memoir of His Majesty King Bhumibol Adulyadej of Thailand*. page 7. (ใน คริส เบเกอร์; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). *ประวัติศาสตร์ ไทยร่วมสมัย*. หน้า 359.)

นายเรือว่า เดิมทีการเรียนการสอนนักเรียนนายเรือจัดขึ้นบนเรือหลวงมูรธาวิไลสวัสดิ์ เมื่อมีนักเรียนนายเรือมากขึ้นก็ได้ย้ายขึ้นมาบนบก แต่ไม่มีหลักแหล่งแน่นอนจนถึง พ.ศ. 2445 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานพระราชวังเดิมให้จัดตั้งเป็นโรงเรียนนายเรืองานเขียนพระประวัติ ณ ช่วงเวลานี้ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า กรมหลวงชุมพรฯ ทรงเป็นผู้กราบบังคมทูลขอพระราชทานพระราชวังเดิมต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อประกอบกับเรื่องราวพระกรณียกิจอื่นที่พระองค์ทรงริเริ่มขึ้นครั้งแรกในกองทัพเรือ คำอธิบายนี้ได้กลายเป็นองค์ประกอบที่ยกสถานะของพระองค์ขึ้นสู่การเป็นวีรบุรุษผู้สร้างกิจการทหารเรือ

นอกจากเรื่องการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือแล้ว พระประวัติได้ใช้แนวเรื่องกึ่งวีรคติ-สุขนาฏกรรม (Comedic-romance) ในการเล่าความสำเร็จในพระกรณียกิจปลีกย่อยอื่นในด้านนี้จำนวนหนึ่ง เพื่อสะท้อนความใส่ใจพระทัยของพระองค์ต่อความเป็นไปของกิจการทหารเรือในทุกด้าน ทั้งนี้เรื่องราวพระกรณียกิจเหล่านี้มิได้มีปมปัญหาที่ชัดเจน แต่จะเล่าถึงการริเริ่มผลักดันกิจการทหารเรือให้มีความเจริญมากขึ้น และอธิบายเหตุแห่งความสำเร็จนั้นมาจากพระปรีชาสามารถและพระอัธยาศัยของพระองค์ ทำให้พระองค์ทรงได้รับความร่วมมือหรือความเห็นชอบจากพระมหากษัตริย์ในการผลักดันให้พระกรณียกิจให้ประสบความสำเร็จ ตัวอย่างเรื่องหนึ่งคือ เรื่องพระดำริการตั้งสัตหีบเป็นฐานทัพเรือ

เรื่องราวนี้ได้รับกล่าวอย่างสั้น ๆ ครั้งแรกในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2503) ว่า ในช่วงที่พระองค์ทรงนำนักเรียนไปฝึกหัดใช้ตอร์ปิโดที่อ่าวสัตหีบ พระองค์ทรงมีพระดำริเห็นความเหมาะสมของอ่าวแห่งนี้และตั้งพระทัยที่จะให้ตั้งเป็นฐานทัพเรือ¹ ต่อมาในบทความ “เกร็ดพระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2534 ได้ขยายความเรื่องนี้มากขึ้น โดยอธิบายถึงคุณสมบัติความเหมาะสมของอ่าวสัตหีบด้วยเรื่องเล่าความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิงเรจินดาแจรง อาภากรว่า “เสด็จพ่อรับสั่งว่าตำบลสัตหีบเหมาะสมทุกอย่างสำหรับตั้งเป็นฐานทัพเรือ เพราะในอ่าวกว้างใหญ่ น้ำลึกจอดเรือได้ทั้งหมดกองเรือ...มีเกาะน้อยใหญ่ล้อมรอบใช้บังคลื่นลมได้อย่างดี เรือภายนอกแล่นผ่านมองไม่เห็นข้างใน คล้ายเป็นม่านกันบังตา”² พระองค์จึงทรงกราบทูลขอพระราชทานพื้นที่บริเวณสัตหีบ โดยทรงชี้แจงรายละเอียดข้อดีข้อด้อยต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีพระดำริที่จะให้พื้นที่ตรงนั้นเป็นฐานทัพเรือตั้งแต่

¹ กองทัพเรือ. (2503). *เล่มเดิม*. หน้า 51-52.

² กองบรรณาธิการวารสารนาวิกศาสตร์. (2534, พฤษภาคม). เกร็ดพระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวิกศาสตร์*. 75(5): 6.

แรกอยู่แล้ว จึงโปรดเกล้าฯพระราชทานให้แก่กองทัพเรือใน พ.ศ. 2465 พระดำรินี้แสดงถึงวิสัยทัศน์ทางยุทธศาสตร์ของพระองค์ที่ทอดพระเนตรเห็นการณ์ไกลต่อความเหมาะสมของพื้นที่นี้ และต่อมาวิสัยทัศน์นี้ได้รับการยืนยันด้วยการที่สหรัฐฯ ใช้พื้นที่ลี้ลับนี้เป็นฐานส่งกำลังบำรุงและสร้างสนามบินที่คูตะเกา¹

ส่วนด้านกิจการสาธารณะส่วนรวม พระประวัติได้ใช้แนวเรื่องกึ่งสุขนาฏกรรม-วีรคติ (Romantic-comedy) ในการเล่าและตีความเกร็ดพระประวัติส่วนหนึ่งในฐานะการสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคม การสร้างคุณประโยชน์นี้เกิดขึ้นจากพระทัยของพระองค์ที่ทรงมุ่งหมายจะสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม ทำให้พระองค์ทรงได้รับการชื่นชมและจดจำวบจนปัจจุบัน เกร็ดพระประวัติด้านนี้ก็มีได้มีปมปัญหาที่ชัดเจน และมองการสร้างคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมเป็นเป้าหมาย แต่การสร้างคุณประโยชน์นี้เป็นเพียงการแก้ไขสถานการณ์ปัญหาที่ดำรงอยู่ชั่วขณะหนึ่งเท่านั้น มิได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใด ๆ

หนึ่งในเรื่องราวเกร็ดพระประวัติดังกล่าวคือ เรื่องการตั้งกองดับเพลิง เรื่องนี้เผยแพร่ครั้งแรกในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2503) โดยเล่าว่าดั้งเดิมหน้าที่การดับเพลิงอยู่ในความรับผิดชอบของกรมเรือกลและป้อม แต่การทำงานดับเพลิงของกรมนี้ไม่เป็นระเบียบ มารยาท และจะขโมยสิ่งของของประชาชน กรมหลวงชุมพรฯจึงทรงตั้งกองดับเพลิงขึ้นเพื่อฝึกหัดนักเรียนนายเรือให้มีความกล้าหาญและคล่องแคล่วว่องไว รวมถึงช่วยเหลือประชาชนดับไฟ ทุกครั้งที่เกิดเหตุไฟไหม้ กองดับเพลิงจะรีบตั้งแถวและเดินทางไปดับเพลิงทันที โดยพระองค์ทรงกำกับการทำงานของนักเรียนนายเรือ² ต่อมาเรื่อง *เกร็ดพระประวัติฯ* ในหนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้า จารุพัตรา ศุภขลาศัย ได้อธิบายเพิ่มเติมและยืนยันความมุ่งมั่นพระทัยในการดำเนินงานดับเพลิงว่า กองดับเพลิงของกรมหลวงชุมพรฯเป็นเพียงกองเดียวในเขตกรุงเทพฯและธนบุรี กรมหลวงชุมพรฯทรงตั้งกองดับเพลิงขึ้น เพื่อฝึกนักเรียนนายเรือให้ช่วยเหลือราษฎรดับเพลิง พระองค์ทรงมีพระทัยกระตือรือร้นเมื่อเกิดเหตุเพลิงไหม้มาก ทรงจะลุกขึ้นแต่งพระองค์เสด็จไปบัญชาการการดับเพลิงทันที แต่ครั้งหนึ่งพระองค์ทรงประสบอุบัติเหตุพลัดตกจากกำแพง และทรงประชวรอยู่เดือนหนึ่ง³ งานเขียนพระประวัติในช่วง พ.ศ.

¹ แหล่งเดิม. หน้า 6-7.

² กองทัพเรือ. (2503). *เล่มเดิม*. หน้า 23-24.

³ หม่อมเจ้าหญิง เริงจิตร์แจรง อาภากร. (2516). *เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. หน้า 11.

2527-2536 ได้ผลิตซ้ำเรื่องราวข้างต้นและให้คุณค่าเรื่องนี้ในฐานะพระเกียรติคุณเรื่องหนึ่งที่ทรงสร้างคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม¹

เนื่องด้วยอุดมการณ์ของชาติข้างต้นที่เข้ามากำกับแนวเรื่องการเขียนพระประวัติให้นำเสนอคุณค่าของกรมหลวงชุมพรฯ ทำให้พระประวัติ ณ ช่วงเวลานี้นำเสนอข้อสรุปแบบ Formist โดยมองเหตุแห่งความสำเร็จในพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯมาจากพระปรีชาสามารถและพระอัธยาศัยของพระองค์ แม้ข้อสรุปนี้จะเป็นแบบเดียวกับข้อสรุปที่ปรากฏในงานเขียนพระประวัติช่วงเวลาก่อนหน้า แต่คุณสมบัติเรื่องพระปรีชาสามารถและพระอัธยาศัยของพระองค์จะได้รับการอธิบายภายใต้คุณค่าเรื่องพระทัยที่จะสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวม กล่าวคืองานเขียนพระประวัติ ณ ช่วงเวลานี้พิจารณาคุณค่านี้เป็นคุณค่ากรอบใหญ่ที่กำกับให้พระองค์ทรงตั้งพระทัยที่จะกระทำพระกรณียกิจต่าง ๆ โดยนำเสนอทางตรงผ่านการตีความให้คุณค่าต่อพระกรณียกิจ และนำเสนอทางอ้อมผ่านจำนวนพระกรณียกิจที่ทรงกระทำในช่วงที่ทรงมีพระชนม์ชีพ, ขอบเขตของพระกรณียกิจที่ทรงกระทำ, พระดำริเรื่องต่าง ๆ รวมถึงพระจริยวัตรที่ทรงปฏิบัติต่อพระโอรสและพระธิดาของพระองค์ การนำเสนอข้อสรุปเช่นนี้ได้ต่อยอดคุณค่าความเป็นวีรบุรุษของพระองค์ในฐานะแก่นแท้ภายในพระทัยของพระองค์และนำไปสู่การตีความพระจริยวัตรและพระดำริต่าง ๆ ภายใต้ฐานความคิดว่า พระองค์จะทรงกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่นเสมอไม่ว่าจะเป็นครอบครัวของพระองค์, เหล่าทหารเรือ หรือสาธารณชนชาวไทย

เมื่อพิจารณาถึงการบรรลุเป้าหมายการทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมแล้ว งานเขียนพระประวัติ ณ ช่วงเวลานี้จะมีภาพรวมนัยยะอุดมการณ์สองแบบคือ แบบ Liberal-radical และแบบ Liberal นัยยะแบบแรกถูกใช้ในการนำเสนอพระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือ โดยนำเสนอให้เห็นว่า กรมหลวงชุมพรฯทรงประสบความสำเร็จในการสร้างคุณประโยชน์ต่อกิจการทหารเรือไทยในทุกด้านทั้งในเรื่องการฝึกหัดบุคลากรทหารเรือและเรื่องการริเริ่มสร้างความก้าวหน้าแก่ราชการทหารเรือ เช่น การตั้งโรงเรียนนายช่างและแผนกฌาปนกิจทหารเรือ รวมถึงทรงแสดงวิสัยทัศน์เลือกพื้นที่สัทธิบเป็นที่ตั้งของฐานทัพเรือ ทำให้กิจการทหารเรือไทยที่

¹ เรื่องการตั้งกองดับเพลิงได้รับการผลิตซ้ำในงานเขียนพระประวัติช่วง พ.ศ. 2527-2536 อย่างน้อยสามชิ้น ได้แก่ หนังสือ *พระประวัติและพระเกียรติคุณ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2534), บทความเรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2534 และเรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ในหนังสือ *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง* (พ.ศ. 2536)

มิได้มีรากฐานใดมาแต่เดิมก่อรูปร่างขึ้นมาเป็นราชการที่ทันสมัย มีเกียรติภูมิเป็นที่ยอมรับต่อ
สายตานานาชาติ และดำรงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน

ส่วนนัยยะแบบหลังถูกใช้ในการนำเสนอพระกรณียกิจสร้างคุณประโยชน์ต่อ
สาธารณชน โดยนำเสนอให้เห็นว่า กรมหลวงชุมพรทรางสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม ทำ
ให้สถานการณ์ปัญหาที่ดำรงอยู่คลี่คลายลง แต่คุณประโยชน์ที่พระองค์ทรงกระทำมิได้นำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงได้อย่างชัดเจน เช่น เรื่องการตั้งกองดับเพลิง กรมหลวงชุมพรทรางมีพระเกียรติคุณที่
ทรงช่วยเหลือประชาชนจากความเดือดร้อนเรื่องเพลิงไหม้ แต่กองดับเพลิงทหารเรือของพระองค์
มิได้สร้างความเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในสังคมไทย และพระประวัติก็มีได้อธิบายต่อไปว่า กองดับเพลิง
ทหารเรือเป็นเช่นไรหลังจากนั้น เป็นต้น

เราจะเห็นได้ว่า งานเขียนพระประวัติ ณ ช่วง พ.ศ. 2527-2536 ขยายความเป็น
วีรบุรุษของกรมหลวงชุมพรทรางมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อบริบทที่รัฐพยายามสร้างอุดมการณ์ของ
ชาติใหม่ขึ้นด้วยการยกสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์อยู่สูงสุดของสังคมไทยทั้งในฐานะ
เครื่องยึดเหนี่ยวสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของคนไทยและเอกลักษณ์ของชาติ การยกสถานะนี้ทำให้
พระมหากษัตริย์และเชื้อพระวงศ์ในราชวงศ์จักรีต้องมีบทบาทหน้าที่ที่อุทิศพระองค์สร้าง
คุณประโยชน์ต่อสังคมไทยวงกว้าง เพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณค่าความดีงามตามหลักพุทธศาสนา บทบาท
หน้าที่นี้มิได้จำกัดอยู่เพียงสถาบันพระมหากษัตริย์ในปัจจุบัน หากแต่ย้อนกลับไปยังสถาบัน
พระมหากษัตริย์ในอดีตด้วย แม้เรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรทรางยังคงนำเสนอตัวตนของ
พระองค์ในฐานะทหารเรือนักปฏิรูปสืบเนื่องจากกระแสความรู้ความเข้าใจเดิมที่ผ่านมา แต่คุณค่า
การทำคุณประโยชน์ต่อส่วนรวมกลายเป็นคุณค่ากรอบใหญ่ที่กำกับการอธิบายพระกรณียกิจทุกเรื่อง
ของพระองค์ และยกสถานะของพระองค์ขึ้นเป็นวีรบุรุษแห่งชาติผู้สร้างคุณประโยชน์ต่อส่วนรวม

3.2 โครงเรื่องพระประวัติเพื่อนำเสนอตัวตนผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกความเป็น สมัยใหม่

3.2.1 โครงเรื่องและแนวเรื่องของพระประวัติในทศวรรษ 2500-2510

ขณะที่การเล่าเรื่องพระประวัติส่วนหนึ่งได้นำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพร
ในฐานะผู้นำความเป็นสมัยใหม่ มีการเล่าเรื่องอีกส่วนหนึ่งที่นำเสนอตัวตนของพระองค์ในฐานะ
ผู้ใช้ศาสตร์วิชาการระบบความเป็นสมัยใหม่ด้วย โดยพยายามนำเสนอผ่านพระจริยวัตรอีกด้าน
หนึ่งที่ทรงเลื่อมใสอิทธิปาฏิหาริย์เหนือธรรมชาติและทรงใช้ภูมิความรู้ในการรักษาโรคแบบจารีต
เรื่องราวพระประวัติที่นำเสนอตัวตนของพระองค์ข้างต้นเริ่มปรากฏขึ้นในช่วงครึ่งหลังของทศวรรษ
2490 โดยมีงานเขียนพระประวัติโดยนาวาตรี หลวงรักษาราชทรัพย์ (รักษ์ เอกะวิภาต) นายทหาร
เรือยกกระบัตร เป็นจุดเริ่มต้นในฐานะงานเขียนชิ้นแรกที่พยายามอธิบายกระแสความรู้ความเข้าใจ

ต่อกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือที่รู้จักทั่วไปคือ “เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ” และเล่าพระชนม์ชีพช่วงที่ทรงออกจากราชการระหว่าง พ.ศ. 2454-2460 โดยหลวงรักษาราชการฯ เล่าถึงเรื่องพระจริยวัตรของพระองค์ด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์ของหลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า จ. ชัยนาท และเรื่องพระองค์ทรงเป็นหมอมพร ทั้งสองเรื่องนี้เป็นแกนเรื่องราวแม่บทที่สร้างโครงเรื่องหลวม ๆ เชื่อมโยงเกร็ดพระประวัติเรื่องเล่าต่าง ๆ เกี่ยวกับพระองค์ เพื่อแสดงตัวตนผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกความเป็นสมัยใหม่ ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นสองกลุ่มเรื่อง ได้แก่ กลุ่มเรื่องในโครงเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์ และกลุ่มเรื่องในโครงเรื่องหมอมพร เนื่องจากสองเรื่องนี้เล่าหรืออธิบายแยกออกจาก

กลุ่มเรื่องในโครงเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์เป็นกลุ่มเรื่องที่เล่าเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ โดยมีเรื่องพระจริยวัตรความเลื่อมใสศรัทธาของพระองค์ต่อหลวงปู่ศุขเป็นต้นเรื่อง และอธิบายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับหลวงปู่ศุขในฐานะศิษย์กับอาจารย์ทำให้พระองค์ทรงได้รับวิชาไสยศาสตร์หรือสิ่งรางของขลังจากหลวงปู่ศุข ทรงมีพลังอิทธิฤทธิ์เหนือธรรมชาติ และเกิดเรื่องเล่าลือที่พระองค์ทรงแสดงพลังนั้นในเหตุการณ์ต่าง ๆ เช่น เรื่องทรงมีวิชาคงกระพันชาตรี, เรื่องทรงแสดงวิชาไสยศาสตร์ย่องพระวรกายลงไปอยู่ในขวดโหลต่อหน้าหม่อมของพระองค์ และเรื่องทรงให้นายยัง หาญทะเลทดลองอิทธิฤทธิ์ผ้าประเจียดของหลวงปู่ศุข เป็นต้น

กลุ่มเรื่องในโครงเรื่องนี้จะมีแนวเรื่องสองแบบได้แก่ แบบกึ่งสุขนาฏกรรม-เย้ยหยัน (Comedic-satire) และแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) แนวเรื่องแบบแรกนั้นปรากฏในเรื่องพระจริยวัตรความเลื่อมใสศรัทธาของกรมหลวงชุมพรฯ ต่อหลวงปู่ศุข เพื่ออธิบายถึงเหตุที่กรมหลวงชุมพรฯ เริ่มมีความเลื่อมใสศรัทธาพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ทั้งที่ทรงศึกษาความรู้ความทันสมัยจากตะวันตก เรื่องราวมิได้มีปมปัญหาที่ชัดเจน เนื่องจากเกร็ดพระประวัตินี้ได้อธิบายว่า เมื่อพระองค์ทรงประสบเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ทั้งเรื่องปืนไรเฟิลไม่สามารถยิงพระเครื่องได้และเรื่องพลังปาฏิหาริย์ของหลวงปู่ศุขที่สามารถเสกหัวปลีเป็นกระต่ายและเสกพลทหารจ๊กเป็นจระเข้ พระองค์ทรงมีความเลื่อมใสวิชาไสยศาสตร์และฝากพระองค์เป็นศิษย์ของหลวงปู่ศุข โดยมีทรงแสดงความขัดแย้งต่อความคิดความเชื่อเดิมของพระองค์ ประหนึ่งว่า ความรู้ความทันสมัยจากตะวันตกมิอาจเข้ามาทดแทนศาสตร์ความรู้ดั้งเดิมที่ดำรงอยู่เดิมในสังคมไทยได้ทุกด้าน และพลังอิทธิปาฏิหาริย์อันเป็นองค์ความรู้นอกระบบสมัยใหม่มีความเหนือกว่า ดังจะเห็นได้จากการอธิบายถึงพลังปาฏิหาริย์ของพระเครื่องทำให้ปืนไรเฟิลไม่สามารถทำงานได้ และทำให้กรมหลวงชุมพรฯ ทรงเลื่อมใสแม้พระองค์ทรงเป็นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการศึกษาที่ทันสมัยจากต่างประเทศก็ตาม

แนวเรื่องแบบกึ่งสุขนานุกรม-เย้ยหยัน (Comedic-satire) นี้เป็นความพยายามของหลวงรักษาราชทรัพย์ที่จะอธิบายปรากฏการณ์ที่กรมหลวงชุมพรได้รับการระลึกถึงทั่วไปในสังคมไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2470-2480 ในฐานะเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร การระลึกถึงนี้มาจากชื่อเสียงเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของศาลเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพฯ โดยมีร่องรอยปรากฏขึ้นครั้งแรกอย่างน้อยในหนังสือพิมพ์ *หลักเมือง* เมื่อวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2484 หนังสือพิมพ์ได้พาดหัวข่าวว่า “เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรพอบพระทัยได้ดินแดน” และมีเนื้อความเล่าปรากฏการณ์เสียงประหลาดดังขึ้นที่ศาลกรมหลวงชุมพร โดยเล่าย้อนถึงเรื่องราวเสียงดังสนั่นหวั่นไหวจากศาลกรมหลวงชุมพรที่เกิดขึ้นเมื่อเดือนมกราคมและคำอธิบายจากผู้คุ้นเคยศาลแห่งนี้ว่า เสียงนี้เกิดขึ้นเพราะเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรคงไม่พอบพระทัยที่ทหารฝ่ายไทยหยุดรบ ต่อมาในเดือนมีนาคมนี้หลังจากมีข่าวที่ฝรั่งเศสยินยอมตกลงกรณีพิพาทเรื่องดินแดนไทยกับอินโดจีน เกิดเสียงหัวเราะประหลาดกับเสียงผีทำคนเดินดังมาจากศาลกรมหลวงชุมพร และมีผู้อธิบายว่า เสียงหัวเราะนี้เป็นอิทธิปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรที่ทรง “ดีพระทัยที่ไทยเราได้ดินแดนคืนแน่นอน”¹

นอกจากข่าวหนังสือพิมพ์หลักเมืองแล้ว ใน พ.ศ. 2493 พลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร ทรงมีลายพระหัตถ์ประทานมาถึงครอบครัวเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์จากการบนบานศาลกรมหลวงชุมพรที่นางเลิ้งเพื่ออำนวยความสะดวกในการเดินทางทางทะเลและทรงขอให้นางทองแถม ประยูรโต พระชายาคนหนึ่งของพระองค์ ไปแก้บนแทนพระองค์ โดยลายพระหัตถ์เล่าว่า

พຽ່ງนี้เรือจะแวะเกาะไคกีนาวาฐานทัพอเมริกันเพื่อรับเสบียง เนื่องจากเรือเราต้องเดินช้ากว่าปกติเพราะต้องคอยเรือสี่ซึ่งซึ่งเป็นเรือเก่าแล่นช้ามาก และโดนคลื่นลมแรงมาก...วันเดียวตามทางเจอได้ฝุ่นหลายหนแต่เราบนกรมหลวงชุมพรหายเจ็บไปทุกที่ ศักดิ์สิทธิ์มาก แก่ช่วยเอาเหล้าไปแก้บนที่ศาลที่วังท่านแทนเราด้วย²

หลักฐานทั้งสองนี้เป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่า ผู้คนทั่วไปในสังคมจะระลึกถึงกรมหลวงชุมพรในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอำนาจดลบันดาลปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ได้ และตลอดช่วงเวลาทศวรรษ 2470-2490 อาจจะมีได้มีการอธิบายความเป็นมาของอำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ที่

¹ เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรพอบพระทัยได้ดินแดน. (2484, 10 มีนาคม). *หลักเมือง*. หน้า 1,8.

² พลเอก หม่อมเจ้า เฉลิมศึก ยุคล. (2534). *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพพลตรี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร*. หน้า 150.

พระองค์ทรงมี เนื่องจากตัวตนของพระองค์ในฐานะเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯมีคุณสมบัติที่ไม่ สอดคล้องกับความรู้ความเข้าใจพื้นฐานต่อพระองค์ในฐานะผู้นำความทันสมัยจากตะวันตก กลับมาสร้างความเจริญต่อกองทัพเรือไทย หลวงรักษาราชทรัพย์จึงอาจเป็นบุคคลแรกที่อธิบาย ตัวตนเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯให้กลมกลืนกับตัวตนทหารเรือนักปฏิรูป รวมถึงได้รับความ นำเชื่อถือถึงความถูกต้องแม่นยำจากกองทัพเรือ ทำให้เรื่องนี้ได้รับการผลิตซ้ำและเป็นคำอธิบาย เรื่องพระจริยวัตรด้านนี้ที่ยังดำรงจวบจนปัจจุบัน

ส่วนแนวเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) ปรากฏในเกร็ดพระประวัติเรื่อง อธิปาทิหารีย์ส่วนใหญ่เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ แนวเรื่องนี้จะเชื่อมโยงกับเรื่องความสัมพันธ์ ระหว่างพระองค์กับหลวงปู่ศุขในฐานะศิษย์กับอาจารย์ โดยจะอธิบายว่า เมื่อพระองค์ทรงเป็นศิษย์ ของหลวงปู่ศุขแล้ว ทรงได้รับวิชาไสยศาสตร์จากหลวงปู่และฝึกหัดจนสามารถสำแดงให้ประจักษ์ ได้จริง ทำให้เกิดเรื่องเล่าลืออธิปาทิหารีย์เกี่ยวกับพระองค์ขึ้น เรื่องอธิปาทิหารีย์ส่วนใหญ่จึงจะ เล่าในลักษณะที่พระองค์ทรงแสดงพลังอธิปาทิหารีย์แก้ไขสถานการณ์ปัญหา เพื่อยืนยันอำนาจ ปาฏิหารีย์ของพระองค์

กลุ่มเรื่องในโครงเรื่องหมอพรเป็นกลุ่มเรื่องที่อธิบายเรื่องราวปาฏิหารีย์การ รักษาของกรมหลวงชุมพรฯต่อผู้คนในช่วงทรงออกรากราชการ โดยใช้นวนเรื่องกึ่งวีรคติ - สุขนาฏกรรม (Romantic-comedy) เล่าถึงความสำเร็จและปาฏิหารีย์ของพระองค์ในการรักษาโรค ด้วยวิธีแพทย์แผนไทย แม้ความสำเร็จของพระองค์เป็นเพียงการรักษาผู้คนให้หายป่วยและมีได้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ทั้งในช่วงเวลาที่พระองค์ทรงเป็นหมอพรอยู่และหลังจากทรงกลับเข้า รับราชการ เปลี่ยนสถานะของพระองค์ให้กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงและได้รับการจดจำทั่วไปในสังคม แม้หมอพรเป็นเพียงชั่วครวญเท่านั้น กลุ่มเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยการเล่าถึงการตัดสินใจ พระทัยของพระองค์ที่จะทรงประกอบอาชีพเป็นแพทย์ โดยทรงศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยจากพระ ยาพิษณุประสาทเวช (คง ถาวรเวช) หมอหลวง และทรงผสมยาทดลองกับสัตว์ชนิดต่าง ๆ จนกระทั่งเห็นว่า ยานี้สามารถรักษาโรคของคนได้ จึงทรงให้การรักษาผู้คนทั่วไปอย่างไม่เลือก หน้า ผู้ที่รับการรักษาต่างหายป่วยได้อย่างน่าอัศจรรย์และมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วทั้งกรุงเทพฯ ชื่อเสียงของพระองค์ด้านนี้มาจากเรื่องเล่าลือสองเรื่อง ได้แก่ เรื่องทรงรักษาวัณโรคแก่คู่สามีภรรยา ที่สำเพ็ง และเรื่องทรงทำคลอดให้แก่นางละคร รวมทั้งทรงมีความรู้เชี่ยวชาญเรื่องยาสมุนไพรต่าง ๆ และนิพนธ์คัมภีร์ตำรายา ซึ่งเก็บรักษาไว้ที่ศาลเคารพบูชาพระองค์ที่ย่านนางเลิ้ง (ในปัจจุบัน คัมภีร์ ฉบับนี้เก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานทหารเรือ ต.ปากน้ำ อ.เมืองสมุทรปราการ จ.สมุทรปราการ)

เราเห็นได้ว่า แม้โครงเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์และโครงเรื่องหมอพรมีลักษณะแนวเรื่องที่แตกต่างกัน แต่ทั้งสองโครงเรื่องนำเสนอข้อสรุปแบบเดียวกันคือ แบบ Formist โครงเรื่องทั้งสองต่างพยายามนำเสนอถึงคุณสมบัติของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ โดยแบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคือพระปรีชาสามารถในการใช้ศาสตร์นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ ซึ่งมาจากการที่พระองค์ทรงมีพระจริยวัตรที่เลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์และเป็นศิษย์ของหลวงปู่ศุข และมาจากการที่ทรงศึกษาวิชาแพทย์แผนไทยและทรงทดลองผสมยาต่าง ๆ จนมีความเชี่ยวชาญ ส่วนที่สองคือ พระอัธยาศัยของพระองค์ พระอัธยาศัยเป็นสิ่งที่ขบเน้นคุณค่าบเทาของพระองค์ให้โดดเด่นมากขึ้น เช่น ความโอบอ้อมอารีต่อผู้คนอย่างไม่เลือกหน้า, ความรักใคร่ห่วงใยต่อผู้อยู่ในอุปถัมภ์ของพระองค์ และความมุ่งมั่นพระทัยที่จะทรงกระทำสิ่งใดให้สำเร็จ เป็นต้น คุณสมบัติทั้งสองส่วนนี้จะผสมผสานกลมกลืนภายในเรื่องราวหนึ่ง ๆ และขบเน้นความเป็นวีรบุรุษของกรมหลวงชุมพรฯ ในเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ให้โดดเด่นมากขึ้น เช่น เรื่องทรงแสดงวิชาคงกระพันชาตรี เมื่อกรมหลวงชุมพรฯ ทรงทราบว่า มหาเด็กลูกของพระองค์กำลังถูกทำร้ายจากนักเลง ก็รีบเสด็จไปช่วยเหลือทันทีและทรงใช้พระวรกายรับคมดาบแทน เป็นต้น

เมื่อพิจารณาถึงนัยยะอุดมการณ์ของการเปลี่ยนแปลงแล้ว ผู้วิจัยพบว่า เกร็ดพระประวัติเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ทั้งในโครงเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์และในโครงเรื่องหมอพรแสดงถึงนัยยะอุดมการณ์แบบ Anarchist กล่าวคือ เมื่อพิจารณาเกร็ดพระประวัติในฐานะส่วนหนึ่งในเรื่องเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ตลอดพระชนม์ชีพ เกร็ดพระประวัติอิทธิปาฏิหาริย์นำเสนอการย้อนกลับสู่ศาสตร์ความรู้แบบจารีตของสังคมไทย ซึ่งย้อนแย้งกับเรื่องราวพระประวัติที่นำเสนอการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ โดยส่วนหนึ่งนำเสนอผ่านการที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงเลื่อมใสวิชาไสยศาสตร์ทันทีที่ทรงประสบเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ และทรงเชื่อมั่นอิทธิฤทธิ์ผ้าประเจียดของหลวงปู่ศุขที่จะสามารถช่วยให้นายยัง หาญทะเลปลอดภัยจากการถูกล่าดลามกิน อีกส่วนหนึ่งนำเสนอผ่านการที่พระองค์ทรงเลือกประกอบอาชีพแพทย์แผนไทยและทรงใช้วิชาความรู้ด้านนี้ช่วยเหลือผู้คน

การย้อนกลับสู่ความเป็นจารีตของไทยนี้ด้านหนึ่งสะท้อนถึงบริบทการขยายตัวของความต้องการเครื่องรางของขลังตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากการขยายตัวของอาชญากรรมทั่วประเทศจากการแพร่หลายของอาวุธปืนสงคราม, ความยากลำบากของประชาชนหลังสงคราม รวมทั้งความล้มเหลวของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายและรักษาระเบียบสังคม

อาชญากรรมดังกล่าวปฏิบัติการโดยอาชญากรที่ใช้อาวุธสงครามที่มีความอันตรายสูง¹ ซึ่งไม่เพียงสร้างความยากลำบากและเสี่ยงอันตรายต่อเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติหน้าที่ปราบปราม แต่กระทบต่อความปลอดภัยของสาธารณชนทั่วไปด้วย เมื่อรัฐไม่สามารถคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตได้ สาธารณชนจึงจำเป็นต้องแสวงหาสิ่งพึ่งพิงอื่นที่สามารถให้คุ้มครองความปลอดภัยของตนจากการเสี่ยงอันตราย ขณะเดียวกัน เจ้าหน้าที่รัฐก็ต้องใช้สิ่งพึ่งพิงที่จะสร้างขวัญกำลังใจและความเชื่อมั่นต่อความปลอดภัยในชีวิตของตนตลอดการปฏิบัติหน้าที่ที่เสี่ยงอันตราย

การขยายตัวของอาชญากรรมที่สูงขึ้นยังทำให้ผู้คนในสังคมได้เห็นถึงความเสื่อมทางศีลธรรมกับทางความศรัทธาของพุทธศาสนิก และหันวิตกว่า พุทธศาสนาอาจจะสูญสลายไปก่อนการมาถึงของพระศรีอริยเมตไตรยผู้ที่จะตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์สุดท้ายในปีที่ 5,000 จึงนำมาซึ่งกระแสการรื้อฟื้นพุทธศาสนา (Buddhist revivalism) โดยเฉพาะเมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงผนวชเมื่อ พ.ศ. 2499 และรัฐบาลเริ่มดำเนินการก่อสร้างพุทธมณฑลขึ้นเป็นปูชนียสถาน เพื่อเป็นพุทธบูชาและเป็นพุทธานุสรณีสถานเนื่องในวโรกาสมหามงคลกาลที่พระพุทธศักราชเวียนมาบรรจบครบรอบ 2,500 ปี ทำให้เกิดการผลิตพระเครื่องขึ้นจำนวนมากทั้งจากรัฐและเกจิอาจารย์ท้องถิ่นสนองความต้องการของผู้คนในสังคม²

กระแสความต้องการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ให้อำนาจการคุ้มครองความปลอดภัยในชีวิตและการรื้อฟื้นพุทธศาสนาอาจทำให้มีการเพิ่มเติมคำอธิบายเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพร ซึ่งเป็นบุคคลศักดิ์สิทธิ์ในย่านนางเลิ้งที่ได้รับความนิยมนับถือศรัทธามาตั้งแต่อน้อยในทศวรรษ 2480 โดยส่วนที่มีการเพิ่มเติมเข้ามาในช่วงทศวรรษ 2500 คือ เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกรมหลวงชุมพรกับหลวงปู่ศุข วัดมะขามเฒ่า จ.ชัยนาท โดยมองข้ามตัวตนความเป็นสมัยใหม่ของพระองค์จากเรื่องราวพระประวัติทั่วไป และเพิ่มเติมเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับการที่พระองค์ทรงสำแดงพลังอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ จากวิชาไสยศาสตร์ของหลวงปู่ ยืนยันความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างพระองค์กับหลวงปู่ในฐานะศิษย์กับอาจารย์ การอธิบายนี้ได้เปลี่ยนแปลงสถานะของเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะผีประจำท้องถิ่นให้กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์กึ่งผีกึ่งเทพที่เชื่อมโยงกับพุทธศาสนา ขณะเดียวกัน ก็นำเสนออำนาจปาฏิหาริย์ในการคุ้มครองความปลอดภัยต่อชีวิต เพื่อสร้างความนิยมเลื่อมใสแก่ผู้คนในสังคมมากขึ้น

¹ Chalong Soontravanich. (2005). *The Regionalization of Local Buddhist Saints: Amulets and Crime and Violence in Post WW II Thai Society*. page 11.

² *Ibid.* page 16.

ภาพประกอบ 1 ภาพเหรียญพระรูปกรมหลวงชุมพรฯด้านหน้าและหลังที่กองประวัติศาสตร์ทหารเรือรวบรวมตีพิมพ์ในหนังสือ พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันพุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510 สถานีทหารเรือสัตหีบ (พ.ศ. 2510) นำเสนอความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างกรมหลวงชุมพรฯกับหลวงปู่ศุขด้วยการพิมพ์พระฉายาลักษณ์ของพระองค์ไว้ด้านหนึ่ง อีกด้านหนึ่งพิมพ์เป็นรูปหลวงปู่ศุข

ที่มา: กองทัพเรือ. (2510). *พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันพุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510 สถานีทหารเรือสัตหีบ*. หน้า 9.

ส่วนการย้อนกลับสู่ความเป็นจารีตของไทยอีกด้านหนึ่งสะท้อนถึงการปะทะประสานของการแพทย์แผนไทยกับการแพทย์แบบตะวันตกในช่วงทศวรรษ 2490-2500 เนื่องจากความเจริญทางวิทยาศาสตร์การแพทย์และนโยบายของรัฐหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การแพทย์แบบตะวันตกได้ขึ้นมามีบทบาทนำทางสังคมมากขึ้นในฐานะเครื่องมือของรัฐในการจัดระเบียบวินัยแก่พลเมืองของชาติ¹ ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2490 เมื่อรัฐบาลไทยกับสหรัฐอเมริกา่วมลงนามในความตกลงช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการ ทำให้สหรัฐฯให้การสนับสนุนด้านการสาธารณสุขของประเทศไทยอย่างมาก โดยขยายบริการด้านแพทย์และการดูแลสุขภาพไปยังหัวเมืองด้วยการสร้างโรงพยาบาลประจำจังหวัดครบทุกจังหวัด และสนับสนุนความรู้

¹ ดูรายละเอียดใน ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2550). *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*.

กับเครื่องมือทันสมัยในการดำเนินงานปฏิบัติการป้องกันกำจัดโรค¹ การขยายตัวของการแพทย์สมัยใหม่สู่ท้องถิ่นชนบทจึงนำมาซึ่งการเปรียบเทียบประสิทธิภาพและความน่าเชื่อถือต่อการแพทย์แผนไทยที่อยู่นอกระบบความเป็นสมัยใหม่

เรื่องราวหมอพรด้านหนึ่งจึงอาจสะท้อนถึงความพยายามปรับตัวของการแพทย์แผนไทยด้วยการนำเสนอสองประการ ประการแรกคือ การแสดงให้เห็นถึงความเป็น “ศาสตร์” โดยอธิบายถึงการที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงต้องทดลองยาที่ทรงผสมขึ้นกับสัตว์ชนิดต่าง ๆ จนได้ยาที่สามารถรักษาโรคนั้นได้จริง ซึ่งเป็นความพยายามอธิบายศาสตร์แพทย์แผนไทยในเชิงวิทยาศาสตร์ การแพทย์ที่มีการทดลองประสิทธิภาพของยารักษาโรค ประการต่อมาคือ การแสดงประสิทธิภาพของการรักษาในลักษณะปาฏิหาริย์เหนือจริง โดยวิธีการแรกคือ การแก้ไขคำอธิบายใหม่จากเดิมที่หลวงรักษาราชทรัพย์ได้อธิบายไว้ว่า มีทั้งผู้ป่วยที่รักษาแล้วหายจากโรคและที่รักษาแล้วป่วยหนักจนตาย แต่ก็ยังทรงมีชื่อเสียง² งานเขียนพระประวัติในช่วงทศวรรษ 2500-2510 ได้แก้ไขใหม่เป็นผู้ป่วยที่รักษาหายจากโรคทุกคน ทำให้ทรงมีชื่อเสียง³ วิธีการต่อมาคือ การเพิ่มเรื่องราวเหตุการณ์ปาฏิหาริย์อย่างน้อยสองเหตุการณ์ ได้แก่ เรื่องทรงรักษาชาวจีนที่ยานสำเพ็ง และเรื่องทรงทำคลอดให้แก่นางละคร เพื่อยืนยันประสิทธิภาพของการรักษาของศาสตร์แพทย์แผนไทยในลักษณะความอัศจรรย์เหนือจริง วิธีการท้ายสุดคือ การเผยแพร่ความรู้ยาแผนไทย โดยบ่อยครั้งจะนำเสนอในส่วนถัดมาจากการเล่าเรื่องปาฏิหาริย์การรักษาโรคของกรมหลวงชุมพรฯ โนม่น้ำวให้ผู้อ่านเชื่อถือความรู้แพทย์แผนไทยก่อน แล้วจึงนำเสนอสูตรผสมยา เพื่อแสดงให้เห็นว่า ศาสตร์การแพทย์แผนไทยเป็นองค์ความรู้ที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้ เรื่องยาแผนไทยที่กล่าวถึงบ่อยครั้งในงานเขียนพระประวัติช่วงเวลานี้คือ เรื่องยาอายุวัฒนะ โดยเล่าถึงชีปะขาวผู้หนึ่งมาทูลบอกส่วนผสมยานี้ในลักษณะปริศนาแก่พระองค์ พระองค์ก็ทรงสามารถแก้ปริศนานี้ได้สำเร็จ ทรงแจกแจงส่วนผสมและวิธีการทำ รวมทั้งผสมยาชนิดนี้แจกจ่ายให้ผู้คนใกล้ชิดพระองค์⁴

เราจะเห็นได้ว่า เกร็ดพระประวัติเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ ใช้โครงเรื่องและแนวเรื่องมากกว่าหนึ่งแนวในการนำเสนอตัวตนของพระองค์ในฐานะผู้ใช้

¹ ชชาติชาย มุกสง. (2556). รัฐ โภชนาการใหม่กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการกินในสังคมไทย พ.ศ. 2482-2517. หน้า 107.

² กองทัพเรือ. 1.กปศ.ยก.ทร.3.6.13 เอกสารกองประวัติศาสตร์ กรมยุทธการทหารเรือ เรื่องพระราชประวัติกรมหลวงชุมพรฯ บางส่วน (21 สิงหาคม 2496-18 มกราคม 2497).

³ หม่อมเจ้าหญิง เริงจิตรแจรง อากาศ. (2516). เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. หน้า 26.

⁴ แหล่งเดิม. หน้า 28-29.

ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ โดยด้านหนึ่งเป็นความพยายามที่จะอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่พระองค์ทรงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในการรับรู้ของผู้คนในสังคมตั้งแต่ทศวรรษ 2480 ซึ่งย้อนแย้งกับความรู้ความเข้าใจเดิมต่อตัวตนของพระองค์ในฐานะผู้นำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสร้างความสำเร็จแก่สยาม อีกด้านหนึ่งเป็นการตอบสนองต่อบริบทกระแสความต้องการพึ่งพาสังค์ดุสิตที่เพิ่มขึ้นจากสถานการณ์ความรุนแรงในสังคมไทยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จนถึงทศวรรษ 2500 รวมถึงกระแสแพร่หลายของการแพทย์สมัยใหม่จากความช่วยเหลือของสหรัฐตั้งแต่ทศวรรษ 2490-2520

ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่า เกร็ดพระประวัติเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ได้แสดงถึงคุณสมบัติสำคัญที่ทำให้พระองค์ทรงเป็นที่ยอมรับแพร่หลายในสังคมคือ ความเป็นคนนอกขนชั้น โดยหนึ่งในเรื่องราวที่แสดงคุณสมบัตินั้นคือ การที่พระองค์ทรงอุปถัมภ์ช่วยเหลือราษฎรอย่างไม่เลือกหน้าด้วยการปลอมพระองค์เป็นสามัญชนและให้ผู้คนที่ไม่รู้จักพระองค์เรียกพระองค์ว่า หมอพร แทนการเรียกพระนามและอิสริยยศของพระองค์ ความเป็นหมอพรจึงเป็นสถานะที่ทำให้พระองค์มิได้ทรงดำรงอยู่ในชนชั้นนำและอธิบายถึงเหตุที่พระองค์ทรงได้รับการยอมรับหมู่ผู้คนชนชั้นล่างของสังคมในเรื่องราวเกร็ดพระประวัติ

อีกสิ่งหนึ่งที่ร่วมประกอบคุณสมบัตินี้ความเป็นคนนอกขนชั้นคือ พระจริยวัตรที่ทรงโปรดดื่มน้ำจันทน์หรือสุรา พระจริยวัตรนี้กล่าวถึงครั้งแรกในเรื่อง “บันทึกความจำพูนหม่อมทองงาน” จากหนังสือเรื่อง *บันทึกความทรงจำบางเรื่องของหม่อมเจ้าหญิงประสงค์สม บริพัตรในสมเด็จพระนางเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต* (พ.ศ. 2499) โดยกล่าวถึงเหตุที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงชุมพรฯ ออกจากราชการว่า เมื่อ ร.ศ. 130 ขณะที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสทางทะเล นายทหารผู้หนึ่งเมาสุราและทำปิ่นหลวงหาย จึงทรงกริ้วให้ปลดนายทหารเรื่อผู้นั้นออกจากราชการและโปรดเกล้าฯ ให้กรมหลวงชุมพรฯ ออกจากราชการด้วย เพราะ “ครูกี้เมาศิษย์ก็เมา”¹ ต่อมาในหนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2503) ได้ยืนยันพระจริยวัตรนี้จากเรื่องที่คุณคนเล่าถึงพระองค์ว่า พระองค์จะ “เสวยน้ำจันทน์เวลาเย็นที่วัง”² และท้ายสุด พระจริยวัตรนี้ได้รับการย้ำผ่านเรื่องทรงแสดงวิชาคงกระพันชาติที่ว่า พระองค์ทรงทราบเรื่องมหาดเล็กถูกนกเงือกทำร้ายขณะที่ทรงดื่มน้ำจันทน์อยู่ที่วัง³

¹ หม่อมเจ้าหญิง ประสงค์สม บริพัตร. (2499). *บันทึกความทรงจำบางเรื่องของหม่อมเจ้าหญิงประสงค์สม บริพัตรในสมเด็จพระนางเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต*. หน้า 17.

² กองทัพเรือ. (2503). *เล่มเดิม*. หน้า 77.

³ ทานตะวัน. (2504). *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ*. หน้า 238.

อย่างก็ตาม เมื่อคำอธิบายเรื่องเหตุที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงออกจากราชการโดย หม่อมเจ้าหญิง ประสงค์สม ได้รับการผลิตซ้ำในงานเขียนพระประวัติโดยบุคคลทั่วไปมากขึ้น พระจริยวัตรที่ทรงโปรดดื่มน้ำจันทน์ก็สร้างภาพลักษณ์แง่ลบต่อพระองค์และแสดงถึงความไม่เป็นมืออาชีพในฐานะนายทหารเรือ พระจริยวัตรนี้จึงได้รับการกล่าวถึงในพระประวัติฉบับทางการน้อยลง กระนั้น พระจริยวัตรนี้ยังคงดำรงอยู่ในพิธีกรรมบูชาเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ โดยมีเหล่าวิสกี้เป็นหนึ่งในเครื่องบูชาถวายแด่พระองค์ พระจริยวัตรนี้จึงยังดำรงอยู่ในความทรงจำของผู้คน และเป็นคุณสมบัติส่วนหนึ่งของความเป็นคนนอกขนชั้นนี้ที่ทำให้ตัวตนของพระองค์ในฐานะผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบสมัยใหม่ได้รับการจดจำทั่วไปมากกว่าความเป็นทหารเรือ

3.2.2 โครงเรื่องและแนวเรื่องของพระประวัติในทศวรรษ 2510-2530

ในช่วงทศวรรษ 2510-2530 การเล่าเกร็ดพระประวัติเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯในงานเขียนพระประวัติฉบับทางการได้ยกเกร็ดพระประวัติที่ผลิตขึ้นในช่วงก่อนหน้าจำนวนหนึ่งมาผลิตซ้ำอีกครั้ง ตอกย้ำกระแสความรู้ความเข้าใจต่อตัวตนด้านนี้ของพระองค์ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตาม บริบทใหม่ก็ได้เปลี่ยนแปลงคุณค่าอิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์ใหม่ จนกระทั่งปลายทศวรรษ 2530 การเชิดชูพระองค์ขึ้นเป็นวีรบุรุษแห่งชาติได้เริ่มปฏิเสธเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเกี่ยวกับพระองค์

เรื่องราวเกร็ดพระประวัติอิทธิปาฏิหาริย์ ณ ช่วงเวลานี้ส่วนใหญ่ก่อน พ.ศ. 2536 มีส่วนหนึ่งที่ผลิตซ้ำเรื่องที่เคยปรากฏในงานเขียนพระประวัติช่วงเวลาก่อนหน้าและอีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องราวใหม่ที่เพิ่มเติมเข้ามา เพื่อตอกย้ำกระแสความรู้ความเข้าใจ กลุ่มเรื่องในโครงเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์ยังคงดำเนินเรื่องด้วยการเล่าถึงความเลื่อมใสศรัทธาของกรมหลวงชุมพรฯต่อหลวงปู่ศุขเป็นต้นเรื่องและเชื่อมโยงกับเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงสำเร็จวิชาไสยศาสตร์ของหลวงปู่เช่นเดิม แต่มีการเพิ่มเติมเรื่องใหม่เข้ามาจำนวนสองกลุ่ม

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ช่วงที่กรมหลวงชุมพรฯยังทรงมีพระชนม์ชีพ โดยมีเรื่องเล่าที่ได้รับการผลิตซ้ำบ่อยครั้งจำนวนสี่เรื่อง ได้แก่ เรื่องหลวงปู่ศุขลงตะกรุดสามกษัตริย์ให้กรมหลวงชุมพรฯ, เรื่องพระจริยวัตรทำพิธีไหว้ครูทุกปี, เรื่องทรงเลื่อมใสเจ้าแม่เขียนโกว และเรื่องอ่าวตากัน ทั้งสี่เรื่องนี้มีลักษณะแนวเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) โดยนำเสนอถึงการที่กรมหลวงชุมพรฯทรงได้รับเครื่องรางศักดิ์สิทธิ์จากพระอาจารย์ของพระองค์, ความสำเร็จในการประกอบพิธีกรรมไหว้ครู, การได้รับรูปสลักเจ้าแม่เขียนโกวตามพระประสงค์ และการที่พระองค์ทรงได้รับการยอมรับจากตากันในฐานะศิษย์ร่วมอาจารย์เดียวกันตามลำดับ ขณะที่สามเรื่องแรกมิได้มีปมปัญหาชัดเจนและนำเสนอเรื่องความเลื่อมใสของกรมหลวงชุมพรฯต่ออำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ มี

เพียงเรื่องอ่าวตาคันที่มีปมปัญหาชัดเจน โดยเรื่องราวนำเสนอการเผชิญหน้าระหว่างกรมหลวงชุมพรกับนาย “กัน” ผู้ใช้วิชาไสยศาสตร์ขัดขวางมิให้พระองค์ทรงล่าสัตว์บนเกาะแห่งหนึ่งในอ่าวสตึก พระองค์ทรงถูกนายกันทำทนายว่า พระองค์กับทหารเรือมีโอกาสสามารถฆ่าเขาได้ จึงทรงรับสั่งให้ถ่วงนายกันลงทะเล แต่พระองค์กับทหารเรือไม่สามารถฆ่านายกันได้ เมื่อนายกันทนายว่าบุคคลเบื้องหน้าคือ กรมหลวงชุมพร พระราชโอรสของพระมหากษัตริย์ และแนะนำตนเองในฐานะศิษย์ของหลวงปู่ศุข สถานการณ์ก็คลี่คลายลง โดยกรมหลวงชุมพรทรงมีความปิติยินดีที่ได้พบเจอกับศิษย์ร่วมอาจารย์เดียวกัน จึงทรงประทานสิทธิในการทำมาหากินบนเกาะแห่งนี้แก่นายกันเพียงผู้เดียว และเรื่องเล่าเรื่องนี้ทำให้ทะเลบริเวณรอบเกาะแห่งนี้เรียกว่า “อ่าวตาคัน”¹

กลุ่มหลังเป็นกลุ่มเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์จากการบนบานร้องขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร เช่น เรื่องเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรทรงอำนาจการขายที่ดิน, เรื่องการตั้งศาลกรมหลวงชุมพรแห่งแรกที่ปากน้ำประแสร์, เรื่องเจ้าพ่อช่วยเด็กชาวประมง, เรื่องเจ้าพ่อทรงช่วยชีวิตพลเรือตรี ชินวัตร วงษ์เพ็ญศรี และเรื่องโชคลาภจากการสร้างพระอนุสาวรีย์ เป็นต้น เรื่องราวในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะปรากฏเพียงในงานเขียนพระประวัติโดยบุคคลนอกกองทัพเรือชั้นใดชั้นหนึ่ง และมิได้ปรากฏในงานเขียนพระประวัติฉบับทางการ เรื่องราวในกลุ่มนี้เล่าเรื่องด้วยแนวเรื่องสุขนาฏกรรม (Comedy) โดยเล่าถึงเหตุการณ์ปาฏิหาริย์ที่เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรทรงช่วยเหลือให้สถานการณ์ความเดือดร้อนคลี่คลายลงไป หรือดลบันดาลให้ผู้บนบานร้องขอได้รับโชคลาภ

ถึงแม้เกร็ดพระประวัติทั้งสองกลุ่มนี้มีลักษณะการเล่าเรื่องแตกต่างกัน แต่นำเสนอข้อสรุปของเรื่องแบบ Formist เหมือนกัน โดยกลุ่มหนึ่งมุ่งต่อยอดย้ำพระจริยวัตรด้านความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ด้วยการยืนยันความสัมพันธ์ระหว่างกรมหลวงชุมพรกับหลวงปู่ศุขผ่านการที่หลวงปู่ศุขลงตะกรุดสามกษัตริย์ถวายแด่พระองค์, การนิมนต์หลวงปู่ศุขมาร่วมพิธีไหว้ครุทางไสยศาสตร์ทุกปี และความปิติยินดีพระทัยที่ได้พบกับศิษย์ร่วมอาจารย์คนเดียวกัน รวมทั้งการเล่าถึงความเลื่อมใสต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ดังเช่นเรื่องทรงเลื่อมใสเจ้าแม่เขียนโกว ขณะเดียวกันอีกกลุ่มหนึ่งมุ่งยืนยันพลังอิทธิปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงมีด้วยการเล่าถึงการบนบานของผู้คนขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรในเรื่องเดือดร้อนต่าง ๆ

เมื่อผู้วิจัยพิจารณารายละเอียดของเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์กลุ่มหลัง ก็สังเกตเห็นว่า เรื่องราวจำนวนหนึ่งนำเสนอคุณสมบัติของเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรเพิ่มเติมจากคุณสมบัติเดิมที่ปรากฏในเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ช่วงเวลาก่อนหน้า นั่นคือ คุณสมบัติเกี่ยวกับดลบันดาลโชคลาภความมั่งคั่ง โดยคุณสมบัตินี้ได้กล่าวถึงในงานเขียนพระประวัติอย่างน้อยสองชิ้น

¹ แหล่งเดิม. หน้า 34-36.

ได้แก่ หนังสือ อนุสรณ์ งานพิธีประดิษฐานพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ศาลตำบลปากน้ำประแสร์ อำเภอกาญจนบุรี จังหวัดระยอง (พ.ศ. 2512) และหนังสือ พระประวัติและพระเกียรติคุณ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ (พ.ศ. 2534) ตัวอย่างเรื่องหนึ่งที่แสดงคุณสมบัตินี้คือ เรื่องการตั้งศาลกรมหลวงชุมพรฯ แห่งแรกที่ปากน้ำประแสร์ เรื่องนี้เล่าถึงการอธิษฐานของนายหลอง ทรัพย์เจริญ อดีตทหารเรือที่ออกจากราชการมาประกอบอาชีพชาวประมงที่ปากน้ำประแสร์ ร้องขอความช่วยเหลือจากเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ ให้ทรงดลบันดาลช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ คุณสมบัติดังกล่าวเกิดขึ้นภายใต้บริบทการขยายตัวของเศรษฐกิจเมืองในช่วงทศวรรษ 2520-2530 และการถดถอยลงของเศรษฐกิจภาคการเกษตรช่วงปลายทศวรรษ 2520

การขยายตัวของเศรษฐกิจเมืองนี้ส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยภายในด้านประชากร จากความสำเร็จในการคุมกำเนิด อัตราการเพิ่มประชากรได้ลดลงจากร้อยละ 3 ต่อปีในช่วงทศวรรษ 2490 เหลือเพียงร้อยละ 1 ต่อปีในช่วงทศวรรษ 2530¹ ความสำเร็จนี้ทำให้คนรุ่นหนุ่มสาวเข้าสู่การทำงานมากขึ้นขณะที่มีภาระการใช้จ่ายในการเลี้ยงครอบครัวน้อยลง ขณะเดียวกันเศรษฐกิจภาคการเกษตรประสบปัญหาผลผลิตตกต่ำลงและวิกฤตการณ์ราคาน้ำมันสูงขึ้นในทศวรรษ 2520 เนื่องด้วยสถานการณ์สงครามอิรัก-อิหร่าน (พ.ศ. 2523-2531) อีกส่วนหนึ่งมาจากปัจจัยภายนอกในด้านการลงทุนของญี่ปุ่นที่ไหลเข้าสู่ประเทศไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2520² ปัจจัยเหล่านี้ประกอบกับเสถียรภาพทางการเมืองไทยที่มั่นคงมากขึ้นหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ทำให้คุณค่าของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เปลี่ยนแปลงไป แม้คุณค่าในเรื่องการปกป้องคุ้มครองผู้นับถือจะยังคงดำรงอยู่ แต่ความหมายของความปลอดภัยได้รับการตีความกว้างขวางขึ้น ไม่เพียงแต่ภัยอันตรายต่อชีวิตเท่านั้น หากแต่รวมถึงความเสี่ยงต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของผู้คน เช่น การเรียน การสอบ, การทำธุรกิจการค้า และความเจ็บป่วย เป็นต้น รวมถึงการมีคุณสมบัติในเรื่องส่งเสริมโชคลาภ ดังนั้น กรณีพระประวัติเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของกรมหลวงชุมพรฯ ณ ช่วงเวลานี้จึงปรากฏเรื่องราวส่วนหนึ่งที่นำเสนอคุณสมบัติในแง่การช่วยเหลือเกื้อหนุนโชคลาภทางเศรษฐกิจ

ส่วนกลุ่มเรื่องในโครงเรื่องหมอพรก่อน พ.ศ. 2536 ก็ผลิตซ้ำการเล่าเรื่องตามเดิมเช่นกัน โดยยังคงเล่าถึงเรื่องทรงเป็นหมอพรเป็นเรื่องราวแรกเริ่ม และมีเรื่องเล่าที่ได้รับการผลิตซ้ำบ่อยครั้งสี่เรื่อง ได้แก่ เรื่องทรงรักษาชาวจีนที่สำเพ็ง, เรื่องทรงทำคลอดนางละคร, เรื่องสูตทยาอายุวัฒนะ และเรื่องคัมภีร์ตำรายาของพระองค์ เรื่องราวเกือบทั้งหมดยังคงเล่าเรื่องเช่นเดิม มี

¹ คริส เบเกอร์; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. หน้า 300.

² แหล่งเดิม. หน้า 301-302.

เพียงเรื่องคัมภีร์ตำยาที่ได้รับการเพิ่มเติมมากขึ้นด้วยการให้รายละเอียดตัวอย่างยาแผนไทยที่เขียนในคัมภีร์ เรื่องราวส่วนใหญ่ดำเนินแนวเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) นำเสนอความสำเร็จในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะหมอพร และพระปรีชาสามารถในด้านการแพทย์แผนไทยตามเกร็ดพระประวัติเรื่องนี้ที่ได้ผลิตขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมา

แนวเรื่องของเกร็ดพระประวัติเรื่องนี้ได้นำเสนอข้อสรุปแบบ Formist โดยมองว่าความสำเร็จในการประกอบอาชีพแพทย์แผนไทยมาจากพระปรีชาสามารถของกรมหลวงชุมพรฯ ในความรู้ด้านนี้และพระอภัยมณีที่ทรงมีน้ำพระทัยรักษาผู้คนอย่างไม่เลือกหน้า จนกระทั่งถึงทศวรรษ 2530 คุณค่าเรื่องพระปรีชาสามารถและพระอภัยมณีของพระองค์ได้รับการตีความใหม่ภายใต้กรอบที่กว้างขึ้นคือ คุณค่าการบำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม ซึ่งเป็นอุดมการณ์ใหม่ที่รัฐพยายามจะสร้างขึ้นเพื่อยกสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้สูงขึ้น กรอบคุณค่านี้อาจได้ตีความอธิบายความเป็นหมอพรใหม่ในลักษณะพระมหากษัตริย์เบื้องลึกที่จะทรงอุทิศพระองค์กระทำประโยชน์ต่อประเทศชาติแม้จะมีได้ทรงอยู่ในราชการ กรอบคุณค่านี้อาจเริ่มปรากฏในงานเขียนพระประวัติที่จัดพิมพ์โดยสมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์แห่งชาติ โดยให้คุณค่าต่อพระกรณียกิจที่ทรงเป็นหมอพรว่า “พระองค์จึงทรงเป็นนักสังคมสงเคราะห์อาสาสมัครที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งของเมืองไทย ที่ทรงสงเคราะห์ประชาชนผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน ด้วยพระเมตตากรุณาอันสูงยิ่ง โดยไม่ประสงค์ลาภยศและสิ่งตอบแทนแต่ประการใด”¹ การให้คุณค่ากรอบใหญ่เช่นนี้ทั้งต่อเรื่องราวพระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือและต่อเรื่องราวหมอพรได้ทำให้ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ มีความเป็นวีรบุรุษที่อุทิศพระองค์ต่อประโยชน์ส่วนรวมเช่นเดียวกับเชื้อพระวงศ์พระองค์อื่นในราชวงศ์

ทั้งกลุ่มเรื่องในโครงเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์และกลุ่มเรื่องในโครงเรื่องหมอพรต่างมีนัยยะอุดมการณ์แบบ Anarchist เช่นเดียวกันและตีความด้วยอุดมการณ์ใหม่ของชาติ โดยมองว่า แม้ความทันสมัยจากตะวันตกเป็นสิ่งที่สร้างความเจริญก้าวหน้าต่อชาติบ้านเมือง แต่องค์ความรู้จารีตของไทยทั้งวิชาไสยศาสตร์และความรู้แพทย์แผนไทยมีคุณประโยชน์ต่อสังคมอีกด้านหนึ่งที่ทัดเทียมกับความรู้แบบตะวันตก และมีอาจทดแทนด้วยความรู้ความทันสมัยแบบตะวันตก

¹ นันทวัน เพ็ชรวัฒน์; และ สมเกียรติ ศรีวิสัย. (2534). *พระประวัติและพระเกียรติคุณ พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. หน้า 16.

อย่างไรก็ตาม เมื่อกรมหลวงชุมพรฯ จะได้รับการเชิดชูเป็นวีรบุรุษแห่งชาติด้วยการเฉลิมพระเกียรติยศพระองค์เป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” โดยกองทัพเรือใน พ.ศ. 2536¹ เรื่องราวเกียรติพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ในงานเขียนฉบับทางการทั้งเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และเรื่องหม่อมพระจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงในการเล่าเรื่องและในรายละเอียด เพื่อขบเน้นคุณสมบัติความเป็นวีรบุรุษด้านทหารเรือและการเป็นผู้สร้างคุณประโยชน์ต่อชาติมากขึ้น ขณะที่ลดคุณสมบัติความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลง ร่องรอยของการเปลี่ยนแปลงนี้เริ่มปรากฏครั้งแรกในเรื่อง “เกียรติพระประวัติเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” จากหนังสือ *อนุสรณ์ท่านหญิงเจิง* (พ.ศ. 2537)

กลุ่มเรื่องในโครงเรื่องพระจริยวัตรด้านเลื่อมใสศรัทธาวิชาไสยศาสตร์เป็นส่วนที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดทั้งแนวเรื่องและรายละเอียด งานเขียนพระประวัตินี้ใช้แนวเรื่องเย้ยหยัน (Satire) เล่าเรื่องตรงข้ามกับความรู้ความเข้าใจเดิมของผู้คนต่อตัวตนเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ ที่สืบเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 พระประวัติได้นำเสนอความทรงจำของหม่อมเจ้าหญิง เริงจิตร์แจรง อากาศ พระธิดาของกรมหลวงชุมพรฯ ว่า แม้ท่านหญิงยืนยันความเลื่อมใสศรัทธาของกรมหลวงชุมพรฯ ต่อไสยศาสตร์และเครื่องครัดพุทธศาสนาอย่างมาก แต่ท่านหญิงก็ไม่เคยประสบหรือเห็นอิทธิปาฏิหาริย์ใด ๆ จากพระองค์หรือจากเกจิอาจารย์รูปใดที่พระองค์ทรงนับถือ ตัวอย่างเรื่องหนึ่งคือ เรื่องกรมหลวงชุมพรฯ ทรงพบหลวงปู่ศุขครั้งแรก หม่อมเจ้าหญิง เริงจิตร์แจรงเล่าว่า เมื่อเรื่องของกรมหลวงชุมพรฯ จอดเทียบท่าหน้าวัดมะขามเฒ่า จ. ชัยนาท ท่านหญิงมิได้พบเห็นอิทธิปาฏิหาริย์ที่หลวงปู่ศุขเสกหัวปลีเป็นกระต่ายตามเรื่องเล่าลือเดิม หากแต่ลูกศิษย์วัดเป็นผู้เล่าความขลังความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงปู่ศุข ทำให้กรมหลวงชุมพรฯ ทรงสนพระทัย จึงเสด็จไปพูดคุยกับหลวงปู่และทรงขอเป็นศิษย์เรียนวิชาอาคม²

ส่วนกลุ่มเรื่องในโครงเรื่องหม่อมพระยังเล่าเรื่องยังคงใช้แนวเรื่องแบบสุขนาฏกรรม (Comedy) เช่นเดิม แต่มีการเปลี่ยนมุมมองการนำเสนอและรายละเอียดของการเล่าเรื่องใหม่ เกียรติพระประวัติมิได้นำเสนอถึงปาฏิหาริย์หรือความสำเร็จในการรักษาโรคของกรมหลวงชุมพรฯ หากแต่เล่าถึงพระหฤทัยของพระองค์ที่ทรงมีพระประสงค์จะกระทำประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยอธิบายว่า หลังจากที่พระองค์ทรงดำเนินพระชนม์ชีพบนเรือใบอยู่ระยะหนึ่ง ทรงมีพระดำริไม่เห็นประโยชน์และมีเวลาว่างมากมาย จึงจะทรงเป็นหมอรักษาผู้คนเป็นการสร้างบุญกุศล เมื่อทรงเป็น

¹ พลเรือตรี กฤษา พรธนะแพทย์. (2537). นานไปเขาไม่ลืม... วันอากาศ. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเจิง*. หน้า 355.

² หม่อมเจ้าหญิง เริงจิตร์แจรง อากาศ. (2537). เกียรติพระประวัติเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเจิง*. หน้า 227.

หมอลแล้ว พระองค์ทรงทำการรักษาแก่ผู้คนโดย “ไม่เลือกจะยากดีมีจน แม้แต่คนในสำเพ็ง บ้านกระจอกก่องอาก็ไปรักษา...ตอนเย็นเสด็จไปรับลูกที่โรงเรียน เลยเสด็จแวะเยี่ยมคนไข้...จะมีคนตามไปรักษาเสมอ และไม่เคยมืดค่ำรักษา วงเจ้านายก็ตามไป...กุศลและใจที่ทำ ไม่เคยมืดจะเอาอะไร จึงรักษาได้ดี กุศลส่งให้รักษาให้หายเกือบทุกราย”¹

การเล่าเรื่องด้วยมุมมองนี้เป็นไปตามบริบทของอุดมการณ์แห่งชาติที่รัฐสร้างขึ้นใหม่เพื่อยกสถานะสถาบันพระมหากษัตริย์ เรื่องราวพระชนมชีพของกรมหลวงชุมพรฯจึงนำเสนอข้อสรุปแบบ Formist เพื่อขับเน้นคุณค่าความหมายต่อบทบาทของชนชั้นนำสอดคล้องตามอุดมการณ์ใหม่ โดยด้านหนึ่งดำเนินด้วยการเปลี่ยนมุมมองการนำเสนอเรื่องหมอลพรใหม่ โดยการเล่าถึงความทุ่มเทพระทัยในการเป็นหมอลรักษาผู้คนข้างต้น เพื่อแสดงให้เห็นถึงพระหฤทัยของพระองค์ในฐานะตัวแทนของชนชั้นนำที่ดีที่มุ่งหวังสร้างประโยชน์สุขต่อมวลชน อีกด้านหนึ่งด้วยการเริ่มปฏิเสธโดยนัยถึงเรื่องเล่าลือเกี่ยวกับการที่กรมหลวงชุมพรฯทรงมีอำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ในช่วงที่ยังทรงมีพระชนมชีพทั้งหมด โดยมองว่า ประสพการณ์เชิงประจักษ์ของหม่อมเจ้าหญิง เริงจิตรแจรงเป็นหลักฐานยืนยันข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯในทุกเรื่อง คุณสมบัติความน่าเชื่อถือต่อความทรงจำของท่านหญิงด้านหนึ่งมาจากความสัมพันธ์ระหว่างท่านหญิงกับกรมหลวงชุมพรฯ ซึ่งหม่อมราชวงศ์ อภิเดช อากาศ พระนัดดาของกรมหลวงชุมพรฯ ได้ยืนยันความน่าเชื่อถือของเรื่องราวพระประวัติที่ท่านหญิงเขียนขึ้นด้วยสถานะการเป็นพระธิดาที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกรมหลวงชุมพรฯมากที่สุด และท่านหญิงเขียนบันทึกความทรงจำนี้ตั้งแต่ช่วงที่ยังมีสุขภาพแข็งแรงและความจำที่ดีมาก² อีกด้านหนึ่งมาจากความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างราชสกุลอากาศกับกองทัพเรือ ทุกวันครบรอบการสิ้นพระชนม์แต่ละปี ผู้บัญชาการทหารเรือจะเป็นตัวแทนของกองทัพเรือไปร่วมงานบำเพ็ญกุศลของราชสกุลอากาศแต่กรมหลวงชุมพรฯ ซึ่งมีร่องรอยปรากฏตั้งแต่ทศวรรษ 2510 และกองทัพเรือก็เป็นผู้จัดพิมพ์หนังสืออนุสรณ์ระลึกถึงท่านหญิงขึ้นนี้ โดยมีพลเรือตรี กฤษา พรธนะแพทย์ เป็นผู้เขียนและผู้เรียบเรียง และงานเขียนนี้ได้รับการสนับสนุนการจัดพิมพ์จากผู้บัญชาการทหารเรือถึงสองท่านคือ พลเรือเอก วิเศษฐ์ กุณยวนิช (พ.ศ. 2534-2536) และพลเรือเอก ประเจตน์ ศิริเดช (พ.ศ. 2536-2539)³

¹ แหล่งเดิม. หน้า 213, 215.

² หม่อมราชวงศ์ อภิเดช อากาศ. (2537). เกร็ดพระประวัติเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง*. หน้า 200.

³ พลเรือตรี กฤษา พรธนะแพทย์. (2537). “เรารักท่านหญิงเริง”. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง*. หน้า 378.

ภาพประกอบ 2 พลเรือเอก จรูญ เฉลิมเตียรณ ผู้บัญชาการทหารเรือ และ พลเรือเอก อนันต์ เนตรโรจน์ รองผู้บัญชาการทหารเรือ ร่วมงานพิธีอุทิศส่วนกุศลของราชสกุลอภากาศถวายแด่กรมหลวงชุมพรเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2513 ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร กรุงเทพฯ

ที่มา: พิธีอุทิศส่วนกุศลถวายแด่ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. (2513, มิถุนายน). ใน *กระตุก*. 15(169): 26.

การขบเน้นคุณค่ายังดำเนินผ่านนัยยะอุดมการณ์แบบ Liberal ที่ปรากฏในงานเขียนพระประวัตินี้ด้วย โดยให้คุณค่าต่อเรื่องความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์เพียงในฐานะพระจริยวัตรของกรมหลวงชุมพรที่ทรงมีความสนพระทัยต่อสิ่งต่าง ๆ เท่านั้น งานเขียนนี้จึงมิได้ผลิตซ้ำเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ที่เล่าลืออยู่ในสังคม ขณะเดียวกัน ก็ได้แก้ไขหรือพิจารณาเรื่องราวเหล่านั้นในฐานะความเข้าใจผิดแต่อย่างใดอาจเนื่องด้วยพลเรือตรี กรีฑามองว่า เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์

เหล่านั้นเป็นสิ่งที่ยืนยันความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนต่อพระองค์เช่นเดียวกับคำอธิบายในบทความเรื่อง “พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” (พ.ศ. 2516)¹

นอกจากเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว เรื่องหมอพระองค์ก็สะท้อนถึงนัยยะอุดมการณ์แบบ Liberal เช่นกัน งานเขียนพระประวัตินี้อธิบายคุณสมบัติความเป็นแพทย์ของกรมหลวงชุมพรฯ ใหม่ในลักษณะ “แพทย์แผนไทยสมัยใหม่” ซึ่งแตกต่างจากความเป็นแพทย์แผนไทยตามเรื่องราวเดิม เรื่องราวเดิมได้อธิบายว่า พระองค์ทรงศึกษาแพทย์แผนไทยจากพระยาพิษณุประสาทเวช (คงถาวรเวช) เพียงผู้เดียว และทรงทดลองผสมยาทดลองกับสัตว์ต่าง ๆ เมื่อยาได้ผลดี จึงนำมารักษาผู้คน เรื่องราวหมอพระองค์นี้ได้ผลิตซ้ำเฉพาะเนื้อหาส่วนที่เขียนเพิ่มโดยหม่อมเจ้าหญิง เริงจิตรแจรงในหนังสือเรื่อง *เกร็ดพระประวัติฯ* (พ.ศ. 2516) ซึ่งพยายามอธิบายคุณสมบัติความเป็นหมอใหม่ในลักษณะการผสมผสานระหว่างความเป็นแพทย์แผนไทยที่ใช้สมุนไพรในการรักษาโรคกับความ เป็นวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก โดยเล่าถึงวิธีการที่พระองค์ทรงผลิตยารักษาโรคด้วยว่า กรมหลวงชุมพรฯ ทรงมีอุปกรณ์สมัยใหม่ในการผลิตยา เช่น กล้องจุลทรรศน์, เครื่องกลั่นสมุนไพร และเครื่องจักรอัดยาเม็ด เป็นต้น และทรงแต่งพระองค์อย่างหอมฟุ้ง สวมผ้ากันเปื้อนในการปฏิบัติงานในห้องทดลองของพระองค์² ความเป็นแพทย์แผนไทยสมัยใหม่นี้ได้รับการอธิบายความเป็นมาว่า พระองค์ทรงศึกษาวิชาแพทย์จากพระอาจารย์หลายท่าน ทรงมีพระยาพิษณุประสาทเวชเป็นพระอาจารย์คนแรก และต่อมาก็ทรงศึกษาวิชาแพทย์จากพระอาจารย์อีกหลายคน เช่น แพทย์ชาวอิตาลี ชื่อ “โบไตน์”, แพทย์ชาวญี่ปุ่นชื่อ “มิตทานิ” รวมถึงพระภิกษุชื่อ อาจารย์ป๊อต³

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า ความเป็นแพทย์แผนไทยสมัยใหม่นี้อาจได้รับอิทธิพลจากความแพร่หลายมากขึ้นของการแพทย์แผนปัจจุบันอันเนื่องมาจากการผลักดันโครงการสาธารณสุขมูลฐานโดยภาครัฐให้เป็นวาระแห่งชาติตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2520-2530 จากความสำเร็จในโครงการทดลองอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านที่ดำเนินการในช่วงทศวรรษก่อน โครงการทดลองนี้ได้สร้างผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผสส.) และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) ขึ้นเป็นตัวแทนของภาครัฐในการให้ข้อมูลข่าวสารการดูแลสุขภาพขั้นพื้นฐานและการรักษาอาการเจ็บป่วย

¹ สำนักงานเลขาธิการกองทัพอากาศ. (2516, พฤษภาคม). พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวิกศาสตร์*. 56(5): 51.

² หม่อมเจ้าหญิง เริงจิตรแจรง อากาศกร. (2537). *เกร็ดพระประวัติเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง*. หน้า 213.

³ แหล่งเดิม.

แก่ประชาชนในท้องถิ่นชนบทโดยคิดค่าบริการไม่แพง¹ อาสาสมัครทั้งสองนี้เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการเข้าไปจัดการสุขภาพของชาวบ้านชนบทตามความประสงค์ของรัฐส่วนกลาง ความสำเร็จดังกล่าวทำให้เกิดโครงการสาธารณสุขมูลฐานขึ้น เพื่อสร้างอาสาสมัครทั้งสองเข้าไปจัดการสุขภาพของชาวบ้านชนบทต่อเนื่องตั้งแต่ทศวรรษ 2520 เมื่อสิ้นสุดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) มีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน และศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนทั่วประเทศไทย โดยมีอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านจำนวน 653,262 คน และมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนจำนวน 64,832 แห่ง² การจัดการด้านสาธารณสุขของรัฐส่วนกลางนี้จึงอาจเข้ามามีอิทธิพลต่อมุมมองของผู้คนชนบทถึงความเหนือกว่าของการแพทย์แผนปัจจุบัน และทำให้คุณสมบัตินี้เป็นแพทย์แผนไทยดั้งเดิมและความอัศจรรย์ในการรักษาโรคของหมอพรต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับทัศนคติของผู้คนในสังคมดังกล่าว

เราจะเห็นได้ว่า เกร็ดพระประวัติเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ในช่วงทศวรรษ 2510-2530 ส่วนใหญ่ได้ต่อยอดจากตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบสมัยใหม่ โดยผลิตซ้ำเรื่องราวและขบเน้นคุณสมบัติของพระองค์ที่ปรากฏในช่วงก่อนหน้าด้วยการเพิ่มเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ แต่บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงนโยบายทางเศรษฐกิจออกจากภาคการเกษตรในช่วงทศวรรษ 2510-2520 ทำให้คุณสมบัติในการดลบันดาลโชคลาภเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของตัวตนด้านนี้

จนกระทั่งถึงทศวรรษ 2530 อุดมการณ์ใหม่ของชาติที่ต้องการยกสถานะสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นสถาบันสูงสุดของสังคมไทยได้กำหนดบทบาทของชนชั้นนำให้แสดงถึงการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อมวลชน คุณค่าการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อมวลชนจึงได้กลายเป็นกรอบคุณค่าใหญ่ที่กำกับการตีความคุณค่าต่อทุกพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯ ทั้งในเรื่องกิจการทหารเรือและเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ โดยเฉพาะเรื่องราวหมอพร ซึ่งเป็นพระกรณียกิจที่ทรงกระทำประโยชน์ต่อมวลชนโดยตรง ทำให้ตัวตนของหมอพรผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบสมัยใหม่ได้รับการตีความใหม่ โดยเริ่มหันเหมุมมองจากความสำเร็จอย่างอัศจรรย์ในการรักษาโรคไปสู่

¹ ทวีทอง หงส์วิวัฒน์; และคณะ. (2524, ตุลาคม-ธันวาคม). วิเคราะห์โครงการสาธารณสุขมูลฐานไทย. ใน *สังคมศาสตร์การแพทย์*. 3(3): 4-5. (อ้างอิงจาก ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2550). *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*. หน้า 298.)

² รัตติยา ศीलสารรุ่งเรือง. (2543). 20 ปีของเส้นทางสู่การมีสุขภาพดีถ้วนหน้าของประชาชน. หน้า 41-47. (อ้างอิงจาก ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2550). *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*. หน้า 302.)

คุณประโยชน์ที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงกระทำ และยกคุณค่าการตั้งพระทัยอุทิศพระองค์เพื่อสร้างประโยชน์ต่อผู้คนเป็นคุณสมบัตินี้ที่กำกับการอธิบายคุณสมบัตินี้ ๗ ของพระองค์

ต่อมามุมมองนี้ได้กลายเป็นมุมมองกระแสหลักที่ขบเน้นคุณสมบัตินี้ความเป็นวีรบุรุษของพระองค์หลังจากทรงได้รับการเฉลิมพระเกียรติขึ้นเป็น “พระบิดาแห่งกองทัพเรือไทย” ใน พ.ศ. 2536 จวบจนถึงปัจจุบัน การขบเน้นคุณสมบัตินี้ความเป็นวีรบุรุษทหารเรือกับการอุทิศตนเพื่อประโยชน์ต่อส่วนรวมกลายเป็นประเด็นหลักในการเล่าเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ทำให้การเล่าเรื่องราวเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเริ่มมิได้รับการยอมรับในการเขียนพระประวัติฉบับทางการแม้กระแสความรู้ความเข้าใจอยู่ยงดำรงอยู่ในสังคมและในงานเขียนพระประวัติโดยบุคคลสาธารณะคนอื่นนอกกองทัพเรือกับราชสกุลอาภากร

4. สรุปท้ายบท

งานเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ฉบับทางการได้แสดงถึงการเปลี่ยนแปลงการสร้างความหมายต่อตัวตนของพระองค์ในแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งการเปลี่ยนแปลงโครงเรื่องการเล่าพระชนม์ชีพออกเป็นสองด้าน ได้แก่ ด้านการเล่าเรื่องพระชนม์ชีพทั่วไปและพระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือ และด้านการเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง

การเล่าเรื่องด้านแรกได้มีการเปลี่ยนแปลงแนวเรื่องจากสุขนาฏกรรม (Comedy) ในงานเขียนพระประวัติช่วงก่อนทศวรรษ 2490 ไปสู่แนวเรื่องวีรคติ (Romance) ในช่วงหลังทศวรรษ 2490 ทำให้ตัวตนของพระองค์ในสองช่วงเวลาดังกล่าวถูกนำเสนอแตกต่างกัน ตัวตนของพระองค์ในฐานะเชื้อพระวงศ์แบบอย่างผู้นำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสู่สยามเพื่อสนองราชกิจของพระมหากษัตริย์ได้รับการผลักดันไปสู่ตัวตนใหม่คือ ทหารเรือนักปฏิรูปผู้วางรากฐานกิจการทหารเรือไทย โดยใช้ข้อสรุปแบบ Formist อธิบายความสำเร็จในพระกรณียกิจของพระองค์ด้วยคุณสมบัตินี้ความเป็นวีรบุรุษที่พระองค์ทรงมี เช่น ความกล้าหาญริเริ่มกระทำสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น, พระปรีชาสามารถด้านการทหารเรือ และความมุ่งมั่นกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จดังพระประสงค์ เป็นต้น และดำเนินเรื่องด้วยนัยยะอุดมการณ์แบบ Liberal-radical ด้วยการชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของความรู้ความสามารถของคนไทยจากเดิมไม่สามารถเดินเรือในทะเลลึกได้ไปสู่การมีความสามารถนั้นพร้อมประเพณีวัฒนธรรมทหารเรือที่เป็นสากลและได้รับการยอมรับจากนานาชาตินับตั้งแต่ในช่วงที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงมีพระชนม์ชีพ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงกิจการทหารเรือจากเดิมที่มีได้มีรากฐานใดจากราชการในอดีตกลายเป็นองค์กรราชการสมัยใหม่ที่มีเกียรติยศ

การเปลี่ยนแปลงตัวตนนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทที่กองทัพเรือพยายามฟื้นฟูขวัญกำลังใจของบุคลากรองค์กรและต่อรองสถานะของตนเองหลังความพ่ายแพ้ในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 ขณะเดียวกัน กระแสการฟื้นฟูสถานะทางการเมืองของสถาบันพระมหากษัตริย์ที่เริ่มเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2490-2510 ได้เกื้อหนุนผลักดันการเปลี่ยนแปลงตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ข้างต้นเนื่องด้วยพระองค์ทรงเป็นเชื้อพระวงศ์พระองค์หนึ่งในราชวงศ์จักรี และการนำเสนอบทบาทของพระองค์ในการนำความทันสมัยกลับมาสร้างความเจริญให้ประเทศชาติรอดพ้นจากการตกเป็นอาณานิคมก็ช่วยตอกย้ำความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์มากขึ้น

ส่วนด้านการเล่าเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงได้เริ่มปรากฏครั้งแรกใน พ.ศ. 2494 จากเรื่องเล่าความทรงจำของนาวาตรี หลวงรักษาราษฎร์พิชัย โดยท่านใช้แนวเรื่องกึ่งสุขนาฏกรรม-เย้ยหยัน (Comedic-satire) อธิบายถึงปรากฏการณ์ที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงได้รับการระลึกถึงในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในทศวรรษก่อนหน้า และใช้แนวเรื่องสุขนาฏกรรม (Comedy) เล่าเรื่องพระชนมชีพของพระองค์ในช่วงที่ทรงออกจากราชการไปประกอบอาชีพแพทย์แผนไทย การนำเสนอเรื่องราวทั้งสองได้นำเสนอข้อสรุปแบบ Formist อธิบายปรากฏการณ์ทั้งสองด้วยคุณสมบัติของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงมีพระจริยวัตรเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ และนำพระทัยโอบอ้อมอารีต่อผู้คนอย่างไม่เลือกหน้า คุณสมบัติทั้งสองจึงทำให้พระองค์ทรงได้รับการเล่าลือในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสร้างตัวตนการเป็นผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ตรงข้ามกับตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ได้แสดงในงานเขียนพระประวัติฉบับทางการ ขณะเดียวกัน ตัวตนการเป็นผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ได้แสดงนัยยะอุดมการณ์แบบ Anarchist สะท้อนถึงบริบทที่คุณค่าศาสตร์ความรู้จารีตในสังคมไทยได้รับการให้ความสำคัญในช่วงทศวรรษ 2500-2500 ด้านหนึ่งคือ กระแสความต้องการสิ่งพิงพิงทางจิตใจของผู้คนที่เผชิญภัยอันตรายจากความรุนแรงของอาชญากรรมที่เพิ่มสูงขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องด้วยการแพร่หลายของอาวุธปืนสงครามและความล้มเหลวของรัฐส่วนกลางในการสร้างระเบียบกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงความขัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองทหารบก, ตำรวจ และทหารเรือ อีกด้านหนึ่งคือ การปะทะประสานคุณค่าระหว่างความรู้แพทย์แผนไทยกับความรู้การแพทย์ปัจจุบันที่เริ่มมีความเจริญและแพร่หลายสู่ชนบทมากขึ้นตั้งแต่สหรัฐฯ ให้ความช่วยเหลือด้านการสาธารณสุขของไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2490

เมื่อถึงช่วงทศวรรษ 2520-2530 รัฐได้สร้างอุดมการณ์แห่งชาติชุดใหม่ขึ้น เพื่อประนีประนอมกับกระแสการเรียกร้องประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2510 และตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นรวดเร็วจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในช่วงปลาย

ทศวรรษ 2510 ถึงทศวรรษ 2530 อุดมการณ์ใหม่นี้ได้พยายามยกสถานะของสถาบันพระมหากษัตริย์ขึ้นสู่จุดสูงสุดของสังคมไทยด้วยการนิยามคุณสมบัติของการเป็นผู้ปกครองที่ดีที่สืบทอดต่อเนื่องจากประวัติศาสตร์ คุณสมบัติการเป็นผู้อุทิศตนเพื่อประโยชน์สุขของมวลชนกลายเป็นคุณสมบัติหลักที่กำหนดคุณค่าของชนชั้นนำทั้งในปัจจุบันและในอดีต

กรอบคุณค่านี้จึงได้กำกับการเล่าเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ทั้งหมด โดยใช้แนวเรื่องวีรคติ (Romance) กับสุขนาฏกรรม (Comedy) นำเสนอตัวตนของพระองค์ในฐานะทหารเรือนักปฏิรูป และตีความพระกรณียกิจทั้งหมดของพระองค์ด้วยการนำเสนอข้อสรุปแบบ Formist และนัยยะอุดมการณ์แบบ Liberal อธิบายการกระทำพระกรณียกิจเหล่านั้นเนื่องด้วยพระหฤทัยของพระองค์ที่ทรงอุทิศเพื่อประโยชน์ต่อประเทศชาติ ไม่เพียงแต่เฉพาะด้านกิจการทหารเรือแต่รวมถึงด้านสาธารณะประโยชน์ต่อมวลชนด้วย เรื่องราวการเป็นแพทย์แผนไทยของพระองค์จึงเริ่มได้รับการจัดกลุ่มใหม่ให้รวมกับพระกรณียกิจอื่น ๆ ขณะที่เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริงเริ่มถูกแยกออกจากรายงานเขียนพระประวัติฉบับทางการ โดยเฉพาะหลังจากกรมหลวงชุมพรฯ ทรงได้รับการเฉลิมพระเกียรติขึ้นเป็น “พระบิดาแห่งกองทัพเรือไทย” ใน พ.ศ. 2536 ตัวตนของพระองค์ในฐานะทหารเรือนักปฏิรูปได้เริ่มกลายเป็นตัวตนหลักในงานเขียนพระประวัติฉบับทางการ ขณะที่ตัวตนผู้ใช้ศาสตร์ความรู้ในระบบความเป็นสมัยใหม่ยังคงดำรงอยู่ในความทรงจำของผู้คนทั่วไปและงานเขียนพระประวัติโดยบุคคลอื่น

จากการวิเคราะห์การเล่าเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ โดยตลอดตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536 เรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ เป็นหนึ่งในเครื่องมือของกองทัพเรือในการยกสถานะของตนให้ได้รับการยอมรับในสังคม ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ตัวตนของกองทัพเรือไทยแฝงอยู่ภายใต้การเล่าเรื่องพระชนมชีพและพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ การเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่องราวพระประวัติจึงย่อมส่งผลกระทบต่อตัวตนของกองทัพเรือด้วย ในบทต่อไป ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ถึงตัวตนของกองทัพเรือที่แฝงอยู่ในเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ และความพยายามยกสถานะของกองทัพเรือด้วยการยกสถานะกรมหลวงชุมพรฯ ซึ่งเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมขึ้นสู่การเป็นวีรบุรุษแห่งชาติ

บทที่ 4

การเปลี่ยนแปลงสถานะของกรมหลวงชุมพรฯ จากวีรบุรุษทางวัฒนธรรมสู่ วีรบุรุษแห่งชาติ: ตัวตนของกองทัพเรือในงานเขียนพระประวัติ กรมหลวงชุมพรฯ และการยกสถานะของตนระหว่าง

พ.ศ. 2503-2536

ในบทก่อนหน้า ผู้วิจัยได้วิเคราะห์โครงเรื่องของงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ในแต่ละช่วงเวลาและพบว่า การเปลี่ยนแปลงตัวตนของพระองค์มีจุดเปลี่ยนที่สำคัญเกิดขึ้นสองช่วงเวลา ช่วงแรกในช่วงทศวรรษ 2500 อันเป็นเวลาที่ตัวตนของพระองค์ได้เปลี่ยนแปลงจากเชื้อพระวงศ์แบบอย่างผู้นำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสู่สยามเพื่อสนองราชกิจของพระมหากษัตริย์ได้กลายเป็นทหารเรือนักปฏิรูปผู้วางรากฐานกิจการทหารเรือไทยพร้อมกับตัวตนการเป็นผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ ช่วงหลังในทศวรรษ 2530 อันเป็นเวลาที่อุดมการณ์แห่งชาติชุดใหม่เข้ามากำกับกับการตีความพระเกียรติคุณของพระองค์ในฐานะการกระทำคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติและประชาชน ทำให้การเล่าพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯ มุ่งยังเรื่องราวเกร็ดพระประวัติมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงตัวตนของพระองค์ทั้งสองช่วงนี้สะท้อนถึงบริบทของกองทัพเรือไทยที่ประสงค์จะยกสถานะของตนให้ได้รับการยอมรับในสังคมเพื่อต่อรองสถานะกับกองทัพเหล่าอื่นที่ดำรงบทบาทนำทางการเมือง โดยเฉพาะกองทัพบก ในการสร้างการยอมรับนี้ กองทัพเรือจำเป็นต้องนำเสนอตัวตนใหม่ลบเลือนความทรงจำที่กองทัพเรือเป็นผู้ก่อการในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะวิเคราะห์การนำเสนอตัวตนของกองทัพเรือไทยที่แฝงอยู่ในเรื่องราวพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ตั้งแต่ทศวรรษ 2500-2530 และความพยายามของกองทัพเรือที่จะยกสถานะของตนให้เป็นยอมรับแพร่หลายในสังคม เพื่อต่อรองกับกองทัพเหล่าอื่นที่มีบทบาทหลักในการการเมือง โดยการสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชนท้องถิ่นที่กองทัพเรือได้เข้าไปปฏิสัมพันธ์เมื่อกองทัพเรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างกรมหลวงชุมพรฯ เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่นนั้น และเมื่อบริบททางการเมืองเปลี่ยนแปลงไป กองทัพเรือก็ได้ปรับเปลี่ยนการนำเสนอตัวตนของพระองค์ใหม่ไปสู่ความเป็นวีรบุรุษแห่งชาติด้วยการยกสถานะของพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” ใน พ.ศ. 2536 พร้อมกับการริเริ่มสร้างพิธีกรรมที่จะสร้างความรู้ความเข้าใจและความเป็นอันหนึ่งภายในกองทัพเรือ ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างประวัติศาสตร์ร่วมชุดใหม่กับประชาชนในอนาคต

1. ตัวตนของกองทัพเรือในโครงการพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ

1.1 ตัวตนของกองทัพเรือไทยในงานเขียนพระประวัติก่อนการสร้างโครงการแม่บทในทศวรรษ 2490

งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ช่วงก่อนทศวรรษ 2490 ซึ่งได้แก่ พระนิพนธ์พระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ โดยสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ และงานเขียนที่ผลิตซ้ำพระนิพนธ์นี้ ได้นำเสนอความเปลี่ยนแปลงของกิจการทหารเรือไทย เพื่อแสดงความสำเร็จในพระกรณียกิจของพระองค์ โดยอธิบายภาพรวมทั่วไปของกิจการทหารเรือทั้งก่อนและหลังการปรับปรุงโดยกรมหลวงชุมพรฯ และพิจารณาความสำเร็จในพระกรณียกิจจากการแก้ไขปัญหาคนไทยไม่มีความสามารถในการเดินเรือ ทำให้ตัวตนของกิจการทหารเรือไทยเริ่มปรากฏในลักษณะราชการทหารเรือสมัยใหม่ที่ทัดเทียมกับชาติตะวันตก

ในการนำเสนอความเปลี่ยนแปลงกิจการทหารเรือไทย สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ อนุภาพทรงนำเสนอภาพปัญหาของกิจการทหารเรือในช่วงก่อนการปรับปรุงโดยกรมหลวงชุมพรฯ ว่าหน่วยงานสำหรับจัดการกิจการทหารเรือหรือเดินเรือกลไฟมิได้เคยมีมาแต่อดีต แต่ราชการอาศัยจ้างชาวต่างชาติเข้ามาปฏิบัติหน้าที่นี้แทนโดยตลอด เนื่องจากคนไทยไม่มีความรู้หรือความสามารถในการเดินเรือ จนกระทั่งถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กิจการทหารเรือจึงได้ริเริ่มก่อรูปร่างขึ้นด้วยการตั้งกรมทหารเรือ และมีโรงเรียนนายเรือเป็นสถาบันที่ฝึกหัดคนไทยให้มีความรู้ด้านการทหารเรือเพื่อเข้ารับราชการด้านนี้

...ด้วยก่อนนั้นมาบรรดาเรือรบกลไฟ ยังต้องหาฝรั่งมาเป็นผู้บังคับการ ชาวประเทศนี้ที่สามารถเดินเรือทะเลได้มีแต่พวกอาสาจามบางคน ซึ่งพอจะเดินเรือได้ในทะเลอ่าวสยาม โดยอาศัยความชำนาญอย่างเดียว แม้เมื่อตั้งกรมทหารเรือขึ้นในรัชการที่ 5 แลได้ตั้งโรงเรียนสำหรับนายทหารเรือแล้ว การฝึกสอนให้นายทหารเรือไทยรู้วิธีการเดินเรือทะเลก็ยังไม่สำเร็จประโยชน์ได้...¹

ขณะเดียวกัน สิ่งที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ อนุภาพทรงนำเสนอนี้อาจสะท้อนอีกแง่หนึ่งว่า กิจการทหารเรือหรือการเดินเรือมิได้รับความสำคัญในสายตาของราชการไทยในอดีต จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะปฏิรูปประเทศให้มีความทันสมัยให้มีความศิวิไลซ์แบบตะวันตกในทุกด้าน กิจการทหารเรือไทยจึงได้รับความสนใจเป็นครั้งแรก โดยกรมหลวงชุมพรฯ ทรงดำเนินการปรับปรุงการฝึกหัดคนไทยให้มีความรู้

¹ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดโชฯ อนุภาพ. (2466). *จดหมายเหตุเรื่องเซอร์เชมสบุรุกเข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393*. หน้า 12.

ความสามารถเดินเรือทะเลได้ ความรู้ความสามารถในการเดินเรือทะเลนี้เป็นหลักวิชาเชิงศาสตร์แบบตะวันตกตรงข้ามกับ “ความชำนาญ” ของอาสาจาม ซึ่งเป็นประสบการณ์คุ้นเคยการเดินเรือเฉพาะพื้นที่อ่าวไทย ทำให้กิจการทหารเรือสามารถ “มีรากหยั่งลงแล้ว จะเป็นที่มั่นสืบไปในภายหน้า”¹ และ “นายทหารเรือมีความรู้ความชำนาญ สามารถเป็นผู้บังคับบัญชาแลเป็นครูได้เป็นผลสำเร็จ ไม่ต้องใช้ชาวต่างประเทศเป็นผู้บังคับบัญชา แลเป็นครูเหมือนแต่กาลก่อน”²

ดังนั้น ตัวตนของกองทัพเรือไทยในงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรชองก่อนทศวรรษ 2490 จึงปรากฏลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากกิจการที่จ้างชาวต่างชาติดำเนินงานเป็นหลักไปสู่ราชการทหารเรือของไทยที่เริ่มมีระเบียบแบบแผนความเจริญแบบตะวันตกและใช้ความรู้หลักวิชาในการเดินเรือ กระนั้น เมื่อถึงช่วงปลายทศวรรษ 2490 ตัวตนนี้ของกองทัพเรือไม่อาจตอบสนองต่อบริบทการสูญเสียสถานะทางการเมืองของกองทัพเรือหลังเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 ได้ กองทัพเรือจึงได้พยายามสร้างประวัติศาสตร์และตัวตนขึ้นใหม่ต่อบริบทนี้

1.2 ตัวตนของกองทัพเรือไทยในงานเขียนพระประวัติหลังการสร้างโครงเรื่องแม่บทในทศวรรษ 2490-2530

ความพ่ายแพ้ในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 และการลดทอนแสนยานุภาพของกองทัพเรือโดยฝ่ายรัฐบาลที่นำโดยกองทัพได้ทำให้กองทัพเรือสูญเสียสถานะทางการเมืองของตน และขวัญกำลังใจของบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรตกต่ำลงเนื่องด้วยความไม่มั่นคงในวิชาชีพและการมีภาพลักษณ์ต่อสายตาของสังคมในฐานะผู้ก่อการกบฏ กองทัพเรือจึงจำเป็นต้องสร้างตัวตนและความทรงจำใหม่ขึ้น เพื่อฟื้นฟูขวัญกำลังใจของบุคลากรและยกสถานะของตนเองให้เป็นที่ยอมรับในสังคมต่อรองกับกองทัพเหล่าอื่นที่มีบทบาทนำในทางการเมืองตั้งแต่ทศวรรษ 2500 ตัวตนใหม่ที่กองทัพเรือนำเสนอจึงปรากฏในลักษณะหน่วยงานที่มีความทันสมัยทัดเทียมกับกองทัพเรือของอารยประเทศ มีชนบประเพณีเป็นที่ยอมรับในระดับสากล และสามารถเป็นตัวแทนแสดงเกียรติภูมิของประเทศไทยต่อสายตาของนานาชาติ

ในการนำเสนอตัวตนใหม่ข้างต้นนี้ กองทัพเรือได้ใช้เรื่องราวพระประวัติกรมหลวงชุมพรชองเล่าประวัติศาสตร์ของตนเอง โดยสร้างเรื่องราวแม่บทเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงของกองทัพเรือในอดีตไปสู่ความทันสมัยด้วยการปฏิรูปกิจการทหารเรือของกรมหลวงชุมพรฯ งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯได้นำเสนอภาพของกิจการทหารเรือไทยก่อนการปฏิรูปตามพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในลักษณะกิจการที่จ้างชาว

¹ แหล่งเดิม. หน้า 13.

² แหล่งเดิม. หน้า 15.

ต่างประเทศดำเนินการเป็นหลัก รวมถึงเป็นกิจการที่ไม่มีรากฐานมาแต่อดีตและมิเคยได้รับความใส่ใจจากราชการ¹ จนกระทั่งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์จึงทรงมีพระบรมราชโองบายที่จะฝึกหัดคนไทยให้มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือ เพื่อเข้ารับราชการทหารเรือแทนชาวต่างประเทศ เนื่องจาก “ชาวต่างประเทศเป็นผู้บังคับบัญชาการเรือและป้อมอยู่เป็นอันมาก จึงไม่ผู้จะมีความมั่นคงเท่าใดนัก”²

ความไม่มั่นคงนี้ได้รับการอธิบายด้วยมุมมองของกองทัพเรือที่มีต่อการปฏิบัติหน้าที่ของชาวต่างชาติในเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ว่า “ชาวต่างประเทศที่มารับราชการในประเทศไทยนั้น... เขาทำงานเพื่อค่าจ้างเท่านั้น ไม่ได้มาทำงานเพื่อช่วยป้องกันบ้านเมืองซึ่งไม่ใช่ของเขา”³ นอกจากนี้เหตุการณ์ ร.ศ. 112 แล้ว นาวาเอก สวัสดิ์ จันทน์ ได้ย้ำถึงความไม่มีประสิทธิภาพของทหารเรือชาวต่างชาติ โดยยกเหตุการณ์ช่วงที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงนำเรือหลวงพระร่วงกลับมาสยามใน พ.ศ. 2463 ว่า

¹ งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ส่วนใหญ่จะผลิตซ้ำคำอธิบายนี้จากพระนิพนธ์พระประวัติ โดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ จนกระทั่ง พ.ศ. 2527 พลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัชได้ขยายประเด็นเรื่องนี้ให้ชัดเจนมากขึ้นในเรื่องการรับราชการของกรมหลวงชุมพรฯ ก่อนทรงดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธศึกษา โดยแสดงให้เห็นว่า กิจการทหารเรือไทยก่อนการปฏิรูปประสบความยากลำบากในการดำเนินงานอย่างมาก เนื่องจากไม่เคยมีรากฐานราชการจากอดีต อีกทั้งเชื่อพระวงศ์ผู้ใหญ่ไม่อาจใส่ใจปฏิบัติงานกิจการทหารเรือได้เต็มที่เนื่องด้วยต้องดำรงตำแหน่งควบทั้งเสนาบดีกระทรวงกลาโหมและผู้บัญชาการทหารเรือ รวมถึงการขาดแคลนความรู้การทหารเรือสมัยใหม่ กรมหลวงชุมพรฯ จึงทรงรับผิดชอบภาระหน้าที่กิจการทหารเรือมากมายในฐานะรองผู้บังคับบัญชากกรมทหารเรือ

แม้พลเรือเอก ประพัฒน์จะอธิบายว่า การจัดระเบียบราชการทหารเรือส่วนใหญ่ดำเนินสำเร็จหลังจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ทรงเข้ามาดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมทหารเรือ แต่ด้วยการที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงงานระดับสูงมาก่อนหน้าและทรงเป็นที่ปรึกษาในการวางระเบียบราชการทหารเรือร่วมกับกรมพระนครสวรรค์ฯ ทำให้งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ในเวลาต่อมาได้อธิบายว่า พระองค์ทรงวางรากฐานทุกอย่างของกิจการทหารเรือ และกลายเป็นความรู้ความเข้าใจของสังคมจวบจนปัจจุบัน (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พลเรือเอก ประพัฒน์. (2527). *พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ.*)

² กรมยุทธการทหารเรือ. (2506, กรกฎาคม). บุคคลที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวิกศาสตร์*. 46(7): 203.

³ นาวาตรี สำเนียง ฉายานนท์. (2499). *ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป*. หน้า 1.

คนอังกฤษที่เป็นลูกเรือก็เก็บ หลับายามเก่ง ที่เรือบางครั้งผุดตั้ง 40 ไมล์ ได้ความว่าเขาหลับไปตั้ง ชั่วโมง ๆ เขาฟังงาผูกติดไว้กับเก้าอี้ ปล่อยให้เรือแล่นไปอย่างกับม้าอุปการ เพราะไม่มีนายควบคุม พอ ตื่นขึ้นมาครั้งหนึ่งก็ถือทำให้ตรงเข็มที่สั่งไว้หนหนึ่ง นานเข้า ๆ ที่เรือจึงเฉไปจากแนวเดิมมาก ๆ อาศัย แต่ว่าคุณหลวงพลสินธุ์ [พลเรือเอก หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) – ผู้วิจัย] วัดแดดหาที่เรือ ทุกวัน จึงรู้ว่าที่เรือผุด...¹

แม่เรือร่าวของนาวาเอก สวัสดิ์นี้ได้รับการผลิตซ้ำในงานเขียนพระประวัติกรม หลวงชุมพรฯ ฉบับอื่น แต่มุมมองแง่ลบต่อการมีชาวต่างชาติรับราชการทหารเรือก็ได้กลายเป็น ความรู้ความเข้าใจกระแสหลักที่จะปรากฏในงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ หลังทศวรรษ 2500 และอธิบายสภาพปัญหาของกิจการทหารเรือก่อนการปฏิรูปในลักษณะปัญหาที่มีความ จำเป็นต้องได้รับการเร่งรัดแก้ไขว่า กิจการทหารเรือไทยแต่เดิมอยู่ในมือของชาวต่างชาติและเป็น อันตรายต่อความมั่นคงของประเทศ การปฏิรูปการศึกษาของกรมหลวงชุมพรฯ จึงเป็นสิ่งที่เข้ามา แก้ปัญหานี้ถึงรากฐานคือ การที่คนไทยไม่มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือ โดยมีจุด เปลี่ยนแปลงสำคัญที่นำไปสู่การสร้างกองทัพเรือสมัยใหม่คือ การ “รุกคืบราช” ของกรมหลวงชุมพรฯ ซึ่งหมายถึงการสอบไล่แก่นักเรียนนายเรือชั้นสูงสุดออกเข้ารับราชการทหารเรือและยุบนักเรียนนาย เรือชั้นที่เหลือทั้งหมดมาเรียนด้วยหลักสูตรวิชาการทหารเรือใหม่

ความเป็นสมัยใหม่ของกองทัพเรือไทยได้รับการขยายให้ชัดเจนมากขึ้นกว่าเรือร่าว ที่ปรากฏในพระนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระ กทมพระยาดำรงราชานุภาพ โดยให้รายละเอียด การปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือเรื่องต่าง ๆ เช่น ในเรื่องหลักสูตรการศึกษา กรมหลวง ชุมพรฯ ทรงเพิ่มวิชาที่ไม่เคยมีอยู่ในหลักสูตรเดิม “เป็นต้นว่า วิชาตรีโกณมิติ แอลยิบร่า ยีโอเมตรี การเรือ ดาราศาสตร์ แผนที่ภาษาอังกฤษ ช่างกล และอื่น ๆ ที่ทรงเห็นสำคัญ”², ในเรื่องระเบียบ การปกครองนักเรียน พระองค์ทรงใช้ระเบียบแบบทหารเรือแทนระเบียบแบบทหารบกที่เคยปฏิบัติ กันมา โดยแบ่งนักเรียนออกเป็น 8 ตอนตามตำแหน่งบนลำเรือ และในเรื่องการฝึกหัด พระองค์ทรง ให้นักเรียนนายเรือทุกคนต้องฝึกหัดการปืนเสาะและกางใบเรือจนชำนาญ หากนักเรียนนายเรือช้า หรือติดขัด พระองค์จะทรงให้เริ่มต้นการฝึกใหม่ตั้งแต่แรกจนกว่าจะคล่องแคล่ว ทั้งสามเรื่องนี้ได้ แสดงว่า การประกอบวิชาชีพทหารเรือไทยสมัยใหม่จำเป็นต้องใช้หลักวิชาความรู้ในการปฏิบัติ

¹ นาวาเอก สวัสดิ์ จันทน์. (2502, ธันวาคม). นิทานชาวไร่. ใน *นาวิกศาสตร์*. 42(12): ไม่ปรากฏเลขหน้า.

² กองทัพเรือ. (2503). *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 20 พฤศจิกายน 2503*. หน้า 16.

หน้าที่และต้องฝึกหัดทักษะต่าง ๆ จนชำนาญ รวมถึงมีระเบียบวินัยตลอดการประกอบอาชีพนี้ แตกต่างจากกิจการทหารเรือในอดีตและการปฏิบัติราชการทหารเรือของชาวต่างชาติข้างต้น

งานเขียนพระประวัติยังได้แสดงสิ่งที่พิสูจน์ความเป็นสมัยใหม่ของกองทัพเรือผ่านความสามารถของนักเรียนนายเรือไทยในการเดินเรือในเรื่องกรมหลวงชุมพรทราชนักเรียนนายเรือไปทอดธงที่ต่างประเทศเมื่อ พ.ศ. 2450 โดยนำเสนอว่า การเดินเรือครั้งนี้มีเพียงกรมหลวงชุมพรทราชนักเรียนนายเรือคนไทยเท่านั้น และการเดินทางนี้มิใช่การเดินทางในพื้นที่ย่านไทย หากแต่ไปยังทะเลต่างประเทศถึงสิงคโปร์และหมู่เกาะอินเดียตะวันออก (ปัจจุบันคือ ประเทศอินโดนีเซีย) การเดินทางนี้จึงเป็นสิ่งแสดงความสำเร็จของกรมหลวงชุมพรทราชนักเรียนนายเรือที่สามารถสร้างกองทัพเรือสมัยใหม่ขึ้นมาได้ นอกจากการแสดงความสามารถของนักเรียนนายเรือไทยแล้ว การปฏิบัติธรรมเนียมการยิงสลุตเมื่อแล่นเรือเข้าท่าเรือต่างชาติและการเยี่ยมเยือนเรือรบกับผู้ปกครองเมืองเป็นอีกสิ่งที่น่าสนใจถึงความทันสมัยของกองทัพเรือ โดยแสดงให้เห็นว่าทหารเรือไทยมีความรู้ความเข้าใจธรรมเนียมปฏิบัติสากลที่ทหารเรือของชาติอารยะปฏิบัติต่อกัน

ขณะเดียวกัน การเดินทางครั้งนี้ยังเป็นการแสดงเกียรติยศของกองทัพเรือและเกียรติภูมิของชาติครั้งแรกอีกด้วย โดยตีความการแสดงธงราชนาวีประจำเรือในฐานะเครื่องแสดงเกียรติภูมิของกองทัพเรือไทยที่สามารถสร้างบุคลากรที่เดินเรือในทะเลได้โดยมิต้องพึ่งพาชาวต่างชาติ และแสดงเกียรติภูมิความเป็นเอกราชของชาติไทย เนื่องจาก “ยอมทราบบันท้วไปว่าประเทศที่เป็น “เอกราช” เท่านั้น จึงจะมี “ธงราชนาวี” ของตนเองได้ ฉะนั้น เรือหลวง (มีธงราชนาวีทุกลำ) จึงเป็นดุจประเทศเคลื่อนที่หรือรัฐลอยน้ำ เมื่อไปปรากฏในประเทศสถานที่ใด ๆ ก็เป็นตัวแทนของประเทศนั้น ๆ”¹

การแสดงเกียรติภูมิของชาติไทยนี้เป็นเกียรติยศและคุณประโยชน์หลักที่กองทัพเรือจะนำเสนอผ่านงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรทราชนักเรียนนายเรือ เพื่อแสดงให้เห็นว่า กองทัพเรือไทยในปัจจุบันยังคงเป็นราชการสำคัญที่จะผลักดันสถานะของประเทศให้เป็นที่ยอมรับในสายตาของต่างชาติ และด้วยความมุ่งหมายนี้ ทำให้พระกรณียกิจอื่นในด้านกิจการทหารเรือ นอกเหนือจากการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือจะได้รับการตีความในฐานะการสร้างเกียรติยศของกองทัพเรือ หนึ่งใน การนำเสนอเกียรติยศของกองทัพเรือคือ เรื่องเรือหลวงพระร่วง แม้กรมหลวงชุมพรทราชนักเรียนนายเรือเป็นผู้บังคับเรือลำนี้จากยุโรปกลับมาสยามด้วยพระองค์เอง แต่เมื่อพระองค์ทรงได้รับการเชิดชูขึ้นเป็นปูชนียบุคคลของกองทัพเรือไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2503 พระองค์ได้ทรงเป็นเสมือนตัวแทนของกองทัพเรือในการสร้างเกียรติภูมิต่อประเทศชาติ การนำเรือหลวงพระร่วง

¹ แหล่งเดิม. หน้า 48.

กลับสู่สยามจึงถือเป็นการแสดงเกียรติยศของกองทัพเรือในการรับใช้ประเทศชาติและพระมหากษัตริย์ด้วยเช่นกัน โดยงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ จำนวนหนึ่งจึงได้นำเสนอรายละเอียดของการจัดซื้อและงานฉลองสมโภชรับเรือรบลำนี้ เพื่อนำเสนอถึงเกียรติยศของกองทัพเรือที่ประสบความสำเร็จในการเสริมสร้างเกียรติภูมิแก่ประเทศและพระมหากษัตริย์มากขึ้นเนื่องด้วย “เป็นครั้งแรกที่นายทหารเรือไทยสามารถเดินเรือทะเลได้ไกลถึงเพียงนี้ จึงถือเป็นเกียรติประวัติของราชนาวีไทย และเป็นการปรากฏพระเกียรติคุณแห่งเสด็จในกรมฯ ที่ได้ทรงมอบไว้ให้เป็นมรดกตกทอดมา”¹

ท้ายที่สุด ความสำคัญของกองทัพเรือไทยจะได้รับการย้ำอีกครั้งในตอนท้ายของงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ส่วนใหญ่ โดยอธิบายถึงพระเกียรติคุณ วิสัยทัศน์ และน้ำพระทัยของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงมีต่อกองทัพเรือด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องศาสตร์ความรู้สมัยใหม่ในการเดินเรือทะเล ซึ่งได้รับการเน้นความสำคัญด้วยการอธิบายถึงอันตรายจากความไม่แน่นอนของท้องทะเลว่า “ผืนน้ำอันกว้างใหญ่ไพศาล แต่ภายใต้้น้ำเต็มไปด้วยหินเป็นตะปุ่มตะป่ำโขดโคกต่าง ๆ น้ำลึกบ้างตื้นบ้าง เรือเมื่อเดินไปถ้าผิดร่องน้ำลึกแล้ว อาจเกยหินโสโครกได้เสมอ ภัยธรรมชาติในทะเล คือคลื่น ลม ซึ่งจะเกิดขึ้นในนาที่ใดก็ได้ ผู้เดินเรือได้ต้องประกอบด้วยหลักวิชานานาประการ”² พระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ นี้ได้ทำให้กองทัพเรือไทยยุคปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้า และสามารถเป็นตัวแทนของประเทศแสดงเกียรติภูมิต่อสายตานานาชาติได้อย่างสมศักดิ์ศรี

ตัวตนของกองทัพเรือไทยปัจจุบันในงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ หลังทศวรรษ 2490-2530 มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับตัวตนของกองทัพเรือก่อนทศวรรษ 2490 ในบางส่วน กล่าวคือ ตัวตนของกองทัพเรือนำเสนอผ่านการเปลี่ยนแปลงจากกิจการที่จ้างชาวต่างชาติดำเนินงานเป็นหลักไปสู่ราชการทหารเรือของไทยที่มีความเจริญแบบตะวันตก แต่ตัวตนใหม่หลังทศวรรษ 2490 ได้เพิ่มเติมรายละเอียดและตอกย้ำความสำคัญมากขึ้นด้วยการนำเสนอความไม่มั่นคงของชาติอันเนื่องมาจากกิจการทหารเรือที่อยู่ในมือของชาวต่างชาติที่รับราชการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน และความสำเร็จในการปฏิรูปของกรมหลวงชุมพรฯ ได้ทำให้กิจการทหารเรือเป็นกิจการของคนไทยอย่างแท้จริงในลักษณะหน่วยราชการสมัยใหม่ของชาติไทยที่มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับกองทัพเรือของต่างประเทศ มีขนบประเพณีธรรมเนียมเป็นที่ยอมรับในระดับสากล และสามารถเป็นตัวแทนแสดงเกียรติภูมิของประเทศไทยต่อสายตาของ

¹ กรมยุทธการทหารเรือ. (2522, พฤษภาคม). หน้าต่างประวัติศาสตร์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวิกศาสตร์*. 62(5): ไม่ปรากฏเลขหน้า.

² กองทัพเรือ. (2503). *เล่มเดิม*. หน้า 79.

นานาชาติได้ ตัวตนนี้เป็นตัวตนที่กองทัพเรือนำเสนอตลอดช่วงเวลานี้ และสามารถเห็นได้จากคำประกาศเกียรติคุณเนื่องในโอกาสวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์ของพระองค์วันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 ซึ่งสะท้อนว่า กองทัพเรือไทยมองตนเองในฐานะกิจการที่มีความก้าวหน้าทัดเทียมต่างชาติ และเป็นที่ยอมรับในระดับสากลดังนี้

ทุกท่านคงได้เห็นแล้วว่า กองทัพเรือของเราเจริญก้าวหน้าจนสามารถกล่าวได้ว่าทัดเทียมนานาชาติโดยเฉพะอย่างยิ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ชื่อเสียงและเกียรติภูมิของราชนาวีไทยก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป แต่กว่าที่เราจะมาถึงจุดแห่งความภูมิใจนี้ได้ บรรพบุรุษชาวเรือของเราต่างต้องทุ่มเทกำลังกาย กำลังใจ ใช้ความสามารถอย่างใหญ่หลวง เพื่อที่จะฟันฝ่าอุปสรรคทั้งมวลนับตั้งแต่ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ได้ทรงก่อกำเนิดกิจการทหารเรือเป็นต้นมา...¹

อย่างไรก็ตาม การนำเสนอตัวตนของกองทัพเรือนี้ผ่านงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ เพียงช่องทางเดียวมิอาจเพียงพอที่จะสร้างการยอมรับในสังคมวงกว้างได้ อีกทั้งตัวตนของกองทัพเรือข้างต้นมุ่งหมายสร้างขวัญกำลังใจแก่บุคลากรให้เชื่อมั่นต่อความสำคัญของวิชาชีพนี้ในสังคมไทย ขณะที่สาธารณชนภายนอกอาจมิได้รับประโยชน์ใดจากตัวตนของกองทัพเรือนี้ กองทัพเรือจึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชนด้วยการยอมรับนับถือกรมหลวงชุมพรฯ ร่วมกันขึ้นในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรม

2. การยกสถานะของกองทัพเรือด้วยการสร้างกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม

การสร้างตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรมเป็นความพยายามของกองทัพเรือที่จะสร้างประวัติศาสตร์ของตนเองให้เป็นที่ยอมรับต่อผู้คนในสังคม ด้านหนึ่งเพื่อสร้างและตอกย้ำความทรงจำใหม่แก่บุคลากรในกองทัพเรือ อีกด้านหนึ่งเพื่อมุ่งหวังให้ผู้คนยอมรับตัวตนของพระองค์ที่กองทัพเรือสร้างขึ้นและนำไปสู่การสร้างความรู้ความเข้าใจต่อความสำคัญของกองทัพเรือ เนื่องจากพระองค์ทรงได้รับการเคารพนับถือแพร่หลายในหมู่สาธารณชนทั่วไป กองทัพเรือจึงเชื่อว่า การทำให้สาธารณชนยอมรับตัวตนวีรบุรุษทหารเรือและคุณประโยชน์ของกรม

¹ พลเรือเอก วิเศษฐ์ การุณยวนิช. (2535, พฤษภาคม). คำประกาศเกียรติคุณ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ในโอกาสวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์ 19 พฤษภาคม 2535. ใน *นาวิกศาสตร์*. 75(5): ไม่ปรากฏเลขหน้า.

หลวงชุมพรในด้านกิจการทหารเรือได้ ย่อมทำให้สาธารณชนเห็นความสำคัญของกองทัพเรือในสังคมไทย กระนั้น สาธารณชนจะระลึกถึงพระองค์ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าวีรบุรุษทหารเรือ หากกองทัพเรือจะประสงค์ให้ผู้คนยอมรับตัวตนของกรมหลวงชุมพรในฐานะวีรบุรุษทหารเรือ กองทัพเรือจำเป็นต้องยอมรับสิ่งที่ผู้คนในสังคมเชื่อถือด้วย วัตถุประสงค์ทั้งสองข้างต้นทำให้กองทัพเรือไทยยอมรับคุณสมบัติของกรมหลวงชุมพรในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรม และดำเนินกิจกรรมเชิดชูกรมหลวงชุมพรต่าง ๆ สองประการ ได้แก่ การสร้างพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรภายในกองทัพเรือ และการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิดชูบุชชากรมหลวงชุมพรของประชาชน

2.1 การสร้างพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรภายในกองทัพเรือ พ.ศ. 2503-2510

ในช่วงทศวรรษ 2500 ด้วยความประสงค์ของกองทัพเรือที่จะสร้างประวัติศาสตร์ของตนขึ้นใหม่ด้วยการเชิดชูกรมหลวงชุมพรขึ้นเป็นปูชนียบุคคล กองทัพเรือจึงได้สร้างพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรภายในพื้นที่ของตนอย่างน้อยสี่แห่ง ซึ่งทั้งหมดอยู่ในพื้นที่อำเภอสัตหีบ จ.ชลบุรี การสร้างพื้นที่อนุสรณ์ในที่นี้มีได้หมายถึงการสร้างพื้นที่อนุสรณ์ขึ้นมาใหม่เพียงอย่างเดียว แต่รวมถึงการปรับเปลี่ยนพื้นที่ที่ดำรงอยู่เดิมให้กลายเป็นพื้นที่อนุสรณ์ด้วย เช่น การเปลี่ยนชื่อสถานที่นั้นให้เป็นพระนามของกรมหลวงชุมพร เป็นต้น พื้นที่อนุสรณ์เหล่านี้ได้ให้คุณค่าความหมายของสัตหีบในฐานะ “บ้าน” ของกองทัพเรือไทย

ผู้วิจัยสามารถไล่เรียงลำดับเวลาของการสร้างพื้นที่อนุสรณ์ต่าง ๆ ดังนี้

- (พ.ศ. 2503) สร้างกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์กับศาลกรมหลวงชุมพรที่แหลมปู่เจ้า อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี
- (พ.ศ. 2507) เปลี่ยนชื่อ “โรงพยาบาลสัตหีบ” เป็น “โรงพยาบาลอากาศรเกียรติวงศ์”
- (พ.ศ. 2508) ที่ตั้งหน่วยทหารนาวิกโยธิน อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี ได้รับพระราชทานชื่อ “ค่ายกรมหลวงชุมพร”
- (พ.ศ. 2510) สร้างพระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรที่หน้ากองบังคับการสถานีทหารเรือสัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี (ปัจจุบันคือ กองบัญชาการฐานทัพเรือสัตหีบ)

เมื่อพิจารณาถึงบริบทที่กองทัพเรือถูกขับออกจากพื้นที่บริเวณเมืองหลวงมาตั้งอยู่พื้นที่ทุรกันดารและดำเนินชีวิตอย่างยากลำบากหลังเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 พื้นที่อนุสรณ์ทั้งสี่แห่งนี้มีบทบาทในการสร้างความทรงจำใหม่แก่บุคลากรภายในกองทัพเรือ โดยเชื่อมโยงกับเรื่องราวพระดำริของกรมหลวงชุมพรที่ทรงประสงค์จะให้สัตหีบเป็นฐานทัพเรือ เรื่องราวได้อธิบายและตอบย้ำว่า สัตหีบเป็นพื้นที่มรดกที่กรมหลวงชุมพรทรงเห็นความสำคัญทางยุทธศาสตร์และทรงมีประสงค์จะให้ตั้งเป็นฐานทัพเรือตั้งแต่พื้นที่นี้ยังมิได้รับความสนใจใด ๆ ดังนี้

อ่าวสตั๊ดหีบนี้ เสด็จในกรมฯ ทรงสนพระทัยมาก ถึงกับเอาแผนที่อ่าวมาทรงวางกะที่ตั้งกองทหาร ที่ตั้งป้อม และอื่น ๆ ตลอดจนหามุมที่เข้าศึกจะยิงมาจากทางภายนอกไว้เรียบร้อย ทางวางแผนการบนเรือเสื่อฯ [เรือหลวงเสื่อทะเลยานชล – ผู้วิจัย] ต่อหน้าผู้บังคับการและนายทหารตัวโปรดปรานของพระองค์ท่าน...โดยมุ่งพระทัยและลงความเห็นพร้อมเพรียงกันว่า อ่าวสตั๊ดหีบเป็นเลิศกว่าอ่าวทั้งหลาย ทางฝั่งตะวันออก เพราะเป็นที่กำบังและชุ่มชื้นดี เหมาะสำหรับตั้งเป็นฐานทัพเรือในอนาคต จึงคิดบำรุงและใช้เป็นสถานี่ฝึกหัดต่อมา¹

เรื่องราวความสำคัญของอ่าวสตั๊ดหีบนี้ทำให้พื้นที่นี้มีคุณค่าความหมายในฐานะ “บ้าน” ของกองทัพเรือไทยและเป็นสถานที่อันมีเกียรติที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงประทานไว้ตั้งแต่องค์ทรมมีพระชนม์ชีพ ดังนั้น การย้ายกองทัพอ่าวมาตั้งยังสตั๊ดหีบจึงเป็นเสมือนการ “กลับบ้าน” เพื่อหลบเลี่ยงความพ่ายแพ้จากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันและการถูกขับไล่ออกจากพื้นที่ในเขตกรุงเทพฯ

เรื่องราวความสำคัญของสตั๊ดหีบนี้ยังได้ถูกต่อยอดผ่านอนุสรณ์สถานระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯ สองแห่งคือ กระจังไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์กับศาลกรมหลวงชุมพรฯ และพระอนุสาวรีย์หน้ากองบัญชาการฐานทัพเรือสตั๊ดหีบ

กระจังไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์เป็นทั้งเครื่องมือในการเดินเรือและสัญลักษณ์ต่อกายำถึงความผูกพันที่กรมหลวงชุมพรฯ ทรงมีต่อทหารเรือ กล่าวคือ กระจังไฟเป็นเครื่องหมายแสงไฟช่วยอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยแก่การเดินเรือ โดยจะทำงานในฐานะหลักเขตอ้างอิงเพื่อบอกพื้นที่อันตรายหรือใช้อ้างอิงตำแหน่งของเรือบนแผนที่เดินเรือ การนำพระนามของกรมหลวงชุมพรฯ ตั้งเป็นชื่อของกระจังไฟจึงเป็นวิธีต่อยอดพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงทรงมีต่อกิจการทหารเรือและทรงประทานสตั๊ดหีบเป็นสถานที่ตั้งของกองทัพเรือ เนื่องจากกระจังไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์เป็นสัญลักษณ์ที่เห็นได้ชัดเจนเมื่อเดินเรือผ่านเข้าออกสตั๊ดหีบ ทหารเรือที่พบเห็นกระจังไฟนี้ก็จะสามารถระลึกถึงพระองค์ได้ อีกทั้งการนำพระนามของพระองค์มาตั้งยังเป็นสาธารณสถานก็เป็นการอุทิศคุณประโยชน์ของกระจังไฟให้เป็นบุญกุศลถวายแด่พระองค์

¹ กองทัพเรือ. (2503). *เล่มเดิม*. หน้า 51-52.

B. ๑๑ 11.11. ๓๓๓

B. ๑๑ 11.11. ๓๓๓

ภาพประกอบ 3 ภาพถ่ายศาลกรมหลวงชุมพรชนยอดเขาแหลมปู่เจ้า อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี
โดยพลเรือตรี กริธา พรธนะแพทย์ เมื่อ พ.ศ. 2533

ที่มา: พลเรือตรี กริธา พรธนะแพทย์. (2537, พฤษภาคม). ภาพชุด “ศาลกรมหลวง
ชุมพร”. ใน *นาวิกศาสตร์*. 77(5): 21.

ยิ่งไปกว่านั้น พื้นที่ตั้งกระโจมไฟยังเป็นที่ตั้งของศาลกรมหลวงชุมพรด้วย ศาลแห่งนี้
เป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า พระวิญญานของพระองค์ได้ทรงสถิตอยู่ที่สัตหีบ และจะให้ความคุ้มครอง
แก่ทหารเรือทุกคน เนื่องด้วยคุณสมบัติพระอัธยาศัยของพระองค์ที่ทรงรักใคร่ทหารเรือประหนึ่ง
บิดากับบุตร นอกจากนี้ ความศักดิ์สิทธิ์ของศาลแห่งนี้ได้รับการตอกย้ำมากขึ้นเมื่อมีการเล่าว่า
พระอัฐิของกรมหลวงชุมพรได้เก็บรักษาไว้ในศาลแห่งนี้ เรื่องนี้ปรากฏครั้งแรกในบทความ “บุคคล
ที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” ในวารสาร
นาวิกศาสตร์ ปีที่ 46 ฉบับเดือนตุลาคม พ.ศ. 2506 โดยอ้างถึงคำบอกเล่าของนาวาเอก พระยาศรา
ภักย์พิพัฒน์ (เลื่อน ศรภักย์วานิช) นายทหารเรือที่ได้เคยติดตามเสด็จของกรมหลวงชุมพรไปยังสัตหีบ
และได้ยื่นพระองค์ทรงมีรับสั่งว่า “ถ้าฉันตาย ขอให้เอากระดูกของฉันมาไว้บนยอดเขาแหลมปู่เจ้า

นี้”¹ และงานเขียนพระประวัติในสมัยหลังก็มีการระบุถึงช่องเก็บพระอัฐิของกรมหลวงชุมพรที่ศาลแห่งนี้ แม้พระอัฐิของพระองค์จะถูกย้ายออกไปเมื่อ พ.ศ. 2546 แต่พระอัฐินี้ได้ต่อยอดถึงการดำรงอยู่ของพระวิญญาณกรมหลวงชุมพรที่สถิตี้อย่างเป็นรูปธรรม และทำให้พื้นที่สถิตี้นี้เป็นพื้นที่ “บ้าน” ของกองทัพเรือ

ภาพประกอบ 4 ภาพในหนังสือ พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าองภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เทิดพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณเนื่องใน "วันอาภากร" และครบรอบ 90 ปี ของการสิ้นพระชนม์ (19 พฤษภาคม พ.ศ. 2466 - 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2556) ประกอบเรื่องการสร้างระจิมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์กับศาลกรมหลวงชุมพรฯบนแหลมปู่เจ้า อ.สถิตีบึง จ.ชลบุรี และอธิบายถึงสถานที่เก็บพระอัฐิของกรมหลวงชุมพรฯภายในศาลเคารพบูชาพระองค์แห่งนี้

ที่มา: นาวาเอก (พิเศษ) ไชยา เตี้ยมฉายพันธ์; นาวาโท สุริยะ คำสอน; และ นาวาตรี สุรพงษ์ สุขสงวน. (2556). พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าองภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เทิดพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณเนื่องใน "วันอาภากร" และครบรอบ 90 ปี ของการสิ้นพระชนม์ (19 พฤษภาคม พ.ศ. 2466-19 พฤษภาคม พ.ศ. 2556). หน้า 381.

¹ กรมยุทธการทหารเรือ. (2506, ตุลาคม). บุคคลที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวิกศาสตร์*. 46(10): 207.

อย่างไรก็ตาม กระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์เป็นพื้นที่อนุสรณ์ที่เข้าถึงได้ยากลำบาก เนื่องจากตำแหน่งของกระโจมไฟตั้งอยู่เป็นเอกเทศแหลมปู่เจ้าลี้กเข้าไปในพื้นที่ฐานทัพเรือสัตหีบ และตั้งอยู่สูงชันบนเขา ทำให้เส้นทางถนนมีลักษณะไต่ชันเขาและมีอันตรายจากความชันของเส้นทางแม้ในปัจจุบัน ความอันตรายของเส้นทางนี้ได้สะท้อนผ่านเล่าลือเรื่องเล่าอิทธิปาฏิหาริย์ของเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรด้วย คือ เรื่องอุบัติเหตุรถแท็กซี่เตอร์ตกเขา ซึ่งกล่าวถึงในหนังสือ *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร* (พ.ศ. 2504) โดยสิงห์ ผูกพานิช สิงห์ได้แรงบันดาลใจเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรจากเรื่องเล่าลืออิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับพระองค์และเรื่องนี้เป็นเรื่องหนึ่งที่เขารับรู้ช่วงที่เขียนพระประวัติ โดยเล่าว่า ขณะที่ทหารช่างกำลังขับรถแท็กซี่เตอร์ทำเส้นทางอำนวยความสะดวกในการขึ้นเขาแหลมปู่เจ้า รถแท็กซี่เตอร์พลัดตกเขาลงเหวลึก แต่ทหารช่างผู้นั้นรอดชีวิตได้ปลอดภัย เพราะเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรคุ้มครอง¹

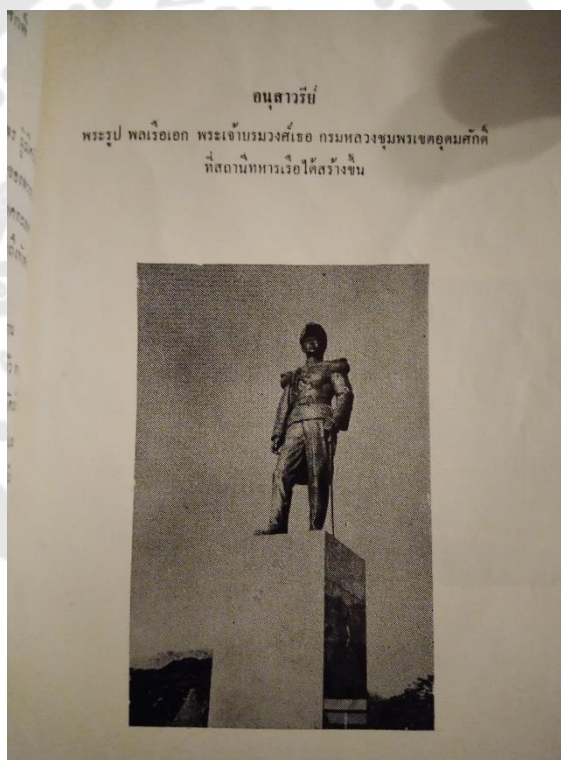
อีกทั้งตัวตนของพระองค์ ณ ศาลกรมหลวงชุมพรนำเสนอคุณสมบัติของพระองค์ในด้านความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าความเป็นวีรบุรุษ เนื่องจากศาลออกแบบมาเพื่อสร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ติดต่อกับสวรรค์ระหว่างผู้เคารพเลื่อมใสกับพระองค์เท่านั้น โดยมีพื้นที่เพียงเล็กน้อยภายในศาลเพียงให้ผู้คนกระทำพิธีเคารพบูชาพระองค์ พื้นที่ศาลกรมหลวงชุมพรจึงมีลักษณะเป็นพื้นที่เชิงศาสนาให้ผู้เยี่ยมเยือนติดต่อร้องขอความช่วยเหลือจากอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของพระองค์มากกว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ ความยากลำบากในการเข้าถึงและวัตถุประสงค์ของพื้นที่อนุสรณ์นี้ที่ขัดแย้งกับเป้าหมายของกองทัพเรือที่จะสร้างความทรงจำใหม่แก่บุคลากรจึงเป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้กองทัพเรือจำเป็นต้องสร้างพื้นที่อนุสรณ์ที่เข้าถึงได้สะดวกมากขึ้นและสนองตอบวัตถุประสงค์ นั่นคือ พระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรที่หน้ากองบัญชาการฐานทัพเรือสัตหีบ

พระอนุสาวรีย์แห่งนี้เป็นพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรที่เข้าถึงได้สะดวกกว่า โดยตั้งอยู่ที่ลานกว้างหน้าอาคารกองบัญชาการฐานทัพเรือสัตหีบ และได้กลายเป็นพื้นที่หลักของกองทัพเรือในการระลึกถึงพระเกียรติคุณของพระองค์และความสำคัญของสัตหีบ โดยแสดงผ่านพระรูปกรมหลวงชุมพรและคำจารึกที่ฐานพระอนุสาวรีย์

ในด้านพระรูปกรมหลวงชุมพร พระรูปจะมีภาพรวมสื่อถึงความเป็นตัวแทนของกองทัพเรือและเชื่อมโยงกับเรื่องราวพระดำริของพระองค์ที่ให้ความสำคัญกับสัตหีบ โดยมีฉลองพระองค์เครื่องแบบเต็มพระยศทหารเรือประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ต่าง ๆ พร้อมสายโยงยศ ซึ่งองค์ประกอบเครื่องแบบเหล่านี้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงสถานะของพระองค์ในฐานะนายทหารเรือชั้น

¹ ทานตะวัน. (2504). *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร*. หน้า ๗.

ผู้ใหญ่ และตำแหน่งของพระรูปอยู่สูงจากพื้นประมาณ 5 เมตร แสดงตำแหน่งแห่งที่ของกรมหลวงชุมพรฯ โดดเด่นเหนือบุคคลอื่น ทำให้พระองค์ทรงเป็นเสมือนตัวแทนของกองทัพเรือ พระพักตร์ของพระรูปที่หันมองตรงไปทิศตะวันตกยังอ่าวสัตหีบสะท้อนถึงวิสัยทัศน์ของพระองค์ที่ทรงเห็นความสำคัญของอ่าวสัตหีบตามเรื่องราวพระประวัติ ขณะเดียวกัน พระอนุสาวรีย์มีคำจารึกที่ฐานของพระรูปแสดงความสำคัญของกรมหลวงชุมพรฯ ด้วยว่า พระองค์ “ทรงเป็นพระบุพพาคจารย์ของทหารเรือไทย ทรงสถาปนาสัตหีบเป็นฐานทัพเรือ เมื่อพุทธศักราช 2465”¹ คำจารึกนี้จึงสื่อถึงพระเกียรติคุณที่พระองค์ทรงมีต่อกิจการทหารเรือ ปลูกฝังให้บุคลากรในกองทัพเรือจดจำพระองค์ในฐานะครูอาจารย์ผู้ริเริ่มอบรมบ่มเพาะสร้างบุคคลให้มีความรู้ความสามารถเป็นทหารเรืออาชีพ และเป็นผู้ริเริ่มทำให้สัตหีบเป็นพื้นที่ตั้งของทหารเรือ

ภาพประกอบ 5 พระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรฯ ที่สถานี่ทหารเรือสัตหีบ พ.ศ. 2510

ที่มา: กองทัพเรือ. (2510). พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันพุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510. หน้า 15.

¹ กองทัพเรือ. (2510). พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วันพุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510. หน้า 19.

พระอนุสาวรีย์แห่งนี้ได้สร้างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่กองทัพเรือจะให้การปลุกฝังความทรงจำใหม่ โดยใช้พื้นที่ของพระอนุสาวรีย์เป็นสถานที่จัดพิธีระลึกถึงพระองค์ด้วยการแสดงความเคารพและวางพวงมาลาเบื้องหน้าพระอนุสาวรีย์ทุกวันที 19 พฤษภาคมของทุกปีอันเป็นวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์ของพระองค์ เพื่อระลึกถึงพระเกียรติคุณของพระองค์ที่ทรงมีต่อกิจการทหารเรือไทยและตระหนักถึงความสำคัญของสัตหีบในฐานะมรดกที่พระองค์ทรงมีพระดำริเห็นความสำคัญและความเหมาะสมที่ตั้งเป็นฐานทัพเรือ รวมทั้งในวันเดียวกันนี้ กองทัพเรือยังได้ร่วมกับพระญาติของกรมหลวงชุมพรฯประกอบพิธีบำเพ็ญกุศลถวายแด่พระองค์ด้วย ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราชาวรวิหาร กรุงเทพฯ

การสร้างพื้นที่อนุสรณ์และพิธีการระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯข้างต้นเป็นเชิดชูพระองค์ขึ้นเป็นปูชนียบุคคลอย่างเป็นรูปธรรมและต่อยอดความทรงจำเรื่องความสำเร็จกับพระเกียรติคุณของพระองค์ที่มีต่อวิชาซีพทหารเรือ รวมถึงเรื่องพระดำริของพระองค์ที่จะให้สัตหีบเป็นฐานทัพเรือ ทำให้บุคลากรมีความตระหนักผู้ใหม่ที่ สัตหีบมิใช่สถานที่ที่พวกเขาถูกเนรเทศจากความพ่ายแพ้ในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน หากแต่เป็นบ้านของกองทัพเรือที่กรมหลวงชุมพรฯทรงมีวิสัยทัศน์รังสรรค์ไว้ตั้งแต่อดีตแล้ว ขณะเดียวกัน การเชิดชูพระองค์ขึ้นเป็นปูชนียบุคคลนี้ยังได้ทำให้พระองค์ทรงกลายเป็นตัวแทนของวิชาซีพทหารเรือและกองทัพเรือไทยด้วย โดยเห็นได้จากการเยี่ยมชมกองทัพเรือโดยบุคคลสำคัญภายนอก เมื่อกองทัพเรือจัดพิธีต้อนรับบุคคลสำคัญทางทหารที่เข้ามาเยี่ยมชมหน่วยงานของตน กองทัพเรือจะจัดให้มีผู้เยี่ยมชมเคารพสักการะพระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรฯด้วยการวางพวงมาลาหน้าพระอนุสาวรีย์ ตัวอย่างเช่น เมื่อ พ.ศ. 2513 จอมพล ถนอม กิตติขจร ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด ณ เวลานั้น เดินทางมาตรวจเยี่ยมกำลังทางเรือและนาวิกโยธิน ท่านต้องถวายการสักการะพระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรฯด้วยพวงมาลาก่อน แล้วจึงเดินทางลงเรือตรวจการใกล้ฝั่ง ต.91 ออกตรวจกำลังทางเรือและนาวิกโยธินต่อไป นอกจากนี้บุคคลสำคัญทางทหารของไทยแล้ว กองทัพเรือก็จัดพิธีเคารพสักการะพระอนุสาวรีย์ที่สถานีทหารเรือสัตหีบให้แก่บุคคลสำคัญทางทหารต่างชาติที่เดินทางมาเยี่ยมชมเยี่ยมชมด้วยกัน

ขณะที่การสร้างความทรงจำใหม่จากการสร้างพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯ ดำเนินอยู่ ความพยายามแก้ไขความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 ก็ดำเนินไปพร้อมกัน ด้านหนึ่งคือ การละที่กล่าวถึงเหตุการณ์กบฏนั้น ดังเช่นในบทความ “วิญของการทหารเรือไทย” โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 53 ฉบับเดือน

¹ ผบ.ทหารสูงสุด และคณะตรวจเยี่ยมกำลังทางเรือและกำลังของนาวิกโยธินที่สัตหีบ. (2513, กันยายน). ใน *กระดุก*. 15(171): 24.

พฤศจิกายน พ.ศ. 2513 เมื่อท่านได้อธิบายถึงการชะงักของการพัฒนากองทัพเรือช่วงทศวรรษ 2490 ท่านละที่จะกล่าวถึงชื่อเหตุการณ์สาเหตุดังนี้ “เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงขึ้นในวันที่ 29 มิถุนายน พ.ศ. 2494 ทำให้การทหารเรือเกือบเข้าสู่สภาพ “แพแตก” ไปชั่วขณะ”¹ อีกด้านหนึ่งคือ การชี้ให้เห็นว่า การกบฏเกิดขึ้นจากความไม่พอใจของทหารเรือเพียงบางคนบางกลุ่ม โดยปรากฏร่องรอยในบทความ “กองสัญญานแตก” โดยเรือโท สวง เข็นสาส์น ในวารสาร *กระดุกงู* ปีที่ 21 ฉบับ 239 พ.ศ. 2519 ท่านได้เล่าเหตุการณ์ที่กองสัญญานทหารเรือถูกโจมตีจากทหารบกฝ่ายรัฐบาลเนื่องด้วยเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน และได้อธิบายว่า เหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันเกิดขึ้นจากทหารเรือเพียงบางคนบางกลุ่มเท่านั้น แต่ทหารเรือที่เหลือมิได้รู้เห็นกับกลุ่มก่อกบฏกลับถูกกล่าวหาหารวมเป็นฝ่ายกบฏไปทั้งหมด และถูกโจมตีจากฝ่ายทหารบก-ตำรวจก่อน รวมทั้งการตอบโต้ของทหารเรือจำนวนหนึ่งกระทำไปเพื่อปกป้องเกียรติยศศักดิ์ศรีของตนเอง² ความพยายามแก้ไขความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตันนี้ได้ค่อย ๆ ทำให้เรื่องราวนี้เริ่มเลือนหายไปจากการรับรู้ของบุคลากรทหารเรือ และการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์การทหารเรือไทยฉบับทางการกลายเป็นการเล่าเรื่องความต่อเนื่องของความเจริญก้าวหน้าและคุณประโยชน์ของกิจการนี้

ในเวลาเดียวกัน การสร้างพระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรฯ ที่หน้ากองบัญชาการฐานทัพเรือสัตหีบได้แสดงให้เห็นว่า ผู้คนในสังคมจะให้ความร่วมมือกับกองทัพเรือหากกองทัพเรือแสดงถึงการมีความเชื่อและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ ในลักษณะเดียวกับประชาชน ดังนั้น กองทัพเรือจึงอาจเชื่อว่า ตนเองจะมีบทบาทนำในการกำหนดสถานะของตนมากขึ้นเมื่อสามารถแสดงให้ประชาชนเห็นถึงพระทัยของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงให้ความสำคัญต่อกิจการทหารเรือไทย โดยพยายามสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันกับประชาชนด้วยการนำเสนอเรื่องราวพระกรณียกิจและพระเกียรติคุณของพระองค์ที่ทรงมีต่อทหารเรือเพิ่มเติมเข้าไปในความรู้ความเข้าใจของประชาชน ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็จะยอมรับความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนต่อพลังอิทธิปาฏิหาริย์ของกรมหลวงชุมพรฯ เพื่อโน้มน้าวให้ประชาชนเชื่อมั่นว่า กองทัพเรือมิได้ประสงค์จะปฏิเสธความเชื่อถือศรัทธาของประชาชน หรือบังคับให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจต่อกรมหลวงชุมพรฯ แบบเดียวกับกองทัพเรือ

¹ พลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัช. (2513, พฤศจิกายน). วิชาของการทหารเรือไทย. ใน *นาวิกศาสตร์*. 53(11): 9.

² เรือโท สวง เข็นสาส์น. (2519, พฤษภาคม). กองสัญญานแตก. ใน *กระดุกงู*. 21(239): 27-30.

2.2 การเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิดชูบูชากรมหลวงชุมพรของประชาชนใน พ.ศ. 2510-2530

ภายหลังจากการสร้างพระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรที่หน้ากองบัญชาการสถานี ทหารเรือสัตหีบ พ.ศ. 2510 กองทัพเรือก็ได้ให้การสนับสนุนการสร้างอนุสรณ์สถานเกี่ยวกับกรม หลวงชุมพรโดยประชาชนด้วย ด้านหนึ่งกองทัพเรือได้รับประโยชน์จากการที่อนุสรณ์สถานเหล่านี้ เป็นขวัญกำลังใจแก่ทหารเรือที่เดินทางมาปฏิบัติหน้าที่ในบริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ตั้งอนุสรณ์ สถาน ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็เห็นว่า การมีส่วนร่วมสร้างอนุสรณ์สถานกรมหลวงชุมพรกับ ภาคประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสาธารณประโยชน์ที่จะทำให้กองทัพเรือมีภาพลักษณ์ที่ดี และสามารถผลักดันสถานะของตนให้ได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น เพราะกองทัพเรือได้มี บทบาทหน้าที่ด้านสาธารณประโยชน์ต่อประชาชนอยู่แล้ว

ดังเช่นในรายงานการพิจารณาความก้าวหน้ารอบปี พ.ศ. 2512 เมื่อกองทัพเรือมี กิจกรรมการฝึกซ้อมภาคทะเล ก็ได้ช่วยเหลือเกื้อกูลประชาชนในพื้นที่ฝึกซ้อมด้วย เช่น หมูเรือฝึก เดินทางไกลไปปฏิบัติราชการชายฝั่งตะวันตกของไทยได้แวะเยี่ยมเยือนเมืองท่าในจังหวัด ชายทะเล แจกจ่ายสิ่งของจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันแก่ประชาชนที่ขาดแคลน และหมูเรือที่ เดินทางฝึกทักษะ 12 ที่จังหวัดปัตตานีกับนราธิวาสได้ช่วยเหลือเรือประมงที่หายไปทะเลและ พากลับเข้าฝั่งอย่างปลอดภัย นอกจากการช่วยเหลือประชาชนแล้ว กองทัพเรือก็ยังช่วยเหลือด้าน ทำนุบำรุงพุทธศาสนาเนื่องด้วยกองทัพเรือได้อาศัยพื้นที่ของวัดตั้งเป็นสถานที่ทำการของ กองทัพเรือ โดยขอพระราชทานผ้าพระกฐินถวาย ณ วัดโมลีโลกยาราม กรุงเทพฯ ตั้งแต่ พ.ศ. 2510 และบำรุงซ่อมแซมโบสถ์จนเสร็จสิ้น¹

การที่กองทัพเรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างพื้นที่อนุสรณ์ระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯ จึงถือได้ว่า เป็นส่วนหนึ่งในบทบาทหน้าที่ของกองทัพเรือต่อสังคม ในเวลาเดียวกัน กองทัพเรือก็ใช้ โอกาสนี้พยายามสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชน โดยพยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง กรมหลวงชุมพรฯ กองทัพเรือ และประชาชน พร้อมกันนี้ก็หยิบยกนำเสนอคุณสมบัติความเป็น วีรบุรุษทหารเรือแก่ประชาชน เพื่อแสดงให้เห็นว่า พระองค์ทรงให้ความสำคัญแก่ทหารเรือกับ กองทัพเรือมากเพียงใด ขณะเดียวกัน ก็ยอมรับคุณสมบัติความเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์จากความเชื่อ ความศรัทธาของประชาชนด้วย เพื่อแสดงให้เห็นว่า กองทัพเรือกับประชาชนเคารพนับถือกรม หลวงชุมพรฯ ในลักษณะเดียวกัน และโน้มน้าวประชาชนให้ยอมรับกองทัพเรือมากขึ้น

¹ กองทัพเรือ. (2512, มกราคม). กองทัพเรือในรอบปี 2512. ใน *นาวิกศาสตร์*. 53(1): ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ในช่วงเวลาระหว่างทศวรรษ 2510-2530 กองทัพเรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างอนุสรณ์สถานกรมหลวงชุมพรหลายแห่ง ซึ่งเท่าที่ผู้วิจัยสามารถสืบค้นและกำหนดช่วงเวลาที่ได้มีดังนี้

- (พ.ศ. 2512) ศาลเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ต.ปากน้ำประแสร์ อ.แกลง จ.ระยอง
- (พ.ศ. 2523) ศาลกรมหลวงชุมพรที่หาดทรายรี ต.หาดทรายรี อ.เมืองชุมพร จ.ชุมพร
- (พ.ศ. 2529) พลับพลาที่ประทับกรมหลวงชุมพรที่สะพานหิน อ.เมืองภูเก็ต จ.ภูเก็ต
- (พ.ศ. 2530) พระอนุสาวรีย์กรมหลวงชุมพรที่สวนสาธารณะหนองตะเคียน ต.สัตหีบ อ.สัตหีบ จ.ชลบุรี
- (พ.ศ. 2532-2533) พระอนุสาวรีย์และศาลกรมหลวงชุมพรที่สวนสองทะเล แหลมสนอ่อน ต.บ่อ่าง อ.เมืองสงขลา จ.สงขลา

ผู้วิจัยจะขอเลือกวิเคราะห์พื้นที่อนุสรณ์สองแห่งได้แก่ ศาลเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ต.ปากน้ำประแสร์ จ.ระยอง และศาลกรมหลวงชุมพรที่หาดทรายรี จ.ชุมพร เป็นตัวอย่าง เนื่องจากสองแห่งนี้เป็นพื้นที่อนุสรณ์ที่มีหนังสือที่ระลึกร่วมสมัยช่วงเวลาที่ก่อสร้างหลงเหลืออยู่ โดยพื้นที่ปากน้ำประแสร์เป็นแห่งแรกที่กองทัพเรือเข้าไปมีส่วนร่วมการสร้างอนุสรณ์กับประชาชน และพื้นที่หาดทรายรีเกี่ยวข้องกับพระประวัติของกรมหลวงชุมพรโดยตรงในฐานะสถานที่สิ้นพระชนม์ และได้รับความสำคัญจากบุคคลหลายกลุ่มที่มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระองค์

2.2.1 ศาลเสด็จพ่อกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ต.ปากน้ำประแส อ.แกลง

จ.ระยอง

ศาลแห่งนี้เป็นศาลเคารพบูชากรมหลวงชุมพรที่ประชาชนในพื้นที่เริ่มสร้างขึ้นจากความเชื่อความศรัทธาของพระองค์และเป็นหนึ่งในพื้นที่สาธารณะภาคประชาชนแห่งแรกที่กองทัพเรือเข้าไปมีบทบาทร่วม เพื่อสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น หนังสืออนุสรณ์ งานพิธีประดิษฐานพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ศาลตำบลปากน้ำประแสร์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง (พ.ศ. 2512) ได้เล่าประวัติของศาลจากคำบอกเล่าของผู้คนในตำบลนี้ว่า ศาลแห่งนี้แรกเริ่มสร้างโดยนายหลง ทริพย์เจริญ อดีตทหารเรือที่ปลดประจำการมาประกอบอาชีพชาวประมง ได้บนบานอธิษฐานขอให้เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรทรงดลบันดาลช่วยเหลือเรื่องการทำมาหากิน และจะสร้างศาลเคารพบูชาพระองค์ตอบแทน เมื่อเขามีฐานะดีขึ้น กลับเจ็บป่วยรุนแรงอย่างไม่ทราบสาเหตุ เขาได้ขอคำปรึกษาจากร่างทรงคนหนึ่ง จึงจำได้ว่า ตนเองผิดคำบนบานต่อเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพร เพราะไม่ได้สร้างศาลตามคำที่บนบาน เมื่อ

ได้ทราบเช่นนี้แล้ว นายหลองจึงได้สร้างศาลบูชาพระองค์ขึ้นที่แหลมเมือง ต.ปากน้ำประแส เมื่อ พ.ศ. 2494 และสักการบูชาเป็นประจำ หลังจากนั้นไม่นานเขาก็หายจากอาการเจ็บป่วยเป็นปกติ ศาลแห่งนี้มีผู้คนในพื้นที่มาสักการบูชาและประสบเหตุการณ์อภินิหารเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่เมื่อมีปลวกกัดกินส่วนประกอบที่เป็นไม้ในศาลและแม่น้ำกัดเซาะดินที่ตั้งศาล ก็ทำให้ศาลแห่งนี้พังลง ผู้คนที่เลื่อมใสศรัทธากรมหลวงชุมพรฯ ในจังหวัดระยองกับจังหวัดใกล้เคียงจึงรวบรวมทรัพย์บริจาคสร้างศาลแห่งใหม่ขึ้นในพื้นที่ใกล้กับที่ตั้งศาลเดิมและสร้างเขื่อนกันน้ำเซาะดิน ซึ่งเสร็จสิ้นใน พ.ศ. 2511¹

กระนั้น ศาลยังไม่มีพระรูปประดิษฐาน ผู้แทนของคณะกรรมการสร้างศาลเสด็จในกรมหลวงชุมพรฯ จึงได้มาแสดงความประสงค์กับหม่อมช้อย อากาศ หม่อมคนหนึ่งของกรมหลวงชุมพรฯ และได้รับคำแนะนำให้ติดต่อกับกองทัพเรือแทน เพราะกองทัพเรือเคยสร้างพระรูปกรมหลวงชุมพรฯ กองทัพเรือเห็นโอกาสที่จะสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้เป็นที่ยอมรับต่อประชาชน จึงเข้ามามีบทบาทช่วยเหลือในการสร้างพระรูปกรมหลวงชุมพรฯ และการจัดพิธีการประดิษฐานพระรูป เพื่อมุ่งหวังให้ “ศาลและพระรูป...ช่วยอำนวยประโยชน์สุขแก่ประชาชนชาวไทยทั่วหน้า และเป็นกำลังขวัญส่วนหนึ่งในการป้องกันชาติไทยเมืองไทย”² โดยมีพลเรือตรี ชินวัตร วงษ์เพ็ญศรี ผู้บังคับการสถานีทหารเรือสัตหีบ ณ เวลานั้น เป็นประธานคณะกรรมการดำเนินงาน และมีคณะกรรมการสนับสนุนงานพิธีนี้ประกอบด้วยบุคลากรทหารเรือจากสถานีทหารเรือสัตหีบทั้งหมด ตั้งแต่การกำกับดูแลงานพิธีให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย, การก่อสร้างตกแต่งสถานที่ และการดำเนินงานพิธี ตลอดจนการเตรียมการปฐมพยาบาล, การจัดยานพาหนะขนส่ง และรักษาความปลอดภัยในพื้นที่งานพิธี³

งานพิธีของศาลแห่งนี้เป็นงานสำคัญที่ประชาสัมพันธิ์ให้รับรู้กว้างขวางตั้งแต่การขอการสนับสนุนการหล่อพระรูปจนถึงงานพิธีประดิษฐานพระรูปในศาล โดยมีการบอกกล่าวขอการสนับสนุนด้วยกรมการดำเนินงานเอง, การส่งหนังสือแจ้งขอการสนับสนุนถึงพระประยูรญาติ ข้าราชการทหารและพลเรือน ตลอดจนประชาชนทั่วไปแทบทุกจังหวัด และการขอให้สื่อมวลชนประกาศแจ้งข่าว เมื่อถึงวันพิธีประดิษฐานพระรูป 19 ธันวาคม พ.ศ. 2519 งานพิธีก็จัดขึ้นเป็นพิธีสำคัญ โดยคณะกรรมการดำเนินการกราบบังคมทูลอัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถทรงพระกรุณาโปรด

¹ อนุสรณ์ งานพิธีประดิษฐานพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ศาลตำบลปากน้ำประแสร์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง วันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2512. (2512). หน้า 73-74.

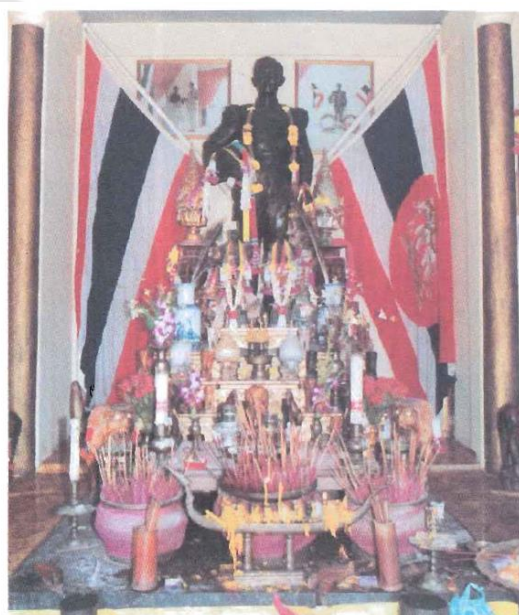
² แหล่งเดิม. หน้า 45.

³ แหล่งเดิม. หน้า 54, 68-71.

เกล้าฯเสด็จพระราชดำเนินมาทรงประกอบพิธีประดิษฐานพระรูป ภายหลังจากงานพิธีประดิษฐานพระรูปแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานก็จัดให้มีงานมหรสพสมโภชที่บริเวณศาลกรมหลวงชุมพรฯ นี้ อีก 5 วัน 5 คืนตั้งแต่วันที่ 19-23 ธันวาคม พ.ศ. 2519 รวมถึงช่วยเหลือเรื่องการให้ข้อมูลประวัติของกรมหลวงชุมพรฯและการจัดพิธีของฝ่ายกองทัพเรือให้แก่คณะกรรมการฝ่ายประชาชน ตำบลปากน้ำประแส เพื่อตีพิมพ์เป็นหนังสือที่ระลึกถึงงานพิธีนี้ ในปัจจุบัน กองทัพเรือร่วมกับคณะกรรมการของท้องถิ่นปากน้ำประแสจะจัดพิธีเฉลิมฉลองการตั้งศาลในวันที่ 10-20 ธันวาคมของทุกปี โดยจัดพิธีบวงสรวงพระวิญญูญาณของกรมหลวงชุมพรฯและงานมหรสพสมโภชน์เป็นประจำ¹

ธ. ๒๑ ก.ย. ๒๖

ธ. ๒๑ ก.ย. ๒๖

ภาพประกอบ 6 ภาพถ่ายศาลกรมหลวงชุมพรฯที่ ต.ปากน้ำประแส จ.ระยอง
โดยพลเรือตรี กฤษา พรธนะแพทย์เมื่อ พ.ศ. 2536

ที่มา: พลเรือตรี กฤษา พรธนะแพทย์. (2537, พฤษภาคม). ภาพชุด “ศาลกรมหลวงชุมพรฯ”.
ใน *นาวิกศาสตร์*. 77(5): 26.

¹ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). *ศาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราชเขตอูดมศักดิ์ หมู่บ้านปากน้ำประแส หมู่ 3 ต.ปากน้ำกระแส อ.แกลง จ.ระยอง 21170*. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2563, จาก <https://thailandtourismdirectory.go.th/th/info/attraction/detail/itemid/3759>.

พื้นที่ปากน้ำประแสร์ได้เกี่ยวข้องกับพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯโดยตรง แต่เนื่องจากชาวปากน้ำประแสร์มีความเลื่อมใสศรัทธาต่อกรมหลวงชุมพรฯ และได้สร้างพระองค์ขึ้น เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมด้วยการสร้างศาลเคารพบูชาพระองค์ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เมื่อ กองทัพเรือเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างพื้นที่อนุสรณ์ กองทัพเรือได้พยายามสร้างประวัติศาสตร์ ร่วมกับประชาชนด้วยการนำเสนอคุณสมบัติความเป็นทหารเรือนักปฏิรูปของกรมหลวงชุมพรฯ เพื่อยกสถานะของตนเอง และสร้างสายความสัมพันธ์ระหว่างกรมหลวงชุมพรฯ กองทัพเรือ และ ชาวปากน้ำประแสร์ใหม่ผ่านการประดิษฐานพระรูปนี้ โดยด้านหนึ่งอธิบายความสัมพันธ์เชื่อมโยง ระหว่างกันที่มีมาแต่อดีตและการมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อกรมหลวงชุมพรฯร่วมกัน ขณะที่อีกด้าน หนึ่งก็ยอมรับความเชื่อความศรัทธาของชาวปากน้ำประแสร์ต่อพระองค์ในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์

ในการนำเสนอคุณสมบัติของกรมหลวงชุมพรฯ กองทัพเรือได้นำเรื่องราวพระ ประวัตินามลงประกอบในหนังสือ *อนุสรณ์งานพิธีประดิษฐานพระรูปฯ จังหวัดระยอง* (พ.ศ. 2512) โดยหยิบยกเรื่องราวแม่บทจากงานเขียนพระประวัติก่อนหน้า ด้านหนึ่งกองทัพเรือหยิบยกเรื่องราว ชีบเน้นคุณสมบัติความเป็นทหารเรือนักปฏิรูปด้วยการเล่าเรื่องการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียน นายเรือ นำเสนอความเจริญก้าวหน้าของกิจการทหารเรือ พร้อมแสดงคุณสมบัติที่ทำให้ทหารเรือมี ความเคารพรักใคร่ต่อพระองค์ โดยเล่าเรื่องราวบางส่วนของพระกรณียกิจที่แสดงคุณสมบัตินั้น เช่น เรื่องราวการฝึกหัดนักเรียนนายเรือแสดงความทุ่มเทพระทัยฝึกหัดนักเรียนนายเรือจนสำเร็จ เป็นทหารเรือได้อย่างแท้จริง, เรื่องราวการตั้งกองทหารที่บางพระแสดงความรักห่วงพระทัยต่อ ทหารเรือและการไม่ถือพระองค์ที่จะคลุกคลีใกล้ชิดสนิทสนมกับทหารเรือผู้น้อย และเรื่องการตั้ง แผนกฉาบปอกิจทหารเรือแสดงพระทัยที่จะให้ทหารเรือมีเกียรติยศศักดิ์ศรีเช่นเดียวกับทหารเหล่าอื่น อีกด้านหนึ่งกองทัพเรือนำเสนอพระทัยของพระองค์ที่ทรงมุ่งหวังสร้างคุณประโยชน์ต่อชาติ บ้านเมือง เช่น พระอภัยมณีปลอมพระองค์เยี่ยงสามัญชนเสด็จไปสืบเรื่องราวต่าง ๆ จากราษฎร เพื่อทรงจะระงับเหตุร้ายได้ล่วงหน้า, การตั้งกองดับเพลิงเพื่อช่วยเหลือราษฎรดับเพลิงไหม้ใน กรุงเทพมหานคร และเมื่อต้องทรงออกจากราชการ ก็ยังทรงมีพระทัยช่วยเหลือผู้คน โดยทรง ประกอบอาชีพเป็นหมอรักษาผู้คนอย่างไม่เลือกหน้า

อย่างไรก็ตาม กองทัพเรือให้คุณค่าคุณสมบัติด้านกิจการทหารเรือเป็นด้าน สำคัญที่สุดและนำไปสู่ข้อสรุปว่า พระเกียรติคุณด้านนี้ทำให้กองทัพเรือไทยสามารถลงหลักปัก ฐานลงได้สำเร็จ และเป็นทีเคารพนับถือในหมู่ทหารเรือ กองทัพเรือพยายามนำเสนอคุณค่าของ กรมหลวงชุมพรฯ ในด้านนี้เข้าไปประสานกับความรู้ความเข้าใจเดิมของชาวปากน้ำประแสร์ แสดง ถึงความสำคัญของกิจการทหารเรือในฐานะพระกรณียกิจที่พระองค์ทรงให้ความสำคัญมากที่สุด

เพื่อยกสถานะของตนเอง คุณค่านี้ยังได้รับการต่อยอดผ่านพิธีการประดิษฐานพระรูปและพยายามสร้างความทรงจำใหม่แก่ชาวปากน้ำประแสด้วย

ในพิธีการประดิษฐานพระรูปนี้ จอมพล ถนอม กิตติขจร ได้กราบบังคมทูลต่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช กับสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ อธิบายความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างกรมหลวงชุมพรฯ และกองทัพเรือไทยกับชาวปากน้ำประแสว่า พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของทหารเรือ เนื่องด้วยทรงสร้างความเจริญก้าวหน้าแก่กองทัพเรือและมีความเมตตากรุณาต่อทหารเรือตั้งบิดากับบุตร ทำให้ทหารเรือทั้งหลายต่างมีความเคารพเทิดทูนระลึกถึงพระองค์ ทหารเรือจำนวนหนึ่งที่ออกจากราชการมาดำรงชีพอยู่ที่ปากน้ำประแสก็ยังคงมีความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระองค์ สร้างศาลเคารพบูชาพระองค์ขึ้น เมื่อศาลเก่าพังลง ประชาชนชาวปากน้ำประแสก็ร่วมกันสร้างขึ้นใหม่ แสดงถึงความเคารพนับถือพระองค์สืบต่อเนื่องมาถึงปัจจุบัน

พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ทรงเป็นองค์สัญลักษณ์ของทหารเรือ การที่กองทัพเรือได้เจริญก้าวหน้ามาจนปัจจุบันนี้ก็ด้วยพระปรีชาสามารถ และวิริยะอุตสาหะของพระองค์ท่าน...พระจริยานุวัติที่ทรงแสดงต่อทหารเรือทั้งหลายก็ทรงปฏิบัติด้วยความเมตตากรุณากรุณาเยี่ยงบิดากับบุตร...ซึ่งนับว่าบรรดานายทหารมีความเคารพรักและเทิดทูนพระองค์ท่านเป็นพระบิดาของทหารเรืออีกด้วย แม้ว่าพระองค์ท่านจะสิ้นพระชนม์ล่วงมาเป็นเวลานานถึง 46 ปีแล้วก็ตาม ทหารเรือทุกคนและประชาชนทั่วไปยังระลึกถึงพระคุณของพระองค์ท่านอยู่ตลอดมา โดยเฉพาะประชาชนชาวตำบลปากน้ำประแสร์ ซึ่งบรรดาผู้ชายส่วนมากผ่านการเป็นทหารเรือมาแล้ว ถึงกับสร้างศาล...สำหรับเป็นที่เคารพสักการะเมื่อระลึกถึงพระองค์ท่าน เป็นเวลาช้านานแล้ว¹

คำกราบบังคมทูลนี้ได้ต่อยอดคุณค่าความสำคัญของกองทัพเรือในฐานะพระกรณียกิจสำคัญของกรมหลวงชุมพรฯ และพยายามเปลี่ยนแปลงความทรงจำบางส่วนเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพเรือกับชาวปากน้ำประแสใหม่ กล่าวคือ เมื่อเปรียบเทียบกับเรื่องเล่าประวัติการตั้งศาลกรมหลวงชุมพรฯ โดยชาวบ้าน (เรื่องนายหลง ทริพย์เจริญบนบานเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ) แสดงถึงความเลื่อมใสศรัทธากรมหลวงชุมพรฯ เริ่มต้นจากความเชื่อเชิงปัจเจกที่ต่อมาได้แพร่หลายเป็นความเลื่อมใสของผู้คนในชุมชน ขณะที่คำกราบบังคมทูลได้นำเสนอเรื่องเล่าใหม่แสดงความสืบเนื่องของความเลื่อมใสศรัทธาจากภายในกองทัพเรือออกมาสู่ชาวบ้าน โดย

¹ อนุสรณ์งานพิธีประดิษฐานพระรูปพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ตำบลปากน้ำประแสร์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง วันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2512. (2512). หน้าคำกราบบังคมทูลของ พลเรือเอก นายกรัฐมนตรี ในพิธีประดิษฐานพระรูปพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์.

ให้คุณค่าความหมายใหม่แก่ความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านต่อกรมหลวงชุมพรว่า กองทัพเรือกับชาวปากน้ำประแสต่างเคารพนับถือพระองค์จากพระเกียรติคุณและคุณสมบัติของพระองค์แบบเดียวกัน คือ พระองค์ทรงมีพระปรีชาสามารถ, พระทัยที่วิริยะอุตสาหะ และพระอหิยาศัยเมตตากรุณาต่อทหารเรือ ทำให้กิจการทหารเรือไทยสามารถรทกหลักปักฐานได้สำเร็จ สร้างความเคารพเลื่อมใสแก่เหล่าทหารเรือ และกองทัพเรือได้ยกย่องเชิดชูพระองค์เป็นปูชนียบุคคลของกองทัพเรือ ความเคารพเลื่อมใสนี้ก็สืบทอดมาที่ปากน้ำประแสเมื่อมีทหารเรือจำนวนหนึ่งออกจากราชการมาตั้งรกรากที่แห่งนี้ และศาลเคารพบูชากรมหลวงชุมพรแห่งนี้คือเครื่องแสดงความเลื่อมใสศรัทธาต่อพระองค์ที่สืบเนื่องมาจากกองทัพเรือ คำกราบบังคมทูลนี้จึงได้สร้างความสัมพันธ์พวกรหว่างกองทัพเรือกับชาวปากน้ำประแสด้วยการมีประวัติศาสตร์ร่วมกัน และเคารพบูชาวีรบุรุษคนเดียวกัน

ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็ยอมรับความเชื่อความศรัทธาของประชาชนต่ออิทธิปาฏิหาริย์ของกรมหลวงชุมพรด้วย โดยนำเสนอเรื่องเล่าการประสบเหตุการณ์อิทธิปาฏิหาริย์ของพลเรือตรี ชินวัตร วงษ์เพ็ญศรี ผู้บัญชาการทหารเรือ ลงตีพิมพ์ในหนังสือ *อนุสรณ์ งานพิธีประดิษฐานพระรูปฯ* (พ.ศ. 2512) พร้อมกับเรื่องเล่าอิทธิปาฏิหาริย์อื่นที่ชาวปากน้ำประแสประสบท่านเล่าถึงเหตุการณ์อภินิหารที่ท่านได้รับการช่วยชีวิตจากกรมหลวงชุมพรในช่วงที่ท่านพักรักษาโรคมาเลเรียที่โรงพยาบาลอากาศรเกียรติวงศ์เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 ขณะที่พลเรือตรี ชินวัตรกำลังเพื่อจากพิษไข้มาเลเรียและกำลังจะกระโดดจากระเบียงตึก พระองค์ทรงดลบันดาลภาพนิมิตรพาท่านลงมานั่งที่ม้านั่งบริเวณที่นั่งพักรอตรวจคนไข้จนกระทั่งรุ่งเช้า¹ การเล่าเรื่องราวนี้จึงเป็นการโน้มน้าวให้ชาวปากน้ำประแสเห็นว่า กองทัพเรือก็มีความเชื่อศรัทธาต่ออิทธิปาฏิหาริย์ของกรมหลวงชุมพรเช่นเดียวกัน

เราจะเห็นได้ว่า แม้พื้นที่ปากน้ำประแสจะมีได้เป็นพื้นที่อนุสรณ์เกี่ยวกับเรื่องราวพระประวัติของกรมหลวงชุมพรโดยตรง แต่พระองค์ก็ทรงเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมของพื้นที่แห่งนี้ด้วยการสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกันระหว่างกองทัพเรือกับชาวปากน้ำประแส โดยอธิบาย

¹ พลเรือตรี ชินวัตรได้เล่าว่า ขณะที่ท่านเพื่อไม่ได้สติและกำลังจะกระโดดจากระเบียงตึกลงมาข้างล่าง เพราะ “เพื่อไปว่าจะเหาะไปเที่ยวทางด้านทะเล” ท่านได้ยินเสียงดนตรีแว่วมาจากบันได จึงได้คลานลงบันไดและเห็นว่า ข้างล่างกำลังจัดงานเนวียบอล “มีทหารเรือหลายท่านในเครื่องแบบราตรีสีมอสรมัยก่อนกำลังลีลาศกันอยู่ และได้เห็นภาพเสด็จในกรมฯทางเบื้องพระปฤษฎางค์แวบหนึ่ง” จากนั้นท่านก็นั่งม้านั่งอยู่ที่ม้านั่งบริเวณนั้น จนกระทั่งรุ่งเช้านายแพทย์มาพบท่าน จึงได้ประคองท่านกลับไปห้องตามเดิม (ใน *อนุสรณ์งานพิธีประดิษฐานพระรูปพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ตำบลปากน้ำประแสร์อำเภอกาหลง จังหวัดระยอง วันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2512*. (2512). หน้า 41.)

ความสัมพันธ์พวกพ้องระหว่างกองทัพเรือกับชาวปากน้ำประแส ให้คุณค่าความหมายแก่ความเลื่อมใสศรัทธาของชาวบ้านให้สอดคล้องกับคุณค่าความหมายที่กองทัพเรือเชิดชูพระองค์ และการแสดงความเชื่อศรัทธาอำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ของพระองค์เช่นเดียวกัน กรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะวีรบุรุษทางวัฒนธรรมจึงได้รับการสถาปนาอย่างมั่นคงพร้อมความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างกองทัพเรือกับชาวปากน้ำประแส ซึ่งสามารถเห็นได้จากภาพถ่ายศาลเมื่อ พ.ศ. 2536 โดยพลเรือตรี กฤษทา พรธนะแพทย์ช่างต้น ภาพถ่ายนี้แสดงฉากหลังพระรูปกรมหลวงชุมพรฯที่ประดับด้วยธงชาติไทยทางด้านซ้ายกับธงราชนาวีไทยทางด้านขวา และเครื่องหมายราชการของกองทัพเรือไทยรูปสมอเรือคล้องจักรใต้พระมหาพิชัยมงกุฎที่ติดอยู่ที่หน้าจั่วของศาล องค์ประกอบเหล่านี้เป็นสิ่งบ่งบอกความสัมพันธ์ระหว่างกรมหลวงชุมพรฯ กองทัพเรือไทย และชาวปากน้ำประแสผู้เป็นเจ้าของศาล อีกทั้งในเวลาต่อมา กองทัพเรือได้เข้ามามีบทบาทในการจัดพิธีบวงสรวงพระวิญญูญาณของกรมหลวงชุมพรฯที่ศาลแห่งนี้เป็นประจำทุกปี ซึ่งได้ต่อยอดความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองมากขึ้นด้วย

2.2.2 ศาลกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ต.หาดทรายรี อ.เมืองชุมพร

จ.ชุมพร

ศาลแห่งนี้เป็นศาลกรมหลวงชุมพรฯอีกแห่งหนึ่งที่สร้างขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาความศักดิ์สิทธิ์ต่อพระองค์โดยข้าราชการของการรถไฟแห่งประเทศไทยกับคณะและประชาชนชาวชุมพร จนกระทั่ง พ.ศ. 2523 เมื่อกองทัพเรือได้เข้ามามีบทบาทด้วยการนำเรือหลวงชุมพรมาประดิษฐานถวายแด่กรมหลวงชุมพรฯตามคำเรียกร้องของประชาชน และให้ความสำคัญต่อพื้นที่นี้มากขึ้น เนื่องด้วยพื้นที่หาดทรายรีเกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงเรื่องพระชนมชีพของกรมหลวงชุมพรฯโดยตรง และประชาชนท้องถิ่นชุมพรมีความเลื่อมใสศรัทธากรมหลวงชุมพรฯอยู่ก่อนแล้ว กองทัพเรือจึงพยายามสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชนท้องถิ่นและเผยแพร่เรื่องราวพระกรณียกิจของกรมหลวงชุมพรฯให้ประชาชนท้องถิ่นเห็นความสำคัญของกองทัพเรือ

ในเรื่องความเป็นมาของศาลกรมหลวงชุมพรฯแห่งนี้ พันเอก แสง จุละจาริตต์ อดีตผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย¹ ได้เล่าประวัติศาสตร์แห่งนี้ครั้งแรกในหนังสือ *ที่ระลึกงานสร้างพระรูปพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ นำไปประดิษฐาน ณ หาดทรายรี จังหวัดชุมพร* (พ.ศ. 2506) ว่า ศาลแรกเริ่มสร้างขึ้นโดยนายทหารเรือลูกศิษย์ของพระองค์ กับผู้เลื่อมใสศรัทธา เนื่องจากหาดทรายรีเป็นสถานที่สิ้นพระชนม์ของพระองค์ โดยเป็นศาลขนาดเล็กตั้งอยู่ใต้ต้นहुกวางใกล้กับพื้นที่ที่เคยเป็นพระตำหนักของพระองค์เมื่อทรงลาพักตากอากาศใน

¹ ในช่วงที่พันเอกสร้างศาลกรมหลวงชุมพรฯใน พ.ศ. 2502 ท่านยังดำรงยศพันตรีและมีตำแหน่งเป็นรองผู้ว่าการรถไฟแห่งประเทศไทย

พ.ศ. 2466 แต่ศาลนี้ชำรุดทรุดโทรมลงจากการไม่มีผู้ดูแลและการเดินทางไปเคารพสักการะทำได้ลำบาก จนกระทั่ง พ.ศ. 2502 พันเอก แสงกับคณะคนรถไฟ (ครฟ.) ได้เดินทางไปสักการะด้วยความเลื่อมใสความศรัทธาของพระองค์และทรงเป็นเชื้อพระวงศ์ผู้ใหญ่พระองค์หนึ่งในราชวงศ์จักรี ท่านกับคณะคนรถไฟจึงตัดสินใจสร้างศาลเคารพสักการะกรมหลวงชุมพรฯหลังใหม่ใน พ.ศ. 2502 และกลับมาซ่อมแซมศาลจากเหตุการณ์มหาตภัยแล้งมตะลุมพุก พ.ศ. 2505 พร้อมหล่อพระรูปมาประดิษฐานที่ศาลแห่งนี้¹ ต่อมาใน พ.ศ. 2515 นายชวน พรพงศ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดชุมพร ณ เวลานั้น ได้พิจารณาให้สร้างศาลกรมหลวงชุมพรฯอีกแห่งบริเวณเชิงเขาใกล้กับศาลเดิมของพันเอก แสง เพื่อให้ศาลมีความโดดเด่นสง่างาม ศาลแห่งนี้ได้สร้างเสร็จใน พ.ศ. 2516 และมีการประดิษฐานพระรูปในอีก 2 ปีต่อมา²

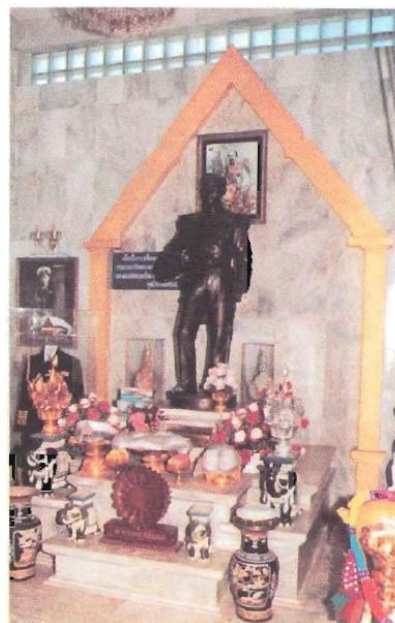
กองทัพเรือได้เข้ามามีบทบาท ณ ศาลกรมหลวงชุมพรฯแห่งนี้เมื่อประชาชนจังหวัดชุมพรร้องขอเรือหลวงชุมพรนำมาประดิษฐานที่ศาล เพื่อเป็นอนุสรณ์ระลึกถึงพระองค์ใน พ.ศ. 2518 เนื่องจากเรือรบมีชื่อคล้องกับพระนาม เมื่อรัฐบาลได้อนุมัติให้ยกเรือหลวงชุมพรให้แก่ประชาชนใน พ.ศ. 2522 กองทัพเรือจึงทำการตกแต่งเรือหลวงชุมพรใหม่ด้วยการติดตั้งอาวุธประจำเรือกลับคืนให้เรือมีรูปลักษณ์เหมือนช่วงที่ยังมีได้ปลดระวาง นอกจากนี้ กองทัพเรือยังประสานงานกับทางจังหวัดชุมพรทั้งในการหาทุนทรัพย์และการประดิษฐานเรือบนหาดทรายรี จนในที่สุด เรือหลวงชุมพรสามารถประดิษฐานที่หาดทรายรีใกล้กับศาลกรมหลวงชุมพรฯหลังเดิมได้สำเร็จใน พ.ศ. 2523 และมีพิธีการส่งมอบเรือให้แก่ประชาชนชาวจังหวัดชุมพรอย่างเป็นทางการ ต่อมาใน พ.ศ. 2528 กองทัพเรือได้ร่วมกับจังหวัดชุมพรและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจัดงานเทิดพระเกียรติกรมหลวงชุมพรฯขึ้นที่หาดทรายรีครั้งแรกและเป็นงานสมโภชน์เรือหลวงชุมพรที่นำมาถวายแด่พระองค์ด้วยพร้อมกัน³

¹ คนรถไฟ. (2507). *ที่ระลึกงานสร้างพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. หน้า 20-21.

² นาวาเอก (พิเศษ) ไชยา เตี้ยมฉายพันธ์; นาวาโท สุริยะ คำสอน; และ นาวาตรี สุรพงษ์ สุขสงวน. (2556). *พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าองภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ เทิดพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณเนื่องใน "วันอาภากร" และครบรอบ 90 ปี ของการสิ้นพระชนม์ (19 พฤษภาคม พ.ศ. 2466 - 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2556)*. หน้า 377.

³ หลังจากงานเทิดพระเกียรติกรมหลวงชุมพรฯใน พ.ศ. 2528 กองทัพเรือได้เข้ามาสนับสนุนการสร้างศาลกรมหลวงชุมพรฯแห่งใหม่ที่หาดทรายรีในช่วง พ.ศ. 2532-2533 โดยพลเอก ชวลิต กับคุณหญิง พันธุ์เครือ ยงใจยุทธ นายกรัฐมนตรีและภริยา และมีงานเขียนที่ระลึกการสร้างศาลครั้งนี้เก็บรักษาอยู่ในหอจดหมายเหตุแห่งชาติ แต่เนื่องด้วยสถานการณ์การยับยั้งการแพร่เชื้อไวรัสโคโรนา (COVID-19) ทำให้กรมศิลปากรมีประกาศ

๗๘. หาดทรายรี อ. เมือง จ. ชุมพร (ศาลล่าง)

ภาพประกอบ 7 ภาพถ่ายศาลกรมหลวงชุมพรศาลล่างที่หาดทรายรี จ.ชุมพร
โดยพลเรือตรี กริธา พรรรถนะแพทย์เมื่อ พ.ศ. 2536

ที่มา: พลเรือตรี กริธา พรรรถนะแพทย์. (2537, พฤษภาคม). ภาพชุด “ศาลกรมหลวงชุมพร”. ใน *นาวิกศาสตร์*. 77(5): 33.

พื้นที่หาดทรายรีแรกเริ่มได้รับการจดจำจากชาวชุมพรทั้งในฐานะพื้นที่บรรจุกความสถานที่ที่กรมหลวงชุมพรสิ้นพระชนม์และในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พระวิญญูญาณของพระองค์ยังคงสถิตอยู่ โดยหนังสือ *ที่ระลึกงานสร้างพระรูปฯ จังหวัดชุมพร* (พ.ศ. 2506) ได้อธิบายความเชื่อความศรัทธาของชาวชุมพรว่า พื้นที่หาดทรายรีเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่พระวิญญูญาณของกรมหลวงชุมพรยังคงสถิตอยู่ เนื่องจากพระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อสถานที่นี้ในฐานะสถานที่พักผ่อนประจำในยามที่ทรงว่างจากราชการ ภายหลังการสิ้นพระชนม์ ทหารเรือและผู้ที่เกี่ยวข้อง

ปิดให้บริการหอจดหมายเหตุแห่งชาติเป็นการชั่วคราวตั้งแต่วันที่ 3 เมษายน ถึง 31 พฤษภาคม พ.ศ. 2563 ตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ผู้วิจัยจึงไม่สามารถเข้าไปสืบค้นหลักฐานข้างต้นได้ และจะศึกษาวิเคราะห์จากหลักฐานเท่าที่สามารถสืบค้นมาได้

พระองค์ได้เดินทางมาเคารพสักการะด้วยการสร้างศาลเคารพบูชาพระองค์ที่ได้ต้นหูวางใกล้กับตำแหน่งที่เคยเป็นที่ตั้งพระตำหนัก¹

ความศักดิ์สิทธิ์นี้ได้รับการตอกย้ำมากขึ้นด้วยการสร้างศาลหลังใหม่โดยคณะคนรถไฟและเรื่องเล่าการประสบเหตุการณ์อิทธิปาฏิหาริย์ของคณะคนรถไฟ ซึ่งประสบปัญหาภัยธรรมชาติระหว่างการดำเนินการก่อสร้างศาลหลังใหม่เมื่อ พ.ศ. 2502 และได้พบกับนายเสื่อ คนทรงส่วนพระองค์ของเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ นายเสื่อได้บอกฤกษ์ยามวันเวลาในการออกเรือ เมื่อคณะคนรถไฟได้ออกเรือตามวันเวลาที่ได้รับมา ก็สามารถเดินทางมาถึงหาดทรายรีได้อย่างราบรื่น² ต่อมาใน พ.ศ. 2506 คณะคนรถไฟได้ประสบเหตุการณ์อิทธิปาฏิหาริย์อีกครั้ง คือ กรมหลวงชุมพรฯ ทรงประทับทรงเข้าร่างนายสุรติ รัตนอุดม ผู้ช่วยช่างชั้น 3 แขวงสารวัตรบำรุงทางชุมพร เพื่อตรัสถามจุดประสงค์ที่คณะคนรถไฟเดินทางมาที่ศาลที่หาดทรายรี เมื่อได้ทรงทราบว่า คณะคนรถไฟจะมาซ่อมบำรุงรักษาศาลและจะหล่อพระรูปพระองค์มาประดิษฐานที่ศาลแห่งนี้ ก็ทรงพอพระทัยและเสด็จออกจากร่างนายสุรติ³

เมื่อกองทัพเรือเข้ามาร่วมสร้างพื้นที่อนุสรณ์ที่หาดทรายรีด้วยการนำเรือหลวงชุมพรเข้ามาประดิษฐาน กองทัพเรือได้พยายามสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับประชาชนชาวชุมพร ด้วยวิธีการที่คล้ายคลึงกับที่ปากน้ำประแส นั่นคือ การนำเสนอพระเกียรติคุณกับคุณสมบัตินของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทำให้ทรงเป็นที่เคารพนับถือในหมู่ทหารเรือผ่านเรื่องราวพระประวัติ และการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพเรือกับประชาชนท้องถิ่นใหม่

ในการนำเสนอพระเกียรติคุณกับคุณสมบัตินของกรมหลวงชุมพรฯ กองทัพเรือมุ่งนำเสนอคุณสมบัตินและพระเกียรติคุณเกี่ยวข้องกับกิจการทหารเรือเป็นหลักผ่านงานเขียนพระประวัติสองชิ้น ได้แก่ หนังสือ *อนุสรณ์การมอบเรือหลวงชุมพร ณ หาดทรายรี จังหวัดชุมพร 27 กันยายน 2523* (พ.ศ. 2523) และหนังสือ *พระประวัติโดยสังเขป นายพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2528) โดยผลิตซ้ำเรื่องราวแม่บทจากงานเขียนพระประวัติที่ผลิตขึ้นก่อนหน้า และข้บเน้นคุณสมบัตินความเป็นทหารเรือนักปฏิรูป คุณสมบัตินที่ได้รับการข้บเน้นมากที่สุดคือ ความทุ่มเทพระทัยพัฒนาความก้าวหน้าให้แก่กิจการทหารเรือไทย ซึ่งนำเสนอผ่านเรื่องราวการปฏิรูปการศึกษาของโรงเรียนนายเรือ, การขอพระราชทานพระราชวังเดิมมาตั้งเป็น

¹ คนรถไฟ. (2506). *ที่ระลึกงานสร้างพระรูปพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* นำไปประดิษฐาน ณ หาดทรายรี จังหวัดชุมพร. หน้า 20

² แหล่งเดิม. หน้า 22.

³ แหล่งเดิม. หน้า 25-26.

โรงเรียนนายเรือ, การฝึกหัดนักเรียนนายเรือด้านต่าง ๆ, การปรับปรุงแก้ไขระเบียบราชการทหารเรือ และการขอพระราชทานพื้นที่สัทธิบให้เป็นที่ตั้งฐานทัพเรือในอนาคต รวมถึงเกร็ดพระประวัติเรื่องการตั้งแผนกสถาปนากิจทหารเรือ

กองทัพเรือเลือกนำเสนอคุณสมบัตินี้ประสานความรู้ความเข้าใจกับชาวชุมพร เพื่อให้มั่นใจว่าให้ชาวชุมพรเห็นถึงความสำคัญของกองทัพเรือผ่านคุณสมบัติที่ทรงมุ่งมั่นพระทัยสร้างความเจริญแก่กิจการทหารเรือและเรื่องราวความสำเร็จในพระกรณียกิจด้านนี้ รวมถึงมุ่งหวังให้ชาวชุมพรยกย่องเชิดชูพระองค์ด้วยความรู้ความเข้าใจเดียวกับกองทัพเรือ ต่อมาคุณสมบัติกับพระเกียรติคุณของพระองค์ในฐานะทหารเรือนักปฏิรูปก็ได้รับการตอกย้ำมากขึ้นเมื่อกองทัพเรือมีส่วนร่วมในการจัดงานเทิดพระเกียรติกรมหลวงชุมพรฯ ที่หาดทรายรี พ.ศ. 2528 โดยจัดแสดงนิทรรศการพระประวัติและสิ่งของเครื่องใช้ของกรมหลวงชุมพรฯ เรื่องราวพระประวัติที่เผยแพร่ในครั้งนี้ได้ตอกย้ำความสำคัญของกองทัพเรือมากขึ้นด้วยเรื่องราวการศึกษาวิชาการทหารเรือของพระองค์ที่ประเทศอังกฤษ ซึ่งได้เรียบเรียงขึ้นจากงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ โดยพลเรือเอก ประพัฒน์ จันทวิรัชในช่วงเวลาเดียวกัน เรื่องราวนี้นำเสนอความพยายามผลักดันของราชการไทยที่จะให้พระองค์ได้ทรงศึกษาวิชาการทหารเรือที่ประเทศอังกฤษและความทุ่มเทพระทัยในการศึกษาวิชาการทหารเรือ¹ ทั้งสองประเด็นนี้ได้ขบเน้นความสำคัญของการสร้างความเจริญแก่กิจการทหารเรือไทยให้มีความก้าวหน้า และอธิบายความสำคัญของกองทัพเรือไทยในปัจจุบัน

พร้อมกันนี้กองทัพเรือก็พยายามสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างตนเองกับประชาชนชาวชุมพรผ่านพิธีการมอบเรือหลวงชุมพรว่า กองทัพเรือกับชาวชุมพรมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นระหว่างกันมาเป็นเวลานานเนื่องจากต่างนับถือกรมหลวงชุมพรฯ เหมือนกันและมีปฏิสัมพันธ์กันมาโดยตลอด เมื่อชาวชุมพรประสงค์จะขอเรือหลวงชุมพรมาประดิษฐาน เพื่อเป็นเกียรติประวัติและอนุสรณ์แด่พระองค์ กองทัพเรือจึงมีความยินดีและดำเนินการมอบเรือตามความประสงค์

ตามปกติทหารเรือมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับชาวจังหวัดชุมพรมานาน เปรียบเสมือนญาติพี่น้องอันสนิท โดยมีความเคารพนับถือ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระบิดาของกองทัพเรือไทยเช่นเดียวกัน ปีหนึ่ง ๆ จะมีทหารเรือผ่านมาแวะเยี่ยมชาวจังหวัดชุมพรหลายครั้ง ได้รับการต้อนรับด้วยอภยาศัยไมตรีอันดีงามมาโดยตลอด ทหารเรือทุกคนจึงซาบซึ้งในน้ำใจของชาวจังหวัดชุมพรทุกคน ดังนั้นเมื่อชาวจังหวัดมีความประสงค์จะขอเรือลำนี้มาประดิษฐาน ณ บริเวณศาล

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน งานเทิดพระเกียรติ พลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 16-22 พฤษภาคม 2528 ณ บริเวณหาดทรายรี อ.เมือง จ.ชุมพร. (2528).

...เพื่อเป็นเกียรติประวัติและเป็นอนุสรณ์แด่พระองค์ท่าน...กองทัพเรือจึงมีความยินดีมอบเรือหลวง
ชุมพรให้แก่จังหวัดชุมพร...¹

คำกล่าวข้างต้นนี้ยังได้แสดงให้เห็นว่า กองทัพเรือมุ่งหวังให้เรือหลวงชุมพรเป็น
สื่อกลางความสัมพันธ์อันดีระหว่างตนเองกับชาวชุมพร และเป็นอนุสรณ์ที่จะถ่ายทอดพระเกียรติ
คุณของกรมหลวงชุมพรที่ทรงมีต่อกองทัพเรือ ให้ชาวชุมพรเห็นความสำคัญของกองทัพเรือ เพื่อ
ยกสถานะของกองทัพเรือให้เป็นที่ยอมรับในสังคม

เราจะเห็นได้ว่า พื้นที่หาดทรายรีเป็นพื้นที่บรรจุความทรงจำทั้งเรื่องข้อเท็จจริง
ในฐานะสถานที่สิ้นพระชนม์ของกรมหลวงชุมพรและเรื่องความศรัทธาความศักดิ์สิทธิ์จากความ
เชื่อการดำรงอยู่ของพระวิญญาณ รวมทั้งกรมหลวงชุมพรทรงได้รับการสร้างเป็นวีรบุรุษทาง
วัฒนธรรมมาก่อนหน้า เมื่อกองทัพเรือประสงค์จะสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับชาวชุมพร กองทัพได้ใช้
วิธีการคล้ายคลึงกับที่ดำเนินการที่ปากน้ำประแส นั่นคือ การนำเสนอคุณสมบัติความเป็นทหารเรือ
นักปฏิรูปกับพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพร สร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกับชาวบ้าน เพื่อให้
ชาวบ้านยกย่องเชิดชูพระองค์ด้วยมุมมองเดียวกับกองทัพเรือ และเห็นความสำคัญของกองทัพเรือ
ในฐานะพระกรณียกิจที่พระองค์ทรงทุ่มเทให้สร้างขึ้นจนสำเร็จ ขณะเดียวกัน ก็อธิบายความผูกพัน
ระหว่างกองทัพเรือกับชาวชุมพรที่ดำเนินต่อเนื่องมาตลอดตั้งแต่อดีต เพื่อแสดงความเป็นพวกพ้อง
เดียวกัน วิธีการข้างต้นนี้ทำให้กรมหลวงชุมพรได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรม
อย่างมั่นคงพร้อมความสัมพันธ์ระหว่างกองทัพเรือกับชาวชุมพร

การที่กองทัพเรือเข้ามามีส่วนร่วมในการสร้างกรมหลวงชุมพรขึ้นเป็นวีรบุรุษทาง
วัฒนธรรมของประชาชนท้องถิ่นทั้งสองแห่งนี้เป็นความพยายามของกองทัพเรือที่จะสร้าง
ประวัติศาสตร์ร่วมกับท้องถิ่นผ่านการนับถือวีรบุรุษคนเดียวกัน คือ กรมหลวงชุมพร เราจะเห็นได้
ว่า ท้องถิ่นทั้งสองแห่งได้ริเริ่มสร้างกรมหลวงชุมพรขึ้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมตั้งแต่แรก ขณะที่
กองทัพเรือเข้ามามีส่วนสนับสนุนความเชื่อความศรัทธาของประชาชนท้องถิ่นตามการเรียกร้อง ใน
โอกาสนี้กองทัพเรือหยิบยกคุณสมบัติกับพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรด้านความเป็น
ทหารเรื่อนักปฏิรูปนำเสนอแก่ประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันในเรื่องความสำคัญของ
กรมหลวงชุมพรต่อกองทัพเรือ โดยมุ่งหวังที่จะให้ประชาชนเห็นคุณค่าของกองทัพเรือและยอมรับ
ในฐานะราชการสำคัญของชาติ ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็ผูกสัมพันธ์กับประชาชนท้องถิ่นใหม่

¹ อนุสรณ์การมอบเรือหลวงชุมพร ณ หาดทรายรี จังหวัดชุมพร 27 กันยายน 2523. (2523). หน้าคำ
กล่าวของประธานในพิธีมอบเรือหลวงชุมพรให้จังหวัดชุมพร

ด้วยการอธิบายถึงสายสัมพันธ์กองทัพเรือกับประชาชนท้องถิ่นมีมาแต่อดีต เพื่อสร้างความเป็นพวกพ้องเดียวกัน และโน้มน้าวให้ประชาชนมองกองทัพเรือในแง่ดี อีกทั้งได้ยอมรับเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ต่าง ๆ เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ โดยมีทัศนคติมองว่า แม้เรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหล่านี้จะเกินจริง แต่ก็เครื่องสะท้อนถึงความเลื่อมใสศรัทธาที่ผู้คนมีต่อพระองค์¹

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า กองทัพเรือร่วมนำเสนอเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯในงานเขียนอนุสรณ์งานพิธีประดิษฐานพระรูปที่ปากน้ำประแส พ.ศ. 2512 เพื่อแสดงถึงการยอมรับความเชื่อความศรัทธาของชาวปากน้ำประแสที่มีต่อพระองค์ และสร้างน้ำหนักการโน้มน้าวมากขึ้น แต่ในงานเขียนอนุสรณ์การมอบเรือหลวงชุมพร พ.ศ. 2523 และงานเขียนที่ระลึกงานเกิดพระเกียรติกรมหลวงชุมพร พ.ศ. 2528 กองทัพเรือมิได้นำเสนอเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ใด ๆ ทั้งที่พื้นที่หาดทรายรีได้รับการจดจำในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวชุมพร เมื่อพิจารณาถึงบริบทที่รัฐส่วนกลางกำลังสร้างอุดมการณ์ของชาติขึ้นใหม่ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 2520 และให้คุณค่าต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบันที่สร้างประโยชน์สุขต่อสังคม จึงเป็นไปได้ว่า กองทัพเรือเลือกนำเสนอคุณสมบัติและพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชาติ เพื่อจะเริ่มเชิดชูพระองค์ขึ้นสู่สถานะใหม่คือ วีรบุรุษแห่งชาติ หรือ “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” อันเป็นพระเกียรติยศที่รับรู้แพร่หลายในสังคมไทย

3. การเชิดชูกรมหลวงชุมพรขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” ทศวรรษ 2530

ภายใต้บริบทการเมืองใหม่ที่รัฐส่วนกลางสร้างขึ้นเพื่อยกสถาบันพระมหากษัตริย์ให้ได้รับการยอมรับในสังคมวงกว้างและสร้างความมั่นคงแก่สถาบัน กองทัพเรือได้สร้างกรมหลวงชุมพรฯให้สอดคล้องบริบทนี้และผลักดันให้พระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” ใน พ.ศ. 2536 ทหารเรือได้ใช้คำว่า “พระบิดา” เปรียบเปรยคุณค่าของพระองค์อย่างไม่เป็นทางการมาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 และมีได้มีความหมายตายตัว เช่น เปรียบเปรยพระอัยยาคัยที่ทรงรักใคร่คฤกลไกล้ำชิดกับทหารเรือผู้น้อยประดุจบิดากับบุตร หรือเปรียบเปรยพระกรณียกิจของพระองค์ที่ทรงประสบความสำเร็จในการฝึกหัดทหารเรือไทยให้มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือได้เป็นครั้งแรก เป็นต้น จนกระทั่งใกล้ทศวรรษ 2530 นิยามความหมายของ “พระบิดา” เริ่มได้รับการนิยามชัดเจนถึงการเป็นผู้วางรากฐานกองทัพเรือไทย และได้นิยามชัดเจนเมื่อกองทัพเรือประกาศเฉลิมพระเกียรติยศพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” ใน พ.ศ. 2536 โดยให้ความหมายว่า

¹ สำนักงานเลขาธิการกองทัพเรือ. (2516, พฤษภาคม). พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวีกศาสตร์*. 56(5): 51.

พระองค์ “ทรงริเริ่มวางรากฐานกิจการทหารเรือให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง มีสมรรถภาพ ทำให้กิจการกองทัพเรือมีความเจริญก้าวหน้าเป็นที่ประจักษ์ทั่วไปมาจนทุกวันนี้”¹

ในการสร้างกรมหลวงชุมพรฯ และผลักดันพระองค์ข้างต้น กองทัพเรือได้ใช้วิธีการสองประการที่ดำเนินไปพร้อมกัน ได้แก่ การเลือกสรรนำเสนอบุคคลสมบัติของพระองค์ และการสร้างอนุสรณ์สถานระลึกถึงพระองค์เพื่อถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพระองค์

3.1 การปะทะแข่งขันในการเชิดชูวีรบุรุษผู้ก่อตั้งกองทัพเรือไทยก่อนทศวรรษ 2530

ในการผลักดันให้กรมหลวงชุมพรฯ ทรงสามารถขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือ” ได้นั้น กองทัพเรือเริ่มสร้างและต่อยอดการรับรู้ตัวตนของพระองค์ในฐานะทหารเรือนักปฏิรูปทั้งภายในกองทัพเรือเองและต่อสังคม กองทัพเรือจึงดำเนินการเลือกสรรคุณสมบัติของกรมหลวงชุมพรฯ ที่จะนำเสนอต่อทั้งภายในกองทัพเรือและในสังคม เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันถึงความสำคัญ และพระเกียรติคุณของพระองค์ที่ทรงมีต่อกองทัพเรือ รวมถึงให้สอดคล้องกับบริบททางการเมือง ช่วงเวลานี้

บริบทการสร้างอุดมการณ์ของชาติขึ้นใหม่เข้ามากำกับบทบาทและคุณค่าของสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบันที่สร้างคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติต่อเนื่องมานับตั้งแต่อดีต ทำให้กรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะเชื้อพระวงศ์แห่งราชวงศ์จักรีจำเป็นต้องได้รับการให้คุณค่าใหม่สอดคล้องกับอุดมการณ์นี้ งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ โดยกองทัพเรือและงานเขียนที่กองทัพเรือมีส่วนร่วมผลิตในช่วงทศวรรษ 2530 จึงพยายามขับเน้นคุณสมบัติความเป็นทหารเรือ นักปฏิรูป เช่น พระปรีชาสามารถด้านทหารเรือ, ความมุ่งมั่นตั้งพระทัยสร้างความสำเร็จแก่ทหารเรือ, ความรักใคร่ห่วงใยทหารเรือ และความรักชาติ พร้อมกันนี้ก็ก็นำเสนอพระทัยของพระองค์ที่ทรงมุ่งหวังสร้างประโยชน์ต่อมวลชนด้วย

วิธีการขับเน้นคุณสมบัติที่นำมาใช้ในงานเขียนพระประวัติโดยกองทัพเรือช่วงเวลานี้ มีอย่างน้อยสามประการ ประการแรกคือ การผลิตซ้ำเรื่องราวพระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือ จากงานเขียนพระประวัติก่อนหน้านี้ โดยด้านหนึ่งนำเสนอเรื่องราวแม่บทความเปลี่ยนแปลงของกิจการทหารเรือไทยจากกิจการที่ชาวต่างชาติเป็นผู้ดำเนินการไปสู่กิจการที่ดำเนินการโดยนายทหารเรือไทย และอธิบายถึงพระปรีชาสามารถกับพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงวางรากฐานกิจการทหารเรือหลายด้าน และทำให้กิจการทหารเรือไทยมีความเจริญก้าวหน้า

¹ พลเรือตรี กวีฑา พรธนะแพทย์. (2537). นานไปเขาไม่ลืม...วันอากาศกร. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเจิง*. หน้า 355.

ทัดเทียมนานาชาติ เพื่อแสดงพระเกียรติคุณที่ทรงมีต่อกองทัพเรือไทยและสะท้อนถึงความสำคัญ
ของกองทัพเรือที่มีต่อประเทศชาติ

ตัวอย่างเช่น ในบทความเรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม
หลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยกองบรรณาธิการวารสารนาวิกศาสตร์ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิก
ศาสตร์* ปีที่ 74 ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2534 ได้ยกเรื่องราวพระกรณียกิจด้านทหารเรือขึ้นเป็น
หัวเรื่องเฉพาะและนำเสนอเรื่องราวแม่บทความเปลี่ยนแปลงของกิจการทหารเรือไทยจากกิจการที่
จำเป็นต้องจ้างชาวต่างชาติไปสู่งกิจการที่ดำเนินการโดยนายทหารเรือไทย โดยอธิบายเหตุแห่ง
ความสำเร็จนี้มาจากการปฏิรูปของกรมหลวงชุมพรที่ “พระองค์ได้ทรงวางระเบียบแบบแผนต่าง ๆ
ของทหารเรือ ปรับปรุงวิชาการฝ่ายทหารเรือ และวิชาช่างกลให้เจริญมากขึ้น และทรงจัดการศึกษา
ทางยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีกระบวนรบ จนนายทหารเรือไทยมีความรู้ความชำนาญสามารถเป็น
ผู้บังคับบัญชาทหารและเป็นครูได้”¹ อีกทั้งพระองค์ทรงแสดงวิสัยทัศน์เลือกสัตหีบเป็นที่ตั้งฐาน
ทัพเรือ และขอพระราชทานพื้นที่นี้จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปรีชาสามารถ
ของพระองค์ด้านวิสัยทัศน์นี้เป็นที่ประจักษ์เมื่อสหรัฐอเมริกาได้เลือกสัตหีบเป็นฐานส่งกำลังบำรุง
และขอสร้างสนามบินที่อู่ตะเภา

นอกจากความสำเร็จในด้านพระกรณียกิจแล้ว พระอภัยมัยของกรมหลวงชุมพรที่
ทรงมีต่อทหารเรือก็ได้รับการขบขันด้วย พระอภัยมัยที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาคือ ความรักใคร่
ห่วงใยที่ทรงมีต่อทหารเรือ และการไม่ถือพระองค์อยู่เหนือกว่าทหารเรือผู้อื่น โดยส่วนหนึ่งผลิตซ้ำ
หรือขยายความจากรีวิวพระประวัติบางเรื่องที่เคยเผยแพร่ในงานเขียนก่อนหน้า เช่น เรื่องการ
ตั้งแผนกฆาปนกิจทหารเรือนำเสนอพระดำริที่ทรงให้ความสำคัญต่อศักดิ์ศรีของทหารเรือที่ควร
ได้รับเท่าเทียมกับกองทัพเหล่าอื่น โดยทรงตั้งแผนกฆาปนกิจขึ้นและบริจาคเงินสนับสนุนเพื่อจัด
พิธีศพแก่ทหารเรือที่เสียชีวิตให้ได้รับการยกย่องเกียรติยศ และเรื่องการฝึกหัดทหารเรือที่บางพระ
นำเสนอพระอภัยมัยของพระองค์ที่ไม่ทรงถือพระองค์ โดยทรงโปรดให้ชาวบ้านบางพระปฏิบัติต่อ
พระองค์เช่นเดียวกับทหารเรือคนอื่น เมื่อทรงรับข้าวห่อจากชาวบ้าน ก็ทรงนำมารวมกับข้าวห่ออื่น ๆ
ที่ทหารเรือได้รับมา และเลือกหยิบด้วยพระองค์เอง รวมทั้งพระองค์ทรงแสดงความเป็นกันเองกับ

¹ กองบรรณาธิการวารสารนาวิกศาสตร์. (2534, พฤษภาคม). เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. ใน *นาวิกศาสตร์*. 74(5): 6.

ชาวบ้านบางพระด้วย เมื่อพระองค์กับทหารเรือรับประทานอาหารจนอิ่มแล้ว ทรงนำสวดโดยถ้ำสี่พี รับประทานพรและทรัพย์สินตอบแทนชาวบ้าน¹ เป็นต้น

อีกส่วนหนึ่งเป็นเรื่องราวใหม่ที่เพิ่งได้รับการเผยแพร่ คือ เรื่อง พระดำริของพระองค์ที่จะสนับสนุนทุนทรัพย์แก่นักเรียนนายเรือจนกระทั่งจบการศึกษา ซึ่งได้รับการเผยแพร่ครั้งแรกในบทความเรื่อง “พระปณิธานพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยพลเรือเอก ดิลก ภัทรโกศล ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 74 ฉบับเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2534 เรื่องนี้ได้เล่าถึงบันทึกส่วนพระองค์ของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ทรงบันทึกความเสียพระทัยที่ทรงมีอาจให้ทุนทรัพย์สนับสนุนการศึกษาแก่นักเรียนนายเรือให้จบการศึกษาได้หลายคน บันทึกฉบับนี้เป็นแรงบันดาลใจให้หม่อมเจ้าหญิง ดวงทิพย์โชติ อาภากร พระชายาของพลเรือเอก ครรชิตพล อาภากร อดีตผู้บัญชาการทหารเรือและพระโอรสของกรมหลวงชุมพรฯ ตั้งกองทุนการศึกษา “อาภากรเกียรติวงศ์” และบริจาคทรัพย์สินแก่กองทุนนี้มอบให้นักเรียนในสังกัดกองทัพเรือ²

วิธีการถัดมาคือ การให้คุณค่าความหมายแก่พระกรณียกิจบางเรื่องในฐานะการสร้างสรรค์สาธารณะประโยชน์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า นอกจากกรมหลวงชุมพรฯ ทรงสร้างคุณประโยชน์ต่อกองทัพเรือแล้ว ก็ทรงกระทำคุณประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมด้วย พระกรณียกิจที่ได้รับการหยิบยกขึ้นมาในส่วนนี้ ได้แก่ เรื่องการตั้งกองเพลิงทหารเรือ และเรื่องหมอปพร ในเรื่องการตั้งกองดับเพลิงทหารเรือ งานเขียนพระประวัติส่วนใหญ่โดยกองทัพเรือในช่วงก่อนหน้าจะนำเสนอเรื่องนี้ในฐานะการฝึกหัดนักเรียนนายเรือให้มีความกล้าหาญและช่วยเหลือราษฎร เช่น หนังสือ *อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์* (พ.ศ. 2503) มองเรื่องนี้ในลักษณะพระปรีชาสามารถของกรมหลวงชุมพรฯ ในการฝึกหัดนักเรียนนายเรือ โดยเปรียบเทียบวิธีการดับเพลิงระหว่างทหารจากกรมเรือกลและป้อมกับนักเรียนนายเรือว่า การดับเพลิงของทหารจากกรมเรือกลและป้อมไม่มีประสิทธิภาพและไม่มีความระมัดระวัง ขณะที่กองดับเพลิงของกรมหลวงชุมพรฯ มีประสิทธิภาพมากกว่าและมีระมัดระวังเป็นที่สรรเสริญของชาวบ้าน แม้หนังสือ *อนุสรณ์การมอบเรือหลวงชุมพรฯ* (พ.ศ. 2523) จะเริ่มอธิบายเรื่องนี้ในฐานะการฝึกหัดนักเรียนนายเรือเพื่อทำประโยชน์แก่ราษฎร แต่ยังคงจัดเรื่องนี้รวมอยู่ในพระกรณียกิจการฝึกหัดนักเรียนนายเรือ

¹ หม่อมเจ้าหญิง เริงจิตร์แจรง อาภากร. (2537). *เกร็ดพระประวัติเสด็จในกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง*. หน้า 208.

² พลเรือเอก ดิลก ภัทรโกศล. (2534). *พระปณิธานพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. ใน *นาวิกศาสตร์*. 74(8): 1-2.

จนกระทั่งทศวรรษ 2530 งานเขียนพระประวัติโดยกองทัพเรือจึงแยกเรื่องนี้ออกมาเป็นหัวเรื่องต่างหาก และอธิบายในฐานะพระเกียรติคุณที่ทรงกระทำประโยชน์ต่อสาธารณะ โดยเล่าถึงความมุ่งมั่นพระทัยของกรมหลวงชุมพรฯที่จะทรงเตรียมพร้อมเสด็จออกไปดับเพลิงว่า “พระองค์ทรงสนพระทัยมากเวลามีไฟไหม้ที่ไหนให้แจ้งมาที่วังก่อนอื่น จะหลับหรือตื่นไม่ต้องคำนึงถึง จะลุกขึ้นแต่งพระองค์ทันที เครื่องแต่งพระองค์พร้อมทอปปูท เตรียมพร้อมตั้งอยู่ที่ปลายพระแท่น อีตใจเดียวกันจะเสด็จลงเรือเร็วไปถึงที่เพลิงไหม้ขึ้นบงการดับเพลิงเอง”¹

ส่วนเรื่องหมอพร งานเขียนพระประวัติโดยกองทัพเรือในช่วงก่อนหน้าจะพิจารณาเรื่องนี้อยู่สองสถานะ สถานะหนึ่งคือ เกร็ดพระประวัติพระชนมชีพช่วงทรงออกจากราชการ เพื่ออธิบายพระชนมชีพในช่วงเวลาดังกล่าวเติมเต็มความต่อเนื่องของพระประวัติช่วงทรงออกจากราชการใน พ.ศ. 2454 จนถึงทรงกลับเข้ารับราชการอีกครั้งใน พ.ศ. 2460 งานเขียนพระประวัติโดยกองทัพเรือบางฉบับในช่วงก่อนหน้าจึงมิได้บรรจุเรื่องนี้เป็นส่วนหนึ่งในพระประวัติหรือกล่าวถึงเพียงเล็กน้อย เช่น บทความ “บุคคลที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ตีพิมพ์ลงวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 46 ฉบับเดือนกรกฎาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2506 และบทความเรื่อง “หน้าต่างประวัติศาสตร์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” โดยกองประวัติศาสตร์ทหารเรือ ตีพิมพ์ลงในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 62 ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2522 เป็นต้น อีกสถานะหนึ่งคือเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์เหนือจริง นำเสนออำนาจอภินิหารของกรมหลวงชุมพรฯต่อกายคุณสมบัติของพระองค์ที่ทรงมีความมุ่งมั่นตั้งพระทัยกระทำสิ่งต่าง ๆ ให้สำเร็จดังพระประสงค์ และอธิบายถึงเหตุที่พระองค์ทรงได้รับความเคารพรักใคร่และจดจำจากผู้คนทั่วไปในสังคม

เมื่อถึงทศวรรษ 2530 งานเขียนพระประวัติโดยกองทัพเรือให้คุณค่าความหมายแก่เรื่องหมอพรในฐานะการทำคุณประโยชน์เพื่อสาธารณะ โดยตัดเนื้อหาส่วนอภินิหารออกจากเรื่องนี้ และอธิบายความสำเร็จในการรักษาโรคของพระองค์อย่างเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น เช่น ในบทความเรื่อง “เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์” (พ.ศ. 2534) ได้อธิบายถึงสาเหตุที่ทรงเป็นหมอรักษาผู้คนว่า “การศึกษาวิชาแพทย์แผนโบราณสามารถช่วยชีวิตคนได้ ซึ่งจะเป็นบุญกุศลแก่พระองค์และเพื่อนมนุษย์”² สาเหตุความสำเร็จในการรักษาโรคของพระองค์ว่า “พระองค์ทรงค้นคว้าปรับปรุงตัวยาลูกอยู่ตลอดเวลา ยาของพระองค์จึงมี

¹ หม่อมเจ้า เริงจิตรแจรง อากาศกร. (2537). *เล่มเดิม*. หน้า 209.

² กองทัพเรือ. (2534). *เล่มเดิม*. หน้า 8

สรรพคุณสูง สามารถรักษาโรคต่าง ๆ ได้ดี...มีหมอชาวอิตาเลียน ชื่อหมอ โบโตนี ทูลแนะนำให้ใช้ กล้องจุลทรรศน์ สำหรับตรวจดูเชื้อโรค จะได้รับการยกย่อง”¹

วิธีประการสุดท้ายคือ การนำเกร็ดพระประวัติเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ออกจากเรื่องราวพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ เพื่อลดความสำคัญของความรู้ความเข้าใจต่อเรื่องนี้ลง ชับเน้นให้คุณสมบัติความเป็นทหารเรือนักปฏิรูปโดดเด่น และพยายามตอกย้ำตัวตนนี้เป็นความรู้ความเข้าใจกระแสหลักเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ รวมถึงอธิบายเรื่องราวอิทธิปาฏิหาริย์ใหม่ในฐานะเพียงพระจริยวัตรความเลื่อมใสศรัทธา แต่พระองค์มิได้ทรงสามารถแสดงพลังอภินิหารใด ๆ ได้ตามที่เล่าลือในงานเขียนพระประวัติที่ผ่านมา โดยปรากฏครั้งแรกในหนังสือ *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง* (พ.ศ. 2537) หม่อมเจ้าหญิง เริงจิตรแจรง อาภากร พระธิดาของกรมหลวงชุมพรฯ ได้เล่าความทรงจำของท่านว่า แม้พระองค์จะทรงมีความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์และมีพระจริยวัตรที่แสดงถึงความเลื่อมใสด้านนี้ เช่น ทรงสักยันต์ทั่วพระวรกาย, ทรงมีความเลื่อมใสเกจิอาจารย์หลายคน และทรงจัดพิธีไหว้ครูทางไสยศาสตร์ที่วังทุกปี เป็นต้น แต่ท่านหญิงเริงจิตรแจรงก็ยืนยันถึงการที่ตัวท่านไม่เคยเห็นหรือประสบเหตุการณ์อิทธิปาฏิหาริย์เลยสักครั้งเดียว

วิธีการนำเสนอและขบขันคุณสมบัติของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะทหารเรือนักปฏิรูปข้างต้นนี้ได้พยายามสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันและตระหนักถึงความสำคัญของกองทัพเรือไทยที่มีต่อสังคม เมื่อพิจารณาจากงานเขียนพระประวัติที่ใช้วิธีการข้างต้นนำเสนอพระประวัติ ผู้วิจัยพบว่า งานเขียนพระประวัติที่ใช้วิธีการนี้ทั้งหมดผลิตโดยกองทัพเรือและมุ่งเผยแพร่ภายในหน่วยงานกองทัพเรือเป็นหลัก เช่น วารสารนาวิกศาสตร์ และหนังสือ *อนุสรณ์ท่านหญิงเริง* (พ.ศ. 2537) ผู้วิจัยจึงเห็นว่า ในทศวรรษ 2530 กองทัพเรือมุ่งหมายที่จะให้ปลูกฝังความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรภายในเป็นกลุ่มแรกก่อน และได้นำไปสู่การประกาศเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” เพื่อสร้างพิธีกรรมที่จะสร้างความทรงจำร่วมกันระหว่างหน่วยงานภายในกองทัพเรือให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

3.2 อนุสรณ์สถานระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯ ในกองทัพเรือและพิธีกรรมตอกย้ำพระเกียรติคุณเมื่อเชิดชูพระองค์เป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” พ.ศ. 2536

ในช่วงก่อนการเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯ เป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” พ.ศ. 2536 หน่วยงานทหารเรือแต่ละแห่งต่างมีการสร้างอนุสรณ์สถานระลึกถึงพระองค์และมีพิธีกรรมการเคารพบูชาพระองค์อยู่ก่อนแล้ว เมื่อกองทัพเรือประกาศเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือ” พ.ศ. 2536 กองทัพเรือได้มีการกำหนดการจัดพิธีกรรมระลึกพระองค์ให้เป็นไปใน

¹ แหล่งเดิม. หน้า 9.

แนวทางเดียวกัน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจต่อกรมหลวงชุมพรฯ แนวทางเดียวกัน โดยมีพลเรือตรี กรีธา พรรณนะแพทย์ เป็นผู้พยายามผลักดันให้การเชิดชูนี้สำเร็จขึ้นได้ ความสำเร็จในการผลักดัน ให้มีรูปแบบพิธีกรรมแบบเดียวกันทุกหน่วยงานในกองทัพเรือทำให้กองทัพเรือเล็งเห็นถึงความ เป็นไปได้ที่จะทำให้อาณาประชาราษฎร์ทั่วไปมีความเคารพนับถือกรมหลวงชุมพรฯ ในแนวทางเดียวกับ กองทัพเรือ และตระหนักถึงความสำคัญของกองทัพเรือต่อไป เนื่องจากพระองค์ทรงเป็น สัญลักษณ์ของกองทัพเรืออย่างเป็นทางการแล้ว

ในบทความ “ภาพชุด “ศาลกรมหลวงชุมพรฯ”” ตีพิมพ์ลงวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 77 ฉบับเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2537 พลเรือตรี กรีธา พรรณนะแพทย์ได้สำรวจและถ่ายภาพศาลกับ อนุสาวรีย์เกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯ ทั่วประเทศจำนวน 95 แห่ง จำแนกเป็นอนุสรณ์สถานในพื้นที่ของ หน่วยงานกองทัพเรือจำนวน 27 แห่ง มีจำนวน 11 แห่งที่มีลักษณะเป็นอนุสาวรีย์ โดยพิจารณาจาก ตำแหน่งที่ตั้งพระรูปกรมหลวงชุมพรฯ ที่ตั้งอยู่ในพื้นที่โล่งที่ผู้คนสามารถมองเห็นได้โดยรอบ และมี จำนวน 16 แห่งที่เป็นศาล ความแตกต่างของการสร้างอนุสรณ์สถานของหน่วยงานกองทัพเรือนี้แสดง ให้เห็นว่า หน่วยงานของกองทัพเรือมิได้เคารพนับถือกรมหลวงชุมพรฯ ในลักษณะเดียวกัน นอกจาก ความแตกต่างของการสร้างอนุสรณ์สถานนี้แล้ว ข้อพิจารณาหนึ่งของกรมยุทธการทหารเรือในเรื่องนี้ ก็ได้บ่งชี้ถึงการที่บุคลากรทหารเรือแต่ละกลุ่มมิได้มีความรู้ความเข้าใจต่อกรมหลวงชุมพรฯ ลักษณะ เดียวกัน จึงทำให้บุคลากรแต่ละกลุ่มให้ความสำคัญต่อพระองค์ไม่เท่ากัน และอาจบ่งชี้ได้ว่า หน่วยงานแต่ละหน่วยมิได้ตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของกองทัพเรือร่วมกัน

ในปัจจุบันข้าราชการทหารเรือบางส่วนยังไม่ทราบถึงความสำคัญของวันที่ 19 พฤษภาคมว่า เป็นวันสิ้นพระชนม์ของพระองค์ท่าน... ดังนั้นการประกาศอย่างเป็นทางการภายในกองทัพเรือให้วัน ดังกล่าวเป็น “วันอากาศกร” จะได้เป็นการแจ้งให้ข้าราชการกองทัพเรือทุกคนได้ตระหนักโดยเด่นชัดถึง ที่มา และความสำคัญของวันดังกล่าวเกิดความภาคภูมิใจในประวัติอันยาวนานของกองทัพเรือ...¹

การกำหนดให้วันที่ 19 พฤษภาคมเป็น “วันอากาศกร” เคยได้มีการเสนอมามาตั้งแต่ พ.ศ. 2502 แล้วโดยนาวาเอก สวัสดิ์ จันทนี ท่านได้กล่าวถึงเรื่องนี้ครั้งแรกในบทความ “นิทาน ชาวไร่” ตีพิมพ์ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 42 ฉบับเดือนธันวาคม พ.ศ. 2502 โดยเล่าถึงคณะ แพทย์ศาสตร์และศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ (หรือมหาวิทยาลัยมหิดลในปัจจุบัน)

¹ พลเรือตรี กรีธา พรรณนะแพทย์. (2537). นานไปเขาไม่ลืม...วันอากาศกร. ใน *อนุสรณ์ท่านหญิงเจิง*. หน้า 345.

ได้เชิดชูสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกเป็น “พระบิดาแห่งการแพทย์แผนปัจจุบันของไทย” และมีพิธีระลึกถึงพระองค์ใน “วันมหิดล” วันที่ 24 กันยายนของทุกปี ณ พระบรมราชานุสาวรีย์พระองค์ภายในโรงพยาบาลศิริราช ท่านจึงคาดหวังให้กองทัพเรือเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯขึ้นเป็นปูชนียบุคคลของกองทัพเรือและกำหนดให้วันที่ 19 พฤษภาคมของทุกปีเป็น “วันอากาศ” เพื่อระลึกถึงพระเกียรติคุณของพระองค์

แม้ต่อมากองทัพเรือได้เชิดชูพระองค์ขึ้นเป็นปูชนียบุคคล รวมถึงมีพิธีระลึกถึงพระองค์ที่สัทธิบและการบำเพ็ญกุศลร่วมกับราชสกุลอากาศ ณ สุสานหลวง วัดราชบพิธสถิตมหาสีมารามราชวรวิหาร แต่ก็ได้มีการกำหนด “วันอากาศ” ขึ้นอย่างเป็นทางการและพิธีการระลึกอาภิมิได้จัดถึงในลักษณะเดียวกัน จนกระทั่งพลเรือตรี กริธา พรรณนะแพทย์ได้เริ่มเสนอเรื่องนี้ใน พ.ศ. 2535 เมื่อถึงวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 กองทัพเรือวางแผนกำหนดให้วันที่ 19 พฤษภาคมของทุกปีเป็น “วันอากาศ” ภายในกองทัพเรือ นาวาเอก ประจิต พิทยภัทร์ ผู้ช่วยเจ้ากรมยุทธการทหารเรือ ได้ประชุมร่วมกับผู้แทนหน่วยงานอื่นของกองทัพเรือ และเห็นควรที่จะจัดให้มีกิจกรรมระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯภายในกองทัพเรือร่วมกันดังนี้

- ให้นำหน่วยราชการของกองทัพเรือที่มีพระอนุสาวรีย์ฯ ศาลฯ หรืออนุสรณ์ทางวัตถุประดิษฐานอยู่ จัดพิธีวางพวงมาลา บำเพ็ญกุศลอุทิศถวาย และถวายสักการะ ตามลำดับ และให้มีการเพิ่มการทำความสะอาดบริเวณที่ประดิษฐานเป็นกรณีพิเศษ
- ให้กรมกำลังพลทหารเรือเป็นเจ้าของเรื่องพิจารณาจัดกิจกรรมเทิดพระเกียรติได้ตามความเหมาะสม
- ในด้านการประชาสัมพันธ์เผยแพร่พระเกียรติคุณของพระองค์ท่าน ให้สำนักเลขานุการกองทัพเรือ เสนอบทความให้กับวิทยุกระจายเสียงกรมประชาสัมพันธ์ สถานีวิทยุ ส.ท.ร. หน่วยงานกระจายเสียงในพระราชวังเดิม กับดำเนินการประชาสัมพันธ์ทางสถานีโทรทัศน์ และให้กรมยุทธการทหารเรือเสนอข่าวหรือบทความทางสื่อที่เป็นหนังสือของกองทัพเรือ กับจัดนิทรรศการที่เกี่ยวกับพระองค์ท่านตามความเหมาะสม
- ให้หน่วยขึ้นตรงกองทัพเรือประกาศเกียรติคุณพระองค์ท่านหน้าแถว เวลา 0830 โดยสำนักงานเลขานุการกองทัพเรือจัดทำคำประกาศและกรมสารบรรณทหารเรือแจกจ่าย¹

การจัดกิจกรรมข้างต้นนี้จะมีการประกาศแจ้งให้ทุกหน่วยดำเนินการปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันและมีความพร้อมเพรียงกัน การดำเนินการดังกล่าวนี้จึงมุ่งหวังให้บุคลากรภายใน

¹ แหล่งเดิม. หน้า 342, 345.

กองทัพเรือเกิดความรู้สึกร่วมในการรับรู้พระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯ และต่อยกย่องความรู้ความเข้าใจต่อตัวตนของพระองค์ในลักษณะเดียวกัน นั่นคือ ตัวตนทหารเรือนักปฏิรูปผู้สร้างคุณประโยชน์ต่อกองทัพเรือและสังคมส่วนรวม โดยมุ่งหวังให้บุคลากรภายในกองทัพเรือตระหนักถึงความสำคัญของกองทัพเรือในลักษณะเดียวกับและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 กองทัพเรือจึงได้มีการจัดพิธีการระลึกถึงพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรฯตามพิธีกรรมข้างต้น และพลเรือเอก วิเศษฐ์ การุณยวนิช ผู้บัญชาการทหารเรือ (พ.ศ. 2534-2536) ได้ประกาศพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรด้วยการเล่าคุณสมบัตินี้ของพระองค์ผ่านเรื่องราวพระประวัติ¹ ได้แก่

- ทรงมีพระวิริยะอุตสาหะในการศึกษาเล่าเรียนวิชาการทหารเรือที่ประเทศอังกฤษ
- ทรงดำเนินพระจริยวัตรเฉกเช่นประชาชนธรรมดา
- ทรงมีความมุ่งมั่นตั้งพระทัยในการสร้างความทันสมัยแก่การศึกษาวชิการทหารเรือจนทรงสามารถสร้างนายทหารเรือไทยชุดแรกได้สำเร็จ
- ทรงมีพระเมตตาสร้างคุณประโยชน์ต่อสังคมด้วยการรักษาโรคแก่ผู้เจ็บไข้ได้ป่วยในนามของหมอมพร
- ทรงตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ของพระองค์ในฐานะทหารเรือเสด็จกลับเข้ารับราชการเมื่อประเทศไทยเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่ 1
- ทรงมีวิสัยทัศน์ก้าวไกลเล็งเห็นอ่าวสัตหีบ จ.ชลบุรี มีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดสำหรับกองทัพเรือ จึงได้ทรงขอพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวให้เป็นของกองทัพเรือ และพัฒนาพื้นที่นี้จนเป็นฐานทัพเรือสัตหีบในปัจจุบัน

นอกจากกิจกรรมภายในกองทัพเรือแล้ว กองทัพเรือยังวางแผนจะกำกับดูแลการระลึกถึงกรมหลวงชุมพรฯของภาคประชาชนในอนาคตด้วย โดยมองว่า “กองทัพเรือควรเป็นผู้รวบรวมรายละเอียดของศาล พระรูป พระอนุสาวรีย์ให้ครบและสมควรเป็นหน่วยต้นเรื่องในการดำเนินการทั้งปวงที่เกี่ยวข้องกับพระองค์ท่าน”² และเมื่อกองทัพเรือได้รวบรวมรายชื่ออนุสรณ์สถานเกี่ยวกับกรมหลวงชุมพรฯแล้ว “กองทัพเรือจะได้เชิญชวนศาลต่าง ๆ ตามบัญชีรายชื่อ ได้จัดให้มีการทำบุญวางพวงมาลา ซ้อดอกไม้ หรือดำเนินการเช่นเดียวกันที่ศาลพระรูปตามหน่วยต่าง ๆ

¹ แหล่งเดิม. หน้า 348-349.

² แหล่งเดิม. หน้า 341.

ของกองทัพเรือดำเนินการ”¹ แผนการกำกับดูแลนี้ได้สะท้อนทัศนคติของกองทัพเรือที่มีต่อกรมหลวงชุมพรฯว่า พระองค์มิใช่เพียงปวงชนียบุคคลที่กองทัพเรือเชิดชูดังที่เคยปฏิบัติกันมา หากแต่พระองค์ทรงเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกองทัพเรือไทยที่ควรได้รับการปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม

แม้ภายหลังวันที่ 19 พฤษภาคม พ.ศ. 2535 กองทัพเรือได้ทบทวนรายละเอียดเรื่องการเรียกชื่อวันสำคัญนี้และการดำเนินการประกาศเป็นทางการ แต่พลเรือตรี กริธาภิเศก ได้พยายามติดตามและผลักดันเรื่องนี้อย่างใกล้ชิดจนกระทั่งในวันที่ 11 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2536 พลเรือเอก วิเศษฐิติ ได้มีประกาศกองทัพเรือเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” และกำหนด “วันอากาศ” อย่างเป็นทางการขึ้น จึงถือได้ว่า พระองค์ทรงได้รับการเชิดชูขึ้นเป็นวีรบุรุษแห่งชาติ และสัญลักษณ์ของกองทัพเรือได้สำเร็จ

4. สรุปท้ายบท

ตั้งแต่ทศวรรษ 2500-2530 กองทัพเรือไทยได้นำเสนอตัวตนของตนเองแฝงอยู่ในเรื่องราวพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ แสดงให้เห็นถึงการเป็นองค์การราชการสมัยใหม่ของชาติไทยที่มีความเจริญก้าวหน้าทัดเทียมกับกองทัพเรือของต่างประเทศ มีชนบประเพณีธรรมเนียมเป็นที่ยอมรับในระดับสากล และสามารถเป็นตัวแทนแสดงเกียรติภูมิของประเทศไทยต่อสายตาของนานาชาติได้ โดยด้านหนึ่งเป็นการสร้างประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือขึ้นใหม่ ลบเลือนความพ่ายแพ้ของตนจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 และฟื้นฟูขวัญกำลังใจของบุคลากรภายในองค์กร อีกด้านหนึ่งเป็นการสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่แก่ประชาชน เพื่อยกสถานะของกองทัพเรือขึ้นต่อรองกับกองทัพเหล่าอื่นที่มีบทบาทนำทางการเมือง

ในสร้างประวัติศาสตร์ของกองทัพเรือขึ้นใหม่ นอกจากการผลิตงานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯเผยแพร่ภายในองค์กรและการสร้างพระองค์เป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมเพื่อการเคารพสักการะในฐานะที่พึงพิงทางจิตใจแล้ว กองทัพเรือได้มีการสร้างอนุสรณ์สถานระลึกถึงพระองค์ที่สถิตที่บึงเป็นแห่งแรกพร้อมพิธีกรรมวางพวงมาลา รวมถึงเปลี่ยนแปลงความทรงจำใหม่ ว่า สถิตที่บึงมิใช่สถานที่ที่ทหารเรือถูกเนรเทศจากความพ่ายแพ้ในเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน หากแต่เป็นบ้านของกองทัพเรือที่กรมหลวงชุมพรฯทรงมีวิสัยทัศน์รังสรรค์ไว้ตั้งแต่อดีตแล้ว การสร้างประวัติศาสตร์กองทัพเรือขึ้นใหม่นี้ตอกย้ำให้ทหารเรือตระหนักถึงตัวตนของตนเองที่มีเกียรติยศศักดิ์ศรีและเห็นความสำคัญของกองทัพเรือผ่านพระเกียรติคุณของพระองค์

¹ แหล่งเดิม.

ส่วนการสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่แก่ประชาชน เมื่อกองทัพเรือได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างพระองค์ขึ้นเป็นวีรบุรุษทางวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น กองทัพเรือได้พยายามสร้างประวัติศาสตร์ร่วมกับท้องถิ่นผ่านการนับถือกรมหลวงชุมพรเหมือนกัน และหยิบยกคุณสมบัติกับพระเกียรติคุณของกรมหลวงชุมพรด้านความเป็นทหารเรือนักปฏิรูปนำเสนอแก่ประชาชน สร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันในเรื่องความสำคัญของกรมหลวงชุมพรต่อกองทัพเรือ โดยมุ่งหวังที่จะให้ประชาชนเห็นคุณค่าของกองทัพเรือและยอมรับในฐานะราชการสำคัญของชาติ ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็ผูกสัมพันธ์กับประชาชนท้องถิ่นใหม่ด้วยการอธิบายถึงสายสัมพันธ์กองทัพเรือกับประชาชนท้องถิ่นมีมาแต่อดีต เพื่อสร้างความเป็นพวกพ้องเดียวกัน และโน้มน้าวให้ประชาชนมีมุมมองต่อกองทัพเรือในแง่ดี

เมื่อถึงทศวรรษ 2530 บริบทการสร้างอุดมการณ์ของชาติขึ้นใหม่ให้คุณค่าต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบันที่สร้างประโยชน์สุขต่อสังคม กรมหลวงชุมพรในฐานะเชื้อพระวงศ์พระองค์หนึ่งในราชวงศ์จักรีจึงต้องทรงได้รับการนำเสนอความต่อเนื่องการสร้างคุณประโยชน์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทย ทำให้กองทัพเรือจำเป็นต้องเลือกสรรนำเสนอคุณสมบัติและพระเกียรติคุณให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชาติดังกล่าว ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็ใช้โอกาสนี้เชิดชูพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” และกำหนด “วันอากาศ” ขึ้นเป็นทางการใน พ.ศ. 2536 การประกาศเชิดชูพระองค์นี้เป็นการเริ่มต้นการสร้างความรู้สึกร่วมในการรับรู้พระเกียรติคุณของพระองค์ ตอกย้ำความรู้ความเข้าใจต่อตัวตนของพระองค์ในลักษณะเดียวกัน และจะนำไปสู่การสร้างความเป็นอันหนึ่งเดียวกันภายในกองทัพเรือ โดยยกสถานะของกรมหลวงชุมพรขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกองทัพเรือไทยร่วมกัน และเป็นจุดเริ่มต้นที่กองทัพเรือจะพยายามสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่แก่ผู้คนทั่วไปในสังคมให้มีการรับรู้ร่วมกันกับกองทัพเรือ และมุ่งหวังให้ตระหนักถึงความสำคัญของกองทัพเรือมากขึ้นในอนาคต

บทที่ 5

บทสรุป

ปริญญานิพนธ์เรื่องนี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์นิพนธ์เกี่ยวกับพระประวัติของพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาภากรเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ผลิตขึ้นระหว่างพ.ศ.2466-2536 โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1. เพื่อศึกษาการอธิบายพระประวัติในประวัติศาสตร์นิพนธ์ว่าด้วยกรมหลวงชุมพรชวัง พ.ศ. 2466-2536 และความสัมพันธ์ต่อผู้เขียนในช่วงเวลาดังกล่าว 2. เพื่อศึกษาถึงเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพระประวัติของพระองค์ในช่วงเวลาดังกล่าว

1. การเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่องพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯและบริบททางประวัติศาสตร์

จากการศึกษาพบว่า แม้งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536 จะมีภาพรวมเล่าโครงเรื่องเล่าถึงพระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯตั้งแต่พระประสูติจนถึงการสิ้นพระชนม์ และนำเสนอความสำเร็จในพระกรณียกิจด้านกิจการทหารเรือในลักษณะเช่นเดียวกัน คือ การวางรากฐานกิจการทหารเรือไทยไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ แต่งานเขียนพระประวัติก็ได้นำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯแตกต่างกัน งานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯฉบับทางการแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงการเล่าพระประวัติเพื่อนำเสนอตัวตนของพระองค์ โดย แบ่งออกเป็นสามช่วงเวลา ได้แก่ ช่วงทศวรรษ 2460-2490, ช่วงทศวรรษ 2490-2520 และช่วงทศวรรษ 2520-2530 ความเปลี่ยนแปลงทั้งสามช่วงเวลานี้เกิดจากวิธีการเล่าเรื่องราวพระประวัติและการให้คุณค่าความหมายต่อพระองค์ที่แตกต่างกัน เพื่อถ่ายทอดอุดมคติที่ผู้เขียนพระประวัติมุ่งหวังจะให้ผู้รับสารเห็นคล้อยตาม และตอบสนองต่อบริบททางประวัติศาสตร์ในแต่ละช่วงเวลา

งานเขียนพระประวัติช่วงก่อนทศวรรษ 2490 เป็นช่วงเวลาแรกที่พระชนม์ชีพของกรมหลวงชุมพรฯปรากฏในประวัติศาสตร์นิพนธ์เป็นครั้งแรกด้วยการนิพนธ์พระประวัติโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ งานเขียนพระประวัติช่วงนี้ได้นำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯในฐานะเชื้อพระวงศ์แบบอย่างผู้นำความทันสมัยจากตะวันตกกลับมาสร้างความเจริญแก่สยาม โดยใช้โครงเรื่องสุขนาฏกรรม (Comedy) นำเสนอเรื่องราวพระชนม์ชีพกับความสำเร็จในพระกรณียกิจมีข้อสรุปอธิบายความสำเร็จเนื่องด้วยคุณสมบัติของพระองค์ เช่น ความกล้าริเริ่มกระทำสิ่งที่

ประโยชน์, ความมุ่งมั่นตั้งพระทัย และความเอื้ออาทรต่อผู้คนอย่างไม่เลือกหน้า เป็นต้น และมองความสำเร็จที่เกิดขึ้นเป็นจุดเริ่มต้นของการแก้ไขปัญหาที่จะสำเร็จขึ้นในอนาคต

การนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯเช่นนี้สัมพันธ์กับบริบทหลักคือ ความพยายามของชนชั้นนำสยามในการจัดระเบียบทางสังคมขึ้นใหม่ในช่วงที่สยามเปลี่ยนผ่านไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพในฐานะเจ้านายชั้นสูงของราชวงศ์และเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยทรงเห็นจำเป็นต้องจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจของผู้คนในสังคมขึ้นใหม่ โดยทรงใช้พระนิพนธ์ของพระองค์เป็นเครื่องมือเปลี่ยนแปลงการรับรู้ตัวตนของผู้คนในสังคม พระนิพนธ์พระประวัติกรมหลวงชุมพรฯจึงได้รับการผลิตขึ้นเพื่อโน้มน้าวให้ชนชั้นนำยึดถือเป็นแบบอย่าง ตระหนักบทบาทหน้าที่ในชนชั้นของตน มีความสามัคคีเอื้ออาทรระหว่างกัน และปฏิบัติราชการด้วยความจงรักภักดี เพื่อเกื้อหนุนให้พระมหากษัตริย์สามารถนำพาประเทศชาติผ่านพ้นปัญหาและรักษาระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มั่นคงสืบไป

งานเขียนพระประวัติช่วงทศวรรษ 2490-2520 เป็นช่วงที่มีการสร้างเรื่องราวแม่บทการเล่าพระประวัติของพระองค์โดยกองทัพเรือไทย โดยนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯในฐานะทหารเรือนักปฏิรูป โดยใช้โครงเรื่องวีรคติ (Romance) นำเสนอความมุ่งมั่นตั้งพระทัยในการปฏิรูปการศึกษาของทหารเรือและเปลี่ยนแปลงกิจการทหารเรือจากราชการที่มีได้มีรากฐานใด ๆ ในอดีตกลายเป็นองค์กรราชการสมัยใหม่ที่มีเกียรติยศทัดเทียมนานาชาติ มีข้อสรุปอธิบายความสำเร็จเนื่องด้วยคุณสมบัติความเป็นวีรบุรุษของพระองค์ เช่น ความเป็นผู้นำ, ความเด็ดขาด, การไม่ถือพระองค์ และความรักใคร่คลุกคลีกับทหารเรือดุจบิดากับบุตร เป็นต้น และมองความสำเร็จในพระกรณียกิจเป็นสิ่งสามารถแก้ไขปัญหาคนไทยไม่มีความรู้ความสามารถในการเดินเรือทะเลได้สำเร็จตั้งแต่ช่วงที่พระองค์ยังทรงมีพระชนม์ชีพ

การนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯเช่นนี้สัมพันธ์กับบริบทหลักคือ การสูญเสียบทบาทกับสถานะทางการเมืองของกองทัพเรือภายหลังจากเหตุการณ์กบฏแมนฮัตตัน พ.ศ. 2494 โดยรัฐบาลทหารฝ่ายกองทัพภาคได้ลดทอนแสนยานุภาพของกองทัพเรือ ทำให้กองทัพเรือประสบความยากลำบากจากการถูกโดนย้ายออกจากพื้นที่เขตกรุงเทพฯและบุคลากรประสบความไม่มั่นคงในวิชาชีพ กองทัพเรือจึงต้องการสร้างประวัติศาสตร์ของตนเองขึ้นใหม่ ด้านหนึ่งเพื่อฟื้นฟูขวัญกำลังใจของบุคลากรภายในองค์กร โดยเปลี่ยนแปลงการรับรู้ตัวตนของบุคลากรใหม่ อีกด้านหนึ่งเพื่อยกสถานะของกองทัพเรือขึ้นต่อรองกับกองทัพเหล่าอื่น กองทัพเรือได้สืบค้นเรื่องราวประวัติศาสตร์ของตนเองในอดีต และเกิดการปะทะแข่งขันการเลือกสรรบุคคลที่เหมาะสมเป็นปูชนียบุคคลขององค์กร โดยกรมหลวงชุมพรฯทรงเป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญที่กองทัพเรือเชิดชู

โดยเฉพาะหน่วยราชการทหารเรือที่ฐานทัพเรือสัตหีบ อีกทั้งทรงเป็นสัญลักษณ์ของกองทัพเรือเมื่อ กองทัพเรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการสร้างอนุสรณ์สถานระลึกถึงพระองค์โดยภาคประชาชนตั้งแต่ ทศวรรษ 2510 เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันเรื่องความสำคัญของพระองค์ต่อกองทัพเรือ โดยมุ่งหวังให้ประชาชนเห็นคุณค่าของกองทัพเรือและยอมรับในฐานะราชการสำคัญของชาติ ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็ได้ยอมรับคุณสมบัติของพระองค์ในฐานะผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกความ เป็นสมัยใหม่ที่ประชาชนต้องถินเชื่อถือศรัทธาด้วย โดยมองว่า ตัวตนนี้เป็นสิ่งบ่งชี้ถึงความนิยม เลื่อมใสของผู้คนทั่วไปต่อพระจริยวัตรกับพระอัธยาศัยของพระองค์ มิได้แตกต่างจากความเคารพ ของกองทัพเรือต่อพระเกียรติคุณของพระองค์ รวมทั้งการยอมรับจะสามารถสร้างความเป็นพวก พ้องเดียวกันและโน้มน้าวให้ประชาชนมีมุมมองต่อกองทัพเรือในแง่ดีด้วย

ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ได้ ปรากฏขึ้นอย่างน้อยในช่วงทศวรรษ 2480 จากบริบทความเชื่อถือศรัทธาต่ออำนาจอิทธิปาฏิหาริย์ ของศาลเจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรที่ย่านนางเลิ้ง กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นที่ตั้งของวังที่พระองค์ทรงประทับ อาศัยในช่วงที่ทรงมีพระชนม์ชีพ และประชาชนบริเวณย่านนี้เชื่อว่า พระวิญญูญาณของพระองค์ยัง ทรงสถิตอยู่ที่แห่งนี้ ตัวตนนี้ได้กลายเป็นกระแสความรู้ความเข้าใจต่อผู้คนทั่วไปในสังคมที่ดำรงอยู่ คู่ขนานกับตัวตนทหารเรือนักปฏิรูป และได้รับการต่อยอดด้วยบริบทคุณค่าศาสตร์ความรู้จารีตใน สังคมไทยที่ได้รับการให้ความสำคัญในช่วงทศวรรษ 2490-2500 ด้านหนึ่งคือ กระแสความ ต้องการสิ่งพิงพิงทางจิตใจของผู้คนที่เผชิญภัยอันตรายจากความรุนแรงของอาชญากรรมที่เพิ่ม สูงขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องด้วยการแพร่หลายของอาชญากรรมปืนสงครามและความล้มเหลว ของรัฐส่วนกลางในการสร้างระเบียบกับการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงความ ชัดแย้งระหว่างกลุ่มการเมืองทหารบก, ตำรวจ และทหารเรือ อีกด้านหนึ่งคือ การปะทะประสาน คุณค่าระหว่างความรู้แพทย์แผนไทยกับความรู้การแพทย์ปัจจุบันที่เริ่มมีความเจริญและแพร่หลาย สูชนบทมากขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เมื่อสหรัฐฯให้ความช่วยเหลือด้านการสาธารณสุขของไทย

กระแสความรู้ความเข้าใจต่อกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบริบททางสังคม ช่วงทศวรรษ 2490-2500 ทำให้นาวาตรี หลวงรักษาราชทรัพย์ (รักษ เอกะวิภาต) เป็นผู้เขียนพระ ประวัตินักแรกที่น่าเสนอเรื่องราวพระจริยวัตรความเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ เพื่ออธิบายความ เป็นมาของความศักดิ์สิทธิ์ที่พระองค์ทรงมีหลังการสิ้นพระชนม์ และนำเสนอเรื่องหมอพร เพื่อ อธิบายถึงความนิยมเลื่อมใสของประชาชนทั่วไปที่มีต่อพระองค์ ทั้งสองเรื่องนี้ได้ประกอบสร้าง ตัวตนของพระองค์ในฐานะผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบความเป็นสมัยใหม่ขึ้นพร้อมคุณสมบัติต่าง ๆ ด้านอิทธิปาฏิหาริย์ รวมถึงคุณสมบัติของความเป็นคนนอกขนชั้น กลายเป็นเรื่องราวแม่บทที่

อธิบายความเลื่อมใสศรัทธาของผู้คนต่อพระองค์ ซึ่งต่อมาผู้เขียนพระประวัตินอกกลุ่มกองทัพกับราชสกุลอาณาจักรได้ผลิตซ้ำ ขยายความ และเพิ่มเติมเรื่องเล่าเชิงอิทธิปาฏิหาริย์เกี่ยวกับพระองค์มากขึ้น เพื่อตอกย้ำความศักดิ์สิทธิ์และความรู้ความเข้าใจด้านนี้ต่อพระองค์จนกลายเป็นกระแสความรู้ความเข้าใจต่อกรมหลวงชุมพรฯ อีกด้านหนึ่งที่ย้อนแย้งกับความเป็นนักปฏิรูปสร้างความเป็นสมัยใหม่แก่กองทัพเรือ และเป็นที่แพร่หลายในสังคมมากกว่าตัวตนทหารเรือ

ท้ายที่สุด งานเขียนประวัติในช่วงทศวรรษ 2520-2530 เป็นช่วงเวลาทำงานเขียนเริ่มปรากฏการเปลี่ยนแปลงการเล่าเรื่องใหม่เพื่อนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะ “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” โดยใช้โครงเรื่องวีรคติ (Romance) นำเสนอเรื่องราวพระกรณียกิจของพระองค์และให้คุณค่าในฐานะการริเริ่มก่อร่างสร้างกิจการทหารเรือตั้งแต่ต้น รวมทั้งใช้โครงเรื่องสุขนาฏกรรม (Comedy) นำเสนอพระกรณียกิจด้านอื่น มีข้อสรุปอธิบายความสำเร็จและพระดำริเนื่องด้วยคุณสมบัติของพระองค์ที่ทรงมุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม และมองความสำเร็จในพระกรณียกิจเป็นสิ่งที่สร้างประโยชน์สุขต่อสังคม ณ ช่วงเวลาที่ทรงมีพระชนมชีพ

การนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ เช่นนี้สัมพันธ์กับบริบทหลักคือ การสร้างอุดมการณ์ของชาติขึ้นใหม่ที่ให้คุณค่าต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ในฐานะสถาบันที่สร้างประโยชน์สุขต่อสังคม ทำให้กรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะเชื้อพระวงศ์พระองค์หนึ่งในราชวงศ์จักรีจึงต้องทรงได้รับการนำเสนอความต่อเนื่องการสร้างคุณประโยชน์ของสถาบันพระมหากษัตริย์ต่อสังคมไทย กองทัพเรือจึงจำเป็นต้องเลือกสรรนำเสนอคุณสมบัติและพระเกียรติคุณให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชาติดังกล่าว ขณะเดียวกัน กองทัพเรือก็ใช้โอกาสนี้เชิดชูพระองค์ขึ้นเป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” และกำหนด “วันอากาศ” ขึ้นเป็นทางการใน พ.ศ. 2536 การประกาศเชิดชูพระองค์นี้เป็นการเริ่มต้นการสร้างความรู้สึกร่วมในการรับรู้พระเกียรติคุณของพระองค์ ตอกย้ำความรู้ความเข้าใจต่อตัวตนของพระองค์ในลักษณะเดียวกัน และจะนำไปสู่การสร้างความเป็นอันหนึ่งเดียวกันภายในกองทัพเรือ โดยยกสถานะของกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นกองทัพเรือไทยร่วมกัน และเป็นจุดเริ่มต้นที่กองทัพเรือจะพยายามสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่แก่ผู้คนทั่วไปในสังคม ให้มีการรับรู้ร่วมกันกับกองทัพเรือ และมุ่งหวังให้ตระหนักถึงความสำคัญของกองทัพเรือมากขึ้นหลังจากทศวรรษ 2530

แม้เรื่องราวพระประวัติของพระองค์จะมีข้อเท็จจริงเกี่ยวพระชนมชีพของพระองค์ แต่การศึกษางานเขียนพระประวัติกรมหลวงชุมพรฯ ฉบับทางการตั้งแต่ พ.ศ. 2466-2536 ก็ได้แสดงให้เห็นว่า ข้อเท็จจริงเหล่านั้นก็ถูกเรียบร้อยเป็นเรื่องราวและให้คุณค่าความหมายเพื่อนำเสนอตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ตอบสนองต่ออุดมคติของผู้เขียนพระประวัติและบริบททางประวัติศาสตร์ในแต่ละ

ช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ภายหลังทศวรรษ 2530 ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ทั้งในฐานะทหารเรือ นักปฏิรูปและผู้ใช้ศาสตร์ความรู้นอกระบบสมัยใหม่ก็ยังดำรงอยู่คู่ขนานกันจวบจนปัจจุบัน โดยอาจได้รับการให้คุณค่าความหมายใหม่ที่แตกต่างกันจากยุคสมัยที่ผู้วิจัยศึกษา ดังนั้น การศึกษาพระประวัติของพระองค์ในฐานะเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์จึงยังคงมีคุณค่าที่จะได้รับการศึกษาต่อไป

2. ทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์กับการเล่าเรื่องพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ

เมื่อผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดจากทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์ในการวิเคราะห์งานเขียนพระประวัติและตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ที่ปรากฏในงานเขียน ผู้วิจัยพบว่าการออกแบบคิดจำเป็นต้องได้รับการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมต่อการศึกษาวิเคราะห์ เนื่องจากทฤษฎีของไวต์มีเงื่อนไขในการใช้ศึกษาและไม่สามารถใช้วิเคราะห์กับเรื่องราวบางเรื่องของกรมหลวงชุมพรฯ ทำให้ผู้วิจัยจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกรอบแนวคิดบางส่วนให้สอดคล้องกับการวิเคราะห์

ในเรื่องการใช้ทฤษฎีของไวต์ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ ผู้วิจัยต้องประยุกต์กรอบแนวคิดจากทฤษฎีของไวต์ เพื่อนำมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์เรื่องราวของกรมหลวงชุมพรฯ ดังนี้

ในระดับการสร้างโครงเรื่อง ผู้วิจัยประเมินโครงเรื่องในงานเขียนพระประวัติ โดยพิจารณาจากการแก้ไขอุปสรรคปัญหา กับผลลัพธ์ที่อธิบายในเรื่อง และแบ่งออกเป็น 4 แนว ซึ่งเป็นข้อตรงข้ามกัน ได้แก่ วีรคติ (Romance) กับเย้ยหยัน (Satire) และสุขนาฏกรรม (Comedy) กับโศกนาฏกรรม (Tragedy) แนวเรื่องคู่แรกประเมินจากการแก้ไขอุปสรรคปัญหา โดยในแนวเรื่องวีรคติ ตัวเอกของเรื่องจะสามารถแก้ไขอุปสรรคปัญหาได้สำเร็จและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงบางอย่างขึ้น ไม่ว่าจะต่อตัวเอกหรือต่ออุปสรรคปัญหา ขณะที่ในแนวเรื่องเย้ยหยัน ตัวเอกจะล้มเหลวในการแก้ไขอุปสรรคปัญหา ส่วนแนวเรื่องคู่หลัง ตัวเอกยังไม่สามารถแก้ไขอุปสรรคปัญหาได้ แต่ประสบสถานการณ์ที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์นั้นปลาย ในแนวเรื่องสุขนาฏกรรม สถานการณ์ที่ตัวเอกประสบได้คลี่คลายลงชั่วคราว ขณะที่ในแนวเรื่องโศกนาฏกรรม สถานการณ์ที่ตัวเอกประสบตึงเครียดมากขึ้น แต่ผู้อ่านได้ตระหนักรู้ถึงปัจจัยเกี่ยวกับอุปสรรคปัญหามากขึ้น

ในระดับการสร้างข้อถกเถียง ผู้วิจัยพิจารณาจากการอธิบายผลลัพธ์ความสำเร็จหรือความล้มเหลวที่เกิดขึ้น โดยแบ่งออกเป็น 4 แบบที่เป็นข้อตรงข้ามกัน ได้แก่ Formist กับ Contextualist และ Organicist กับ Mechanist ในหลักการสร้างคำอธิบายคู่แรก Formist จะมองว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นสามารถได้ด้วยปัจจัยภายในเรื่องนั้นโดยตรง ขณะที่ Contextualist จะมองว่า

ผลลัพธ์จำเป็นต้องอาศัยปรากฏการณ์อื่นที่ใกล้เคียงกันประกอบการอธิบาย ส่วนหลักการสร้างคำอธิบายคู่หลังจะมองผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของภาพประวัติศาสตร์ใหญ่ โดย Organicist จะมองว่า ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ใหญ่ที่ดำเนินอยู่และเกื้อหนุนปรากฏการณ์ใหญ่นั้น ขณะที่ Mechanist จะมองว่า ผลลัพธ์เป็นส่วนหนึ่งของปรากฏการณ์ใหญ่ที่ถูกบีบคั้นด้วยเงื่อนไขความจำเป็น

ในระดับนัยยะอุดมการณ์ ผู้วิจัยพิจารณาจากทิศทางของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นและจังหวะของการเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งออกเป็น 4 แบบที่เป็นขั้วตรงข้ามกัน ได้แก่ Anarchist กับ Liberal และ Radical กับ Conservative นัยยะคู่แรกจะพิจารณาถึงทิศทางของผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น โดย Anarchist จะมองทิศทางของผลลัพธ์ในลักษณะการรื้อฟื้นหรือให้คุณค่าต่อสิ่งที่เคยดำรงอยู่ในอดีต ขณะที่ Liberal จะมองทิศทางของผลลัพธ์ในลักษณะการสร้างสิ่งใหม่ที่ดีกว่าเดิม ส่วนนัยยะคู่หลังจะพิจารณาจังหวะของการเปลี่ยนแปลง โดย Radical จะมองว่า ความเปลี่ยนแปลงจำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ขณะที่ Conservative จะมองว่า ความเปลี่ยนแปลงควรดำเนินอย่างค่อยเป็นค่อยไป

อย่างไรก็ตาม แม้ผู้วิจัยจะประยุกต์สร้างกรอบแนวคิดจากทฤษฎีของไวต์แล้ว แต่ผู้วิจัยยังพบว่า กรอบแนวคิดมีข้อจำกัดในการใช้ศึกษาวิเคราะห์อยู่สองประการอันเนื่องมาจากเงื่อนไขเบื้องต้นของทฤษฎี

ประการแรก ทฤษฎีของไวต์สร้างขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการวิเคราะห์งานเขียนขึ้นต่อขึ้นหรือชุดงานเขียนของผู้เขียนคนใดคนหนึ่ง ขณะที่งานวิจัยนี้มองว่า ตัวตนของกรมหลวงชุมพรฯ ประกอบสร้างขึ้นจากงานเขียนหลายชิ้น และมีผู้เขียนพระประวัติหลายคนเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งไม่สอดคล้องกับเงื่อนไขของทฤษฎี ผู้วิจัยจำเป็นต้องสร้างภาพรวมของโครงเรื่องพระประวัติผ่านการประมวลเรื่องราวจากงานเขียนพระประวัติที่ผลิตขึ้นในแต่ละช่วงเวลา ภาพรวมโครงเรื่องพระประวัติในงานวิจัยนี้จึงเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง และผู้วิจัยตระหนักว่า ผลลัพธ์จากการวิเคราะห์อาจสร้างคำอธิบายที่คลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงที่แฝงอยู่ในการเขียนพระประวัติของผู้เขียนแต่ละคน

ประการที่สอง ทฤษฎีของไวต์วางอยู่บนรูปแบบการเล่าเรื่องในลักษณะการแก้ไขปมปัญหาอุปสรรคและประเมินผลลัพธ์การแก้ไขปมปัญหานั้น ซึ่งสามารถใช้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวส่วนใหญ่ของกรมหลวงชุมพรฯได้ แต่ทฤษฎีไม่สามารถใช้วิเคราะห์กับโครงเรื่องพระประวัติที่มีปมปัญหาชัดเจนได้ เช่น เรื่องพระจริยวัตรของกรมหลวงชุมพรฯด้านเลื่อมใสศรัทธาไสยศาสตร์ ซึ่งเล่าถึงเหตุการณ์ที่กรมหลวงชุมพรฯทอดพระเนตรเห็นอิทธิปาฏิหาริย์ของหลวงปู่ศุขแล้ว จากนั้นทรงเลื่อมใสศรัทธาและฝากพระองค์เป็นศิษย์ของหลวงปู่ทันที เป็นต้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องประเมินแนว

เรื่องจากองค์ประกอบอื่นที่อยู่นอกเหนือเกณฑ์การพิจารณาตามทฤษฎี เช่น ลักษณะจุดจบของเรื่อง, ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตัวเอก หรือการเปรียบเทียบกับการนำเสนอเรื่องราวอื่นในโครงเรื่อง เป็นต้น

3. ข้อสังเกตเพิ่มเติมจากการศึกษา

หลังจากการขีดชุกรมหลวงชุมพรฯ ใน พ.ศ. 2536 กองทัพเรือได้มีการทบทวนแก้ไขสถานะการยกย่องพระองค์ใน พ.ศ. 2544 โดยเปลี่ยนการขนานพระนามใหม่จาก “พระบิดาของกองทัพเรือ” เป็น “องค์บิดาของทหารเรือไทย” ผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตสองส่วนคือ การเปลี่ยนคำจาก “พระบิดา” เป็น “องค์บิดา” และการเปลี่ยนคำ “ของกองทัพเรือไทย” เป็น “ของทหารเรือไทย”

ในส่วนแรก เอกสาร *บันทึกข้อความที่ กท 0503/2560 เรื่องการขนานพระนาม พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์* เมื่อวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ. 2544 กรมกำลังพลทหารเรือเสนอให้มีการทบทวนพิจารณาการขนานพระนามของกรมหลวงชุมพรฯ ว่า “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” โดยอ้างถึงพระดำรัสแนะนำการใช้ราชาศัพท์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ที่ทรงท้วงติงถึงการขีดชูพระบิดาของวงการวิชาชีพต่าง ๆ เมื่อ พ.ศ. 2536¹ ว่า การใช้คำ “พระบิดา” ต้องสัมพันธ์สถานะ “เชื้อพระวงศ์” ของบุคคลผู้เป็นเจ้าของ กองทัพเรือมิได้มีสถานะเป็นเจ้าของ จึงเป็นการไม่เหมาะสมที่จะขนานพระนามกรมหลวงชุมพรฯ ว่า “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” และทรงแนะนำให้ใช้คำว่า “องค์บิดา” แทน อย่างไรก็ตาม จนถึงปัจจุบันนี้ เชื้อพระวงศ์ที่ได้รับการขนานพระนามใหม่ว่า “องค์บิดา” มีเพียงสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนกและกรมหลวงชุมพรฯ เท่านั้น ขณะที่สถาบันหรือหน่วยราชการอื่นยังคงขนานพระนามว่า “พระบิดา” แต่บุชณียบุคคลของตน ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตถึงความเป็นไปได้ที่อาจมีปัจจัยอื่นที่ผลักดันให้กองทัพเรือเลือกเปลี่ยนคำขนานพระนามใหม่ตามพระดำรัสแนะนำข้างต้น

ในส่วนต่อมา กรมกำลังพลทหารเรืออธิบายว่า ตำแหน่ง “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” ควรถวายแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตามข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ กระนั้น

¹ กรมกำลังพลทหารเรืออ้างว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงมีพระดำรัสเรื่องนี้เมื่อเสด็จเป็นองค์ประธานเปิดงานเทิดพระเกียรติสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก และทรงแสดงปาฐกถาเรื่องพระกรณียกิจของสมเด็จพระบรมราชชนกต่อการสาธารณสุขไทยเมื่อวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2536 (ใน กองทัพเรือ. (2544, 14 มีนาคม). *บันทึกข้อความที่ กท 0503/2560 เรื่องการขนานพระนาม พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*.)

พระองค์ทรงได้รับการขนานพระนาม “พระปิยมหาราช” ซึ่งครอบคลุมพระอัจฉริยภาพของพระองค์ในทุกด้านอยู่แล้ว จึงไม่ควรขนานพระนามพระองค์เป็น “พระบิดาของกองทัพเรือไทย” อีกขณะเดียวกัน กรมกำลังพลทหารเรือได้เสนอให้ขนานพระนามกรมหลวงชุมพรฯ ใหม่ว่า “พระบิดาของทหารเรือไทย” แทน ซึ่งลดสถานะของพระองค์จากตำแหน่ง “ผู้ริเริ่มก่อตั้งองค์การทหารเรือ” ลงเป็น “ผู้ได้รับการยกย่องนับถือจากเหล่าทหารเรือ” ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า แม้การเชิดชูกรมหลวงชุมพรฯ ขึ้นเป็น “พระบิดา” สามารถสถาปนาความรู้ความเข้าใจร่วมกันภายในกองทัพเรือได้สำเร็จ แต่การแข่งขันการเชิดชูบุชนีบุคคลภายในกองทัพเรืออาจจะมีได้ยุติลง และอาจจะปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้การเขียนพระประวัติของกรมหลวงชุมพรฯ หลังทศวรรษ 2540 พยายามนำเสนอพระปรีชาสามารถด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากพระกรณียกิจเกี่ยวกับกิจการทหารเรือ เพื่อย้อนกลับมารักษาสถานะความเป็นบุชนีบุคคลของพระองค์ภายในกองทัพเรือ

ข้อสังเกตข้างต้นทั้งสองนี้เป็นประเด็นที่น่าขบคิดต่อไปสำหรับผู้ที่ศึกษาเรื่องราวของกรมหลวงชุมพรฯ ในฐานะเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์เรื่องหนึ่งที่แพร่หลายในสังคมและในฐานะการเขียนชีวประวัติบุคคลเพื่อยกย่องบุคคลเป็นวีรบุรุษของสังคมไทย

บรรณานุกรม

จดหมายเหตุ

กองทัพเรือ. 1.กปศ.ยก.ทร.3.6.13 เอกสารกองประวัติศาสตร์ กรมยุทธการทหารเรือ เรื่องพระราชประวัติ
กรมหลวงชุมพรฯ บางส่วน (21 สิงหาคม 2496-18 มกราคม 2497)

เอกสารคำสั่งราชการ

กองทัพเรือ. (2544, 14 มีนาคม). บันทึกข้อความที่ กท 0503/2560 เรื่องการขนานพระนาม พลเรือเอก พระ
เจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์.

หนังสือ

กองทัพเรือ. (2503). อนุสรณ์พิธีเปิดกระโจมไฟชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 20 พฤษภาคม 2503. ธนบุรี: โรงพิมพ์
สารบรรณทหารเรือ.

----- (2510). พิธีเปิดอนุสาวรีย์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ วัน
พุธที่ 19 เมษายน พ.ศ. 2510. ธนบุรี: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2535). รวมบทความวิทยานิพนธ์ประวัติศาสตร์
พ.ศ. 2488-2534. กรุงเทพฯ: จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี บัณฑิตศึกษา สาขาวิชา
ประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คนรถไฟ. (2506). ที่ระลึกงานสร้างพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์
นำไปประดิษฐาน ณ หาดทรายสี จังหวัดชุมพร. ม.ป.พ.

งานเทิดพระเกียรติพลเรือเอกพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ 16-22 พฤษภาคม 2528
ณ บริเวณหาดทรายสี อ.เมือง จ.ชุมพร. (2528). ม.ป.พ.

เฉลิมศึก ยุคล, พลเอก หม่อมเจ้า. (2534). อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงพระศพพลตรี พระเจ้า
บรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมพลทิฆัมพร. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง
ประเทศไทย จำกัด.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2544). ประวัติการเมืองไทย 2475-2500. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการ
ตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

แซน ปัจจุบันนนท์. (2557). ชีวิตลูกประดู่ บันทึกความทรงจำของพลเรือตรีแซน ปัจจุบันนนท์. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
ไชยา เตียมฉายพันธ์, นาวาเอก (พิเศษ); สุริยะ คำสอน, นาวาโท; และ สุรพงษ์ สุขสงวน, นาวาตรี. (2556).
พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอภากาศเกียรติวงศ์ กรมหลวงชุมพรเขต
อุดมศักดิ์ เทิดพระเกียรติ และเผยแพร่พระเกียรติคุณเนื่องใน "วันอากาศ" และครบรอบ 90 ปี
ของการสิ้นพระชนม์ (19 พฤษภาคม พ.ศ. 2466-19 พฤษภาคม พ.ศ. 2556).

- เซียง คิวทัย. (2481). *ประวัติศาสตร์การเมืองเล่มที่สำคัญที่สุดคือ ประวัติศาสตร์การเสียดินแดนสยามในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ 8 ครั้ง โดย ก๊อญโพธิ์*. พระนคร: สยามบรรณาคาร
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2466). *จดหมายเหตุเรื่องเซอเซมสบรุก เข้ามาทำสัญญาในรัชกาลที่ 3 เมื่อปีจอ พ.ศ. 2393*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.
- (2494). *ประวัติบุคคลสำคัญ*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ทวีศักดิ์ เผือกสม. (2561). *เชื้อโรค ร่างกาย และรัฐเวชกรรม: ประวัติศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ : Illumination Editions.
- ทานตะวัน (สิงห์ ผูกพานิช). (2504). *เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรฯ*. พระนคร: โอเดียนสโตร์.
- นันทวัน เพ็ชรวัฒน์; และ สมเกียรติ ศรีวิสัย. (2534). *พระประวัติและพระเกียรติคุณ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. กรุงเทพฯ: สมาคมส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติ.
- นายหนวย (ศิลาชัย ชาญเฉลิม). (2555). *ทหารเรือปฏิวัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). *ว่าด้วย "การเมือง" ของประวัติศาสตร์และความทรงจำ*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- บัทสัน, เบนจามิน เอ. (2543). *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- เบเคอร์, คริส; และ ผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2557). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ประพัฒน์ จันทวิรัช, พลเรือเอก. (2519). *อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิน*. ธนบุรี: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.
- (2527). *พระประวัติและพระกรณียกิจในสมัยรัชกาลที่ 5 ของพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ รวบรวมจากเอกสารราชการ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม.
- ประสงค์สม บริพัตร, หม่อมเจ้าหญิง. (2499). *บันทึกความทรงจำบางเรื่องของหม่อมเจ้าหญิงประสงค์สม บริพัตรในสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ปราโมทย์ ทัศนาศูวรรณ. (2525). *พระพุทธรูปและอนุสาวรีย์สำคัญทั่วประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: เกียรติสยาม.
- มูลนิธิราชสกุลอากาภ. (2558). *พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์: พระประวัติและพระปรีชา จาก การค้นคว้า และค้นพบ ใหม่ทั้งในประเทศไทย และสหราชอาณาจักร*. กรุงเทพฯ: พลีชาติส บางกอก จำกัด.
- เรจินจิตรแจรง อากาภ, หม่อมเจ้าหญิง. (2516). *เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์*. กรุงเทพฯ: วงศ์แสงี่ยมการพิมพ์.
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2546). *สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ: การสร้างอัตลักษณ์ "เมืองไทย" และ "ชน" ของชาวสยาม*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สำเนียง ฉายานนท์, นาวาตรี. (2499). *ประวัติโรงเรียนนายเรือโดยสังเขป*. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

หาญกลางสมุทร, พลเรือตรี (บุญมี พันธุมนาวิน). (2499). *ประวัติโรงเรียนนายเรือ พ.ศ. 2441 (ร.ศ. 117) ถึง พ.ศ. 2498*. ม.ป.พ. ถ่ายเอกสาร.

อนุสรณ์การมอบเรือหลวงชุมพร ณ หาดทรายรี จังหวัดชุมพร 27 กันยายน 2523. (2523). ธนบุรี: โรงพิมพ์ กรมสารบรรณทหารเรือ.

อนุสรณ์ งานพิธีประดิษฐานพระรูป พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ที่ศาล ตำบลปากน้ำประแสร์ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง วันศุกร์ที่ 19 ธันวาคม 2512. (2512). พระนคร: โรงพิมพ์บำรุงนิุกูลกิจ.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พ.อ. แสง จุลจาริตต์ ป.ช.,ป.ม.,ท.จ.ว. ณ วัดพระศรีมหาธาตุ วรมหาวิหาร บางเขน กรุงเทพมหานคร วันอาทิตย์ที่ 28 กันยายน 2540. (2540). กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด.

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก สิ้นธุ์ กมลนาวิน ม.ป.ช., ม.ว.ม. (หลวงสินธุสงครามชัย) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันพุธที่ 15 ธันวาคม พุทธศักราช 2519. (2519). ธนบุรี: โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ.

อัจฉราพร กมฺพิสัย. (2540). *กบฏ ร.ศ. 130 กบฏเพื่อประชาธิปไตย แนวคิดทหารใหม่*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์วิชาการ.

แอนเดอร์สัน, เบเนดิกท์. (2558). *ศึกษารัฐไทย ย้อนสภาวะไทยศึกษา ว่าด้วยการเมืองไทยสมัยใหม่*. นนทบุรี: ฟ้าเดียวกัน.

Caine, Barbara. (2010). *Biography and History*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Giebel, Christoph. (2004). *Imagined Ancestries of Vietnamese Communism: Ton Duc Thang and Politics of History and Memory*. Seattle: University of Washington Press.

Marwick, Arthur. (1985). *The Nature of History*. Hampshire: Macmillan.

Soontravanich, Chalong. (2005). *The Regionalization of Local Buddhist Saints: Amulets and Crime and Violence in Post WW II Thai Society*. Illinois: 9th international Conference on Thai Studies, Northern Illinois University.

หนังสือรวมบทความ

จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2496). *พระราชประวัติพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว*. หน้า 1-5. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยเชษม.

เจียร กลการ, พลเรือตรี หลวง. (2499). *จอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล เป็นมิ่งมงคลของสวัสดิภาพมณฑลทหารเรือ*. ใน *เรื่องราวความเป็นมาแต่หลังของจอมพลเรือ หลวงยุทธศาสตร์โกศล ผู้บัญชาการทหารเรือ*. พระนคร: โรงพิมพ์นิยมวิทยา.

- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2527). ปัญหาการศึกษาผู้นำทางการเมือง: แนวความคิดและข้อสังเกตเกี่ยวกับวิธีการศึกษาเชิงประวัติ. *บทความประกอบการประชุมงานกึ่งศตวรรษธรรมศาสตร์: 2477-2527 เรื่อง ปัญหาการศึกษาประวัตินำไทย*. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2536). วีรบุรุษในวัฒนธรรมไทย. *การแสดงปาฐกถาพิเศษ "ป่วย อึ้งภากรณ์" ครั้งที่ 4*. กรุงเทพฯ: คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนุสรณ์ท่านหญิงเริง. (2537). กรุงเทพฯ: กรมสารบรรณทหารเรือ.
- อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. (2532). "ประวัติศาสตร์สามัญชน" ก่อน พ.ศ. 2475. *สายธารแห่งความคิด*. ชาติวิวัฒน์ ชุ่มวัฒนะ; และ อุกฤษ ปัทมานันท์. หน้า 155-174. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้จัดจำหน่าย.
- (2556). ความหมายของตัวตน: พัฒนาการหนังสือแจกในงานศพ. *ประวัติศาสตร์ ศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษา: รวมบทความไทยศึกษาเพื่อระลึกถึงศาสตราจารย์ อิมอิ โยเนะโอะ*. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- Nora, Pierre. (2006). *Between Memory and History. Historiography, V.4*. London: Routledge.
- วารสาร**
- กรีธา พรรณนะแพทย์, พลเรือตรี. (2537, พฤษภาคม). ภาพชุด "ศาลกรมหลวงชุมพรฯ". *นาวิกศาสตร์*. 77(5): 1-43.
- กองทัพเรือ. (2512, มกราคม). กองทัพเรือในรอบปี 2512. *นาวิกศาสตร์*. 53(1): ไม่ปรากฏเลขหน้า.
- กรมยุทธการทหารเรือ. (2495, พฤศจิกายน). พระบาทสมเด็จพระปวงเรนทราเมศวร พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้บัญชาการทหารเรือพระองค์แรก. *นาวิกศาสตร์*. 35(11): ไม่ปรากฏเลขหน้า.
- (2496ก, สิงหาคม). "ตากสิน" จอมทัพเรือ. *นาวิกศาสตร์*. 36(8): ไม่ปรากฏเลขหน้า.
- (2496ข, ตุลาคม). พระปิยมหาราชเจ้าผู้ทรงพระทานกำเนิดกองทัพเรือ. *นาวิกศาสตร์*. 36(10): ไม่ปรากฏเลขหน้า
- (2506ก, กรกฎาคม). บุคคลที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. *นาวิกศาสตร์*. 46(7): 201-204.
- (2506ข, กันยายน). บุคคลที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. *นาวิกศาสตร์*. 46(9): 169-179.
- (2506ค, ตุลาคม). บุคคลที่น่าสนใจ: พระประวัติ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. *นาวิกศาสตร์*. 46(10): 198-207.
- (2522, พฤษภาคม). หน้าต่างประวัติศาสตร์ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. *นาวิกศาสตร์*. 62(5): ไม่ปรากฏเลขหน้า.

- กองบรรณาธิการวารสารนาวิกศาสตร์. (2534, พฤษภาคม). เกร็ดพระประวัติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. *นาวิกศาสตร์*. 74(5): 1-12.
- ดาว เพชรชาติ, พลเรือตรี. (2524, พฤศจิกายน). เทิดพระเกียรติพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พระบิดาแห่งทหารเรือไทย. *นาวิกศาสตร์*. 64(11): 1215-1234.
- ดิลก ภัทรโกศล, พลเรือเอก. (2534, สิงหาคม). พระปณิธานพลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. *นาวิกศาสตร์*. 74(8): 1-2.
- ตามไท ดิลกวิทย์รัตน์. (2562, มกราคม-มิถุนายน). ทฤษฎีการเขียนประวัติศาสตร์ของเฮย์เดน ไวต์. *วารสารประวัติศาสตร์ธรรมศาสตร์*. 6(1): 131-168.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2523, กรกฎาคม). การศึกษาประวัติศาสตร์: อดีตและอนาคต. *โลกหนังสือ*. 3(10): 32-46.
- ประพัฒน์ จันทวิรัช, พลเรือเอก. (2513, พฤศจิกายน). วัฏของการทหารเรือไทย. *นาวิกศาสตร์*. 53(11): 1-15.
- ผบ.ทหารสูงสุด และคณะตรวจเยี่ยมกำลังทางเรือและกำลังของนาวิกโยธินที่สัตหีบ. (2513, กันยายน). *กระดุกงู*. 15(171): 24-25.
- พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้บัญชาการทหารเรือวังหน้า 31 มีนาคม 2394 ถึง 7 มกราคม 2408. (2516, เมษายน). *นาวิกศาสตร์*. 56(4): ไม่มีเลขหน้า.
- พิธีอุทิศส่วนกุศลถวายแด่ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. (2513, มิถุนายน). *กระดุกงู*. 15(169): 26-27.
- วิเชษฐุ การุณยนิช, พลเรือเอก. (2535, พฤษภาคม). คำประกาศเกียรติคุณ พลเรือเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ ในโอกาสวันคล้ายวันสิ้นพระชนม์ 19 พฤษภาคม 2535. *นาวิกศาสตร์*. 75(5): ไม่ปรากฏเลขหน้า.
- สงว เข็นสาส์น, เรือโท. (2519, พฤษภาคม). กองสัญญาณแตก. *กระดุกงู*. 21(239): 27-30.
- สวัสดิ์ จันทน์, นาวาเอก. (2502, ธันวาคม). นิทานชาวไร่. *นาวิกศาสตร์*. 42(12): ไม่ปรากฏเลขหน้า.
- สำนักงานเลขานุการกองทัพเรือ. (2516, พฤษภาคม). พระประวัติ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์. *นาวิกศาสตร์*. 56(5): 3-86.
- Ruth, Richard A. (2019). Prince Abhakara's Experience with Britain's Royal Navy: Education, Geopolitical Rivalries, and the Role of a Cretan Adventure in Apotheosis. *SOJOURN: Journal of Social Issues in South East Asia*. 34(1): 1-47.

หนังสือพิมพ์

- เจ้าพ่อกรมหลวงชุมพรพอพระทัยได้ดินแดน. (2484, 10 มีนาคม). *หลักเมือง*. หน้า 1, 8.

วิทยานิพนธ์

ชาติชาย มุกสง. (2556). รัฐ โภชนาการใหม่กับการเปลี่ยนแปลงวิถีการกินในสังคมไทย พ.ศ. 2482-2517. วิทยานิพนธ์ อ.ด. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

มลิวัลย์ คงเจริญ. (2517). *บทบาทและกิจการทหารเรือไทยสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

ลักษณะหญิง รัตติสาร. (2519). *งานเขียนเชิงชีวประวัติของไทยในสมัยรัตนโกสินทร์ ระหว่าง พ.ศ. 2325-2475*. วิทยานิพนธ์ อ.ม. (บรรณารักษศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ถ่ายเอกสาร.

วราภรณ์ เผือกเล็ก. (2547). *การสร้างวีรสตรีสามัญชนในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ช่วงแรก (พ.ศ. 2481-2487)*. วิทยานิพนธ์ ร.ม. (การปกครอง). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

อังกูร หงษ์คณานุเคราะห์. (2552). *เรื่องเล่าจากสหาย: รูปแบบและการปรากฏตัวของความทรงจำร่วมจากชุมชนอดีตแนวร่วม พคท*. วิทยานิพนธ์ ส.ม. (มานุษยวิทยา). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ถ่ายเอกสาร.

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2563). ศาลสมเด็จพระหลวงซุมพรเขตอุดมศักดิ์ หมู่บ้านปากน้ำประแส หมู่ 3 ต.ปากน้ำกระแส อ.แกลง จ.ระยอง 21170. สืบค้นเมื่อ 4 พฤษภาคม 2563, จาก <https://thailandtourismdirectory.go.th/th/info/attraction/detail/itemid/3759>.

ศุภการ สิริไพศาล; และ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2559). *กบฏแมนฮัตตัน*. สืบค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2560, จาก <http://wiki.kpi.ac.th/index.php?title=กบฏแมนฮัตตัน>

ใหม่มณี รักษาพรมราช. (2559, 6 กุมภาพันธ์). *บรรยายสาธารณะ: Culture Hero : วีรบุรุษวัฒนธรรมในมุมมอง 'ศรีศักร วัลลิโภดม'*. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2563, จาก <http://lek-prapai.org/home/view.php?id=728>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	คณศ กังวานสุรไกร
วัน เดือน ปี เกิด	20 ธันวาคม 2528
สถานที่เกิด	กรุงเทพฯ
วุฒิการศึกษา	- จบการศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ที่อยู่ปัจจุบัน	440-440/1 ม.5 ถ.ศรีนครินทร์ ต.สำโรงเหนือ อ.เมืองสมุทรปราการ จ. สมุทรปราการ 10270
ผลงานตีพิมพ์	- บทความวิจัยเรื่อง "บันดินขึ้นรูป: การประกอบสร้างความน่าเชื่อถือต่อเรื่องเล่าอิทธิปาฏิหาริย์ในพระประวัติของกรมหลวงชุมพรเขตอุดมศักดิ์ พ.ศ. 2496-2503" ตีพิมพ์ใน วารสารไทยศึกษา ปีที่ 16 ฉบับที่ 1 (2563, มกราคม-มิถุนายน): หน้า 129-163.